

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА**

**РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ
В УКРАЇНІ:**

**аналіз літератури з проблеми
та характеристика емпіричної бази
для вивчення феномену
(кінець 1991–2018 рр.)**

КИЇВ – 2019

УДК 94[321.01](477)

Р 31

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (протокол № 6 від 12 вересня 2019 р.)

Рецензенти:

Зеленько Г. І., доктор політичних наук, професор
Ганжуров Ю. С., доктор політичних наук, професор

Р 31 Регіональні політичні еліти в Україні: аналіз літератури з проблеми та характеристика емпіричної бази для вивчення феномену (кінець 1991–2018 рр.). / За ред. М. С. Кармазіної Київ, ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 264 с.
ISBN 978-966-02-9054-9

Дослідження присвячене аналізу літератури з проблеми вивчення феномену політичних еліт в Україні як у цілому, так і на регіональному рівні у період з кінця 1991 – 2018 рр., і, зокрема, в таких областях, як Вінницька, Львівська, Полтавська, Сумська та Чернівецька.

Окремо охарактеризовано джерельну базу, емпіричний матеріал щодо функціонування регіональних еліт, подальший аналіз якого має сприяти критичному й неупередженому осмисленню проблематики.

УДК 94[321.01](477)

© Кармазіна М., Бевз Т., Горбатюк М.,
Зорич О., Ротар Н., Ясінська А., 2019

ISBN 978-966-02-9054-9

© Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019

ЗМІСТ

Еліта в Україні: аналіз суспільно-політичного
та наукового дискурсу.

Марія Кармазіна 4

Характеристика наукових досліджень щодо
функціонування регіональних політичних еліт: 35

а) Сумщини. *Тетяна Бевз* 36

б) Вінниччини. *Микола Горбатюк*..... 66

в) Чернівецького регіону. *Наталія Ротар*..... 91

г) Полтавщини. *Оксана Зорич* 112

д) Львівщини. *Аліна Ясінська*..... 127

Аналіз емпіричної бази дослідження регіональних
політичних еліт: 143

а) Сумщини. *Тетяна Бевз* 144

б) Вінниччини. *Микола Горбатюк*..... 171

в) Чернівецького регіону. *Наталія Ротар*..... 213

г) Полтавщини. *Оксана Зорич* 235

д) Львівщини. *Аліна Ясінська*..... 248

**ЕЛІТА В УКРАЇНІ:
АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТА
НАУКОВОГО ДИСКУРСУ**

*Світ для людини подвійний
відповідно до подвійності її позиції.*

*Позиція людини подвійна
відповідно до подвійності основних слів,
які вона може вимовляти.*

Мартин Бубер.

Проблематика, яку коротко можна позначити як «Еліта в Україні», в умовах українського сьогодення – на початку ХХІ ст. – є чи не однією з найактуальніших. Еліту розглядають під різними кутами зору, у різних площинах, до того ж – представники різних ґахів, експертних середовищ та ін. Увага до феномена пояснюється тим, що у значної частини представників соціуму (попри їхній відмінний політичний і соціальний статус) є розуміння того, що «від української еліти залежить доля нації»¹. Як присутнє й переконання, що неспроможність еліти є «ключовою проблемою усіх недоліків і негараздів у сьогднішній Україні»². Тому не дивно, що за результатами соціологічних опитувань громадської думки у лютому 2011 р. 34,3 % респондентів серед доміантних чинників, які роз'єднують громадян різних регіонів, називали політичну еліту³, у листопаді 2017 р. такої думки дотримувався кожен третій опитаний⁴.

Безпосередній аналіз джерел, у яких віддзеркалилися рефлексії сучасників щодо еліти, свідчить, що у соціумі, загалом, набули поширення і так чи інакше постійно акцентуються (впродовж десятиліть!) дві полярні думки:

---

¹ Лук'яненко Л. Від української еліти залежить доля нації. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/vid-ukrayinskoyi-eliti-zalezhit-dolya-naciyi>

² Каспрук В. Чому небезпечно весь час обирати ту саму політичну еліту. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1683386.html>

³ Вишняк О. Що об'єднує та що роз'єднує українців: результати опитувань громадської думки. URL: https://dif.org.ua/uploads/pdf/1460378821_4071.pdf

⁴ Що стало причиною розбрату серед українців: неочікувані результати опитування. URL: https://24tv.ua/shho_stalo_prichinoyu_rozbratu_sered_ukrayintsiv_neochikuvani_rezultati_opituvannya_n889190

- а) Україна – держава, в якій немає еліти:
- «немає взагалі»⁵, «брак еліти»⁶;
  - «справжньої» (див., приміром, публікації В. Куйдана⁷ та В. Самійленка⁸);
  - «еліти для еліти. Цих своєрідних мудреців сучасності»⁹;
  - інтелектуальної (як твердять, наприклад, В. Кириченко¹⁰ чи О. Івашина¹¹);
  - політичної (див., приміром, публікацію О. Куроп'ятника¹² чи Д. Яневського із прямолінійним висновком «гівно, а не політична еліта»¹³, звернення голів обласних рад¹⁴ і т. п.);
  - патріотичної політичної еліти¹⁵ тощо.

Думка про *без-елітність нації* звучить на початку XXI ст. досить загрозливо: минуле по-своєму повторюється, адже понад

⁵ Особливо молоді потрібні взірці справжньої еліти. – В. Павлів. URL: <http://old.dyvensvit.org/articles/7419.html>

⁶ Лашченко О. Василь Вовкун про Ющенко, Тимошенко й досі правлячу олігархічну «еліту». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29314238.html>

⁷ Василь Куйдан, керівник Хмельницької регіональної організації «Соціальної справедливості»: *Для формування справжньої еліти в Україні потрібно 100–150 років*. URL: <https://sovist.ngo/testimonial/vasil-kuydan/>;

⁸ Самійленко В. Чому у нас немає справжньої еліти? URL: <http://www.personal-plus.net/503/9787.html>

⁹ Івашина О. Неможлива еліта чи еліта неможливого. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/ivashyna.htm>

¹⁰ Підприємець і меценат Владислав Кириченко: «Україна не відбулася тому, що в нас немає інтелектуальної еліти, яку можна назвати совістю нації». URL: https://dt.ua/SOCIETY/pidpriemets_i_metsenat_vladislav_kirichenko_ukrayina_ne_vidbulasya_tomu_scho_v_nas_nemae_intelektua.html

¹¹ Івашина О. Неможлива еліта чи еліта неможливого. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/ivashyna.htm>

¹² «У державі без політичних еліт спецслужби завжди будуть слабкими». URL: <https://www.mfaua.org/uk/publications/u-derzhavi-bez-politychnykh-ELIT-spets-sluzhby-zavzhdy-budut-slabkymy>

¹³ Яневський: «Я взагалі ні з ким нагорі не спілкуюся, це гівно, а не політична еліта». URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/janvskij-ya-vzahalini-z-kym-nahori-ne-spilkuuisia-tse-hivno-a-ne-politychna-elita-286515.html>

¹⁴ Звернення голів облрад: У нас немає політичної еліти. URL: https://zaxid.net/zvernennya_goliv_oblrad_u_nas_nemaye_politychnoyi_eliti_n1246977

¹⁵ Єроп Фірсов: У нас нема патріотичної політичної еліти. URL: <https://zik.ua/tv/video/122673>

сто років тому (на зламі XIX–XX століття¹⁶) українці ситуацію розцінювали аналогічним чином. Твердження про *без-елітність нації* – не тільки вирок для самої еліти, але й для народу, оскільки *без-елітність*, як усвідомлює сучасник, розбещує народ, перетворює його у пристосованця, у малоспроможне утворення: «Без-елітні нації не здатні здійснити реформи, вивести свої країни з кризи. Вони приречені на стагнацію й вимирання, у тім числі й у буквальному розумінні цього слова. Де наші 52 мільйони на зорі Незалежності?»¹⁷.

б) Україна – держава, в якій еліта все ж є (у т. ч. політична), утім, – у вкрай непривабливій іпостасі: «наша так звана еліта»¹⁸; «деградована еліта»¹⁹; «елітні вискочки», «пиліне елітарне охвістя»²⁰; «какократія»²¹; «псевдоеліта» («псевдоелітні письменники, науковці, депутати») ²², «ксеноеліта»²³; «перевертні від еліти»²⁴, ті, хто «розмовляє винятково мовою грошей, а не інтелекту. ...Це не еліта, а клас бухгалтерів, які випадково отримали важелі керування державою»²⁵; «професійні покидьки»,

---

¹⁶ Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці. Кінець XIX – початок XX століття. Київ, 1998. 351 с.

¹⁷ Чи є в Україні еліта? URL: <https://www.obozrevatel.com/author-column/25714-chi-e-v-ukraini-elita.htm>

¹⁸ Підприємець і меценат Владислав Кириченко: «Україна не відбулася тому, що в нас немає інтелектуальної еліти, яку можна назвати совістю нації». URL: https://dt.ua/SOCIETY/pidpriemets_i_metsenat_vladislav_kirichenko_ukrayina_ne_vidbulasya_tomu_scho_v_nas_nemaie_intelektua.html

¹⁹ Дацюк С. За яких умов у нас з'явиться еліта? URL: <https://uainfo.org/blognews/1523014278-za-yakih-umov-u-nas-z-yavitsya-elita-.html>

²⁰ Пахомов Ю. П. Украина единая, разная и расколота. Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. Т. 2. Київ, 2006. С.6.

²¹ «Какократія» не пропускає нових людей у політику. – Шульга. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28998077.html>

²² Чи є в Україні еліта? URL: <https://www.obozrevatel.com/author-column/25714-chi-e-v-ukraini-elita.htm>

²³ Самійленко В. Чому у нас немає справжньої еліти? URL: <http://www.personal-plus.net/503/9787.html>

²⁴ Івашина О. Неможлива еліта чи еліта неможливого. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/ivashyna.htm>

²⁵ Куриленко О. «Українська еліта розмовляє винятково мовою грошей, а не інтелекту». URL: https://gazeta.ua/ru/articles/opinions-journal/_ukrayinska-elita-rozmovlyaye-vinyatkovo-movoyu-groshej-a-ne-intelektu/426596

«люди без змісту, без сенсу, без совісті»²⁶ та ін. Тобто еліта характеризується як якийсь «соціальний непотріб».

Виокремлюючи та, відповідно, аналізуючи аргументи, спираючись на які суспільна свідомість відмовляє тій чи іншій персоні в елітарності, з'ясовуємо, що безпосередніми підставами для цього є, так би мовити, низькопробність «людей еліти», яка підштовхує до постановки питання: *чому нагорі весь час опиняється всілякий непотріб, піна?*²⁷ Аналіз показує, що своєрідна антиелітарна риторика представників українського соціуму базується на низці найрізноманітніших переконань. Так, одні твердять, що «еліти в Україні неможливі за визначенням» (Ю. Прохасько), оскільки вони – «не лише і не так статус, як продукція і – що особливо важливо... – спосіб генези. Ідея елітарності в новочасному модерному, нетрадиційно-становому суспільстві нерозривна з процедурою і обставинами добору і конкурентности. А ті, своєю чергою, немислимі без прозорих і рівних для всіх правил гри. Зрозуміло, що корупція зводить і те, і те нанівець. У корумпованому сучасному суспільстві про еліти говорити годі»²⁸. Іншими словами: у недемократичному корумпованому суспільстві, за переконанням автора, еліти бути не може.

Вітчизняні прихильники інших «високих максим» вважають, що до еліти не може належати «мстива людина, яка збагачується з космічною швидкістю»; «людина, яка в Україні не гідна вивчити українську мову», той, хто є «звичайнісіньким хамом», чи – «тушка», «зłodій», «брехун», «політична повія»²⁹.

Ті, хто все ж не відмовляє еліті (зокрема, політичній) в існуванні в Україні, характерними її рисами називають: *зрадництво* (зокрема, правозахисник Є. Захаров зауважував, що

---

²⁶ Рогачук Д. Денис Бродський: Наша влада – професійні покидьки, які працюють проти нас. URL: <https://vybory.pravda.com.ua/articles/2018/02/23/7149571/>

²⁷ Безмен Н. Пена наверху. О социальных лифтах в Украине. URL: <https://hvylya.net/analytics/society/pena-naverhu-o-sotsialnyih-liftah-v-ukraine.html>

²⁸ Прохасько Ю. Неповнолітні еліти. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/N45-elity.htm>

²⁹ Чи є в Україні еліта? URL: <https://www.obozrevatel.com/author-column/25714-chi-e-v-ukraini-elita.htm>

«політичні еліти України завжди зраджували»³⁰), *відстороненість від того, чим володіє народ* (наприклад, «політична еліта України не читає української літератури і не має потреби в ній»³¹; «еліта не може не читати книжок, як це є сьогодні в Україні»³²), що еліта *«більше думає про власне політичне майбутнє, корпоративні інтереси»*³³. Як і відзначається особливий феномен: «В Україні немає точок перетину інтелектуальної та політичної еліт»³⁴ тощо.

Таким чином, у свідомості співвітчизників еліта – це ті особи, які мають «правильно» обиратися, «правильно» поводитися і діяти, маючи «правильні» бажання і думки щодо себе самих і суспільства тощо.

Аналіз риторики самих же представників еліти (зокрема, політичної) свідчить, що сприйняття ними один одного і, зокрема, оцінки безпосередніх представників чи носіїв влади (у той чи інший час), озвучені у засобах масової інформації, – суголосні «голосу народу». Аргументом на користь цього твердження є, приміром, оприлюднена у засобах масової інформації конфліктна комунікація між колишнім Головою Верховної Ради України В. Литвином і першим Президентом України Л. Кравчуком: В. Литвин заявив, що Президент – «патентована професійна політична повія», якій треба «мовчати і просити у Бога прощення»³⁵, Л. Кравчук, пригадавши, як Т. Шевченко назвав деяких українських гетьманів гряззю Москви і «сміттям

---

³⁰ Євген Захаров: Політичні еліти України завжди зраджували. URL: <https://zbruc.eu/node/75733>

³¹ Політична еліта України не читає української літератури і не має потреби в ній, – експерт. URL: https://zaxid.net/politichna_elita_ukrayini_ne_chitaye_ukrayinskoyi_literaturi_i_ne_maye_potrebi_v_niy_ekspert_n1053588

³² Куриленко О. Українська еліта розмовляє винятково мовою грошей, а не інтелекту. URL: https://gazeta.ua/ru/articles/opinions-journal/_ukrayinska-elita-rozmovlyaye-vinyatkovu-movoyu-groshej-a-ne-intelektu/426596

³³ Анатолій Гриценко: «Многие будут поддерживать президента до конца». URL: <https://rudenko.kiev.ua/ru/interview/gr240408>

³⁴ [Гнатюк Оля] В Україні немає точок перетину інтелектуальної та політичної еліт. URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_v-ukrayini-nemaye-tochok-peretinu-intelektualnoyi-ta-politichnoyi-elit/378028

³⁵ ЛИТВИН ОБИЗВАВ КРАВЧУКА «ПАТЕНТОВАНОЮ ПРОФЕСІЙНОЮ ПОВІЦЮ». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2010/02/26/4814989/>

Варшави», у відповідь зауважив, що «спікер парламенту, хоч йому далеко до гетьмана, підтвердив характеристику поета», що й зрозуміло, бо «хіба можна було від політичного сміття чекати іншого? Існує неписаний закон сміття: якщо воно і потрапляє випадково на високу хвилю, то все одно залишається сміттям. І обов'язково до чогось чи до когось прилипає»³⁶.

Своєрідним загрозливим контрапунктом для еліти у цих контекстах звучить думка про те, що вона, еліта в Україні, – «абсолютне зло».

Утім, це зло суспільство відчуває все ж досить по-різному: якщо одні переймаються тим, що «доки в Україні немає еліти, не буде моди»³⁷, інші переймаються тим, що у державі «без політичних еліт, як в Україні, спецслужби завжди будуть слабкими»³⁸, то ще інші, зауважуючи, що представники еліти «віщують про мораль, говорять правильні слова», звертають увагу на ще більш вагомій речі: що за тими віщуваннями і словами еліти «нема життя», і, відповідно, майбутнє нації – «наше майбутнє» – втрачає «будь-який сенс»³⁹.

Науковий дискурс щодо еліти в Україні – дещо інший. Що для нього характерно?

Вивчаючи «проблему еліти», вітчизняні дослідники, звернувши увагу, використовували/використовують різноманітну термінологію, яка так чи інакше стосувалася/стосується феномену, і, зокрема, – такі поняття, як: «еліта», «політичний клас» та «політико-економічні групи» (див., наприклад, монографію Ю. Мацієвського⁴⁰), «політичні еліти» (у множині)⁴¹, «правлячий

---

³⁶ Кравчук Л. Політичному сміттю. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/03/2/4824353/>

³⁷ Поки в Україні немає еліти, не буде в нас моди. URL: <https://uamodna.com/interview/pokey-v-ukrayini-nemae-elity-ne-bude-v-nas-mody/>

³⁸ [Куроп'ятник О.] У державі без політичних еліт спецслужби завжди будуть слабкими. URL: <https://www.mfaua.org/uk/publications/u-derzhavi-bez-politychnykh-elit-spetssluzhby-zavzhdy-budut-slabkymy>

³⁹ Чи є в Україні еліта? URL: <https://www.obozrevatel.com/author-column/25714-chi-e-v-ukraini-elita.htm>

⁴⁰ Мацієвський Ю. У пащі гібридності: зигаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014). Чернівці: Книги–XXI, 2016. С.233–254.

клас» (див., приміром, дослідження В. Котигоренка⁴² чи С. Дацюка⁴³, «істеблшмент (еліта)»⁴⁴ тощо. Таке термінологічне різноманіття, по-перше, можна пояснити складністю феномену у ході уже перших спроб його аналізу. По-друге – специфікою перекладу. Зокрема, праці Г. Моски «Elementi di scienza politica» («Елементи політичної науки», 1-ша частина якої була опублікована у 1896 р., а 2-га – у 1923 р.) у перекладі з італійської на англійську під назвою «The Ruling Class» (1939, «Правлячий клас»)⁴⁵. Таким чином, домінантною стала «пропозиція перекладача» – «правлячий клас». Але, коли Г. Моска, обґрунтовуючи свою теорію елітарності, вживав поняття «політичний клас» (розуміючи під ним меншість, яка управляє суспільством), то В. Парето, досліджуючи явище, у своїй праці «Trattato di sociologia generale» (1916, «Трактат із загальної соціології»)⁴⁶, що була у 1935 р. перекладена англійською як «The Mind and Society» («Розум і суспільство»), мову вів про «еліту», «циркуляцію еліт» (макіавеллівських «лисиць» і «левів»). Тож нинішній термінологічний різнобій по своєму закорінений у минулому, данина (свідома чи не свідома) своєрідній, зародженій у попередні століття «традиції» – використання «відмінних термінів для позначення одного і того ж феномену», чи суголосних/близьких феноменів, тих, що певною мірою «накладаються» один на одного і т. п. При цьому – у «широкому» і «вузькому» значеннях тощо. Зрештою, можна

---

⁴¹ Сушко О., Лісничук О. Втома від Заходу: суспільство страху та його друзі. URL: https://dt.ua/international/vtoma-vid-zahodu-suspilstvo-strahu-ta-yogo-druzi-293636_html

⁴² Котигоренко В. Про гібридність і дегібридизацію політичної влади в Україні. URL: https://dt.ua/internal/pro-gibridnist-i-degibridizaciyu-politichnoyi-vladi-v-ukrayini-246520_html

⁴³ Дацюк С. У пошуках еліти. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5a339b2a427a0/>

⁴⁴ Литвиненко О. Еліта, якої не існує. «Незалежний культурологічний часопис «І»». 2006. Число 45. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/lytvynenko.htm>

⁴⁵ Mosca G. The Ruling Class (Elementi di scienza politica). McGraw-Hill Book Company, Inc. New York, London, 1939. URL: <https://archive.org/stream/rulingclass031748mbp#page/n9/mode/2up>

⁴⁶ Pareto V. Trattato di sociologia generale. URL: <https://archive.org/details/ParetoTrattatoDiSociologiaGeneraleVol1/page/n9>

пригадати і думку, свого часу висловлену К. фон Байме про те, що «запізнілі нації... мають особливо погане ставлення до застосування поняття *еліта*», а концепт політичного класу «було здобуто наприкінці XIX сторіччя значною мірою саме на підставі досвіду Італії та Франції»⁴⁷. І цей концепт в очах неомарксистів, різного роду лівих та ін. виявляється нині підходящою аналітичною категорією.

З того часу ситуація у суспільствах не стала більш простою, а уми аналітиків не досягли всезагального консенсусу: XX століття дало безліч спроб інтерпретацій «класу», «еліти», «владної еліти» та ін., оскільки дослідники концентрували увагу на тих чи інших аспектах влади та її «носіях», учасниках чи «утримувачах», на тих, хто мав більші чи менші привілеї у суспільствах, більший чи менший доступ до ресурсів – і не тільки до матеріальних чи фінансових, але й, приміром, контролював інформаційні. Тож, звернувшись до праць сучасних зарубіжних дослідників (заради виокремлення їхньої позиції щодо використання «старих» понять і категорій на початку XXI ст.), з'ясуємо, зокрема, щодо поняття «клас» (як аналітичної категорії і суспільного явища), таке:

– серед науковців є ті, які, переосмисливши політичні процеси у західному світі загалом і в країнах свого мешкання зокрема, відмовляють «класу» у праві на існування і як суспільному явищу, і як аналітичній категорії, що придатна для адекватного аналізу сучасності. Про це, наприклад, свідчать монографія Я. Пакульські та М. Вотерса «Смерть класу» (1996)⁴⁸, статті Я. Пакульські «Основи анти-класового аналізу» (2005)⁴⁹ та книга П. У. Кінгстона «Безкласове суспільство» (2000), в якій, виступаючи проти класового аналізу, автор обґрунтовує думку, що «класи» в сучасних умовах відсутні, ті, кого б ми воліли розглядати як єдність – «клас», виявляються досить «індивідуалізованими» і не мають спільного досвіду, який би визначав їхнє життя⁵⁰; стаття У. Бека

---

⁴⁷ Байме К. фон. Політичні теорії сучасності / пер. з нім М. Куптаєвої та М. Бойченка. Київ: Стило, 2008. С. 351, 354.

⁴⁸ Pakulski J., Walters M. The Death of Class. London, «SAGE», 1996. 173 p.

⁴⁹ Pakulski J. Foundations of a post-class analysis. URL: <http://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/08/Approaches-to-Class-Analysis-Erik-Olin-Wright.pdf>

⁵⁰ Kingston P. W. The Classical society. Stanford University Press, 2000. 280 p.

«Космополітичне суспільство та його вороги» (2002)⁵¹ і його ж книга (у співавторстві з Е. Бек-Гернсгайм) «Індивідуалізація: Інституціоналізований індивідуалізм і його соціальні та політичні наслідки» (2002)⁵², в якій особливу увагу привертає чотирнадцятий розділ – «Зомбуючі категорії: інтерв'ю з Ульріхом Беком» (р. 202–213), в якому У. Бек невтомно критикує «абсолютно фіктивний спосіб визначення класу», до якого вдаються прихильники «класової соціології» (р. 206). Крім того, про переваги антикласового аналізу свідчить і низка монографій (колишнього марксиста) З. Баумана з красномовною назвою «Спомини про клас: передісторія і загробне життя класу» (1982)⁵³; «Рідка сучасність» (2000)⁵⁴; «Рідке життя» (2005)⁵⁵; «Рідкий час: життя в епоху невизначеності» (2007)⁵⁶, а також стаття Д. Якоповича «Концепт класу» (2014)⁵⁷, у якій автор говорить про сумнівну теоретичну цінність «класових категорій», використання яких у ході досліджень призводить, на жаль, до спрощення реалій політичного буття та ін.;

– інші, полемізуючи з першими, намагаються дещо пом'якшити тезу про «смерть класу» чи й спростувати її. Серед них – В. Аткінсон (його статті: «Бек, індивідуалізація і смерть класу», 2007 р.⁵⁸, «Не все, що було тверде, розчинилося у повітрі (чи рідині): критика Баумана щодо індивідуалізації і класу в рідкій сучас-

---

⁵¹ Beck U. The Cosmopolitan Society and Its Enemies. «SAGE journals». 2002. Vol. 19, issue 1–2, p. 17–44.

⁵² Beck U., Beck-Gernsheim E. Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences. London: Sage, 2002. 221 p. URL: <http://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/08/INDIVIDUALIZATION-Institutionalized-Individualism-and-its-Social-and-Political-Consequences-by-Ulrich-Beck-and-Elisabeth-Beck-Gernsheim.pdf>

⁵³ Bauman Z. Memories of Class: The Pre-History and After-Life of Class, London: Routledge and Kegan Paul, 1982. 209 p.

⁵⁴ Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000. 228 p. URL: <https://giuseppcapograssi.files.wordpress.com/2014/01/bauman-liquid-modernity.pdf>

⁵⁵ Bauman Z. Liquid Life. Cambridge: Polity Press, 2005. 164 p.

⁵⁶ Bauman Z. Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty, Cambridge: Polity Press, 2007. 128 p.

⁵⁷ Jakopovich D. The Concept of Class. URL: <https://www.sociology.cam.ac.uk/research/srg/cs14>

⁵⁸ Atkinson W. Beck, Individualization and the Death of Class: A Critique. «The British Journal of Sociology», 2007. Vol. 58, № 3, p. 349–366.

ності», 2010 р.⁵⁹), К. Бароне, М. Лучіні та С. Сарті (стаття «Класові та політичні вподобання в Європі: багаторівневий крестемпоральний аналіз тенденцій», 2007 р.⁶⁰, в якій автори на основі даних Євробарометра проводять скрупульозний аналіз преференції під час голосування впродовж 1976–2003 р. в 13 країнах і вказують на переважну стабільність у часі асоціації між «класовою позицією та політичними уподобаннями») та інші дослідники.

Але тут варто звернути увагу на те, що ті, хто обстоює існування «класів» у сучасних (західних) суспільствах, передовсім виділяють їх, беручи за критерій матеріальні статки та, відповідно, їхній (статків) обмежувальний чи, навпаки, позитивний вплив на статус, перспективи «представника класу». У всіх вищезгаданих працях «клас» не вживається щодо еліти (у т. ч. політичної).

Утім, є й інші публікації (зокрема, 2017 р.), присвячені власне «політичному класу»⁶¹, говорячи про який, дослідники – П. Аллен і П. Керні – зауважують щонайменше два моменти:

– наратив «політичного класу» містить, як мінімум, три різні поняття – «політична еліта», «політична професіоналізація» і «політичний кар’єризм»;

– цей термін, безумовно, поєднує різні ідеї і додає ще більшої плутанини до «розпливчастих дебатів»⁶².

Фактично йдеться про те, що для нової «комбінації ідей» дослідниками, замість обґрунтування нових понять і категорій, використовуються «старі» терміни і поняття, що й сприяє плутанині як на теоретичному рівні, так і в ході емпіричних політичних досліджень. Так, у книзі за редакцією Й. Борхерта і Ю. Цейса «Політичний клас у країнах з розвиненою демократією:

---

⁵⁹ Atkinson W. Not all that was solid has melted into air (or liquid): a critique of Bauman on individualization and class in liquid modernity. «The Sociological Review», 2010. Vol. 56, issue 1, p.1–17.

⁶⁰ Barone C., Lucchini M., Sarti S. Class and Political Preferences in Europe: A Multilevel Analysis of Trends Over Time. «European Sociological Review», 2007. Vol. 23, issue 3, p. 373–392.

⁶¹ Allen P., Cairney P. What Do We Mean When We Talk about the ‘Political Class’? Political Studies Review. 2017. Vol. 15(1). P. 18–27. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/1478-9302.12092>

⁶² Там само.

порівняльний довідник» (2003)⁶³ під «політичним класом» розуміються професійні політики і аналізуються особливості історичного процесу професіоналізації, інституційний контекст професійної політики, кількісні параметри «політичного класу» на основі даних, зібраних у двох десятках країн (у т. ч. у Австралії, Бельгії, Великій Британії, Данії, Ізраїлі, Канаді, Німеччині, Новій Зеландії, США, Фінляндії, Франції, Швеції, Швейцарії, Японії та ін.), шляхи кар'єрного зростання, винагороди та ін.

У контексті з'ясування аналітичного потенціалу поняття «політичний клас» варто звернутися до «найсвіжіших» напрацювань – Р. Формісано та Д. Вайнберга. Книга Р. Формісано, видрукувана в Університеті Іллінойс за назвою «Американська олігархія: постійний політичний клас» (2017)⁶⁴, викликає інтерес з огляду на те, що автор у політико-історичному контексті й з опорою на емпіричні дані досліджує, як працюють еліти в Америці (політики, призначені чиновники, «закулісні мільярдери» та ін.), зумовлюючи економічну нерівність, руйнуючи демократію. Р. Формісано показує, як ендемічна корупція вражає соціум та як змінюється «обличчя» політико-економічної могутності країни.

Натомість представник Лондонської школи економіки та політичної науки Д. Вайнберг, рефлектуючи над змістом і «масштабом» поняття «політичний клас» (того ж 2017 р.), справедливо зауважив, що цей «зневажливий термін» використовується для позначення «певних людей» і є метафоричним для досягнення більш широких економічних та соціальних проблем як у популярній, так і в академічній періодиці, займаючи при цьому (зокрема, у Великобританії) центральне місце «у напруженій дискусії про довіру до політичних інститутів, суб'єктів і процесів», – тих питань, які підкріплюють занепокоєність з приводу «демократичної нерівності»⁶⁵. Крім того, дослідник влучно підмітив, що у всіх

---

⁶³ The Political Class in Advanced democracies: A Comparative Handbook / J. Borchert, J. Zeiss. Published to Oxford Scholarship Online, 2005. URL: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0199260362.001.0001/acprof-9780199260362>

⁶⁴ Farnisano R. American Oligarchy: The Permanent Political Class. University of Illinois Press, 2017. 288 p.

⁶⁵ Weinberg J. What do we mean by the «political class» – and are they all the same? URL: <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/personality-and-the-political-class/>

випадках аналітики схильні передчасно переходити до проблем, пов'язаних з «політичним класом», перш ніж концептуально з'ясувати, «хто» є об'єктом дослідження. Говорячи про концептуальну двозначність поняття, Д. Вайнберг беззастережно акцентував:

– «більш широкий недолік, прихований у конотаціях політичного класу, – кар'єризм і особистий інтерес», які мають психологічний характер і не підтримуються методологічним інструментарієм для виявлення причинно-наслідкового зв'язку чи розрізнення людей: бракує емпіричних досліджень особистості і мотивів політиків;

– і зауважив (звернувшись до методологічних настанов когнітивної та поведінкової психології і тим самим підкресливши необхідність і доцільність використання міждисциплінарних підходів до аналізу «політичного класу»), що «членство» у будь-якій елітній групі вимагає дотримання особами двох критеріїв: вони повинні контролювати використання ресурсів та мати значні обсяги специфічних (у певному контексті) знань, які недоступні для не-еліти. Тобто, «політичний клас», з погляду Д. Вайнберга, – це ті, хто «обіймає офіційну політичну посаду», а політичні інститути, відповідно, надають їм асиметричну (порівняно з широкою громадськістю) інформацію, і вони мають можливість контролювати державні ресурси (через кар'єрні можливості, надані установами). Політичний клас «зберігає колективний інтерес – клас для себе», але не в собі (згідно з марксистською традицією).

В «інтелектуальній пропозиції» російських дослідників зміст поняття «політичний клас» набуває гіпертрофованого розширення (про що, наприклад, свідчать праці О. Гаман-Голутвіної⁶⁶, А. Кочеткова⁶⁷ та ін.⁶⁸): його розуміють як «співтовариство осіб, залучених до сфери політики» – політичних еліт, адміністративно-

---

⁶⁶ Гаман-Голутвина О. Политический класс: теоретический аспект. URL: <http://xn---ptblgied.xn--p1ai/node/3028>

⁶⁷ Кочетков А. П. Особенности формирования и развития политического класса современной России. «Власть», 2017. Том. 25. № 1. С. 12–18. URL: <http://jour.isras.ru/index.php/vlast/article/view/4871>

⁶⁸ Политический класс в современном обществе / под ред. О. В. Гаман-Голутвиной. Москва: Российская ассоциация политической науки: Российская политическая энциклопедия, 2012. 320 с.

політичної бюрократії, депутатського корпусу, партійних функціонерів, співробітників аналітичних центрів, експертів, політичних консультантів, політичних журналістів тощо.

Характерний момент: деякі дослідники в Україні виробили у себе звичку некритичного сприйняття «здобутків» російських (за повного ігнорування напрацювань західних науковців) і впродовж тривалого часу, йдучи за ними «нога в ногу» та маючи саме їхні оцінки і висновки за інтелектуальні орієнтири, стверджували, що «політичний клас» – це «вищі соціальні прошарки, які володіють атрибутами впливу, зосередили в своїх руках реальну владу або прагнуть до неї в основних (ідеологічній, політичній, економічній, зовнішньополітичній) сферах життєдіяльності держави. Це депутатський корпус парламенту, адміністративно-управлінська еліта, еліта судової влади, дипломатична і військова еліта, лідери політичних партій, громадських рухів, керівники впливових політологічних центрів, фондів, політичні технологи, політичні журналісти і коментатори»⁶⁹. Тож своєрідне «удосконалення» (чи «поглиблення») кута зору російських дослідників відбулося за допомогою віднесення до «політичного класу» і «еліти судової влади», і лідерів громадських рухів, і «коментаторів» тощо. Інший акцент, який варто зробити, пов'язаний з тим, що мляве теоретизування про «політичний клас», «еліту», «політичних лідерів» за поверхового застосування історичного методу і без емпіричного дослідження (наприклад, емпіричного визначення меж «класу») практично нічого не додало для розуміння політичних процесів у Україні початку ХХІ століття. Евристичний потенціал праць, м'яко кажучи, ніякий.

Ще одна широко вживана категорія в українському науковому дискурсі, як зазначалося вище, – «правлячий клас». Проаналізувавши англomовний сегмент Інтернету, я з'ясувала, що в Мережі згадується про *ruling class* усього у низці випадків. Зокрема, коли йдеться про:

– британський та американський кінофільми – «Правлячий клас» (1972, комедія на основі адаптованої сатиричної п'єси

---

⁶⁹ Рудич Ф. Політичний клас в сучасній Україні: методологічний аспект визначення і характеристик. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26611/16-Rudych.pdf>

П. Барнса про британську аристократію) та «Американський правлячий клас» (2005, напівдокументальний фільм, знятий Д. Кірбі);

– «самопроголошеного аутсайдера» (як визнали дослідники інтелектуальної спадщини) чи «простого марксиста» Ч. Р. Міллса (як він сам себе називав у «Влада, політика, люди», 1963);

– статтю (і відгуки на неї) почесного професора міжнародних відносин Бостонського університету А. Кодевілла «Правлячий клас Америки і небезпеки революції», що побачила світ у «The American Spectator» (липень, 2010)⁷⁰, а згодом (у вересні 2010 р.) і його книгу «The Ruling Class: How They Corrupted America and What We Can Do About It» («Правлячий клас: як вони пошкодили Америку і що ми можемо з цим зробити»)⁷¹;

– політику Д. Трампа (наприклад: «Трамп знову завдав удару правлячому класу»⁷²), американську меритократію (наприклад: «Як сьогоднішній правлячий клас використовує меритократію, щоб залишатися на вершині»⁷³) чи «Ізраїльський правлячий клас»⁷⁴ у журналістських статтях;

– есе австралійської політичної діячки Х. Ендрюс «Новий правлячий клас»⁷⁵;

– книгу, написану у жанрі «політичної науки і гумору» (!) і опубліковану у 2018 р., авторства зірки телеканалу FOX News Т. Карлсона «Корабель дурнів: як егоїстичний правлячий клас виводить Америку на межу революції»⁷⁶.

⁷⁰ Codevilla A. M. America's Ruling Class – And the Perils of Revolution. URL: https://spectator.org/39326_americas-ruling-class-and-perils-revolution/

⁷¹ Codevilla A. M. The Ruling Class: How They Corrupted America and What We Can Do About It. Beaufort Books, 2010. 147 p.

⁷² Neumayr G. Trump Thumps the Ruling Class Again. URL: <https://leftfreedomringusa.com/uncategorized/trump-thumps-ruling-class/>

⁷³ Young T. How Today's Ruling Class Use Meritocracy to Stay at the Top. URL: <https://www.spectator.co.uk/2017/01/how-todays-ruling-class-use-meritocracy-to-stay-at-the-top/>

⁷⁴ Glick C. Israel's ruling class. URL: <https://canadafreepress.com/article/israels-Ruling-Class>

⁷⁵ Andrews H. The New Ruling Class. URL: <https://herandrews.com/2016/07/01/the-new-ruling-class/>

⁷⁶ Carlson T. Ship of Fools: How a Selfish Ruling Class Is Bringing America to the Brink of Revolution. Simon & Schuster, 2018. 243 p.

Така ситуація дозволяє твердити, що «правлячий клас» не використовується у науковому дискурсі (принаймні – в англомовному).

Враховуючи вищесказане та звернувшись до аналізу рефлексій над поняттям «правлячий клас» російських дослідників різного рівня, я з'ясувала, що якщо, на думку авторів «Социологического словаря», розміщеного в Мережі, цей термін «дещо застарілий» і «використовується в соціології для позначення економічно пануючого класу, який контролює суспільство за допомогою будь-яких доступних політичних інститутів»⁷⁷, то інші російські науковці (наприклад, з «Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики») намагаються використовувати його у наукових розвідках, як, наприклад, Д. Михайлова⁷⁸. Крім того, в Росії поняття «правлячий клас» широко вживається у журналістських статтях (див.: «Рівняння на царя. Який «правлячий клас» сформувався сьогодні в Росії»⁷⁹), літературних есе (див., наприклад: «Правлячий клас у минулому і майбутньому Росії»⁸⁰) тощо.

Зрештою, проаналізуємо детальніше ситуацію з вживанням поняття «правлячий клас», що має місце в середовищі українських науковців.

Українські дослідники, використовуючи ті чи інші поняття й категорії політичної науки, як правило, не вдаються до глибинного розкриття їх змісту. У дослідницьких колективах (на противагу західним науковим традиціям) полеміка щодо змісту понять та, відповідно, змісту й особливостей тих політичних явищ, процесів,

---

⁷⁷ Правящий класс. «Социологический словарь». Москва: Экономика, 2004. URL: https://sociological_dictionary.academic.ru/504/%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%AF%D0%A9%D0%98%D0%99_%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%A1

⁷⁸ Михайлова Д. Правящий класс в современной России: кто «они» и являются ли «они» элитой? URL: <http://politika.snauka.ru/2014/09/1857>

⁷⁹ Равнение на царя. Какой «правлящий класс» сформировался сегодня в России. URL: https://www.gazeta.ru/comments/2016/01/13_e_8019239.shtml

⁸⁰ Мостовой П. Правящий класс в прошлом и будущем России. «Отечественные записки». 2012, №5. URL: http://magazines.russ.ru/oz/2012/5/20p.html#_ftnref34

феноменів, для опису й пояснення яких вони застосовуються, – явище спорадичне, а її результати лише зрідка оприлюднюються у тих чи інших інформаційних ресурсах (див., зокрема, статтю 2011 р. Д. Сергатюк⁸¹, присвячену аналізу «межам поняття» «еліта» на основі аналізу праць українських та російських науковців з «вкрапленням» сентенцій, висловлених П. Бурдье, Х. Ортегою-і-Гасетом і М. Вебером, і за повної відсутності згадок і посилань на праці сучасних західних дослідників).

Поділяючи (поширену в суспільстві) точку зору про відсутність еліти в Україні, низка вітчизняних науковців наголошує наступне: «В Україні сьогодні взагалі є майже все для успіху – ресурси, технології, наука, філософія, мистецтво. Немає лише еліти»⁸². При цьому аргументація, на яку спирається твердження про відсутність еліти, зводиться до того, що «еліта має бути влаштована складніше, ніж суспільство. У неї має бути більш складна мова, більш складні комунікації, більш складно організована діяльність. ... В Україні, якщо глянути на телебачення, все в правлячому класі прозоро, зрозуміло і мерзотно. Тому еліти немає»⁸³, а є, відповідно, «правлячий клас». Він – колоніальний, компрадорський, не має суспільної довіри, оскільки його економічні, політичні комунікативні установки не відповідають суспільним інтересам⁸⁴ і т. п.

Проаналізувавши видання, які вийшли із-під пера західних науковців на початку ХХІ ст., з'ясувала, що в останніх наукових дослідженнях широко використовується поняття «еліта». Про це, наприклад, свідчить низка публікацій, і, найперше, – німецьких авторів. Зокрема, написана на величезному фактографічному матеріалі (у т. ч. – маловідомому) монографія відомого німецького соціолога М. Хартмана «Еліти і влада в Європі. Міжнародне

---

⁸¹ Сергатюк Д. А. Політична еліта: аспекти розуміння та категоріальні межі поняття. Наукові праці ЧДУ. Сер.: Політологія. 2011. Т. 175. № 163. С. 83–88. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Npchdupol_2011_175_163_19.pdf

⁸² Дацюк С. За яких умов у нас з'явиться еліта? URL: <https://uainfo.org/blognews/1523014278-za-yakih-umov-u-nas-z-yavitsya-elita-.html>

⁸³ Там само.

⁸⁴ Дацюк С. Ключові проблеми існування України. URL: <https://glavcom.ua/columns/sergiydatsyuk/klyuchovi-problemi-isnuvannya-ukrajini-380079.html>

порівняння» (2007)⁸⁵, в якій автор, спираючись на інституціональну теорію, ретельно проаналізував не лише складні процеси формування еліти у Німеччині, Франції та Великобританії, але й Австрії, Італії, Іспанії, Нідерландах, Швейцарії, Скандинавії та інших регіонах, включаючи країни Східної Європи. Крім того, – книга Х. Верфюрта «Зарозумілість еліт» (2008)⁸⁶ та книга Х. Шмолл «Хвала еліті. Навіщо вони потрібні» (2008)⁸⁷, в яких, вдаючись до критики останніх та досліджуючи ступінь відрази до еліт у Німеччині, автори (кожен – по-своєму) обстоюють думку про те, що суспільство не може без еліти (функціонувати і розвиватися). Утім, – не дають порад, як змінити ситуацію.

Окрім німецьких дослідників, неабиякий інтерес (з огляду на використовуваний тим чи іншим автором понятійно-категоріальний апарат, напрями дослідження еліти, акцентування проблем, пов'язаних з діяльністю сучасних європейських еліт та ін.) викликає книга французького науковця (співробітника CNRS у Центрі політичних досліджень Латинської Європи, Cerep) У. Джиніса «Еліта державної політики» (2008)⁸⁸; стаття швейцарських фахівців з Університету Лозанни Ф. Бюльманна, М. Битшена, Т. Давида, С. Джинальські та А. Маха «Трансформація еліт у Швейцарії» (2015)⁸⁹, як і стаття 2018 р. цього самого колективу у співавторстві з А. Пілотті⁹⁰; дослідження Я. Пакульські та Б. Трантера «Занепад політичного лідерства в Австралії? Зміна набору та кар'єри федеральних політиків» (2015)⁹¹ та ін.

---

⁸⁵ Hartmann Michael. *Eliten und Macht in Europa: ein internationaler Vergleich*. Frankfurt: Campus Verlag, 2007. 268 s.

⁸⁶ Verfürth H. *Die Arroganz der Eliten*. Gütersloh, 2008. 256 s.

⁸⁷ Schmoll H. *Lob der Elite. Warum wir sie brauchen*. C. H. Beck Verlag, München, 2008. 173 s.

⁸⁸ Genieys W. *L'Élite des politiques de l'État*. Presses de Sciences Po, 2008. 274 p.

⁸⁹ Bühlmann F., Beetschen M., David T., Ginalski S., Mach A. *Transformation des élites en Suisse. Social Change in Switzerland*. 2015. №1. URL: <https://www.socialchangeswitzerland.ch/?p=375>

⁹⁰ Bühlmann F., Beetschen M., David T., Ginalski S., Mach A., Pilotti A. *La trasformazione delle élite svizzere*. 2018. P. 55–65. URL: https://serval.unil.ch/resource/serval:BIB_E7E1CBDD29AD.P001/REF

⁹¹ Pakulski J., Tranter B. *The decline of political leadership in Australia? : changing recruitment and careers of federal politicians*. New York : Palgrave Macmillan, 2015. ix, 115 p.

Окрім того, інтерес становлять видання, що побачили світ у останні кілька років, у яких, з одного боку, продовжується робота над дефініціями «еліта» (її розуміння, що особливо важливо, де-юре і де-факто), «політична еліта» та розроблюється інструментарій для дослідження сучасних еліт (див. статтю чилійського дослідника І. А. Араяя «Порівняння політичних еліт»⁹²), а з іншого – праці, в яких еліта піддається дедалі жорсткішій критиці. Серед них, наприклад, журналістське розслідування Ю. Рота «Павутина влади. Як політичні та економічні еліти руйнують нашу країну» (2013)⁹³, книга Р. Маусфельда «Чому ягнята мовчать? Як елітарна демократія та неолібералізм руйнують наше суспільство і наші засоби для існування» (2018)⁹⁴, дослідження вищезгаданого М. Хартмана «Підняті. Як еліти загрожують демократії» (2018)⁹⁵.

Окремо наголошу працю міжнародного колективу авторів за редакцією Г. Беста та Д. Хіглі «Довідник політичних еліт», що побачила світ наприкінці 2018 р.⁹⁶, 40 глав якої присвячені найрізноманітнішим питанням появи, розвитку, функціонування еліт (політичних, економічних, «необраних», медіа та ін.). Утім, найбільшу увагу привертають глави авторства Я. Пакульські «Розвиток теорії еліти» (р. 9–16) та «Класичні теорії еліти: Парето та Вебер» (р. 17–24); Д. Хіглі – «Безперервності та розриви в теорії еліт» (р. 25–39), «Зразки політичних еліт» (р. 155–159) та «Політичні еліти Заходу» (р. 315–328); У. Хоффманн-Ланге «Методи ідентифікації еліт» (р. 79–92); Н. Кауппі та М. Р. Мадсен «Необрані політичні еліти в ЄС» (р. 381–397), як і багато інших.

---

⁹² Araya I. A. Comparative Political Elites. In: Farazmand A. (eds) Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance. Springer, Cham, 2018. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/cpelites%20(4).pdf

⁹³ Roth J. Spinnennetz der Macht. Wie die politische und wirtschaftliche Elite unser Land zerstört. Econ Verlag, Berlin, 2013. 333 s.

⁹⁴ Mausfeld R. Warum schweigen die Lämmer? Wie Elitendemokratie und Neoliberalismus unsere Gesellschaft und unsere Lebensgrundlagen zerstören. Westend Verlag, Frankfurt am Main, 2018. 304 s.

⁹⁵ Hartmann M. Die Abgehobenen. Wie die Eliten die Demokratie gefährden. Campus Verlag, Frankfurt am Main, 2018. 276 s.

⁹⁶ The Palgrave Handbook of Political Elites. Editors: H. Best, J. Higley. Palgrave Macmillan, UK. 2018. XXI, 698 p.

Ознайомлення з цією (як й іншою) літературою свідчить про таке:

– зміст поняття «еліта» може трактуватися по-різному. Так, в одних контекстах про еліту можна вести мову, відштовхуючись від латинського «*eligo*», що означає «відбірний», «обраний», «ретельно відібраний». В інших випадках під «елітою» часто розуміють осіб, які досягли видатних успіхів у тій чи іншій галузі. Утім, погляд західних фахівців у галузі суспільних наук – значно складніший, оскільки вони говорять про еліту як про соціальний прошарок чи групу (як формальну, так і неформальну) людей, які здатні серйозно впливати на ухвалення політичних рішень та їх реалізацію (як і утримуватися чи гальмувати ті чи інші процеси), які, своєю чергою, мають фундаментальний вплив на всю державу. Тобто їхні рішення для держави – базові, основоположні;

– елітний прошарок чи група можуть бути як формальними, так і неформальними;

– у багатьох європейських країнах (упродовж історії) не існувало монопольних джерел владної еліти;

– деякі країни (як, приміром, Швейцарія) пережили злиття влади і бізнесу та, відповідно, утворення, а згодом і розгром олігархії та перехід до ведення «чесного бізнесу»;

– представники еліти в одних країнах не володіли значними фінансовими чи адміністративними ресурсами та мали приблизно однаковий освітній рівень (у Швейцарії), тоді як в інших країнах (наприклад, в Італії, Німеччині Франції) – функціонувала розвинута авторитарна еліта, яка формувалася переважно з місцевих представників (не мігрантів), осіб чоловічої статі;

– базуючись на протестантській етиці, еліта створювала свої традиції, норми поведінки, цінності, політичні практики;

– критеріями для рекрутування еліти були: аристократичне походження, багатство, індивідуальна обдарованість;

– у федеративних державах особлива роль належала «федеральній еліті»;

– європейська історія загартувала й націлила еліту на діалог з масами і компроміс у відстоюванні суспільних інтересів;

– нині еліта в Європі – привілейований прошарок, який прямо/опосередковано здійснює управління;

– актуальним є питання гендерного паритету в середовищі еліт;

– у європейських країнах шляхи набуття освіти, моделі кар'єри, розподіл доходів і багатства – нескінченно варіативні. Проте питання «рівних можливостей», соціальної рівності часто є тільки міфом;

– з формуванням нових джерел багатства (в умовах формування і функціонування глобальних ринків) почала формуватися нова еліта (з другої половини ХХ ст.), яка почала дистанціюватися від проблем «народного блага», а складність завдань, які вимагають розв'язання, змусила її нарощувати «лобістські м'язи» в парламентах країн, що дозволило говорити про «продажність неоліберальних еліт» та актуалізувало питання антиелітарних акцій (проти тих, хто «від'ївся»);

– чим більш однорідною є національна еліта, тим більшою є прірва між багатством і бідністю в країні;

– елітам закидають не лише надмірну самовпевненість, небажання співпрацювати один з одним, егоїзм, соціальну безвідповідальність, але й нестачу компетентності (непрофесіоналізм), лідерських якостей, моральності та ін., що несе загрозу єдності суспільств;

– еліти (насамперед, економічні і політичні) перетворюються у «закриті спільноти»;

– у різних країнах еліти характеризуються якісними та кількісними відмінностями, ступенями інтегрованості, способами рекрутування, особливостями циркуляції;

– рішення еліт часто стають непередбачуваними.

Як свідчить аналіз українського наукового дискурсу, коли мова заходить про еліту, «якої немає», чи «яка є, але не така», вітчизняні дослідники вдаються до використання нині кількох тактик:

– написання дуже дидактичних (для підручників за характером) текстів з не надто педантичним переліком і досить скупими тлумаченнями заслуг усіх тих, хто зробив свій внесок у розробку теорій еліт навіть у минулому, ХХ столітті, поминаючи увагою теоретиків першої чверті ХХІ століття і демонструючи тим самим неухвагу (чи незнання?) підходів, оцінок, висновків і застережень сучасних зарубіжних дослідників;

– тактика «прикликання» собі на допомогу в осмисленні феномену Х. Ортегу-і-Гасета, Ж.-П. Сартра або М. Гайдеггера чи інших великих мислителів, щоб знову і знову нарікати на недоско-

налість світу, зажерливість «провідних верств» і спростувати ніцшеанську зневажливу формулу про масу як «мух на торговищі». Наслідком процесу є, як правило, – «туга за елітою» (як називалася одна зі статей⁹⁷);

– тактика «негативного опису» (див. публікації С. Дацюка⁹⁸ та О. Сугоняко⁹⁹) еліти і обґрунтування критеріїв «елітності», відповідно до яких «справжні еліти», в одних випадках, мають мислити «іншими категоріями»¹⁰⁰. В інших – «справжні» повинні бути здатними виконувати певні функції: «культуротворчу, державотворчу, націєтворчу, а також консолідаційну, креативно-перетворюючу, прогностичну, мотиваційну, мобілізаційну, управлінську, духовно-світоглядну, ідентифікаційну, патріотичну, гуманістичну, аксіологічну, демократичну, стабілізуючу, стратегічну, безпекову тощо»¹⁰¹. Ще в інших – мати статки легального та легітимного походження; бути здатними «до самопожертви власним життям та частиною власних статків і водночас... зберегти життя та статки інших», визнавати моральність «у вигляді честі та гідності більш важливими, ніж будь-які форми індивідуальної та колективної вигоди», продукувати нові смисли та перспективи у масштабі «мислення, яке виходить за межі повсякденності»; піднятися до позиції цілого людства в реалізації вищевикладених критеріїв¹⁰². Еліта уявляється як те, що «випромінює авторитет і його насправді має»¹⁰³.

---

⁹⁷ Вербицька О. Туга за елітою: спроба екзистенціального аналізу. Незалежний культурологічний часопис «І». 2006. Число 45. URL: http://www.ji.lviv.ua/n45texts/verbycka.htm#_ednref5

⁹⁸ Дацюк С. Негативное описание украинской элиты. URL: http://www.uis.kiev.ua/~xyz/neg_ukr_elite.html

⁹⁹ Сугоняко О. Українська еліта: проблеми формування. URL: <https://sugonyako.info/publications/article/104-ukrayinska-elita-problemi-formuvannya.html>

¹⁰⁰ Корсунський С. Про цивілізації, еліти і дороги, які ми вибираємо. URL: https://dt.ua/international/pro-civilizaciyi-eliti-i-dorogi-yaki-mi-vibirayemo-299347_.html

¹⁰¹ Воропаєва Т. Українська еліта в процесах консолідації нації та цивілізаційного вибору України. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Ukralm_2013_14_3.pdf

¹⁰² Дацюк С. Чи потрібна еліта Україні? URL: <https://glavcom.ua/columns/sergyidatsyuk/chi-potribna-elita-ukrajini-382940.html>

¹⁰³ Прохасько Ю. Неповнолітні еліти. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/N45-elity.htm>

Таким чином, українські дослідники до аналізу еліти підходять, передовсім, із ціннісно-моральним мірилом, які намагаються використати і функціональний підхід. Іноді – звертають увагу на походження еліти, будучи переконаним, що «претендентів в еліту творять... виховання та освіта аристократичних родів, революції та війни, конкурентна війна в бізнесі, інтриги в політиці»¹⁰⁴ тощо. Іншими словами, особливістю українського наукового дискурсу щодо еліти є те, що низка науковців осмислює феномен, передовсім, через призму різкої дихотомії – еліт і «неелітного» населення (що виказує певний тип політичної свідомості й політичної культури), з позицій нормативізму, переконуючи, приміром, що «еліта – це соціальний пласт, який виробляє і демонструє зразки мислення і поведження, прийняті соціальною верствою чи суспільством як норма»¹⁰⁵. Тобто думка про те, що суспільство може зовсім не сприймати встановлені елітою «норми» і для самої себе, і безпосередньо для суспільства загалом чи його прошарків, не припускається. Крім того, доводячи, що «еліта – це група людей, яка краще, ніж будь-яка інша група, справляється з виконанням певних соціальних функцій», деякі вітчизняні дослідники намагаються виписати «правильні норми» для еліти, використовуючи такі слова і словосполучення, як: «еліта повинна», для неї «необхідні... необхідно... необхідне», «покликана виконувати»¹⁰⁶, вона «має бути», «має сформуватися»¹⁰⁷, розвиток еліти «повинен бути»¹⁰⁸ і т. п. Отже, для цих і подібних рефлексій характерним є створення утопічного портрета якоїсь бездоганної, вивершеної еліти, еліти-ілюзії, еліти-міфу, еліти з країни Утопії початку

---

¹⁰⁴ Дацюк С. За яких умов у нас з'явиться еліта? URL: <https://uainfo.org/blognews/1523014278-za-yakih-umov-u-nas-z-yavitsya-elita.html>

¹⁰⁵ Михальченко М. І. Українська еліта як специфічний феномен. Еліти і цивілізаційні процеси формування нації. Том 2. Київ: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. С. 10, 22.

¹⁰⁶ Там само. С.25, 23, 26.

¹⁰⁷ Кочубей Л. Демократизація виборчого процесу в пострадянській Україні та політичні еліти. Еліти і цивілізаційні процеси формування нації. Том 2. Київ: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. С. 293, 298.

¹⁰⁸ Новакова О. В. Відкритість політичної еліти як проблема модернізації суспільства. Еліти і цивілізаційні процеси формування нації. Том 2. Київ: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. С. 369.

XXI століття з діючими «елітними політичними інститутами» (необхідність яких наголошувалася, приміром, у статті Л. Хорішко 2018 р. за назвою «Символьна, військова та бізнес-еліта у структурі елітного політичного інституту»¹⁰⁹). Іншими словами, коли одні від початку століття говорять про «захоплені держави» (олігархами і підкупленими ними політиками) і, усвідомлюючи складність ситуації, розмірковують про те, як «звільнити держави», то інші виписують «норми» поза конкретною ситуацією і часом – ідеальні норми, ідеальні образи.

Говорячи про еліту в контексті «норм» і «цінностей», варто пригадати, що ще Г. Моска і В. Парето використовували і поняття «політичний клас», і «еліта» як ціннісно нейтральні, без нормативного визначення класу чи еліти-субстанції. Відомо й те, що в наступний час проти розуміння еліти як ціннісної виступила ціла низка дослідників і, зокрема, учениця В. Парето М. Колабінська (у праці, написаній ще у 1912 р.), німецький учений Г. Клутх та британський Ч. Р. Мілз (у працях 1950-х років), К. фон Байме (в останній третині XX століття), який справедливо звертав увагу на те, що в умовах плюралізму еліт розуміння їх як ціннісних є неможливим.

На цьому «нормативістському тлі» впадає в око брак в Україні емпіричних досліджень еліти і, зокрема, політичної еліти. Ми вже безліч разів описали й пояснили, яким є наш ідеал (ідеали) еліти в Україні, обґрунтували, які функції вона спроможна виконувати, якими мають бути механізми її селекції, рівень відповідальності й відкритості, її помисли і бажання та ін., але нам, здається, гостро бракує досліджень еліти в Україні *такої, якою вона є насправді*. Бракує досліджень поза емоціями, поза впливом ідеологій та влади, зі строгим дотриманням понятійно-категоріального апарату, тих досліджень, які б не дисонували «картині світу» початку XXI століття, випродукованій критичними дослідниками інших країн.

Серед публікацій, присвячених проблемі еліти в Україні, впадають в око й ті, які можна віднести до надто поверхових, в яких переписуються уже безліч разів оприлюднені факти, твердження (застосовується ганебна стратегія «переживування

---

¹⁰⁹ Хорішко Л. Символьна, військова та бізнес-еліта у структурі елітного політичного інституту. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/18_2018/57.pdf

пережованого» чи й фактологічний плагіат. Див., наприклад, статтю Н. Авер'янової 2011 р. «Сучасна українська еліта: перспективи розвитку»¹¹⁰ та її «полегшений варіант» 2018 р. доцентки І. Похилої та студентки Д. Гладкої¹¹¹ з тотожною назвою як прояв академічної недоброчесності), відсутні посилання на наукові праці (див. статтю Г. Кернеса¹¹², Д. Коваль¹¹³), але не бракує посилань на адаптовану літературу – підручники, посібники, і які засвідчують, найперше, обмеженість знань автора (див., наприклад, статтю 2016 р. Р. Гудзь¹¹⁴) чи його бажання «конспектувати настанови старших товаришів» (див., приміром, статтю 2018 р. В. Мачуського¹¹⁵).

За таких обставин особливий інтерес становить досить нечисленний ряд праць кінця ХХ – початку ХХІ століття, що свідчать про більш глибоке проникнення їх авторів у проблему еліт (див., наприклад, одне з перших вагомих досліджень М. Шульги, О. Потехіна та ін.¹¹⁶, публікації А. Круглашова¹¹⁷, М. Пірен¹¹⁸, Т. Возняка¹¹⁹, А. Зоткіна¹²⁰, колективів авторів у

¹¹⁰ Авер'янова Н. Сучасна українська еліта: перспективи розвитку. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/ukrainoznavstvo/articles/averyanova-n-modern-ukrainian-elite-the-perpectives-of-development_17828.pdf

¹¹¹ Похила І., Гладка Д. Сучасна українська еліта: перспективи розвитку. URL: [file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/3672-13598-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/3672-13598-1-PB%20(1).pdf)

¹¹² Кернес Г. А. Відносини центральних та регіональних еліт: соціологічний аналіз. Державне будівництво. 2012. №2. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/13.pdf>

¹¹³ Коваль Д. Политическая элита современной Украины. URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Politologia/4_84923.doc.htm

¹¹⁴ Гудзь Р. Політична еліта та лідерство в Україні. URL: <https://www.sworld.com.ua/konferm3/236.pdf>

¹¹⁵ Мачуський В. Політична еліта: визначення стратегічного курсу України на сучасному етапі. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/machuskyi_politychna-1.pdf

¹¹⁶ Шульга М., Потехін О., Бойко Н., Парохонська О., Шульга Т. Правляча еліта сучасної України. Аналітична доповідь. №10. Київ, 1998. URL: <http://i-soc.com.ua/assets/files/journal/socpsihol/elit.pdf>

¹¹⁷ Круглашов А. Місцева еліта: регіональна чи периферійна? Віче. 1998. №5.

¹¹⁸ Пірен М. Проблеми формування сучасної української еліти. Соціальна психологія. 2004. № 2 (4). С. 38–48.

¹¹⁹ Возняк Т. Елітні групи в сучасній Україні. Нова політика. 1998. С. 56–61.

¹²⁰ Зоткин А. Роль региональных элит и столичного истеблишмента в формировании властной элиты Украины. Социология: теория, методы, маркетинг. 2004. № 3. С. 95–108.

складі В. Журавського, О. Кучеренка, М. Михальченка¹²¹ та І. Кресіної, А. Коваленка, Р. Молибога, Є. Перегуди¹²²) і базуються на емпіричному аналізі еліт в Україні та присвячені вивченню особливостей (дослідження В. Фесенка¹²³, В. Рихлік¹²⁴, С. Щербини¹²⁵), етапам становлення політичної еліти в Україні загалом (статті Л. Мандзій¹²⁶, М. Шульги¹²⁷), місцевим та регіональним політичним елітам – зокрема, як, наприклад, стаття В. Голоти¹²⁸, С. Рибалки¹²⁹, в яких здійснювалися спроби з'ясування сутності, особливостей формування та тенденцій розвитку безпосередньо регіональних еліт (у т. ч. політичних); стаття Л. Харченко, присвячена політичній культурі регіональних політичних еліт¹³⁰, дослідження В. Романової та І. Преснякова «Стратегії

---

¹²¹ Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. Київ, 1998. 264 с.

¹²² Кресіна І. О., Коваленко А. А., Молибога Р. М., Перегуда Є. В. Демократія і регіональна еліта: політико-правові проблеми влади в столиці України – місті Києві. Київ: Логос, 2005. 216 с.

¹²³ Фесенко В. Политическая элита Украины: противоречия формирования и развития. Полис. 1995. № 6. С. 87–94.

¹²⁴ Рихлік В. А. Особливості становлення сучасної української політичної еліти: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02/ Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2010. 7 с.

¹²⁵ Щербина С. С. Генеза політичних еліт в Україні: сутність, структура, особливості: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04/ Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. 20 с.

¹²⁶ Мандзій Л. С. Правляча політична еліта України: суть та етапи становлення: автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Львів, 2003.

¹²⁷ Шульга Н. Этапы становления политической элиты в Украине в годы независимости. Социология : теория, методы, маркетинг. 2006. № 4. С. 24–37.

¹²⁸ Голота В. Регіональні еліти: сутність, особливості формування і тенденції розвитку. Схід. 1996. Березень. № 4. С. 35–38.

¹²⁹ Рибалка С. В. Особливості формування і функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні. URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Grani_2015_8_11.pdf

¹³⁰ Харченко Л. Політична культура регіональних політичних еліт: можливі підходи до вивчення (на прикладі Львівської області). URL: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr5/04-Xarchenko.pdf

регіональних політичних еліт в Україні)¹³¹, в якому автори аналізували критерії віднесення області до регіону, представників області/регіону – до еліти тощо. Крім того, – висловилися на користь того, що «дійсно регіональною політичною елітою може вважатися невелика кількість впливових людей, зосереджених у областях-регіонах. Навколо цих регіонів можна окреслити територію, яка є периферією відносно них і тяжіє до них» тощо.

Розумінню того, як «наповнювалося» поняття «регіональна еліта» в Україні, сприяє публікація С. Дацюка «Центральна, регіональна і міська еліти» (2003), яка дещо дисонує з твердженнями попередньої (В. Романової та І. Преснякова): з позиції автора «регіональна еліта – це значною мірою сукупність міських еліт, які входять до неї»¹³².

Серед досліджень останнього десятиліття варто відзначити дисертаційне дослідження В. Нікуліна «Структурування елітних мереж в Україні»¹³³, популярний нарис (2009) колективу авторів (М. Пухтинський, О. Власенко, П. Ворона, В. Лопатинський, О. Обушний) за назвою «Українські еліти в контексті місцевого і регіонального розвитку: історія та сучасність»¹³⁴, в якому здійснено спробу простежити особливості шляху, пройденого елітою за період з часів Київської Русі до початку XXI століття. Звертає на себе увагу праця О. Токовенка та В. Пашенка «Дослідження регіональних політичних еліт: у пошуках теоретичного обґрунтування» (2009)¹³⁵, як і стаття М. Токаря «Регіональна

---

¹³¹ Пресняков І., Романова В. Стратегії регіональних політичних еліт в Україні. Незалежний культурологічний часопис «Ї». 2006. Число 45. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/presnyakov.htm>

¹³² Дацюк С. Центральна, регіональна і міська еліти. Незалежний культурологічний часопис «Ї». 2006. Число 45. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n45texts/daciukl.htm>

¹³³ Нікулін В. Структурування елітних мереж в Україні. Харків, 2008. 20 с.

¹³⁴ Українські еліти в контексті місцевого і регіонального розвитку: історія та сучасність. Популярний нарис / [Пухтинський М., Власенко О., Ворона П., Лопатинський В., Обушний О.]. Полтава: ПП Шевченко, 2009. 170 с. URL: <http://dspace.uccu.org.ua/bitstream/123456789/1724/1/Ukrainian%20Elites%20-%20Imposing%20A4.pdf>

¹³⁵ Токовенко О., Пашенко В. Дослідження регіональних політичних еліт: у пошуках теоретичного обґрунтування. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tokovenko_doslidzhennia.pdf

політична еліта: тенденції творення» (2013)¹³⁶ з огляду на те, що дослідники не лише дають своє трактування понять «регіональна еліта» і «регіональна політична еліта» (вказавши, зокрема, що «регіональна політична еліта» – поняття «набагато ширше», ніж «регіональна еліта», з чим складно погодитися), але й (в одному з випадків) формулюють підходи до класифікації регіональної політичної еліти, виділяють етапи творення еліт в Україні та ін.

Складність феномену регіональних еліт підштовхує авторів знову і знову до постановки питання у площині «регіональна еліта – об'єкт теоретичного дослідження», як це віддзеркалила стаття Д. Коваленко (2017)¹³⁷, еліта – «суб'єкт державотворення», як акцентувалося у дослідженні М. Козловець (2017)¹³⁸. Крім того, нині дослідники, як свідчить стаття Ю. Шайгородського (2013)¹³⁹, досліджують політичну еліту в контексті стереотипних практик та викликів сучасності; концентрують увагу (див. публікацію І. Ворчакової, 2014) на питаннях структуризації та можливостях лобювання інтересів регіональними політичними елітами¹⁴⁰ та ін.

Цінним є дослідження В. Маркітанова (2013), написане у порівняльному ключі і яке стосується представництва у Верховній Раді України регіональних політичних еліт Львівської та Хмельницької областей упродовж 1990 – 2012 рр.¹⁴¹.

---

¹³⁶ Токар М. Регіональна політична еліта: тенденції творення. URL: <http://www.zakarpattia.com/?p=502>

¹³⁷ Коваленко Д. Регіональні еліти як об'єкт теоретичного дослідження. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/2/5.pdf>

¹³⁸ Козловець М. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства. URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_40/shchedrov_politychna.pdf

¹³⁹ Шайгородський Ю. Українська політична еліта: стереотипні практики і виклики сучасності. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/166101/1/%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%90%20%D0%95%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%90.pdf>

¹⁴⁰ Ворчакова І. Регіональна політична еліта: принципи структуризації та можливості лобювання інтересів. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/1359/1116>

¹⁴¹ Маркітанов В. Представники регіональних політичних еліт Львівської та Хмельницької областей у Верховній Раді України (1990–2012 рр.): порівняльний аспект URL: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/Unir_2013_25_16.pdf

Аналіз видань свідчить, що, крім регіональної еліти, чи не найбільш досліджуваною в Україні є політико-управлінська еліта, якій, зокрема, присвятили свої праці О. Крюков¹⁴², Ю. Конотопцева¹⁴³, А. Пахарев¹⁴⁴ та ін.¹⁴⁵. Утім, ознайомлення з публікаціями змушує до постановки зовсім нериторичного питання: якщо О. Крюков у 2006 р. у НАДУ при Президентові України в Києві підготував монографію за назвою «Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення» і згодом (у 2007 р.) захистив докторську дисертацію з проблеми, то які новації в українську науку внесла кандидатська дисертація Ю. Конотопцевої з майже тотожною назвою – «Державно-управлінська еліта України як чинник державотворення», захищена у 2009 р. у Харківському регіональному інституті державного управління при Президентові України? Яка наукова вага статті згаданого А. Пахарєва «Політико-управлінська еліта України: шляхи становлення, тенденції розвитку», видрукувана тоді ж – у 2008 р.? Чи можна розцінювати як внесок у розвиток науки «разовий вибух інтересу» до того чи іншого питання, при тому водночас і в усіх дослідників?

У полі зору науковців – економічна еліта¹⁴⁶ чи «економічний істеблїшмент»¹⁴⁷ і, зокрема, процеси її формування¹⁴⁸, військова еліта¹⁴⁹, особливості трансформації советської номенклатури у

---

¹⁴² Крюков О. І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2006. 252 с.

¹⁴³ Конотопцева Ю. Державно-управлінська еліта як чинник державотворення в Україні [Текст]: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01; Національна академія держ. управління при Президентові України. Харківський регіональний ін-т держ. управління. Харків, 2009. 20 с.

¹⁴⁴ Пахарев А. Політико-управлінська еліта України: шляхи становлення, тенденції розвитку. Політичний менеджмент. 2008. Спец. вип. С. 16–23.

¹⁴⁵ Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки. Київ, 2003. 180 с.

¹⁴⁶ Запорожець Т. Економічна еліта у політичному полі України. Проблеми і результати дослідження. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/9.pdf

¹⁴⁷ Шевчук О. А. Формування сучасного економічного істеблїшменту. Вісник Хмельницького національного університету. 2012. № 1. С. 231–233.

¹⁴⁸ Скориніна-Погребна О. Формування економічної еліти в сучасному українському суспільстві. Харків: Інжек, 2012. 280 с.

¹⁴⁹ Цюрупа М. Військова еліта та правлячий клас: мереживо відносин стосовно влади. URL: <http://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/viewFile/273/258>

постсовєтську еліту¹⁵⁰, проблема циркуляції еліт¹⁵¹ та перспектив розвитку української еліти тощо.

Вищевикладене підводить до низки висновків:

– аналіз суспільно-політичного та наукового дискурсу щодо еліти, елітизму свідчить про досить пильну увагу суспільства до феномену, як і про те, що впродовж майже 30 років функціонування в умовах незалежної Української держави діяльність еліти (у т. ч. політичної, економічної, військової) не здобула позитивних оцінок представників соціуму. Еліта все однозначніше сприймається як пряма загроза державі і суспільству в Україні;

– незважаючи на різноманіття термінів у «рефлексивному ряду» понять і категорій, що застосовуються для осмислення еліт, понятійно-категоріальний апарат вітчизняної науки для аналізу останніх залишається малорозробленим, неузгодженим у середовищі науковців; дефініції мають часто-густо суб'єктивний характер, іноді суперечать здоровому глузду і сучасним підходам, обґрунтованим, зокрема, представниками міжнародної наукової спільноти (що знайшло відображення, наприклад, у вищезгаданому дослідженні міжнародного колективу авторів на чолі із Г. Бестом та Д. Хіглі);

– на тлі аналізу підготовлених монографій, дисертацій, десятків статей з питань трансформації та функціонування політичної, політико-управлінської та ін. еліти в Україні, очевидним стає той факт, що зазначена проблематика розроблена недостатньо. Увага до еліти на рівні статей кількісно однозначно привалює (над монографічними і дисертаційними дослідженнями), до того ж – статей у переважній більшості малоінформативних, дидактичних і нормативістських за характером. Натомість монографічний, дисертаційний рівень осмислення феномену є вкрай недостатнім;

---

¹⁵⁰ Никулин В. Основные векторы трансформации советской номенклатуры в постсоветскую украинскую элиту. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6413/2/Nikulin.pdf>

¹⁵¹ Усенко М. Циркуляция политической элиты на примере 4–8 составов Верховной Рады Украины. URL: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25189/1/VPSP2017-1-2_150-155.pdf

– українській політичній науці гостро бракує емпіричних досліджень еліти. Крім того, існує багато тематичних лакун у їх вивченні, серед яких – питання механізмів (явних та латентних) селекції та інституціоналізації еліт на центральному і регіональному рівнях; діяльність регіональних еліт та особливості їх комунікації з центральною владою; цінності, ідентичності, ресурси еліт та особливості їх політичної поведінки, ін.

– дослідження спираються на методи опису, історичний, оціночний підхід, і тільки у спорадичних випадках використовуються сучасні, передовсім, кількісні методи та ін. (див., наприклад, статтю К. Богуславської¹⁵²).

Тож немає жодних підстав твердити, що на сьогодні в Україні щодо еліт (і, зокрема, до політичних, регіональних політичних) сформоване вичерпне знання. Більше того – можемо говорити, що ми все ще залишаємося на початку шляху осмислення українських еліт.

Зрештою, зверну увагу на ще один момент. Існує немало досить тенденційних публікацій російських дослідників української політичної еліти (див., приміром, дисертацію В. Бронікова¹⁵³; статті С. Богатырьова¹⁵⁴, Л. Берг і В. Шерпаєва¹⁵⁵ та І. Табунова¹⁵⁶), що містять, з-поміж іншого, сфальсифіковані факти, дані, суб'єктивні й заідеологізовані оцінки й т. п. щодо еліт в Україні. І цей факт по-своєму підштовхує до висновку про необхідність подальшого активного осмислення діяльності українських еліт (у тому числі політичних, регіональних та ін.) неупередженими вітчизняними науковцями.

---

¹⁵² Богуславська К. Застосування мережевого підходу у дослідженнях політичних еліт. Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. Т.1. Київ, 2006. С.351–360.

¹⁵³ Броников В. Трансформация политической элиты Украины. URL: <http://www.dissercat.com/content/transformatcii-politicheskoi-elity-ukrainy>

¹⁵⁴ Богатырев С. В. Политические элиты Российской Федерации и Украины: сходство и различия в подходах к модернизации. Власть. 2013. Том. 21. № 5. С. 40–42.

¹⁵⁵ Берг Л., Шерпаев В. Политические элиты Украины: трансформация и перспективы развития. URL: http://bmpravo.ru/show_stat.php?stat=861

¹⁵⁶ Табунов И. Политический регионализм и политическая элита в Украине как конфликтогенный фактор. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-regionalizm-i-politicheskaya-elita-v-ukraine-kak-konfliktogennyy-faktor>

**ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ:**

а) СУМЩИНИ

Приступаючи до аналізу історіографії проблеми «Регіональна політична еліта Сумщини», варто наголосити, що у дослідженнях щодо політичних еліт мало місця приділено сумській регіональній політичній еліті. З одного боку, тому, що «сучасний предмет завжди більш складний, аніж класичний», а з іншого, ймовірно, тому, що представництво сумчан у центральних органах влади лише – 0,6%¹⁵⁷. Хоча Сумська область є батьківщиною Президента України (2005–2010), Прем'єр-міністра України (1999–2001); голови Національного банку України (1993–2000) – В. Ющенко та голови Національного банку України В. Стельмаха (грудень 1999 – січень 2003; грудень 2004 – грудень 2010), багаторічного міністра освіти і науки України (в урядах В. Ющенко, А. Кінаха, В. Януковича) – В. Кременя (1999–2005). Тим не менше риторичним упродовж усього періоду незалежності залишається питання наявності чи відсутності у Сумській області регіональної політичної еліти. Зокрема, у рік п'ятнадцятиріччя незалежності зазначалося, що «політичної еліти як такої на Сумщині ще не сформовано. Ті люди, які зараз перебувають при владі, виходячи з розуміння «еліти», поки що такою не стали. Немає у них ані досвіду, ані конкретних результатів роботи, аби їх можна було назвати «елітою». Критеріями повинні бути професіоналізм, повага територіальної громади та її підтримка»¹⁵⁸. Підтвердження думки про несформованість регіональної політичної еліти знаходимо і у статтях 2008 р.: «у Сумах як такої в останні роки еліти взагалі не було»¹⁵⁹. Категоричність такої характеристики мотивувалася, насамперед, якістю еліти. При цьому стверджувалося, що «політика – це особливий тип взаємодії особливих білкових тілець. Особливість білкових тілець наших політиків у тому, що на 90% вони складаються із таких не зовсім позитивних

---

¹⁵⁷ Андрусів В. Українська еліта: звідки ноги ростуть. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/11/11/4307154/>

¹⁵⁸ Хоруженко О., Тарнацький А. Сумська область. URL: <http://parliament.org.ua/docs/uploads/doc/Sumy1.pdf>

¹⁵⁹ Хоруженко О. Сумська еліта: Лаврик vs Шапошник. URL: <http://rama.com.ua/sumska-elita-lavrik-vs-shaposhnik/>

характеристик, як холоуйство, рабство, холопство, страх і так далі, і ці якості треба із себе видавлювати»¹⁶⁰. Однак автор статті у висновках зазначав, що «критика якості сумської еліти не є її зневагою. Більше того, люди, які відносять себе до еліти, мають самі себе бичувати, аби стати сильнішими думкою про перспективи цієї території»¹⁶¹.

Говорячи про політичну еліту, майже через десятиліття, у 2017 р., А. Валевська категорично стверджувала, що «її просто немає». Характеризуючи владу на Сумщині, А. Валевська зазначала, що вона: далека

від людей (відокремлена надуманою «елітністю»); демонструє відстороненість, байдужість, агресивну конкуренцію, показову роботу; не пропагує єдність, не користується довірою серед людей через відверті кумівські чи договірні призначення та кулуарні рішення; до вирішення загальних питань не залучає лідерів думок та громадських стейкхолдерів, влада здійснюється кулуарно, непрозоро (люди нічого не знають, бо запрошуються тільки куплені ЗМІ, які не висвітлюють ситуацію об'єктивно)¹⁶².

Дотичним до нашої проблематики може бути монографічне дослідження «Еліта: витоки, сутність, перспектива»¹⁶³, одним із авторів і редактором якого є вихідець зі Сумщини В. Кремень. На його думку, поняття «еліта» до останнього часу функціонувало у світоглядно обмеженому вигляді. Понад те, такі аспекти концепції еліти, як проблеми її взаємовідносин зі суспільством у цілому, відносини між елітами і всередині них, формування нової еліти, процес входження в еліту тощо, набувають сьогодні особливої значущості¹⁶⁴. Йдеться насамперед про роль політичної еліти у державотворчих процесах сучасного українського суспільства.

¹⁶⁰ Хоруженко О. Сумська еліта: Лаврик vs Шапошник. URL: <http://rama.com.ua/sumska-elita-lavrik-vs-shaposhnik/>

¹⁶¹ Там само.

¹⁶² Валевська А. Понтувати і плювати. Особливості сумської еліти. URL: <http://spec-kor.com.ua/blogs/207-pontuvaty-i-pliuvaty-osoblyvosti-sumskoi-elity.html>

¹⁶³ Еліта: витоки, сутність, перспектива / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєв [та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. Київ: Т-во «Знання» України, 2011. 527 с.

¹⁶⁴ Кремень В. Г. Інтелектуальна еліта в контексті людиноцентризму. URL: <http://znannya.org.ua/index.php/arkhiv/62-suspilstvo-arkhiv/309-intelektualna-elita-v-konteksti-lyudinosentrizmu>

Вихідець із Сумщини О. Хоруженко визначив еліту як частину суспільства, яка готова взяти на себе історичну відповідальність за цю (йдеться про регіон, область – Т. Б.) територію¹⁶⁵. Він запропонував розглядати еліту і елітарність на основі базового критерію – здатності розуміти і реалізовувати суспільно значимі цілі (навіть якщо за кожною їх дією стоїть власний інтерес)¹⁶⁶. Даючи визначення еліти, С. Глівенко наголошував, що «еліта – то найспритніші у всіх сенсах цього слова люди, які завдяки активності мають владу, статки чи статус та здібності, що дозволяє їм впливати на наше з вами життя. Вони не те що не ідеальні, не ті на кого ми сподівались, а іноді навіть загрозу становлять»¹⁶⁷. Поділяємо міркування й щодо того, щоб «сприймати зміну цінностей та пріоритетів поколінь не як помилку та образу, а як майбутнє»¹⁶⁸.

Предметом дослідження ціннісних орієнтирів представників різних поколінь еліти Сумщини стала стаття «Результати дослідження мотиваційних та ціннісних відмінностей в поколіннях регіональної еліти», в якій С. Глівенко представив результати пілотного дослідження щодо вивчення мотиваційних та ціннісних відмінностей між поколіннями регіональної еліти на основі анкетування респондентів, представників еліт Сумської області упродовж 2013–2015 рр. Мотивацію вибору регіону для аналізу автор пояснював тим, що Сумська область вибрана з урахуванням того, що за промисловим, аграрним, транспортним, інвестиційним, трудовим, ресурсним, освітнім та іншими рівнями – територія області є близька до середньостатистичних загальноукраїнських показників, що дозволяє робити узагальнені висновки на рівні країни без урахування специфічних особливостей та дисбалансів певних регіонів¹⁶⁹. С. Глівенко здійснив аналіз впливу та ролі

---

¹⁶⁵ Хоруженко О. Сумська еліта: Лаврик vs Шапошник. URL: <http://rama.com.ua/sumska-elita-lavrik-vs-shaposhnik/>

¹⁶⁶ Там само.

¹⁶⁷ Глівенко С. Еліта чи не еліта? Ось в чому питання. URL: <http://spec-kor.com.ua/blogs/337-elita-chy-ne-elita-os-v-chomu-pytannia.html>

¹⁶⁸ Там само.

¹⁶⁹ Глівенко С. Результати дослідження мотиваційних та ціннісних відмінностей в поколіннях регіональної еліти. Сумський державний університет. Архів конференції «Сучасний менеджмент і економічний розвиток» (01.09.2016 – 31.08.2017 рр.). URL: http://me.fem.sumdu.edu.ua/conf_arh_012.html

представників української бізнес-еліти на події 2013–2014 рр. та дослідив мотиваційний фактор у їхній поведінці в умовах соціально-політичних трансформацій суспільства¹⁷⁰. Науковець дійшов висновку, що «нова українська еліта ще формується», а у своїх рішеннях ґрунтується «на інших мотиваціях та цінностях, відмінних від тих, що мали представники попереднього покоління». Наголошувалося на тому, що «визначення цих відмінностей та їх аналіз дає можливість прогнозування темпів та якості суспільно-економічних перетворень в Україні»¹⁷¹.

Загалом усю літературу, присвячену регіональним політичним елітам Сумщини, можна поділити на три групи: 1) наукові праці, у яких ідеться про економічні, політичні, культурні та інформаційні ресурси еліти, її селекцію та рекрутування; 2) науково-популярні праці, які розкривають політичні біографії та характеристики еліт, їх склад, ротацію та взаємодію; 3) журналістські статті та розслідування, які представляють політичні портрети представників еліти, їхні статки, розкривають корупційні схеми.

Першу групу становлять наукові праці: монографії, статті, дисертації. Найбільше праць присвячено економічним ресурсам області. Про механізми стабілізації економіки регіону в умовах регіоналізації управління і посилення господарської самостійності (на прикладі Сумської області України) йшлося у докторській дисертації (1994) тодішнього Представника Президента, а згодом очільника області А. Спіфанова¹⁷², що підтверджувало, що специфіка формування і функціонування регіональних політичних еліт знач-

---

¹⁷⁰ Глівенко С. В. Мотиваційні особливості поведінки української бізнес-еліти в період соціально-політичних трансформацій суспільства // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. 2014. №4. С.50–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2014_4_8

¹⁷¹ Глівенко С. Результати дослідження мотиваційних та ціннісних відмінностей в поколіннях регіональної еліти. Сумський державний університет. Архів конференції «Сучасний менеджмент і економічний розвиток» (01.09.2016–31.08.2017 рр.). URL: http://me.fem.sumdu.edu.ua/conf_arh_012.html

¹⁷² Епифанов Анатолий Александрович. Механизм стабилизации экономики региона в условиях регионализации управления и усиления хозяйственной самостоятельности (на примере Сумской области Украины): дис... д-ра экон. наук: 08.00.05 / Центр социально-экономических исследований и информации при Департаменте перспективного развития г. Москвы. Москва, 1994. 384 с.

ною мірою залежить від специфіки регіону. Відтворення мозаїки політичного, економічного та соціального життя Сумщини дозволить зрозуміти особливості, тенденції та специфіку формування та оновлення регіональної еліти, виділити етапи її становлення.

Про механізми прийняття управлінських рішень регіональною політичною елітою щодо соціально-економічного розвитку регіонів ішлося у ґрунтовній колективній монографії¹⁷³. Організаційно-інноваційний аспект модернізації публічної влади (на прикладі Сумської області) розкрито у статті О. Демченко та І. Медведєва¹⁷⁴. Йдеться про запровадження інновацій в органах державної влади і місцевого самоврядування.

На підставі порівняльного аналізу соціальної активності (на прикладі підприємств машинобудівної та хімічної галузі Сумської області) у дисертації О. Степанової стверджувалося, що фактичні напрями соціальної активності підприємств значно відрізняються від наявних соціальних потреб персоналу, оскільки існувала суттєва галузева та регіональна диференціація їх соціальної активності. Рівень загального якісного індексу соціальної активності для підприємств машинобудівної галузі становив 45,5%, для підприємств хімічної галузі – 33,4%¹⁷⁵. Авторка доводить, що нестабільність соціально-економічної ситуації в Україні потребує впровадження на підприємствах соціально-економічних технологій адаптації персоналу в умовах інституційних реформ.

Публікація В. Івченка «Сумщина: Захід і Схід одночасно» присвячена характеристиці економічних ресурсів області. У ній ідеться про масштабний переділ власності в регіоні у період

---

¹⁷³ Механізми прийняття управлінських рішень органами державної влади щодо соціально-економічного розвитку регіонів / А. О. Дегтяр, О. Ю. Амосов, І. А. Медведєв та інш.; за заг. ред. А. О. Дегтяря. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. 300 с.

¹⁷⁴ Демченко О. Медведєв І. Модернізація публічної влади: організаційно-інноваційний аспект (на прикладі Сумської області). Вісник державної служби України: інформаційно-аналітичний журнал. 2011. № 3. С. 58–65.

¹⁷⁵ Степанова О. В. Організаційно-економічні основи соціально відповідального управління промисловими підприємствами: автореферат дис. ... канд. екон. наук. Суми, 2008. 16 с.

керівництва областю В. Щербанем. За кілька років його управління значна частина середнього бізнесу Сумщини змінювала своїх власників, потрапляла під контроль структур, близьких до керівників адміністрації. Лише в окремих випадках бізнесменам удавалося встояти і зберегти свої активи. При цьому, новий голова області не чіпав великого бізнесу. Найбільше підприємство Сум – Публічне акціонерне товариство «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання» ім. Фрунзе – належало російському олігарху К. Григоришину. Державою в державі була і Укрнафта, яка добувала на півдні Сумщини більше половини нафти в Україні і велику частину газу. Її контролював І. Коломойський¹⁷⁶. Понад те, область асоціюють з кланово-корпоративним розподілом влади, який досить успішно, як стверджував у статті «Новий сумський міський голова: вибори без вибору» О. Хоруженко, функціонував у Сумській області з кінця 1990 рр.¹⁷⁷. У статті наголошувалося й на тому, що містоутворюючі підприємства і бізнесмени/олігархи відігравали значну роль у регіональній політиці.

Визначаючи ступінь олігархічного впливу на Сумщину, Р. Малік зазначав: «Область олігархічні клани контролювали завжди глобально. З одного боку, група колишнього губернатора Чмиря з партнерами-регіоналами, з другого – Деркач із Григоришиним, ще шматок у Коломойського»¹⁷⁸. Найбільш важливі ресурси закріплювалися за впливовими суб'єктами політичного процесу, зокрема, конкретними представниками влади.

Про наявність фінансово-промислових груп на ринку електроенергії, про пряму залежність монополізації електроринку з його криміналізацією йшлося у статті Г. Дарнопих «Корпоративні інтереси фінансово-промислових груп та корупційні чинники продукування злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу». Згідно з даними перевірки податківців Сумської області на початку 2010 р. підприємств-монополістів виявлено

---

¹⁷⁶ Івченко В. Сумщина: Запад и Восток одновременно. URL: <http://argumentua.com/stati/sumshchina-zapad-i-vostok-odnovremenno>

¹⁷⁷ Хоруженко О. Новий сумський міський голова: вибори без вибору. URL: <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc03-2003-05>

¹⁷⁸ Малко Р. Небезпечні стереотипи. URL: <https://m.tyzhden.ua/Society/150626>

схеми ухилення від сплати податків, нецільове використання коштів, факти взаємовідносин енергетичних компаній з фіктивними фірмами, рахунки яких використовувалися для перекачування у тень десятків мільйонів гривень¹⁷⁹. За результатом перевірок було порушено дві кримінальні справи, за якими загальна сума збитків становила близько 6 млн грн. Це не поодинокі приклади. Все частіше увага акцентувалася на тому, що «олігархоміка» через корупцію фактично відключила імунну систему держави¹⁸⁰.

Певною мірою продовженням дослідження економічного потенціалу регіону стала книга «Сумщина. Економіка і суспільство», написана у 2015 р. до 75-річчя утворення Сумської області А. Єпіфановим та колишнім керівником Недригайлівського району М. Макаренком, в якій відтворена динаміка досягнень і змін у промисловості та сільському господарстві регіону в цілому і в окремих її галузях, а також у торгівлі та соціальній сфері – освіті, культурі, охороні здоров'я, демографії. У публікації О. Крамара «Вирватися з ведмежого кута» йдеться про переорієнтацію економіки й торгівлі в умовах російсько-української війни, останні тенденції в економіці та умови для розвитку¹⁸¹.

Вагомим аспектом дослідження є аналіз політичних ресурсів впливу регіональної політичної еліти. В. Івченко доводить, що пожвавлення політичного життя спостерігалось лише в другій половині 1990 р., коли Сумщина була зразковим регіоном так званого «червоного поясу», а наприкінці 1990 р. регіон за своїми політичними уподобаннями був типовим східним регіоном України, навіть більш «червоним», ніж сусідня Харківщина¹⁸². У статті «Вибори на Сумщині: Україна в мініатюрі», написаній напере-

---

¹⁷⁹ Дарнопих Г. Корпоративні інтереси фінансово-промислових груп та корупційні чинники продукування злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. 2010. № 3. С.99–100.

¹⁸⁰ Гончар М. Олігархоміка України. Російська газова подушка. URL: https://dt.ua/ECONOMICS/oligarhonomika_ukrayini_rosiyska_gazova_podushka.html

¹⁸¹ Крамар О. Вирватися з ведмежого кута. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/150650>

¹⁸² Івченко В. Сумщина: Запад и Восток одновременно. URL: <http://argumentua.com/stati/sumshchina-zapad-i-vostok-odnovremenno>

додні парламентських виборів 2012 р., С. Павлов звернув увагу, що «більш різнобарвної за політичними уподобаннями області, ніж Сумська, в Україні важко знайти»¹⁸³. Політичні уподобання в Сумській області мають регіональні відмінності. Там є свій умовний Донбас: проросійські регіони на півночі області, частково населені етнічними росіянами, де традиційно голосували за ПОЛІТИЧНУ ПАРТІЮ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ». До того ж північ Сумщини був під багаторічним впливом народного депутата України А. Деркача, «який цілком може зійти за місцевого Ахметова»¹⁸⁴. Промислові центри Конотоп та Шостка схожі на Дніпропетровськ і Одесу. З одного боку, позиції ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ» тут були потужними, з іншого – мали вплив і патріотичні сили. Суми в області відігравали таку саму роль, що Київ в Україні, тобто російськомовний центр, який завжди був в опозиції до ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ». «Галичиною Сумщини були Ромни», де завжди перемагали проукраїнські сили з рекордними результатами. Південні райони зі столицею в Охтирці можна порівняти з Миколаївською та Херсонською областями¹⁸⁵. Привертає увагу і оцінка партійного впливу в регіоні: «Кількість реально існуючих партій тут така мала, що зовсім не дивно, що виборців, охочих голосувати за котів у мішку, виявилось ну дуже небагато»¹⁸⁶. Таким чином, можна говорити про плюралізм політичних та партійних уподобань як регіональної політичної еліти, так і населення. Адаже так чи інакше регіональні еліти формували поведінку, створювали норми, правила, за якими змушене було жити усе населення регіону.

Дослідженню інформаційного ресурсу регіональної еліти присвячена стаття «Медіасфера Сумщини як відображення політичного життя»¹⁸⁷ О. Захарченка, в якій він здійснив спробу

---

¹⁸³ Павлов С. Вибори на Сумщині: Україна в мініатюрі. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/10/121001_sumy_election_sd.shtml

¹⁸⁴ Там само.

¹⁸⁵ Івченко В. Сумщина: Схід і Захід одразу. Як формувалася нинішня політична конфігурація на Сумщині. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/150628>

¹⁸⁶ Малко Р. Небезпечні стереотипи. URL: <https://m.tyzhden.ua/Society/150626>

¹⁸⁷ Захарченко О. Медіасфера Сумщини як отображение политической жизни. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/mediasfera_sumschini_yak_vidobrazhennya_politichnogo_zhittya_oblasti/

встановити взаємозв'язок місцевої політики і медіа. Характеризуючи прихід на Сумщину очільником області В. Щербаня, О. Захарченко зазначав, що «сумські політики, які до того мирно «благоденствували», зрозуміли важливість медіаресурсів для виживання й конкуренції в політичному тераріумі»¹⁸⁸. У відповідь на цю статтю з'явилася стаття головного редактора сумської газети «Панорама» Є. Положія «Дивовижне поруч»¹⁸⁹. Варто наголосити, що з часом регіональна еліта Сумщини почала здійснювати контроль над провідними ЗМІ області, впливати на освітню сферу, використовувати релігію у виборчих кампаніях, і не тільки, а також діяльність аналітичних інституцій.

Дотичною до нашого дослідження є стаття Г. Пересадько, І. Козолупа та Ю. Лапіної, в якій розглядається розвиток культурного середовища Сумщини, основні цілі та завдання, заходи, проблеми, інновації, пріоритетні напрями та перспективи¹⁹⁰. Про змістовні характеристики принципу відповідності досягнутого рівня розвитку професійної освіти населення регіону реальним можливостям ефективного використання істотних потенціалів регіону йшлося у кандидатській дисертації І. Медведєва¹⁹¹. У статті Н. Меднікової «Золоті імена Сумщини» із 44 відомих людей, які прославили область, не названо жодного політика¹⁹². Простежується нерівномірність інтересу дослідників до різних періодів діяльності регіональної політичної еліти сучасної Сумщини. Понад те, зазначимо, що у наукових дослідженнях

---

¹⁸⁸ Захарченко О. Медіасфера Сумщини как отображение политической жизни. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/mediasfera_sumschini_yak_vidobrazhennya_politichnogo_zhittya_oblasti/

¹⁸⁹ Положий Е. Удивительное – рядом. URL: https://ms.detector.media/authors_view/udivitelnoe_ryadom/

¹⁹⁰ Пересадько Г. А., Козолуп І. Ф., Лапіна Ю. Г. Соціально-економічний розвиток Сумщини: культурне середовище, її розвиток, інновації та перспективи. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 2. С.196–205.

¹⁹¹ Медведєв І. А. Державне управління регіональним комплексом неперервної професійної освіти (на прикладі Сумської області): автореф. дис... канд. наук з держ. управ.: 25.00.02. Національна академія держ. управління при Президентові України. Харківський регіональний ін-т держ. управління. Х., 2004. 18 с.

¹⁹² Меднікова Н. Золоті імена Сумщини. Сотні відомих людей прославили нашу область. URL: <http://www.vsisumy.com/archive/panorama/684/zolot-mena-sumshchini>

трапляються досить категоричні оцінки регіональної політичної еліти. Зокрема, І. Мозговий у книзі «Апофеоз ідеї: український порив у контексті духовних реалій Сумщини» стверджував, що «нинішні політикани часом демонструють неймовірний спектр політичної проституції і флюгерських маніпуляцій – від підступних іуд і демагогічних фарисеїв до хижих акул соціо-комуно-регіонального симбіозу, які розквітли на лоні бездіяльності замріяних «понтіїв пілатів», чи то ба «ющенків»»¹⁹³. Підтвердити чи спростувати такий «вирок» регіональний політичний еліті Сумщини ми спробуємо у процесі дослідження.

Таким чином, можемо стверджувати, що наукові праці розкривають питання економічних, політичних, інформаційних, культурних та освітніх ресурсів, які використовують регіональні еліти Сумської області, що вони будуть слугувати підґрунтям розкриття теми дослідження.

До *другої групи літератури* варто, перш за все, віднести дослідницький проект «Політична еліта українських регіонів», який з'явився на початку 2000 рр. у Києві. Автори проекту проаналізували біографії і охарактеризували представників політичної еліти, які обіймали керівні посади в органах партійної, представницької, виконавчої влади та місцевого самоврядування в усіх регіонах України з кінця 1980-х років¹⁹⁴. Сумська область у межах проекту представлена шістьма політиками: В. Шевченком, А. Бондаренком, А. Єпіфановим, М. Берфманом, В. Щербанем, Є. Жарковим, які упродовж 1990-х років обіймали посади у партійній, виконавчій та представницькій владі Сумської області. Зокрема, автори показали переміщення з посади на посаду низки осіб за період з 1988 р. по 2003 р.: В. Шевченко був першим секретарем Сумського обласного комітету КПУ (листопад 1988 – серпень 1991), головою Сумського обласного виконавчого комітету (1982 – листопад 1988, березень 1991– вересень 1991), головою Сумської обласної ради (квітень 1990 – вересень 1991); А. Бондаренко – головою Сумського обласного виконавчого

---

¹⁹³ Мозговий І. П. Апофеоз ідеї: український порив у контексті духовних реалій Сумщини. Суми: Коллаж-Принт, 2018. С.51.

¹⁹⁴ Политическая элита украинских регионов. URL: <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/ukrregions/>

комітету (листопад 1988 – березень 1991), головою Сумської обласної ради (жовтень 1991 – червень 1994); А. Єпіфанов – Представником Президента у Сумській області (березень 1992 – липень 1994); головою Сумської обласної державної адміністрації (липень 1995 – травень 1998); М. Берфман – головою Сумської обласної державної адміністрації (травень 1998 – березень 1999), головою Сумської обласної ради (липень 1999 – квітень 2006); В. Щербань – головою Сумської обласної державної адміністрації (березень 1999 – квітень 2002, листопад 2002 – січень 2005); Ю. Жарков – в.о. голови Сумської обласної державної адміністрації (травень – листопад 2002). Важливо наголосити на тому, що із шести керівників, які здійснювали керівництво областю, четверо були уродженцями Сумської області (А. Бондаренко та М. Берфман – м. Суми; А. Єпіфанов – с. Коровиці Недригайлівського району Сумської області, Ю. Жарков – м. Конотоп Сумської області). Згадка про цих діячів не випадкова і вона певною мірою відображає тенденцію, яка характерна для представницької і виконавчої влади Сумської області, коли одні і ті самі особи почергово очолювали обласну адміністрацію, обласну раду або міську раду, що є свідченням повільної ротації регіональної політичної еліти. Фактологічний матеріал дозволяє нам твердити про незмінність регіональної еліти Сумщини.

Частково дослідження регіональних еліт продовжив Центр досліджень регіональної політики, який розкривав питання політичного представництва у владі, реального балансу влади, взаємовідносин «центр – регіон», політичних еліт, відкритості/закритості влади, політичного плюралізму. Зокрема, видання «Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів» містить велику кількість фігурантів регіональної політики Сумської області, їх короткі біографії та характеристики, а також характеристики груп бізнесового і політичного характеру, які мали значний вплив у регіоні¹⁹⁵. Автори зазначали, що, «незважаючи на неформальне визначення Сумської області як «помаранчевого» регіону або

---

¹⁹⁵ Хоруженко О., Тарнацький А. Сумська область. Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів / за заг. ред. І. Когути; Лабораторія законодавчих ініціатив. Київ – Львів: Видавництво «Мс», 2007. 336 с. URL: <http://parlament.org.ua/docs/uploads/doc/Sumy1.pdf>

«батьківщини Президента» та фактичне домінування пропрезидентських політичних сил на всіх щаблях представницької і виконавчої влади, про реальний баланс і спільне бачення розвитку регіону всіма політичними силами говорити немає підстав»¹⁹⁶. Більше того, автори акцентували увагу на тому, що політичної еліти як такої на Сумщині ще не сформовано. Ті люди, які зараз перебувають при владі, виходячи з розуміння «еліти», поки що такою не стали. Немає у них ані досвіду, ані конкретних результатів роботи, аби їх можна було назвати «елітою»¹⁹⁷.

Матеріали Поліського фонду міжнародних та регіональних досліджень (м. Чернігів) та Асоціації регіональних аналітичних центрів, які присвячені соціально-економічним та політичним процесам регіонального розвитку у областях України, містять інформацію про ключові тенденції на Сумщині, підготовлені В. Харченком. У них ідеться про політичний ландшафт регіону, про зміну регіональних еліт при владі упродовж 2014¹⁹⁸ та 2015 р.¹⁹⁹, про політичну належність керманічів області та міст обласного значення на грудень 2014 р. та 2015 р., про активних політичних діячів та політичні партії, які були найбільш помітними в області у 2014 р. та 2015 р.

Певною мірою продовженням теми регіональної політичної еліти Сумщини стала стаття О. Хоруженка «Новий сумський міський голова: вибори без вибору», у якій автор торкається цілої низки проблем: початку формування відвертого олігархічного корпоративізму, коли поєднання бюрократії і великого монополістичного бізнесу сприяло формуванню режиму, який використо-

---

¹⁹⁶ Хоруженко О., Тарнацький А. Сумська область. Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів / за заг. ред. І. Когути; Лабораторія законодавчих ініціатив. Київ – Львів: Видавництво «Мс», 2007. 336 с. URL: <http://parlament.org.ua/docs/uploads/doc/Sumy1.pdf>

¹⁹⁷ Там само.

¹⁹⁸ Харченко В. Сумська область // Регіони України – 2014. Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень (м. Чернігів) та Асоціація регіональних аналітичних центрів. С. 69–73.

¹⁹⁹ Харченко В. Сумська область // Регіони України – 2015. Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень (м. Чернігів) та Асоціація регіональних аналітичних центрів. С. 53–56.

вував специфічні способи рекрутування у свої лави нових членів; виборів міського голови Сум; контролю опозиційних кандидатів владою, ефективного використання адміністративного ресурсу. Зокрема, він характеризував Сумську область початку 2000 рр. як «європейський феодалізм епохи первинного накопичення капіталу, де громадян об'єднує схильність до соціального паразитизму»²⁰⁰. Саме ця область дала Україні третього Президента.

Безумовно, про В. Ющенка написано дуже багато. Ми не ставимо за мету проаналізувати усе. У контексті розгляду проблеми регіональної політичної еліти візьмемо до уваги лише статтю М. Руденка «Віктор Ющенко: від «А» до «Я»», написану напередодні президентських виборів 2004 р., у якій йшлося про те, що «останні кілька років в Україні живе ще один міф – про Ющенка», та зазначалося, що «все, чого лідер «Нашої України» досяг в політиці – або заслуга тих, хто його підтримував, або – випадковість»²⁰¹. Автор статті на основі висловлювань В. Ющенка створив його портрет. Окремі висловлювання: «Я належу до тієї категорії людей, для яких сім'я – першопочаткова цінність», «Я за натурою конструктивна і моральна людина, таким мене виховали батьки. Я хочу грати за чесними правилами, щоб політична діяльність здійснювалась у відповідності із мораллю і законами»²⁰². Про еліту він говорив: «Я переконаний, що актуальна політична еліта – це еліта, у якої Україна в серці»²⁰³. Серед улюблених фраз і висловлювань В. Ющенка: «баланс влади», «злочинна влада», «знайти формулу консолідації демократичних сил», «моральне обличчя», «знайти компроміс», «прозора і жорстка позиція», «ефективна політика», «арифметична дискусія», «ключова мета проекту», «публічна підтримка», «широке розуміння», «гармонізація процесу», «ви нас не отруїте, у вас не вистачить куль, у вас не вистачить КамАЗів», «бандити сидітимуть

---

²⁰⁰ Хоруженко О. Новий сумський міський голова: вибори без вибору. URL: <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc03-2003-05>

²⁰¹ Руденко М. Віктор Ющенко: від «А» до «Я». URL: http://ua.comments.ua/politics/293-Viktor_YUshchenko_vid_A_do_YA.html

²⁰² Там само.

²⁰³ Там само.

в тюрмах»²⁰⁴. Сьогодні можемо говорити про те, наскільки висловлювання, характеристики були далекими від реальності. Створений образ і реальність не лише не збігаються, а виступають навіть антиподами.

Тому не випадковими були публікації, які містили іронію, сарказм, можливо, навіть перформанс. Однією з таких публікацій була «Історія Сумщини в особах. У перших» В. Івченка, написана з певною іронією, і яка продемонструвала «літопис подвигів і звершень» очільників області та їхню політичну поведінку, а також галерею портретів «владних небожителів», які здійснювали керівництво регіоном упродовж 1992–2010 рр. Понад те, автор публікації знайшов «сумським володарям» паралелі в історії, називаючи А. Єпіфанова – Миколою I, М. Берфмана – Тимчасовим урядом, В. Щербаня – Сталіним, М. Лаврика I (4 лютого – 12 грудня 2005) – Хрущовим раннім, Н. Гаркаву – Брежнєвим, П. Качура – Горбачовим, М. Лаврика II (19 грудня 2009 – 6 квітня 2010) – Хрущовим пізнім. Публікація містить і оціночні судження. Зокрема, А. Єпіфанова названо «місцевим боярином», «одноосібним правителем регіону», «господарем області», «досвідченим державним мужем», «світилом науки і генієм управління»²⁰⁵.

Про найбільш впливову на Сумщині (станом на 2004 р.), так звану «донецьку групу», очолювану головою обласної державної адміністрації В. Щербанем, яка практично повністю контролювала виконавчу вертикаль в області, а також правоохоронні органи йшлося у статті Ю. Єлісеєва «Хто є хто в Сумах»²⁰⁶. У ній проаналізовані ресурси групи, а також охарактеризовані: голова обласної державної адміністрації В. Щербань та 10 його заступників (М. Соколов, В. Руденко, О. Кириченко, Г. Панок, О. Вере-

²⁰⁴ Руденко М. Віктор Ющенко: від «А» до «Я». URL: http://ua.comments.ua/politics/293-Viktor_YUshchenko_vid_A_do_YA.html

²⁰⁵ Івченко В. История Сумщины в лицах. В первых. URL: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%D0%98%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE+%D0%92.+%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F+%D0%A1%D1%83%D0%BC%D1%89%D0%B8%D0%BD%D1%8B+%D0%B2+%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0%D1%85>

²⁰⁶ Єлісеєв Ю. Кто есть кто в Сумах. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/print/32247>

щага, Л. Латишева, С. Крестенков, В. Толбатов, О. Бережний, В. Левченко), голова обласної ради М. Берфман, міський голова В. Омельченко, директор ДП «Сумистандартметрологія», депутат Сумської міської ради, активіст єврейської громади Б. Родельс. Силовики представлені начальником обласного УВС М. Плехановим, начальником обласного УСБУ А. Чумаком та прокурором області С. Молицьким. Більше уваги, ніж силовикам, у статті приділено трьом народним депутатам України: Є. Лапіну, Г. Дашутіну та О. Царенку.

Не можна обійти стороною, розглядаючи ціннісні орієнтації регіональної еліти, таке явище у політичному житті Сумщини, як студентська революція на траві 2004 р., коли всього двадцяттеро людей, які, ризикуючи втратити навчання і роботу, насмілилися сказати публічне «ні» насильницькому об'єднанню трьох сумських вузів: СумДУ, педагогічного та аграрного університетів. Важливо зазначити, що ніхто з них не мав якихось особливо видатних якостей революціонерів, ніхто не мав досвіду протистояння владі. Їх об'єднувало одне – глибоке переконання, що справа, за яку вони взялися, відповідає їхнім уявленням про життя та справедливість²⁰⁷. Вони захищали найважливіші цінності – громадянські права та свободу.

Під час «помаранчевої революції» сумський громадський рух «Нічний дозор» (переважну більшість якого становили студенти) очолив керівник комп'ютерної фірми, а пізніше голова міста Суми Г. Мінаєв, який зумів переспрямувати революційну активність своїх підопічних у мирне творче русло, поступово перетворивши команду «революціонерів» на команду ефективних управлінців. Станом на 2010 р. за віковим показником міськвиконком міста Суми був одним із наймолодших в Україні²⁰⁸. Варто наголосити, що серед очільників міст та районів було досить багато молодих керівників.

---

²⁰⁷ Положий Є. Сила протесту: Сумська студентська революція на траві – 2004. URL: <https://tyzhden.ua/Publication/2182>

²⁰⁸ Бондаренко В. Молодіжне перезавантаження. URL: https://dt.ua/SOCIETY/molodizhne_perezavantazhenya.html

За останні десятиліття стає звичним пов'язувати певну територію з конкретними політичними діячами, представниками бізнес-структур чи навіть кримінальних авторитетів, називаючи їх «князьками», чи «корольками» регіону, а територію – «вотчиною». Сумщина певний період асоціювалася з іменем голови обласної державної адміністрації В. Щербанем. Її навіть називали «вотчина Щербаня»²⁰⁹, а Глухів – уже багато років вотчина А. Деркача. Важливо зазначити, що у «вотчині олігарха-феодала А. Деркача обрання міським головою опозиційного діяча М. Терещенка, який до того ж і є репатріантом з Європи, багато хто сприйняв як ознаку невідворотних змін на краще»²¹⁰.

Найбільше публікацій пов'язано з іменем третього (березень 1999 – квітень 2002) та четвертого (листопад 2002 – січень 2005) голови Сумської обласної державної адміністрації В. Щербаня. Примітно, що якщо навіть публікація безпосередньо не торкалася його постаті, обов'язково про нього була інформація. Так, у статті «Новий сумський міський голова: вибори без вибору», яка висвітлювала виборчу кампанії міського голови Сум 2003 р., зазначалося, що В. Щербань «проявив себе тим регіональним політичним гравцем, альтернативи якому діючий режим не бачить»²¹¹.

Про селекцію сумських еліт з приходом до влади В. Щербаня йшлося у публікації Ю. Романенка «Переформатування «під Щербаня». У Сумах можливий новий переділ влади»²¹², в якій акцентувалася увага на перманентне протистояння голови обласної державної адміністрації В. Щербаня з власне сумською елітою, яка об'єднувалася навколо міського голови Сум О. Андронова. У статті О. Юровського, В. Панкратова, С. Мишутіна зі знаковою

---

²⁰⁹ Кожушок А. Вотчина Щербаня не додає податків. URL: <http://postup.brama.com/usual.php?what=11595>

²¹⁰ Кривцун Д. Глухів кримінальне місто та вотчина Андрія Деркача. URL: <https://ord-ua.com/2015/10/25/gluhiv-kriminalne-misto-ta-votchina-andriya-derkacha/>

²¹¹ Хоруженко О. Новий сумський міський голова: вибори без вибору. URL: <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc03-2003-05>

²¹² Романенко Ю. «Переформатирование «под Щербаня». В Сумах возможен новый передел власти. URL: <http://4vlada.net/partii-lidery/pereformatirovanie-pod-shcherbanya-v-sumakh-vozmozhen-novy-i-peredel-vlasti>

назвою «Сумська область: регіон одного політика» йшлося й про те, що у Сумському регіоні була своя самодостатня фінансово-промислова група, процес формування якої завершився з призначенням головою обласної державної адміністрації В. Щербаня²¹³. Методи керівництва, які сам тодішній очільник області назвав словами «ламати через коліно», пробудили сонну провінційну область тодішнього «червоного поясу» України²¹⁴. Значна кількість публікацій присвячена безпосередньо одіозному голові обласної державної адміністрації В. Щербаню²¹⁵, його кримінальним справам²¹⁶. Характеризуючи В. Щербаня, О. Хоруженко стверджував, що він «свого часу вважав себе, як колись Людовік XIV, королем-сонцем, навколо якого по орбітах кружляло його оточення. Стабільність його становища базувалася на нестабільності становища його підлеглих»²¹⁷. Про «підлеглих», тобто регіональну еліту, зазначалося, що вони знищували один одного, «по-перше, а по-друге, не допускали до себе місцевої свіжої крові, ніякого оновлення, тож швидко і виродились в антиеліту»²¹⁸; «вони здавалися крутими і великими, а потім враз стали маленькими людьми, причому не тільки в моральному, інтелектуальному, але навіть у фізичному сенсі слова»²¹⁹.

Не обійшов своєю увагою В. Щербаня й М. Рябчук у книзі з промовистою назвою «Улюблений пістолет пані Сімпсон: хроніка помаранчевої поразки»²²⁰, один з розділів якої називався «Між

²¹³ Юровський О., Панкратов В., Мишутин С. Сумская область: регион одного политика. URL: <http://4vlada.net/politika-i-biznes/sumskaya-oblast-region-odnogo-politika-span-classsoursdelovaya-ukrainaspan-span-cl>

²¹⁴ Захарченко О. Медиафера Сумщины как отображение политической жизни. URL: https://ms.detector.media/trends/1411978127/mediasfera_sumschini_yak_vidobrazhennya_politichnogo_zhittya_oblasti/

²¹⁵ Геварін В. Володимир Щербань: слуга двох господарів? URL: <http://h.ua/story/34103/>

²¹⁶ Абросимов В. Они такие – дела сумские... URL: <http://cripo.com.ua/persons/?p=10000/>

²¹⁷ Хоруженко О. Сумська еліта: Лаврик vs Шапошник. URL: <http://rama.com.ua/sumska-elita-lavrik-vs-shaposhnik/>

²¹⁸ Там само.

²¹⁹ Там само.

²²⁰ Рябчук М. Улюблений пістолет пані Сімпсон: хроніка помаранчевої поразки. Київ: «К.І.С.», 2009. 240 с.

Великою Хоружівкою та Єнакієвською Нахаловкою». Про одіозного очільника області зазначалося, що він «забезпечив у своїй вотчині взірцеве проведення третього туру президентських виборів – і сам себе зразу за це й похвалив (ну, а що він виробляв зі своїми підручними у попередніх турах – краще, либонь, і не згадувати...»)»²²¹.

Про так званий «донецький синдром» на Сумщині після В. Щербаня йшлося у матеріалі «Варяги на Сумщині: одні кажуть – приплив фахівців, інші відповідають – окупація» Д. Литвиненка. Зокрема, зазначалося, що вихідці з інших регіонів за період березня 2010 – березня 2011 рр. дійсно посіли на Сумщині ключові контролюючі посади в міліції, прокуратурі та інших відомствах. Клановість донецьких в сумській владі сприймається багатьма як окупація, яка породжує абсолютну безконтрольність керівників. Варяги в сумській владі представляють не тільки Донбас, а й Київ, Львів та інші міста. Їх об'єднує одне – практично всі вони є групою голови Сумської ОДА Ю. Чмиря²²². Детальний аналіз статті дає підстави для формування образу і діяльності ще одного очільника Сумщини.

Детальна характеристика дана двом представникам регіональних політичних еліт – голові Сумської обласної державної адміністрації (2005, 2008–2010) М. Лаврику та голові Сумської обласної ради (2006–2009) В. Шапошнику у статті О. Хоруженка «Сумська еліта: Лаврик vs Шапошник»²²³. На основі проведеного аналізу автор стверджував, що «власне еліти у нас поки що немає», мотивуючи тим, що «вони носії стереотипів, які були сформовані в радянському суспільстві, і не дають цим людям стати новою українською регіональною елітою»²²⁴. З його погляду, «вони не мислять проукраїнськими категоріями і не можуть бути

---

²²¹ Рябчук М. Улюблений пістолет пані Сімпсон: хроніка помаранчевої поразки. Київ: «К.І.С.», 2009. С.12–13.

²²² Литвиненко Д. Варяги на Сумщині: одні говорять – приток спеціалістів, другі відповідають – окупація. URL: <http://www.vsisumy.com/archive/panorama/643/doneckiy-sindrom>

²²³ Хоруженко О. Сумська еліта: Лаврик vs Шапошник. URL: <http://rama.com.ua/sumska-elita-lavrik-vs-shaposhnik/>

²²⁴ Там само.

основними акторами політичних дій. Їм не вистачає ані харизми, ані привабливості, і більш-менш самостійними гравцями вони не видаються. Обидва з ментальних причин у своїй поведінці намагаються знищити дистанцію з людьми за допомогою фальшивого дружелюбства і фамільярності. Взамін вони отримують несерйозне ставлення до своїх персон. Сумчани їх не сприймають як серйозних політиків»²²⁵. Такі оцінки є ще одним свідченням якості і професійності регіональної еліти.

Характеризуючи М. Лаврика, О. Хоруженко зазначав, що «він тоді показував купу комплексів у поведінці, дивував апарат своєю роменською колоритністю, говорив не зовсім суразні речі, він соромився не тільки аудиторії, а й соромився власного сорому»²²⁶. Однак характеризував його як доброзичливого, простого у спілкуванні. Разом з тим, «гостро відчувався дефіцит розвиненості навиків у публічній поведінці, що він намагався компенсувати умінням надати людям надію, показував себе як досить культурний політик, неконфліктний, а також відсутність політичного нахабства та гламуру, що можна віднести до дуже достойних особистих чеснот. Проте основним недоліком у нього була, на думку О. Хоруженка, відсутність чіткої політичної стратегії на перспективу та стратегії місцевого економічного розвитку Сумщини. Також характеризував його як солдата Президента, «який буде виконувати накази центру, незважаючи ні на що»²²⁷. В. Шапошник «за своїм мисленням був більше тактиком, ніж стратегом», декларував прихильність високої моралі в політиці, був «ані соціально, ані національно не мотивований», «відсутність харизми компенсував гучними заявами». О. Хоруженко висловив думку про те, що «еліти по-іншому не з'являються, окрім як не через власне очищення, поступове національне самоусвідомлення і переосмислення набутого досвіду»²²⁸. Однак процес цей значно затримався на Сумщині. Оскільки домінантом у багатьох випадках

---

²²⁵ Хоруженко О. Сумська еліта: Лаврик vs Шапошник. URL: <http://rama.com.ua/sumska-elita-lavrik-vs-shaposhnik/>

²²⁶ Там само.

²²⁷ Там само.

²²⁸ Там само.

є лише гроші, тобто збагаченням і відсутність будь-яких моральних принципів.

Підтвердження цьому може бути поведінка мільйонера зі Сумщини Г. Дашутіна, засновника концерну «Укрросметал», тодішнього члена ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ», який, програвши на парламентських виборах 2012 р. в одномандатному окрузі № 162, почав забирати в дітей оргтехніку, яку «подарував» його благодійний фонд «Благовіст» під час виборчої кампанії²²⁹. Про мораль в політиці тут, на жаль, не йдеться.

Змінювалися часи, змінювалися моральні принципи і пріоритети. Здавалося, Революція Гідності мала «оновити» та «очистити» еліти, здійснити перезавантаження влади. Про те, як за один тиждень повністю оновилося керівництво Сумщини та Сум, ішлося у березневій статті 2014 р. В. Івченка з досить промовистою назвою – «Старе вино у старі міхи». Автор зазначав, що усі призначені – «висуванці ВО «Батьківщина» і прийшли до політики з бізнесу. Хоча раніше жоден не обіймав керівних посад, вважати їх новими обличчями у сумській політиці не випадає»²³⁰. Новообраного голову Сумської облдержадміністрації В. Шульгу характеризували як відомого у Сумах багаторічного голову «Ліги КВК Сумщини» та як арбітражного керуючого. Новий голова Сумської обласної ради М. Клочко «прийшов у політику з бізнесу і вважається людиною Яценюка». Голова обласної парторганізації ВО «Батьківщина» О. Лисенко був обраний в. о. міського голови Сум. Постає риторичне запитання: чи відбулося повне перезавантаження сумської регіональної політичної еліти?

У публікаціях останніх років звучить досить багато іронії щодо якості і впливовості нової регіональної політичної еліти: «Ступінь впливу нашої влади настільки великий, що без них не обходиться не тільки будь-який елемент життєдіяльності міста, але навіть природа схиляє свою зухвалу шию перед мудрістю наших

---

²²⁹ «Свобода»: На Сумщині регіонал, що програв, відбирає у дітей-інвалідів подаровану оргтехніку. URL: https://dt.ua/POLITICS/svoboda_na_sumschini_regional_scho_prograv_vidbiraє_u_ditey-invalidiv_podarovanu_ortehniku.html

²³⁰ Івченко В. Старе вино у старі міхи. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/104242>

правителів»²³¹. Йшлося й про те, що на Сумщині весна настане під чуйним керівництвом голови Сумської обласної державної адміністрації М. Ключка і глави Сумської облради С. Салатенко. Безпосередньо ж до Сум весна прийде під патронатом міського голови О. Лисенка²³². Понад те, В. Івченко іронічно закликав: «коли будете насолоджуватися весняним сонцем, пташками і розливами Псла, не забувайте подякувати вищезазначеним владним мужам»²³³. Це все наштовхує на паралелі з ще не зовсім далеким минулим.

Отже, наявність цих статей дає можливість розкрити питання якості регіональної еліти, показати рівень її професіоналізму, моральні принципи чи їх відсутність, політичну гру чи політичну відповідальність, цінності регіональних правлячих еліт.

Проблема якості регіональної політичної еліти, її ротації та рекрутування, впливу неформальних інституцій на підбір кадрів, публічності місцевого самоврядування, виборчих процесів, корупції, електронних декларацій, статків представників регіональної еліти, гендерного представництва в органах влади найбільш повно представлена у журналістських розслідуваннях, які представляють *третю групу літератури*.

З діяльністю політичної еліти тісно пов'язана тема публічності місцевого самоврядування, що відображено у статтях: «Хто тягне Суми на дно рейтингу публічності – мер, депутати або виконавчі органи?», «Сумська влада ховає обличчя»²³⁴ за результатами п'ятого щорічного моніторингу індексу публічності органів місцевого самоврядування Громадянської мережі «ОПОРА». Певне зацікавлення викликали публікації «Невтішні результати атестації депутатів міської ради»²³⁵, «Жодного відмінника: результати «атестації» депутатів Сумської міськради»²³⁶, які містять

---

²³¹ Івченко В. Покровители всего сущего. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/169079>

²³² Там само.

²³³ Там само.

²³⁴ Ольшанская Д. Сумская власть прячет личико. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/190592>

²³⁵ Кудлай С. Невтішні результати атестації депутатів міської ради. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/215276>

²³⁶ Ольшанская Д. Ни одного отличника: результаты «аттестации» депутатов Сумского горсовета. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/230852>

інформацію про результати моніторингу інформування та здійснення прийому виборців депутатами Сумської міської ради. За оцінками аналітиків депутати Сумської міської ради набрали в основному 3–4 бали (за п'ятибальною системою). Немає жодного обранця з максимальним балом. В основному обранці втрачали бали в питаннях відвідуваності постійних комісій, складанні звітності, особливо публічної звітності перед виборцями, регулярного прийому громадян²³⁷. Під час аналізу було виявлено, що дуже мало депутатів Сумської міської ради комунікують із виборцями за допомогою соціальних мереж. Проблема доброчесності актуальна як для депутатів, так і для суддів. Низка публікацій з цієї тематики вказувала на серйозні проблеми з доброчесністю у сумських кандидатів до Верховного суду України²³⁸, про негідних кандидатів до Антикорупційного суду України²³⁹, про низький рівень підготовки суддів²⁴⁰. Питання якості еліти залишається чи не найголовнішим.

Ротація регіональних еліт найчастіше відбувається, серед іншого, під час виборчих кампаній. Характерною особливістю Сумського регіону було те, що результати виборів могли суттєво відрізнятись навіть у межах сусідніх населених пунктів. Велику роль у виборах «по-сумськи» відіграв особистісний фактор²⁴¹. Дещо дивно видавалася передвиборча гонитва у соціальних мережах, саме тут розгорталось не просто протистояння, а справжня агітаційна війна²⁴².

---

²³⁷ Ольшанская Д. Ни одного отличника: результаты «аттестации» депутатов Сумского горсовета. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/230852>

²³⁸ Адаменко О. У сумських кандидатів до Верховного суду виявили проблеми з доброчесністю. URL: <http://sumy.today/u-sumskyyh-kandydativ-do-verhovnogo-sudu-vuyavyly-problemy-z-dobrochesnistyu>

²³⁹ Два судді Сумщини у списку негідних кандидатів до Антикорупційного суду. URL: <http://sumy.today/dva-suddi-sumshchynu-u-spySKU-negidnyh-kandydativ-do-antykORUpciynogo-sudu>

²⁴⁰ Адаменко О. Хто із суддів Сумщини провалив іспити. URL: <http://sumy.today/hto-iz-suddiv-sumshchynu-provalyv-istryty>

²⁴¹ Павлов С. Выбори на Сумщині: Україна в мініатюрі. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/10/121001_sumy_election_sd.shtml

²⁴² Фільченко М. Выбори в Сумах: «чортова дюжина». URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/05/140521_sumy_elections_dt

Назви публікацій «Чому нині слуги народу?»²⁴³ (2016), «Сумська міськрада: мільйонери з нетрів і маршруткові магнати» (2017)²⁴⁴, «Принци і жебраки Сумської міськради» Є. Кудлая²⁴⁵ та «Депутати Сумської міськради: 6 безхатченків і один без копійки» О. Адаменко²⁴⁶ дають ґрунт для роздумів про тих, хто очолював представницьку та виконавчу владу в регіоні. У них йшлося про статки депутатів міської ради Сум і наголошувалося, що, незважаючи на наявність бездомних і бідних, практично кожен третій сумський депутат – мільйонер.

Певні уявлення про еліту регіону дають публікації щодо гендерного аспекту. Зокрема, у статті Д. Ольшанської «Скільки жінок прийшло до влади на Сумщині?»²⁴⁷ показано рейтинг партій на предмет дотримання ними гендерної квоти в Сумській області і гендерний портрет депутата і депутатки. Крім того, дослідникам вдалося з'ясувати мотивацію участі жінок у виборах; проблеми, з якими кандидатки зіткнулися під час передвиборчої кампанії; чинники успішності участі жінок у виборах; особливості партійної підтримки кандидаток, схильність партійних організацій до забезпечення гендерної рівності у виборчому процесі.

У рамках проекту за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні Бюро аналізу політики підготувало кілька досліджень: «Місто Суми під мікроскопом: про бюджет і не тільки»²⁴⁸. «Місто Суми під мікроскопом. Частина 2. Бюджет

---

²⁴³ Кудлай Е. Почем нынче слуги народа? URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/173550>

²⁴⁴ Кудлай Е. Сумской горсовет: миллионеры из трущоб и маршруточные магнаты. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/208833>

²⁴⁵ Кудлай Е. Принцы и нищие Сумского горсовета. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/203461>

²⁴⁶ Адаменко О. Депутаты Сум: 6 бездомных и один без гроша. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/232304>

²⁴⁷ Ольшанская Д. Сколько женщин пришло во власть на Сумщине? URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/community/165181>

²⁴⁸ Місто Суми під мікроскопом: про бюджет і не тільки. URL: <http://politanalyk.com/documents/misto-sumi-pid-mikroskopom-pro-byudzhет-i-netilki.html>

розвитку Сум: історія невикористаних можливостей»²⁴⁹. Зазначимо, що за індексом оцінки можливостей Суми займають п'яту позицію з кінця серед 24 міст-учасників всеукраїнського муніципального опитування²⁵⁰. І в цьому не останню роль відіграла регіональна політична еліта. З впровадженням електронного декларування доходів державних посадовців в Україні як одного з найбільш ефективних методів профілактики корупції в державній сфері з'явився офіційний матеріал для висвітлення однієї зі сторін життя політичної еліти. Активно почали з'являтися публікації про статки політиків. Певною мірою узагальнюючу публікацію підготувала Д. Ольшанська, в якій зазначила, що «багатогодинна праця державної еліти воздалася сторицею – країна отримала трилер про корупцію, де головні герої самі пишуть явку з повинною»²⁵¹. На базі даних Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, проаналізовано доходи сумських чиновників – сумського міського голови, його заступників, секретаря міської ради, голови обласної державної адміністрації Сумщини та деяких заступників, заступників голови обласної ради²⁵². Відсутні декларації голови Сумської обласної ради В. Токаря та його заступниці Т. Головки²⁵³. Не можна залишити поза увагою нашого дослідження й публікацію про аналіз декларацій нових керівників Управління захисту економіки Національної поліції в Сумській області²⁵⁴.

---

²⁴⁹ Ольшанская Д. Город Сумы под микроскопом. Часть 2. Бюджет развития Сум: история неиспользованных возможностей. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/208861>

²⁵⁰ Ольшанская Д. Сумы – город (не) возможностей. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/community/233274>

²⁵¹ Ольшанская Д. Золотой Е-батон, или Жесть замечательных людей. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/law/186737>

²⁵² Кудлай Е. В карманах власти. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/150453>

²⁵³ Кудлай Е. Сумские декларации: что в карманах власти. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/200431>

²⁵⁴ Адаменко О. Тысячи долларов наличных, усадьбы и суды с экс-женой. Чем живут новые замы начальника УЗЭ Сумщины. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/law/233634>

Аналіз електронних декларацій народних депутатів України від Сумщини здійснено у статтях Є. Кудлай²⁵⁵. За даними декларацій 2016 р. народні депутати України В. Бухарев, А. Деркач, М. Лаврик, О. Медуниця, І. Молоток, О. Сугоняко, які представляють Сумську область у Верховній Раді України, живуть більш скромно (принаймні декларують це в офіційних документах). Жодного мільйонера серед народних обранців Сумщини не було. Проте народні депутати від Сумщини засвітилися у списку «найбідніших людей країни»²⁵⁶. Публікація 2018 р.²⁵⁷ уже засвідчила наявність мільйонерів серед сумських народних обранців.

Значна кількість публікацій присвячена проблемі корупції у регіоні. Переважна більшість з них базується на результатах соціологічних досліджень. Так, у публікації «Жителі Сумщини вивели область у лідери ... за рівнем корупції (інфографіка)» І. Сафронов зазначав, що якщо в цілому в Україні 65% населення стикаються з проявами корупції (хоча б раз на рік), то в Сумській області цей показник – 85%. До того ж Сумщина абсолютний лідер за рівнем добровільних «пожертвувань»²⁵⁸. Є. Кудлай проаналізував результати всеукраїнського муніципального опитування, згідно з яким 55% сумчан вважають, що за останні 4 роки рівень корупції в Україні зріс²⁵⁹.

Безперечний інтерес щодо дослідження еліт викликають публікації, присвячені діяльності народних депутатів України від Сумської області. Зокрема, у публікації²⁶⁰ на основі даних Громадянської мережі «ОПОРА» йдеться про те, що з початку каденції новообраної Верховної Ради України депутати, обрані в

---

²⁵⁵ Кудлай Е. Скромные нардепы. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/176032>

²⁵⁶ Кудлай Е. Сумские нардепы засветились в списке «самых бедных людей страны». URL: <http://www.dancor.sumy.ua/news/newslines/213538>

²⁵⁷ Адаменко О. Доходы нардепов Сумщины: Медуница беднее Деркача в 77 раз. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/232090>

²⁵⁸ Сафронов І. Жители Сумщины вывели область в лидеры... по уровню коррупции (инфографика). URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/law/168169>

²⁵⁹ Кудлай Е. Как сумчане оценивают коррупцию. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/community/236767>

²⁶⁰ Кудлай Е. Сумские законодатели. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/169572>

одномандатних округах у Сумській області, внесли на розгляд парламенту 151 законопроект. З них 18 були підтримані народними обранцями. На основі даних Громадянської мережі «ОПОРА» проаналізовано діяльність депутатів-мажоритарників від Сумщини за двома критеріями: законотворча робота в парламенті і активність у виборчому окрузі, відзначивши, що із 88 мажоритарників у перших чотирьох десятках їх немає²⁶¹. В іншій публікації²⁶² йдеться про те, як мажоритарники Сумської області виконують обіцянки перед агропромом. Не менш важливу інформацію містить публікація «Як депутати-мажоритарники Сумщини голосують за реформи»²⁶³. Однозначно можна стверджувати, що представники Сумщини голосують дуже по-різному. Наприклад, якщо О. Медуниця (фракція «НАРОДНИЙ ФРОНТ», округ №157) беззаперечно підтримував вісім реформ, О. Сугоняко чотири: податкову, реформу закупівель у ЗСУ, реформу науки і освіти, то А. Деркач максимально голосував за реформу науки, переважно голосував за реформування освіти, за судову реформу.

Під час роботи шостої сесії Верховної Ради України VIII скликання, починаючи з лютого 2017 р., лише В. Бухарев (округ №162, фракція Політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина») весь цей час мовчав²⁶⁴. Найактивнішим був О. Медуниця. Аналіз роботи мажоритарників Сумської області під час роботи у парламенті упродовж восьмої сесії восьмого скликання свідчить про те, що активність депутатів у стінах Верховної Ради України знизилася: менше законотворчих ініціатив, менше виступів та запитів. Особливо це стосувалося А. Деркача та М. Лаврика²⁶⁵.

---

²⁶¹ Ольшанская Д. Между Мачолой и Ярошем. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/211893>

²⁶² Кудлай Е. Как мажоритарщики Сумской области выполняют обещания перед агропромом? URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/216253>

²⁶³ Кудлай Е. Как депутаты-мажоритарщики Сумщины голосуют за реформы. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/206374>

²⁶⁴ Стегній І. Про що депутати від Сумщини говорять у парламенті. URL: <https://rada.oporaua.org/novyny/novini/13961-pro-shcho-deputaty-vid-sumshchyny-hovoriat-u-parlamentі>

²⁶⁵ Стегній І. Як працюють у парламенті мажоритарники з Сумської області. URL: <https://rada.oporaua.org/novyny/novini/23292-yak-pratsiuiut-u-paramenti-mazhorytarnyky-z-sumskoi-oblasti>

Певною мірою це можна пояснити тим, що депутати більше уваги приділяли своїм виборчим округам чи, швидше, «вотчинам».

Про рейтинг (не) дисциплінованості депутатів від Сумщини неодноразово писала Д. Ольшанська²⁶⁶. Не менший інтерес становлять публікації, які містять інформацію про те, що четверо з шести нардепів від Сумщини не підтримали закон про зміну назви УПЦ МП²⁶⁷, лише два депутати від Сумщини з шести проголосували за розрив Договору про співробітництво з Росією²⁶⁸, О. Медуниця і М. Лаврик проголосували за обмеження свободи.

Значний інтерес для дослідження становили аналітичні статті та публікації Сумської обласної громадської організації Бюро аналізу політики. Зокрема, статті О. Адаменко «Статки очільників судів Сумщини»²⁶⁹, «Деркач – найбагатший нардеп від Сумщини, Медуниця – найбідніший»²⁷⁰, «Нестиковки у деклараціях міського голови Сум»²⁷¹, «Як змінювалося майно нардепів від Сумщини. Частина 1»²⁷², «Як змінювалося майно нардепів від Сумщини. Частина 2»²⁷³, «13 айфонів. Хто вкрав конфісковані на Сумщині гаджети?»²⁷⁴, «А судді хто? Про статки кандидатів від Сумщини до

---

²⁶⁶ Ольшанская Д. Кто из сумских нардепов идет не в ногу. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/183328>

²⁶⁷ Савченко І. Четверо з шести нардепів від Сумщини не підтримали закон про зміну назви УПЦ МП. URL: <http://xpress.sumy.ua/news/politics/211786/>

²⁶⁸ Савченко І. Лише два депутати від Сумщини з шести проголосували за розрив Договору про співробітництво з Росією. URL: <http://xpress.sumy.ua/news/politics/211602/>

²⁶⁹ Адаменко О. Статки очільників судів Сумщини. URL: <http://politanalyk.com/blogs/statky-ochilnykiv-sudiv-sumshchyny.html>

²⁷⁰ Адаменко О. Деркач – найбагатший нардеп від Сумщини, Медуниця – найбідніший. URL: <http://politanalyk.com/blogs/derkach-naibahatshyi-nardep-vid-sumshchyny-medunytsia-naibidnishyi.html>

²⁷¹ Адаменко О. Нестиковки у деклараціях міського голови Сум. URL: <http://politanalyk.com/blogs/nestykovky-u-deklaratsiikh-miskoho-holovy-sum.html>

²⁷² Адаменко О. Як змінювалося майно нардепів від Сумщини. Частина 1. URL: <http://politanalyk.com/blogs/yak-zminiuvalosia-maino-nardepiv-vid-sumshchyny-chastyina-1.html>

²⁷³ Так само.

²⁷⁴ Адаменко О. 13 айфонів. Хто вкрав конфісковані на Сумщині гаджети? URL: <http://politanalyk.com/blogs/13-ajfoniv-khto-vkrav-konfiskovani-na-sumshchini-gadzheti.html>

Верховного суду України (частина 2)»²⁷⁵. У конкурсі до Верховного суду України брали участь 11 представників Сумщини, які були діючими суддями першої інстанції, а двоє – головами судів. Згідно з даними кампанії «ЧЕСНО» четверо з них мали проблеми з доброчесністю. Серед них – голова Сумського районного суду І. Дашутін, голова Ковпаківського райсуду Сум О. Чернобай, суддя Господарського суду Сумської області О. Соп'яненко і суддя Зарічного районного суду Г. Кривцова²⁷⁶. При цьому, у трьох сумських суддів «ЧЕСНО» знайшов порушення одного критерію доброчесності – непрозорості статків. А О. Чернобаю, окрім цього порушення, закидають ще й порушення норм професійної етики²⁷⁷. Публікації створено в рамках проекту «Експертне співтовариство Східної України проти корупції у бюджетній сфері», який впроваджується «Бюро аналізу політики» за фінансової підтримки National Endowment for Democracy.

Проблеми цінностей, моралі, політичної культури, політичної ідентичності, політичної відповідальності, політичної поведінки, освіти сумської регіональної політичної еліти розкривають публікації, зокрема, Д. Ольшанської «Як у Сумах (не) відзначили День гідності і свободи»²⁷⁸. Проблема освіти чи, швидше, її відсутності в очільників області, як і очільників держави, досить часто була у полі зору як експертів, так і журналістів. Про те, в яких університетах здобували освіту чинний очільник області та його заступники, йшлося у матеріалі О. Боровик²⁷⁹. Зазначалося, що голова обласної державної адміністрації та один із його

²⁷⁵ Адаменко О. А судді хто? Про статки кандидатів від Сумщини до Верховного суду України (частина 2). URL: <http://politanalyt.com/blogs/a-suddi-khto-pro-statky-kandydativ-vid-sumshchyny-do-verkhovnoho-sudu-ukrainy-chastyna-2.html>

²⁷⁶ Адаменко О. У сумських кандидатів до Верховного суду виявили проблеми з доброчесністю. <http://sumy.today/u-sumskyyh-kandydativ-do-verhovnogo-sudu-vyavyly-problemy-z-dobrochesnistyu>

²⁷⁷ Там само.

²⁷⁸ Ольшанская Д. Как в Сумах (не)отметили День достоинства и свободы. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/163457>

²⁷⁹ Боровик О. Розшукуються одногрупники губернатора. Де навчалися голова Сумської ОДА та його заступники? URL: <http://spec-kor.com.ua/news/problems/2354-rozshukuiutsia-odnogrumpyky-hubernatora-de-navchalisya-holova-sumskoi-oda-ta-ioho-zastupnyky.html>

заступників (І. Боршош) за першою освітою – вчителі, відповідно, історії та правознавства і української мови та літератури. Очільник області має ще й науковий ступінь: кандидат філософських наук (2016). Щоправда, спеціальність не збігається ані з першою освітою, ані з другою (магістр з правового регулювання економіки, Київський національний економічний університет). Перший заступник голови ОДА В. Акперов здобув вищу освіту за спеціальністю «менеджмент зовнішньоекономічної діяльності». Заступниками є також – політолог (М. Подопригора) та інженер-системотехнік (І. Купрейчик).

Таким чином, можемо говорити про те, що у коло регіональної політичної еліти входили люди різних професій, які володіли неоднаковим соціальним, освітнім та іншим статусом.

Джерелом формування нових регіональних політичних еліт чи, швидше, каналом рекрутування поступово стає реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, оскільки процеси децентралізації значною мірою мають сприяти приходу до влади «людей менеджерського типу, з «несовковим» мисленням, гнучких та сучасних». Понад те, децентралізацію розглядають як «інкубатор нової політичної еліти». Водночас існують небезпека того, що нинішні місцеві еліти можуть скористатися децентралізацією у власних інтересах і не дати можливості приходу до влади нових еліт. Зокрема, А. Авксентьев, М. Назаров в аналітичному огляді «Динаміка децентралізації в Сумській області» зазначають, що «місцеві патрони» (депутати, бізнесмени, обласні чиновники) намагаються відстояти суб'єктність своїх вотчин»²⁸⁰. У цьому контексті дотичними до проблеми є дві статті Г. Старикова «Сумська область «з новими традиціями і великими амбіціями»»²⁸¹, «Що важливо, а що можливо: зауваги про стратегічне планування в ОТГ Сумської

---

²⁸⁰ Авксентьев А., Назаров М. Аналітичний огляд «Динаміка децентралізації в Сумській області». URL: <http://rcrs.sumdu.edu.ua/all-news/262-2017-09-24-21-41-22.html>

²⁸¹ Стариков Г. Сумська область «з новими традиціями і великими амбіціями». URL: <http://spec-kor.com.ua/blogs/2191-sumska-oblast-z-novymy-tradytsiiamy-i-velykymy-ambitsiiamy.html>

області»²⁸², А. Букіна «Близько 100 мільйонів втратила Сумщина через недолуге управління на місцях і слабкий контроль обласної адміністрації»²⁸³, М. Гавриленкової «Децентралізована Андріяшівка: перша на Роменщині громада – в очікуванні виборів»²⁸⁴. Серед проблем можна назвати такі: «в області не сформована критична маса адептів сильного місцевого самоврядування»; відсутні амбітні мери в Сумській області, яких можна назвати реформаторами; немає таких, хто змінює ландшафт навколо себе і веде громаду за собою, визначають пріоритети розвитку і впроваджують зміни, самі агітують жителів міст за необхідність системних змін»²⁸⁵. Винятком називали мера Тростянця Ю. Бову, що є свідченням появи нових регіональних еліт.

Заслугує на нашу увагу у контексті розгляду регіональної політичної еліти й окремих випуск тижневика «Український тиждень», який було присвячено Сумщині і містить низку публікацій: «Сумщина: Схід і Захід одразу. Як формувалася нинішня політична конфігурація на Сумщині» В. Івченка²⁸⁶, «Небезпечні стереотипи» Р. Малка²⁸⁷ та інші, про які йшлося вище.

Підсумовуючи, варто зазначити, що регіональна політична еліта Сумщини не була предметом окремих наукових досліджень.

²⁸² Старигов Г. Що важливо, а що можливо: зауваги про стратегічне планування в ОТГ Сумської області. URL: <http://spec-kor.com.ua/blogs/2849-shcho-vazhlyvo-a-shcho-mozhlyvo-zauvahy-pro-stratehichne-planuvannia-v-oth-sumskoi-oblasti.html>

²⁸³ Букін А. Близько 100 мільйонів втратила Сумщина через недолуге управління на місцях і слабкий контроль обласної адміністрації. URL: <http://spec-kor.com.ua/blogs/1979-blyzko-100-milioniv-vtratyla-sumshchyna-cherez-nedoluhe-upravlinnia-na-mistsiakh-i-slabkyi-kontrol-oblasnoi-administratsii-andrii-bukin.html>

²⁸⁴ Гавриленкова М. Децентралізована Андріяшівка: перша на Роменщині громада – в очікуванні виборів. URL: <http://spec-kor.com.ua/blogs/1476-detsentralizovana-andriiashivka-persha-na-romenshchyni-hromada-v-ochikuvanni-vyboriv.html>

²⁸⁵ Хоруженко О. Робити реформи – це ремесло будувати нові інституції. URL: <http://spec-kor.com.ua/blogs/2190-robyty-reformy-tse-remeslo-buduvaty-novi-instyutitsii.html>

²⁸⁶ Івченко В. Сумщина: Схід і Захід одразу. Як формувалася нинішня політична конфігурація на Сумщині. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/150628>

²⁸⁷ Малко Р. Небезпечні стереотипи. URL: <https://tyzhden.ua/Society/150626>

За великим рахунком матеріали чи інформація, що міститься у низці публікацій, які досліджувалися, розглядалася побіжно чи у контексті інших проблем, певною мірою підтверджуючи тезу про те, що «бібліографія буде бідною та недостовірною» (У. Еко). Це частково можна пояснити тим, що дослідники акцентують увагу на окремих аспектах проблеми, аналізуючи соціальні, політичні, поведінкові, психологічні характеристики регіональної політичної еліти. Водночас ціла низка проблем залишається недослідженою. Серед них: процес формування регіональних еліт; вплив на нього інформаційних, партійних, соціальних чинників; моделі владних відносин, законодавчо закріплені на регіональному рівні.

Спостерігається нерівномірність у інтересі до вивчення регіональних політичних еліт Сумщини різних періодів – найменше досліджено 1990-ті рр., найбільше матеріалів є про період після 2014 р. Завдяки ознайомленню з монографіями, статтями та публікаціями можемо говорити про певну історіографічну базу дослідження регіональної політичної еліти, яка у майбутній роботі дасть можливість висвітлити походження і сутність інституту регіональної політичної еліти Сумщини; проаналізувати ресурси, якими володіли регіональні політичні еліти Сумщини в 1990-ті і 2000-ні рр.; поведінку, зокрема, взаємовідносини владних угруповань, їх конфліктне протистояння на рівні регіону; дистанціювання/залежність регіональних еліт від центру, політичні цінності, політичні ідентичності і на підставі цього довести чи спростувати наявність чи відсутність регіональних політичних еліт Сумщини.

б) ВІННИЧЧИНИ

Усю літературу, у якій висвітлюються питання походження, функціонування, ротації регіональної політичної еліти Вінниччини можна поділити на кілька груп: 1) наукові статті; 2) дослідження та доповіді аналітичних центрів; 3) аналітичні статті у засобах масової інформації (далі – ЗМІ) та журналістські розслідування.

Перш за все варто зазначити, що наукових досліджень, у яких би цілісно досліджувалася політична еліта Вінницької області, фактично немає. У тих поодиноких наукових статтях, які нам

вдалося віднайти і які ми відносимо до першої групи публікацій, регіональна еліта Вінниччини згадується побіжно, або ж у них розкриваються лише деякі, часто несуттєві, аспекти теми.

Про вихідців із Вінницької області, як одне із джерел формування київського істеблішменту і владної еліти України, писав, М. Шульга у дослідженні «Правляча еліта сучасної України»²⁸⁸. Автори монографії «Владна еліта у контексті суспільного розвитку» вказували на те, що для таких відомих діячів, як Л. Кравчук і Б. Олійник, Вінниччина була «політичним трампліном» для проходження до Верховної Ради України і скликання²⁸⁹. Вони ж зауважували, що у часи президентства Л. Кравчука зростав вплив «вінницького клану»²⁹⁰.

Регіональна політична еліта Вінниччини побіжно згадується у дисертаційних дослідженнях В. Добіжі²⁹¹ та Л. Мандзій²⁹², монографії В. Корнієнка та В. Добіжі²⁹³. Так, у розділі «Регіональні аспекти політичної свідомості та культури владної еліти» В. Корнієнко і В. Добіжа вказують (правда, без посилання на першоджерело) на те, що станом на 2001 р. в елітних прошарках різних сфер соціального життя вихідці з Вінницької області були представлені непропорційно більшим колом (якщо співвіднести цей показник із її часткою в населенні України). Так, на вихідців з області припадало 6 % в елітних прошарках українського суспільства, тоді як частка Вінниччини щодо населення України становила всього 4 %²⁹⁴.

²⁸⁸ Шульга М. Правляча еліта сучасної України. Київ : Український центр досліджень миру, конверсії і конфліктів; Фонд Ф. Еберта, 1998. 92 с.

²⁸⁹ Пилипенко В. Є., Привалов Ю. О., Ніколаєвський В. М. Владна еліта у контексті суспільного розвитку. Київ : Фоліант, 2008. С. 76.

²⁹⁰ Там само.

²⁹¹ Добіжа В. В. Формування політичної культури сучасної владної еліти в Україні : дис... канд. політ. наук : 23.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 211 с.

²⁹² Мандзій Л. С. Правляча політична еліта України: суть та етапи становлення : дис. ... кандидата політ. наук : 23.00.02 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2003. 172 с.

²⁹³ Корнієнко В. О., Добіжа В. В. Формування політичної культури сучасної владної еліти в Україні : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2009. 160 с.

²⁹⁴ Там само. С. 89–98.

Становлення політичних партій на Вінниччині показано у тезах доповіді А. Ткаченка та С. Калитка²⁹⁵. Розклад сил у обласній, районних та міських радах Вінницької області перед парламентськими виборами 2019 р. проаналізував доцент Донецького національного університету ім. Василя Стуса В. Кокорський²⁹⁶. Він констатував домінування ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ» та її сателітів як «типовий приклад клієнтелістської орієнтації еліт у системі патримоніального президенціалізму»²⁹⁷. Позицію регіональної еліти Вінниччини стосовно реформи децентралізації висвітлено у монографії А. Кавунця і В. Дороха «Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект)»²⁹⁸ та статті М. Горбатюка «Децентралізація і регіональні політичні еліти (на прикладі Вінницької області)»²⁹⁹. Російський політолог, керівник Українського бюро Центру політичних технологій (Російська Федерація) Г. Чижов проаналізував політичну кар'єру В. Гройсмана, його зв'язки з П. Порошенком та роль у проведенні реформи децентралізації³⁰⁰.

Корисними для дослідження теми є статті, у яких проаналізовано регіональну ідентичність і регіональний патріотизм

---

²⁹⁵ Ткаченко А. Д., Калитко С. Л. Сучасні політичні партії Вінниччини. Тези та доповіді 12-ї Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. Вінниця, 1993. С. 71–72.

²⁹⁶ Кокорський В. Конфігурація політичних сил у Вінницькій області напередодні парламентських виборів 2019 р. Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи: зб. матеріалів конференції. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т. 1. С. 55–57. URL: <http://jnos.donnu.edu.ua/article/view/6502>

²⁹⁷ Там само. С. 55.

²⁹⁸ Кавунець А. В., Дорох В. В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект). [Вінниця]: ТОВ «Прес Корпорейшн Лімітед», 2016. URL: <http://sg.vn.ua/wp-content/uploads/2017/06/Knyga-new.pdf>

²⁹⁹ Горбатюк М. Децентралізація і регіональні політичні еліти (на прикладі Вінницької області). Народна творчість та етнологія. 2019. № 3 (379). С. 76–88. URL: http://nte.etnolog.org.ua/download/pdf/nte_3_2019.pdf

³⁰⁰ Чижов Г. Федерализм по-киевски. Какое государство строят в Украине? Неприкосновенный запас. 2015. № 1 (99). URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2015/99/4ch.html>

мешканців Вінниці; здійснено порівняння цих явищ у Вінниці, Києві та Запоріжжі³⁰¹.

Щодо другої групи публікацій відзначимо таке. Деяку інформацію про залученість регіональної еліти Вінниччини у реалізацію стратегій регіонального розвитку у 2015–2017 рр. можна здобути із аналітичного звіту Поліського фонду міжнародних та регіональних досліджень³⁰². Крім того, фахівці фонду у двох звітах «Регіони України» за 2014 і 2015 рр. проаналізували питання суспільно-політичної ситуації, політичного ландшафту, зміни регіональних еліт на Вінниччині, надали інформацію про найбільш активних політичних діячів та найбільш помітні політичні партії, політичну належність керманічів області та міст обласного значення, найбільш активні громадські організації області тощо³⁰³.

У аналітичній доповіді «Політична карта Вінницької області» Всеукраїнська громадська організація «Громадянська мережа “ОПОРА”» (далі – Громадянська мережа ОПОРА) наводить низку даних про економічне та суспільно-політичне життя у Вінницькій

---

³⁰¹ Гнатюк О. М. Регіональна ідентичність мешканців міста Вінниці : вплив географії походження та віку. Шевченківська весна, матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Київ, 2011. Вип. IX. С. 133–134; Мельничук А. Л., Гнатюк О. М., Растворова М. О. Порівняльний аналіз регіональної ідентичності міст Запоріжжя, Вінниці та Києва. Регіональні проблеми України : Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. пр. Херсон : ПП Вишемирський, 2011. С. 212–222. URL: http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_2011.pdf?id=731c200b-4058-4f56-a405-3299812c60b2

³⁰² Регіональна політика в Україні: підсумки розробки та перспективи реалізації стратегій регіонального розвитку / упоряд. Є. Романенко. Чернівці : Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, 2016. С. 78–79. URL: <https://pfirs.org/produkti/book/63/1.html?page=1>

³⁰³ Регіони України – 2015. Чернівці : Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень. 2016. С. 3–6. URL: <https://pfirs.org/produkti/book/62/1.html?page=1>; Регіони України – 2014. Чернівці : Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень. 2016. URL: <https://pfirs.org/produkti/book/51-regioni-ukrajini-2014/3-produkti.html>

області станом на 2012 р., у тому числі про впливові бізнес-групи області, політичну ситуацію (кількість і чисельність осередків політичних сил; перелік керівників органів влади (обласної та районних рад і державних адміністрацій) і органів місцевого самоврядування (голів обласного центру та міст обласного підпорядкування) та їх партійну належність; перелік депутатів Верховної Ради України від області, ситуацію на медіа-ринку (телебачення; друковані видання; інтернет-видання)³⁰⁴. Позиції місцевих політиків напередодні виборів до місцевих органів влади у жовтні 2010 р. відображено у «Дайджест: Київська, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Житомирська області»³⁰⁵. Також на сайті організації Громадянська мережа ОПОРА наявна інформація про використання народними депутатами від Вінниччини бюджетних коштів для «самопіару»³⁰⁶, рівень публічності депутатів Вінницької міської ради у 2014–2016 рр.³⁰⁷, гендерні особливості виборів депутатів облради у 2015 р.³⁰⁸ та голів сільських, селищних і міських рад та депутатів у 2016 р.³⁰⁹ тощо.

---

³⁰⁴ Політична карта Вінницької області. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/1646-9572-1446978588-politychna-karta-vinnycckoi-oblasti>

³⁰⁵ Дайджест: Київська, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Житомирська області. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/600-2010-10-01>

³⁰⁶ Вінниччина: народні депутати продовжують «піаритись» на державних коштах та використовувати непряму агітацію / Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/vybory-prezidenta/vybory-prezidenta-2019/46687-vinnichchina-narodni-deputati-prodovzhuyut-piarithis-na-derzhavnikh-koshtakh-ta-vikoristovuvati-nepryamu-agitatsiyu>

³⁰⁷ Індекс публічності 2015: Що змінилося за рік у Вінницькій міській раді? / Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/news/samovriadvannia/8631-indeks-publichnosti-2015-shcho-zminylosja-za-rik-u-vinnycckij-miskij-radi/>; Індекс публічності 2016: чи є зміни у роботі Вінницької міської ради? / Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/news/samovriadvannia/44017-indeks-publichnosti-2016-chy-ie-zminy-u-roboti-vinnycckoi-miskoi-rady>

³⁰⁸ Найбільше жінок у списку кандидатів у депутати до Вінницької облради в партії «Народний контроль». URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/mistsevi-vybory/mistsevi-vybory-2015/8709-najbilshe-zhinok-u-spysku-kandydativ-u-deputaty-do-vinnycckoi-oblrady-v-partiji-lnarodnyj-kontrolr>

³⁰⁹ Вінниччина: На посади голів балотуються переважно чоловіки, жінки в основному хочуть бути депутатами. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/pershivybory-v-obiednanikh-gromadakh/43616-vinnichchina-na-posadi-goliv-balotuyut-sya-perevazhno-choloviki-zhinki-v-osnovnomu-khochut-buti-deputatami>

У дослідженні «Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів»³¹⁰, підготовленому спільно Лабораторією законодавчих ініціатив, Громадянською мережею ОПОРА та Комітетом виборців України, представлені результати моніторингу десяти областей України, який тривав упродовж року після парламентських виборів 2006 р. У розділі, присвяченому Вінницькій області (автори О. Дудник, О. Левченко), наведено узагальнені дані про вікові і гендерні особливості депутатів Вінницької обласної та міської рад, рід їхньої діяльності і політичну належність (с. 50–51); інформацію про трудовий шлях і основні напрями діяльності таких представників регіональної політичної еліти, як голова Вінницької обласної ради Г. Заболотний, голова Вінницької ОДА О. Домбровський, заступники голови ОДА В. Коровій (з економічних питань), В. Жердецький (з питань освіти і науки), Л. Спірідонова (з соціально-гуманітарних питань), В. Черній (з питань агропромислового комплексу) (с. 51–53); відомості про роботу народних депутатів України (П. Порошенко, Г. Калетнік) (с. 53–54); суспільно-політичні та економічні питання, що перебували у фокусі уваги влади (с. 55–57); вияви хабарництва та корупційні справи у діяльності представників місцевої влади та керівників місцевих підприємств (с. 58). Також з дослідження можемо почерпнути інформацію про взаємовпливи між місцевою політичною елітою, з одного боку, та регіональним бізнесом, громадянським суспільством та засобами масової інформації – з іншого (с. 60–74)³¹¹.

Результати опитування представників обласних державних адміністрацій про досвід розробки та реалізації стратегій регіонального розвитку, проведеного у листопаді–грудні 2006 р. Канадським інститутом урбаністики спільно з Фондацією міжнародної

---

³¹⁰ Україна : рік після виборів. Моніторинг регіонів / за заг. ред. І. О. Когути; Лабораторія законодавчих ініціатив. Київ–Львів : Видавництво «Мс», 2007. 336 с. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2.pdf>

³¹¹ Дудник О., Левченко О. Вінницька область // Україна : рік після виборів. Моніторинг регіонів / за заг. ред. І. О. Когути; Лабораторія законодавчих ініціатив. Київ–Львів : Видавництво «Мс», 2007. С. 49–74. URL: <http://parlament.org.ua/docs/uploads/doc/Vinnycya.pdf>

освіти (Канада) та Асоціацією агенцій регіонального розвитку України, відображено у аналітичному звіті «Стратегічне планування розвитку регіонів України»³¹².

Розумінню впливу регіональних політичних еліт на соціально-економічний розвиток Вінницької області у досліджуваний період сприяють такі аналітичні звіти, як «Регіональний розвиток України. Січень–вересень 2017» групи радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою»³¹³, національна доповідь «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів», підготовлена Інститутом економіки, природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України³¹⁴, «Регіональний портрет України» Українського незалежного центру політичних досліджень³¹⁵ тощо. Питання впливу місцевих політичних еліт на малий і середній бізнес у Вінницькій області вивчалось у аналітичних матеріалах Інституту економічних досліджень та політичних консультацій: «Вінницька область: Щорічна оцінка ділового клімату в Україні»³¹⁶, «Регіональ-

---

³¹² Стратегічне планування розвитку регіонів України. Аналітичний звіт, підготовлений експертом проекту Валентиною Мамоною / Канадський інститут урбаністики, Фондація міжнародної освіти (Канада), Асоціація агенцій регіонального розвитку України. Київ, 2007. 39 с. URL: http://derzhava.in.ua/Lists/2/Attachments/1805/Report_on_Strategic_Planning_for_Ukraine_2007_UKR.pdf?Mobile=1

³¹³ Аналітичний звіт. Регіональний розвиток України. Січень–вересень 2017 / Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/157/Regional_development_of_Ukraine_Analytical_report_01-09.2017_1_.pdf

³¹⁴ Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.

³¹⁵ Регіональний портрет України / Український незалежний центр політичних досліджень ; уклад. С. А. Горобчишина [та ін.] ; заг. ред. Ю. Тищенко. Київ : УНЦПД, 2003. 335 с.

³¹⁶ Беспалько В., Кузяків О., Федець І. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні : 2015 рік. Вінницька область. Київ, 2016. 46 с. URL: http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/working_papers_sme?pid=5531; Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 рік. Вінницька область / Кузяків О., Федець І., Беспалько В., Фреїк Н. [Київ, 2017]. 68 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/Vinnitsya_2016-2017_ABCA_report.pdf

ний профіль МСП Вінницької області (2016/2017 роки)»³¹⁷, «Експортний профіль Вінницької області (2016–2017 роки)»³¹⁸ та інших³¹⁹.

Всесторонньо оцінити рівень прозорості, відкритості та підзвітності муніципальних інституцій обласного центру м. Вінниці, а також окремих суб'єктів: міського голови, виконавчого органу міськради та її депутатів у їхній взаємодії з мешканцями можна за допомогою Індексу публічності місцевого самоврядування, що проводиться активістами Громадянської мережі ОПОРА та її регіональними партнерами з 2013 р. Аналітичні звіти дозволяють зрозуміти, наскільки публічно приймаються рішення і втілюється в життя політика муніципалітету і яким є внесок основних суб'єктів місцевого самоврядування в цей процес³²⁰.

У аналітичній доповіді «Правляча еліта сучасної України» показано, скільки вихідців із Вінницької області працювало у кожному із перших восьми урядів незалежної України (1990–1997 рр., від уряду В. Фокіна до другого уряду П. Лазаренка), їх

---

³¹⁷ Регіональний профіль МСП Вінницької області (2016/2017 роки) / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/ua/sme_development/Regional_profiles_LEV?pid=5718

³¹⁸ Експортний профіль Вінницької області (2016–2017 роки) / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files//Projects/2015/LEV/Export_Profile_Vinnitsya_2016_2017.pdf

³¹⁹ Публічна дискусія «Регіональна стратегія розвитку МСП Вінницької області: від намірів до конкретних дій» / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/ua/public_events?e=194; Зона вільної торгівлі з ЄС: очікування Вінниччини напередодні підписання Угоди про асоціацію / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/News/2013/25.10.2013_vin_press.pdf

³²⁰ Індекс публічності місцевого самоврядування 2014 / Громадянська мережа ОПОРА. URL: https://publicityindex.org/wp-content/uploads/2015/01/all_ukrainian.pdf; Рейтинг міста Вінниця 2015 / Індекс публічності місцевого самоврядування. URL: <https://publicityindex.org/city/vinnitsya-2/>; Рейтинг міста Вінниця 2016 / Індекс публічності місцевого самоврядування. URL: <https://publicityindex.org/city/uk-vinnitsya/>; Рейтинг міста Вінниця 2017 / Індекс публічності місцевого самоврядування. URL: <https://publicityindex.org/city/vinnitsya-3/>

загальну кількість у досліджуваній період та середню кількість в одному складі уряду³²¹.

Завдяки Індексу підтримки реформ (ІПР), що розробила і постійно оновлює незалежна аналітична платформа VoxUkraine, можемо оцінити, як депутати Верховної Ради України VII скликання від Вінниччини підтримували реформаторські закони. ІПР показує, наскільки максимально можливий внесок зробив обранець у прийняття 247 прогресивних та 9 антиреформаторських законів, які використовувалися в Індексі. Також розраховано, як змінювався ІПР кожного нардепа з початку його роботи у Раді VII скликання, а також його внесок у 10 напрямів реформ³²².

До третьої групи публікацій з теми належать аналітичні статті у засобах масової інформації та журналістські розслідування. Велику кількість журналістських аналітичних матеріалів присвячено тому періоду у політичній історії Вінниччини, коли ключову роль у регіоні відігравала Народно-демократична партія України (далі – НДПУ), а лєвова частка представників обласної і районної політичної еліти і держслужбовців належали до цієї політичної сили³²³. Формування НДПУ на Вінниччині як «партії влади», яке характеризувалося масовим вступом місцевої бюрократії до партійних лав, у ретроспективній статті «Партія влади у окремо взятій області», що охоплює період 1996–2000 рр., проаналізувала С. Кабачинська³²⁴. У її ж публікації «Батьківщина чує, батьківщина знає» проаналізовано позиції регіональної політичної еліти

---

³²¹ Правляча еліта сучасної України. Аналітична доповідь. № 10. Київ. – Січень 1998 / М. Шульга, О. Потехін, Н. Бойко, О. Парохонська, Т. Шульга; Інститут соціології НАН України. URL: <http://i-soc.com.ua/institute/elit.pdf>

³²² ККД депутата: як депутат підтримує реформи. URL: <https://voxukraine.org/ivr/index.html?filter=all>

³²³ Білей Н. Оркестру потрібна перша скрипка. Україна і світ сьогодні. 2001. 17–23 листопада. С. 6; Білей Н. «Серйозна партія – не розкішна кава...». Україна і світ сьогодні. 2001. 15–21 вересня. С. 4; Білей Н. «Україна духовна» на Вінниччині. Україна і світ сьогодні. 2001. 7–13 липня. С. 7; За круглим столом домовлятися легше. Україна і світ сьогодні. 2001. 14–20 липня. С. 2; Білей Н. Сходинка за сходинкою. Україна і світ сьогодні. 2001. 20–26 жовтня. С. 6.

³²⁴ Кабачинская С. Партия власти в отдельно взятой области. URL: https://zn.ua/POLITICS/partiya_vlasti_v_otdelno_vzyatoy_oblasti.html

Вінниччини після відмови частини НДПУ на чолі з А. Матвієнком підтримати кандидатуру Л. Кучми на президентських виборах 1999 р.³²⁵. Про вплив партії на життя регіону у 1999 і 2002 рр. дізнаємося зі статей голови Вінницького обласного осередку НДПУ С. Татусяка³²⁶. Низка статей відображає позицію членів партії у часи втрати нею впливу³²⁷.

Значна частина регіональної політичної еліти Вінниччини тривалий час (принаймні у 2000–2016 рр.) належала до своєрідної кланової структури, яку місцеві журналісти охрестили «партією вінничан». Зокрема, згадку про голову Вінницької ОДА Ю. Іванова як «батька “партії вінничан”» знаходимо у місцевого журналіста Ю. Пархомчука³²⁸. Вінницька журналістка Т. Пархомчук на сторінках газети «Україна молода» стверджувала, що «опорою для Петра Порошенка як політика й бізнесмена» стала «партія вінничан»... Саме вона сприяла розвитку його бізнесу в області»³²⁹. Депутат Вінницької облради від Всеукраїнського об'єднання «Свобода» В. Барцьось вважав, що «партія вінничан» – це «клан Порошенка, Домбровського і Гройсмана»³³⁰. Про «партію

³²⁵ Кабачинская С. Родина слышит, родина знает. URL: https://zn.ua/ARCHIVE/rodina_slyshit_rodina_znaet.html

³²⁶ Татусяк С. Ми є справді серйозною силою. Панорама. 2000. 28 жовтня; Татусяк С. Здійснилась мрія про об'єднання центристських та національно-демократичних сил. Вінниччина. 1999. 16 квітня.

³²⁷ Литвенюк О. Домбровський не змінить партійного квитка. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/dombrovskiy-ne-zminit-partiynogo-kvitka-20681.html>; Литвенюк О. Гайсановський пішов з посади голови Вінницького міського осередку НДП, проте він продовжує залишатись в політиці. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/gaysanovskiy-pishov-z-posadi-golovi-vinnitskogo-miskogo-oseredku-ndp-p-21724.html>; Родінкова В. Вінницьких членів НДП примушують вступати до інших партій. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/vinnitskih-chleniv-ndp-primushuyut-vstupati-do-inshih-partiy-23557.html>

³²⁸ Пархомчук Ю. Інша історія найвідоміших вінничан. URL: <https://www.myvin.com.ua/ua/blogs/b27.html>

³²⁹ Пархомчук Т. Граблі й лопати своєї вотчини. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2631/180/92503/>

³³⁰ Барцьось В. У Вороновиці на Вінниччині закривають школу, щоби побудувати сміттєзвалище. URL: <https://gazeta.ua/blog/36666/u-voronovici-na-vinnichchini-zakrivayut-shkolu-schobi-pobuduvati-smittyezvalische?mobile=true>

вінничан» йшлося у аналітичних матеріалах сайтів «5 канал»³³¹, korrespondent.net³³², «Свобода слова в Україні»³³³, «33-й канал»³³⁴, «Винница.info»³³⁵, «Місто»³³⁶ тощо. Неодноразово «партію вінничан» згадував у своїй книзі «Четверта кров» колишній головний редактор газети Вінницької облдержадміністрації «Подолія» (газета припинила існування у 2008 р.) В. Климончук, який пов'язував діяльність цієї структури із О. Домбровським та Г. Заболотним³³⁷.

Детальну характеристику «партії вінничан», як явища у політичному житті Вінниччини, дав місцевий громадський діяч і публіцист А. Якименко у статті «Партія Вінничан: децентралізація та децентралізатори», що була опублікована у січні 2015 р. на інформаційно-аналітичному порталі «Хвиля». Зокрема, він виокремив такі ознаки цієї неформальної структури, як: закритість, ієрархічність, клановість, провінційність, популізм, хуторянство, самоізоляція, чітка ідентифікація за територіальною належністю тощо³³⁸. Питання створення і функціонування «партії вінничан», методів взаємодії її членів між собою та з органами державної влади на регіональному та загальнодержавному рівні, контролю за

³³¹ Вінницькі майданівці розгромили маєток родича Пшонки прокурора Мрихіна. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/vinnyski-maidanivtsi-rozhromyly-maetok-rodycha-pshonky-prokurora-mrykhina-44064.html>

³³² Корреспондент: Путем «донецких». Порошенко формирует окружение из земляков. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3459717-korrespondent-putem-donetskykh-poroshenko-formyruet-okruzhennye-yz-zemliakov>

³³³ Реванш «партії вінничан». URL: <http://svobodaslova.in.ua/index.php?/news/read/3011>

³³⁴ Чому Палій рвав портрети Порошенка та Гройсмана і оголошував голодування? URL: <http://33kanal.com/chomu-palij-rvav-portreti-poroshenka-ta.html>

³³⁵ Заболотний і Домбровський «кристалізували» партію вінничан. URL: <http://www.vinnitsa.info/news/politics/zabolotniy-i-dombrovskiy-kristallizovali-partiyu-vinnichan.html>

³³⁶ Добринська Л. Чотири роки губернатора. Олександр Домбровський – про владний ескалатор, свій хрест, гармонію в житті. URL: <http://www.misto.vn.ua/index.php?action=1&k=5266&page=1>

³³⁷ Климончук В. Четверта кров. Моє життя в журналістиці – чудове, трагічне і типове. Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2013. С. 50, 71, 132, 138, 139, 141, 144.

³³⁸ Якименко А. Партія Вінничан: децентралізація та децентралізатори. URL: <http://hvylya.net/analytcs/politics/partiya-vinnichan-detsentralizatsiya-ta-detsentralizatori.html>

розподілом і перерозподілом ресурсів у регіоні тощо висвітлені у публіцистичних статтях Т. Пархомчук³³⁹ та О. Логінова³⁴⁰.

Ключовим механізмом збереження влади «партії вінничан» була підтримка груп інтересів і наявність потужної місцевої команди. Принаймні така схема дозволила голові ОДА О. Домбровському і голові облради Г. Заболотному залишатися при владі у 2005–2010 рр. У цьому контексті яскравою ілюстрацією потужності регіональних еліт є три спроби звільнення О. Домбровського з посади голови Вінницької ОДА. Про першу спробу, що мала місце у жовтні 2005 р., ідеться у статтях Л. Волошиної³⁴¹. Тоді, одночасно із послабленням П. Порошенка, віце-прем'єр-міністр з регіональної політики Р. Безсмертний запропонував О. Домбровському добровільно піти з посади, мотивуючи це політичним рішенням Президента В. Ющенка про ротацію голів ОДА. Коли це стало відомо у Вінниці, місцеві чиновники і депутати облради стали на захист голови облдержадміністрації. У Вінниці зібралася позачергова сесія облради, яка звернулася до Президента із проханням не звільняти обласного лідера. Водночас 7 листопада 2005 р. у Київ вирушило близько 20 голів райдержадміністрацій, щоб довести Р. Безсмертному безпідставність його претензій. Характеризуючи цю ситуацію, Л. Волошина зробила висновок, що «Вінницька ОДА ... довела слабкість віце-прем'єра з регіональної політики Романа Безсмертного і силу регіональних еліт»³⁴². Про другу, завуальовану, спробу центральної влади прибрати О. Домбровського з області шляхом пропозиції брати участь у парламентських виборах 2007 р. за списками «Нашої України» та політичну поведінку голови ОДА йшлося у матеріалах «Радіо

---

³³⁹ Пархомчук Т. Граблі й лопати своєї ватчини. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2631/180/92503/>

³⁴⁰ О. Логінов: Вінницька область – це «партія вінничан», яка не форматувалася з 1944 року. URL: <https://www.unian.ua/vinnica/559908-ologinov-vinnitska-oblast-tse-partiya-vinnichan-yaka-ne-formatuvalasya-z-1944-roku.html>

³⁴¹ Волошина Л. Винничина отстояла губернатора. URL: <http://www.dsnews.ua/politics/art22815>

³⁴² Там само.

Свобода»³⁴³ і «Ділова столиця»³⁴⁴. Втретє О. Домбровський опинився перед загрозою звільнення у жовтні 2008 р., коли Президент В. Ющенко виніс йому догану за порушення указу про узгодження з Адміністрацією Президента України виїздів за межі області її керівника. У цьому випадку дії регіональної політичної еліти полягали у вербалізації підтримки голови ОДА головами райдержадміністрацій та зверненні облради до Президента В. Ющенка зі закликом скасувати указ про винесення догани і були спрямовані на збереження status quo в управлінні областю та мінімізацію втручання Києва у життя регіону. Цю ситуацію детально розглянула Т. Пархомчук у статті «Передостанній із могикиан»³⁴⁵.

Про життєвий шлях, політичну і державну діяльність представників вищого прошарку вінницької політичної еліти – голів облдержадміністрацій та облрад – повідомляли публікації регіональних та загальнодержавних ЗМІ. Так, про А. Матвієнка, одного із ключових політиків Вінниччини другої половини 1990-х – початку 2000-х рр., голову ОДА у 1996–1998 рр., народного депутата I, III, IV, V, VI, VIII скликань дізнаємося зі статті І. Гаврилової³⁴⁶. Про його наступника – М. Чумака писали газети «День»³⁴⁷, «Урядовий кур'єр»³⁴⁸ та Інформаційне агентство Укрінформ³⁴⁹.

Обставини призначення головою Вінницької ОДА Д. Дворкіса, який на той час уже обіймав посаду голови Вінницької

---

³⁴³ Губернатор Вінниччини відмовився від участі у парламентських виборах за списками НСНУ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/962408.html>

³⁴⁴ Домбровський вибрав губернаторство. URL: <http://www.dsnews.ua/politics/art30767>

³⁴⁵ Пархомчук Т. Предпоследний из могикиан. URL: https://zn.ua/POLITICS/predposledniy_iz_mogikan.html

³⁴⁶ Гаврилова І. Анатолій Матвієнко: «Сирість, приведена до влади, згубна...». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/nota-bene/anatoliy-matviienko-sirist-privedena-do-vladi-zgubna>

³⁴⁷ Мельник В. Екс-губернатор Вінниччини Микола Чумак : «При нинішній владі я на державну роботу не піду». URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/eks-gubernator-vinnichchini-mikola-chumak-pri-ninishniy-vladi-ya-na-derzhavnu>

³⁴⁸ Чумак М.: Легкого хліба не буває. Урядовий кур'єр. 1999. 30 березня. С. 5.

³⁴⁹ Захар'яш Є. У Вінниці – новий керівник адміністрації. Інформаційне агентство Укрінформ. 1998. 28 квітня. С. 3.

міської ради і був народним депутатом України III скликання, його складні відносини із Вінницькою обласною радою і проводом пануючої на той час у регіоні НДПУ проаналізувала С. Кабачинська у статтях «Полигон»³⁵⁰ та «Вінницька мердепіада»³⁵¹. Про конфлікт між Д. Дворкісом та вінницькою політичною елітою загалом і Д. Дворкісом та Вінницькою облрадою, що закінчився висловленням недовіри останньому, зокрема, йдеться у публікаціях В. Мельника³⁵² та О. Середи³⁵³. Обставини замаху на вбивство Д. Дворкіса відразу після його відставки з посади голови ОДА висвітлено у статті С. Кабачинської «Тягар слави»³⁵⁴.

Діяльності Ю. Іванова на посаді голови Вінницької ОДА присвячено статті С. Кабачинської³⁵⁵ та К. Бондаренка³⁵⁶, у яких, зокрема, висвітлена позиція голови ОДА щодо розвитку сільськогосподарського виробництва, цукрової і переробної галузі в області, взаємовідносини із міським головою Вінниці В. Ваховським (якого називали ставлеником Ю. Іванова) та обласним осередком НДПУ тощо. Про одного із двох «варягів» у Вінницькій облдержадміністрації за весь час її існування – В. Коцемира писали «Українська правда»³⁵⁷, «Дзеркало тижня»³⁵⁸ та «Коммен-

³⁵⁰ Кабачинская С. Полигон. URL: <https://zn.ua/ARCHIVE/poligon.html>

³⁵¹ Кабачинская С. Винницкая мэрдепиада. URL: https://zn.ua/POLITICS/vinnitskaya_merdepiaada.html

³⁵² Мельник В. Вінниччина нового губернатора не прийняла. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-ukrayini/vinnichchina-novogo-gubernatora-ne-priynuala>; Мельник В. Каліф на два місяці. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/kalif-na-dva-misyaci>; Мельник В. Губернатори знову винні у «розвалі економіки». День. 1999. 4 листопада. С. 2.

³⁵³ Середи О. Чи піде Дворкіс з Вінниці? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/nota-bene/chi-pide-dvorkis-z-vinnici>

³⁵⁴ Кабачинская С. Бремя славы. URL: https://zn.ua/POLITICS/bremya_slavy.html

³⁵⁵ Кабачинська С. Погода на врожай. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/pogoda_na_vrozhay.html

³⁵⁶ Бондаренко К. Ода на честь голів ОДА. Політика і культура. 2000. № 18. С. 15–17.

³⁵⁷ Новый «неприметный» губернатор Винниччины – «варяг» от Партии регионов. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2002/05/10/4367493/>

³⁵⁸ Пархомчук Т. «ЧУЖИЙ»-1. URL: <https://beta.dt.ua/POLITICS/chuzhiy-1.html>

тарииУА»³⁵⁹. Так, у статті «Чужий-1» Т. Пархомчук детально проаналізувала розклад політичних сил в області після призначення В. Коцемира головою ОДА, його взаємовідносини із місцевою політичною елітою А. Матвієнком, Ю. Івановим, Г. Заболотним³⁶⁰; А. Моржковський у дописі «Коцемира сменили на переправе» розглянув звільнення В. Коцемира з посади голови Вінницької ОДА влітку 2004 р. як боротьбу на регіональному рівні між ПОЛІТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ» та СДПУ(о)³⁶¹.

Призначення головою Вінницької ОДА Г. Калетніка влітку 2004 р., незадовго до президентських виборів, проаналізувала Т. Пархомчук. У статтях «Губернатор-«NEXТ»»³⁶², «Зміна губернатора Вінниччини як черговий дзвінок «донецьким»?..»³⁶³ та «100 днів після наказу за 22 дні до виборів»³⁶⁴ вона детально розглянула причини його призначення, систему взаємовідносин у регіоні між «регіоналами» та «есдеками», економічні інтереси різних політичних гравців у області, зробила історичний екскурс у часи перебування Г. Калетніка на посаді голови Вінницької обласної ради (1998–2002).

Про призначення керівником Вінницької області міського голови Вінниці О. Домбровського у лютому 2005 р., його союзників та суперників у регіоні, інтереси ключових політичних акторів, у зв'язку із цим призначенням, ідеться у статті «Дзеркала тижня» «27 государевих очей: не було б косоокості»³⁶⁵. Стаття

³⁵⁹ Моржковский А. Коцемира сменили на переправе. URL: <https://comments.ua/politics/27806-Kotsemira-smenili-pereprave.html>

³⁶⁰ Пархомчук Т. «ЧУЖИЙ»-1. URL: <https://beta.dt.ua/POLITICS/chuzhiy-1.html>

³⁶¹ Моржковский А. Коцемира сменили на переправе. URL: <https://comments.ua/politics/27806-Kotsemira-smenili-pereprave.html>

³⁶² Пархомчук Т. Губернатор-«NEXT». URL: <https://dt.ua/POLITICS/gubernator-next.html>

³⁶³ Пархомчук Т. Зміна губернатора Вінниччини як черговий дзвінок «донецьким»? URL: https://beta.dt.ua/ARCHIVE/zmina_gubernatora_vinnichchini_yak_chergoviy_dzvinok_donetskim.html

³⁶⁴ Пархомчук Т. 100 днів після наказу за 22 дні до виборів. Незадоволення «LTDешних» інвесторів вінницьким губернатором вважати недійсним? URL: https://beta.dt.ua/LAW/100_dniv_pislya_nakazu_za_22_dni_do_viboriv_nezadovolennya_ldeshnih_investoriv_vinnitskim_gubernato.html

³⁶⁵ Пархомчук Т. 27 государевих очей: не було б косоокості. URL: https://dt.ua/ARCHIVE/27_gosudarevih_ochey_ne_bulo_b_kosookosti.html

«Звідки у Вінниці проблеми з головою»³⁶⁶ проливає світло на боротьбу за крісло міського голови Вінниці після призначення О. Домбровського головою ОДА. Декілька статей Т. Пархомчук присвячено діяльності О. Домбровського на посаді голови ОДА та спробам його звільнення у 2005 та 2008 рр.³⁶⁷ Низку статей у зв'язку із призначенням О. Домбровського, що ілюструють функціонування регіональної еліти, опублікували місцеві ЗМІ, зокрема, «20 хвилин»³⁶⁸. Наявні і декілька статей, що ілюструють тінювий бік політичної діяльності О. Домбровського, демонструють його зв'язки і матеріальні статки³⁶⁹.

Обставини призначення головою Вінницької ОДА В. Демішкана і взаємовідносини із регіональною елітою впродовж зовсім короткого періоду його перебування на посаді висвітлено у статті «Чужі тут не ходять»³⁷⁰. Про призначення голів райдержадміністрацій Вінницької області у 2010 р. ідеться у статті «РЕГІОНАЛЬНА політика кадрів Демішкана»³⁷¹.

У низці статей розглядається діяльність голови Вінницької ОДА у грудні 2012 р. – березні 2014 р. І. Мовчана. Зокрема, М. Зотов показав ставлення до цього призначення місцевих політичних лідерів – О. Домбровського, М. Джиги, В. Гройсмана, Г. Ткачу-

³⁶⁶ Пархомчук Т. Звідки у Вінниці проблеми з головою. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/zvidki_u_vinnitsi_problemi_z_golovoyu.html

³⁶⁷ Пархомчук Т. Відставка відставки? URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/vidstavka_vidstavki.html; Пархомчук Т. Лінія фронту – губернаторські крісла. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/liniya_frontu_gubernatorski_krisla.html; Пархомчук Т. Передостанній із могикан. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/peredostanniy_iz_mogikan.html

³⁶⁸ НДП вважає нелогічним вихід Домбровського з партії. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/ndp-vvazhae-nelogichnim-vihid-dombrovskogo-z-partiyi-27622.html>

³⁶⁹ Александр Домбровский. Второй после Президента. ЧАСТЬ 1. URL: <https://skeleton-info.org/aleksandr-dombrovskij/>; Домбровский Александр. Второй после Президента. ЧАСТЬ 2. URL: <https://skeleton-info.org/dombrovskij-aleksandr-vtoroj-posle-prezidenta-chast-2/>; Александр Домбровский: отец винницкого клана и особа, приближенная к Гаранту. URL: <https://antikor.com.ua/articles/224800-aleksandr-dombrovskij-otets-vinnitskogo-klana-i-osoba-priblihnennaja-k-garantu>

³⁷⁰ Чужі тут не ходять. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/chuzhi_tut_ne_hodyat-1.html

³⁷¹ Шаранов О. РЕГІОНАЛЬНА політика кадрів Демішкана. URL: <https://vn.20minut.ua/Polityka/regionalna-politika-kadriv-demishkana-175103.html>

ка³⁷², Т. Пархомчук намагалася з'ясувати, «чиєю людиною» був І. Мовчан³⁷³, а В. Скрипник проаналізував наявні бізнес-активи сім'ї Мовчанів (ПП «Кряж» і ТОВ «Подільські цукроварні») та причини занепаду бізнесу у 2013–2014 рр.³⁷⁴. Оцінка діяльності І. Мовчана на посаді керівника області представниками регіональної політичної еліти викладена у статті «Як відомі вінничани оцінюють діяльність Мовчана на посаді губернатора»³⁷⁵.

Велику кількість віднайдених нами аналітичних дописів у загальнодержавних і регіональних ЗМІ присвячено обранню та діяльності міських голів Вінниці: Д. Дворкіса, В. Ваховського³⁷⁶, О. Домбровського³⁷⁷, В. Гройсмана³⁷⁸, С. Моргуно-

---

³⁷² Зотов М. «Он настроен эффективно работать». Новым губернатором Винницкой области стал Иван Мовчан. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/podrobnosti/nastroen-effektivno-rabotat>; Зотов М. Новый губернатор Винниччины – Иван Мовчан. URL: <http://misto.vn.ua/news/item/id/5515>

³⁷³ Пархомчук Т. Чого чекати від нового губернатора. URL: <https://vn.20minut.ua/Polityka/chogo-chekati-vid-novogo-gubernatora-10256679.html>

³⁷⁴ Скрипник В. Родина останнього губернатора-регіонала Мовчана влізла у великі борги. URL: <https://vn.20minut.ua/Polityka/rodina-ostannogo-gubernatora-regionala-movchana-vlizla-u-veliki-borgi-10456551.html>

³⁷⁵ Як відомі вінничани оцінюють діяльність Мовчана на посаді губернатора. URL: <http://www.vinnitsa.info/news/yak-vidomi-vinnichani-otsinyuyut-diyalnist-movchana-na-posadi-gubernatora.html>

³⁷⁶ Кабачинская С. По апробированному сценарию. URL: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/po_aprobovannomu_ssenariyu.html; К. О. «Собор» кандидата на мера не висуває, але братиме участь у його виборах: [Прес. конф. нар. деп. України А. Матвієнка у Вінниці]. Вінниччина. 2000. 5 травня. С. 2; Похоронили экс-мэра Владимира Ваховского, который хитростью «выбил» у Кучмы деньги для Винницы. URL: <https://real-vin.com/2013-03-03-13-26-42-2>

³⁷⁷ Пархомчук Т. Карфаген має бути... розграбовано, або національні особливості провінційного переділу очима вінницького мера. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/karfagen_mae_buti_rozgrabovano_abo_natsionalni_osoblivosti_provintsijnogo_peredilu_ochima_vinnitsko.html

³⁷⁸ Пархомчук Т. Вінницький мер Володимир Гройсман: «Молодість – не вада, а запас міцності». URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/vinnitskiy_mer_volodimir_groysman_molodist_ne_vada_a_zapas_mitsnosti.html; Пархомчук Т. Вінницький мер Володимир Гройсман: «Субсидії повинні канути в Лету. Цільова допомога напряму – і жодних тіньових схем». URL: https://beta.dt.ua/ECONOMICS/vinnitskiy_mer_volodimir_groysman_subsidiyi_povinni_kanuti_v_letu_tsilova_dopomoga_napryamu_i_zhodniy_zhodniy.html

ва³⁷⁹. Про хід виборів міського голови Вінниці у 2000 р., коли розгорнулася запекла боротьба між головними претендентами В. Ваховським і Ю. Коробкіним, ідеться у статті В. Грінченко³⁸⁰. Згаданий журналістський допис цікавий і тим, що у ньому показано позиції різних представників міської еліти. Обставини зміщення секретаря і в.о. голови Вінницької міської ради В. Козака і призначення на цю посаду В. Гройсмана розглянуто у статті Т. Пархомчук³⁸¹.

Політичний портрет Г. Заболотного – Представника Президента України, голови РДА та голови райради у Бершадському районі (1992–1998), заступника, першого заступника голови Вінницької ОДА у 1998–2006 рр., голови Вінницької обласної ради у 2006–2010 рр., народного депутата VII і VIII скликань знаходимо на декількох сайтах журналістських розслідувань³⁸². Обставини призначення Г. Заболотного заступником голови ОДА у 2005 р. і обрання головою Вінницької обласної ради у 2006 р. висвітлені у статті Т. Пархомчук «А бютівці тут тихі»³⁸³.

Особливості політичної біографії голови Вінницької обласної ради у 2010–2014 рр., заступника голови облдержадміністрації у 1998–1999, 2001–2005 рр., народного депутата IV скликання С. Татусяка дізнаємося із публікацій на сайті «Антикор»³⁸⁴ та

³⁷⁹ Гарашук А. Під аркою в парку буде фонтан, а транспортного колапсу у Вінниці не буде – Сергій Моргунов. URL: <http://www.vinnitsa.info/news/pid-arkoyu-v-parku-bude-fontan-a-transportnogo-kolapsu-u-vinnitsi-ne-bude-sergiy-morgunov.html>

³⁸⁰ Грінченко В. Коробкіна на виборах мера пресують вже традиційно. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/korobkina-na-viborah-mera-presuyut-vzhe-traditsiyno-37802.html>

³⁸¹ Пархомчук Т. Чужі тут не ходять. На Вінниччині триває передвиборна зачистка влади. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/chuzhi_tut_ne_hodyat_na_vinnichchini_trivae_peredviborna_zachistka_vladi.html

³⁸² Григорій Заболотний: спроба політичного портрета. URL: <http://svobodaslova.in.ua/news/read/62>

³⁸³ Пархомчук Т. А бютівці тут тихі. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/a_byutivtsi_tut_tihii.html

³⁸⁴ Вінницький регіональний хамелеон Сергей Татусяк, хто он? URL: https://antikor.com.ua/articles/52685-vinnitskij_regionalnyj_hameleon_sergej_tatusjak_kto_on

статті О. Пустовіт³⁸⁵. Про голову обласної ради у 2014–2015 рр. С. Свитка йдеться у матеріалі «Інформаційної Вінниччини»³⁸⁶.

Зрозуміти стратегію призначень голів ОДА у 1995–2010 рр. спробувала газета «Місто» у публікації «Чужі тут “в губернатори” не ходять...»³⁸⁷. Подібна стаття, з якої ми можемо отримати інформацію про деякі психологічні риси очільників області у 1992–2010 рр., дані про їхнє життя після звільнення з посади голови ОДА, розміщена на сайті gazeta.ua³⁸⁸.

Значно рідше ЗМІ приділяли увагу районному керівництву області. Втім, нам вдалося відшукати низку статей. Зокрема, це статті про обставини звільнення голови Барської РДА В. Масного внаслідок його конфлікту із тогочасним головою Вінницької ОДА В. Коцемиром³⁸⁹, про діяльність голови Оратівської районної Ради М. Цимбалюка³⁹⁰ та голови Іллінецької районної державної адміністрації А. Лисака³⁹¹.

---

³⁸⁵ Пустовіт О. Сергій Татусяк – спікер Вінницького обласного парламенту. URL: <https://vn.20minut.ua/Polityka/sergiy-tatusyak--spiker-vinnitskogo-oblasnogo-parlamentu-10186859.html>

³⁸⁶ Землероб, «рухивець» та холостяк. Хто він, новий голова Вінницької обласної ради? URL: <http://i-vin.info/news/zemlerob-rukhivets-ta-kholostyak-khto-vin-novyy-golova-vinnitskoyi-oblasnoyi-rady-4799>

³⁸⁷ Чужі тут «в губернатори» не ходять... URL: <http://misto.vn.ua/news/item/id/1524>

³⁸⁸ Мураховская В., Щербатюк Т., Кантонистова А. «Я вращался в кругах, где знали, что деньги обесценятся». URL: https://gazeta.ua/ru/articles/vinnitsa-newspaper/_a-vraschalsya-v-krugah-gde-znali-chto-dengi-obescenyatsya/340119?mobile=true

³⁸⁹ Пархомчук Т. Пане Президенте, вам повістка. Чинovníки, звільнені в липні на продовольчій переправі, вимагають сатисфакції. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/pane_prezidente,_vam_povistka_chinovniki,_zvilneni_v_lipni_na_prodovalchiy_pereprav_i_vimagayut_sati.html

³⁹⁰ Кавун М. Демократія по-оратівськи. Робітнича газета. 1995. 30 березня.

³⁹¹ Рік на посаді голови державної адміністрації Андрія Лисака: що зроблено. Трудова слава. 2016. 17 листопада. № 47. С. 1–2. URL: <http://illintsi-rada.gov.ua/userfiles/Trydova%20slava/47.pdf>; Сучасну Україну буде кожен з нас [промова голови Іллінецької державної адміністрації А. Лисака]. Трудова слава. 2016. 26 серпня. № 35. С. 1, 4–5. URL: <http://illintsi-rada.gov.ua/userfiles/Trydova%20slava/35.pdf>

Починаючи з 1998 р. Вінницьку область асоціювали із особистістю П. Порошенка, бізнес якого переважно був зосереджений у цьому регіоні. Про те, як П. Порошенко розбудовував свою кондитерську бізнес-імперію, ідеться у статті «Шоколадные бароны»³⁹². Вплив П. Порошенка на політичний ландшафт Вінниччини розкрито у статті О. Пустовіт «ПоRoshenKO – міністр закордонних і вінницьких справ»³⁹³.

У грудні 2003 р. газета «2000» присвятила П. Порошенку відразу 8 шпальт. Перш за все, була дана характеристика особистості політика³⁹⁴. Найбільш цікавими для нашого дослідження є статті А. Вольфа «“Трагичная фигура” украинской политики»³⁹⁵ і «Вечный неопозиционер»³⁹⁶, у якій детально простежується політична біографія П. Порошенка, зокрема його участь у парламентських виборах 1998 р., співпраця з СДПУ(о), створення власної партії «Солідарність» і її участь у політичному житті на загальнодержавному (фракція «Солідарність» у Верховній Раді України) та регіональному (однойменна фракція у Вінницькій міській раді) рівнях, участь у створенні «Партії регіонального відродження України». Окремо варто виділити блок, де автор проаналізував мотиви і обставини приєднання П. Порошенка до національно-демократичного блоку на чолі з В. Ющенком.

У низці статей В. Суботіна дана детальна характеристика бізнес-активів сім'ї П. Порошенка станом на 2003 р. Зокрема, у статті «Бизнес-империя Порошенко» проаналізовано структуру концерну «Укрпромінвест» (у т.ч. на території Вінницької області),

---

³⁹² Шоколадные бароны. URL: <https://investgazeta.delo.ua/ekonomika/shokoladnye-barony-262221/>

³⁹³ Пустовіт О. ПоRoshenKO – міністр закордонних і вінницьких справ. URL: https://vn.20minut.ua/Polityka/poroshenko--ministr-zakordonnih-i-vinnitskih-sprav-159743.html#page_comments

³⁹⁴ Субботин В. СДПП: студент, десантник, предприниматель, политик. 2000. 2003. 19 декабря. С. В 3. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g-_455638_1.pdf

³⁹⁵ Вольф А. «Трагичная фигура» украинской политики. 2000. 2003. 19 декабря. С. В 2,6. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g-_455638_1.pdf

³⁹⁶ Вольф А. «Вечный неопозиционер». 2000. 2003. 19 декабря. С. В 1, 6. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g-_455638_1.pdf

показано зв'язки з офшорними компаніями³⁹⁷. У статтях «Бізнес на хвилях» і «Транспортний світ Укрпромінвесту» детально розглянуто автомобіле- і суднобудівний напрями роботи концерну³⁹⁸. Окремо проаналізовані медіа-активи П. Порошенка та показано його ставлення до редакційної політики підконтрольних ЗМІ³⁹⁹. У статті «Не все так прозранчо в этом доме?» розглядаються можливі факти використання П. Порошенком політичної влади з метою створення сприятливих умов для ведення свого бізнесу⁴⁰⁰.

Про психологічні особливості П. Порошенка, його взаємини з найближчим оточенням вінницького періоду пише Б. Буткевич⁴⁰¹. Політичний портрет П. Порошенка після «помаранчевої революції» 2004 р. змальовує оглядач газети «Факти» А. Артазей⁴⁰². Відразу після перемоги П. Порошенка на президентських виборах 2014 р. його політичну біографію опублікував часопис «Український тиждень»⁴⁰³.

У низці статей проаналізовані різні аспекти політичної ситуації на Вінниччині після перемоги «помаранчевої революції»,

---

³⁹⁷ Субботин В. Бизнес-империя Порошенко. 2000. 2003. 19 декабря. С. В 1, 4–5. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g_455638_1.pdf

³⁹⁸ Субботин В. Бизнес на волнах. Судостороительное направление Укрпромінвеста. 2000. 2003. 19 декабря. С. В 2. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g-455638_1.pdf; Субботин В. Транспортный мир Укрпромінвеста. 2000. 2003. 19 декабря. С. В 7. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g-455638_1.pdf

³⁹⁹ Каленюк А. «Офицер» свободы слова. 2000. 2003. 19 декабря. С. В 7, 8. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g-455638_1.pdf

⁴⁰⁰ Субботин В. Не все так прозранчо в этом доме? 2000. 2003. 19 декабря. С. В 8. URL: https://www.2000.ua/modules/pages/files/51-201-19---25-dekabrja--2003-g-455638_1.pdf

⁴⁰¹ Буткевич Б. Збірна президента. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/165404>

⁴⁰² Артазей А. Петр Порошенко живет недалеко от Верховной Рады в квартире площадью 120 квадратных метров и за прошлый год задекларировал доход в два миллиона гривен. URL: <https://fakty.ua/61469-petr-poroshenko-zhivet-nedaleko-ot-verhovnoj-rady-v-kvartire-plocshadyu-120-kvadratnyh-metrov-i-za-proshlyj-god-zadeklariroval-dohod-v-dva-milliona-griven>

⁴⁰³ Малко Р. Майстер політичної реінкарнації. Український тиждень. 2014. № 25 (345). 20–26 червня. С. 16–17. URL: http://shron2.chtyvo.org.ua/Ukrainskyi_tyzhden/2014_N25_345_Prezydent_perekhidnoho_periodu.pdf

зокрема, внутрішньополітичну боротьбу у середовищі «Народного союзу “Наша Україна”»⁴⁰⁴.

Ролі Вінниччини, вінницької політичної еліти і безпосередньо П. Порошенка у загальнодержавних політичних процесах після «помаранчевої революції» у статті «Влада та бізнес – партнери?» торкається політолог О. Молдован⁴⁰⁵.

Ротація регіональних політичних еліт найчастіше відбувається під час парламентських та місцевих виборів. З огляду на це певний інтерес для нашого дослідження становлять аналітичні газетні статті, у яких відображено перебіг на Вінниччині парламентських виборів 2002–2012 рр.⁴⁰⁶. Протистояння між «партією вінничан» і кланом Калетників (наразі йдеться про Г. Калетника і його племінницю О. Калетник) на парламентських виборах 2012 р. відображено у статтях «Кланові війни за Вінниччину. [Оксана] Калетник VS Порошенко»⁴⁰⁷, «Війни за Вінниччину. [Григорій] Калетник VS Демчак»⁴⁰⁸ та ін.⁴⁰⁹.

⁴⁰⁴ «Нашоукраїнці» вимагають заборонити діяльність НСНУ. У Вінниці суд уже призупинив реєстрацію місцевого помаранчевого осередку. Столичний Подільський суд поки в роздумах. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/nashoukrayintsi_vimagayut_zaboroniti_diyalnist_nsn_u_vinnitsi_sud_uzhe_prizupini_v_reestratsiyu_mist.html

⁴⁰⁵ Молдован О. Влада та бізнес – партнери? Нові керівники мусять довести, що це так. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/vlada-ta-biznes-partneri>

⁴⁰⁶ Пархомчук Т. Летять качки, або нові перевибори Шурика. https://beta.dt.ua/POLITICS/letyat_kachki_abo_novi_perevibori_shurika.html; Пархомчук Т. По другому колу. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/po_drugomu_kolu.html; Пархомчук Т. Особливості провінційного оскарження. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/osoblivosti_provintsijnogo_oskarzhennya.html; Вінниччина після виборів: місяць чуток і очікувань. URL: <http://www.vinnitsa.info/news/vinnichchina-pislya-vivoriv-misyats-chutok-i-ochikuvan.html>; Владислав Телень: Вибори на Вінниччині схожі на сімейний бізнес. URL: <https://vn.20minut.ua/Polityka/vladislav-telen-vibori-na-vinnichchini-shozhi-na-simeyniy-biznes-10238569.html>; Пархомчук Т. Пардепи, візьміть округи. URL: https://beta.dt.ua/ARCHIVE/pardepi_vizmit_okrugi.html

⁴⁰⁷ Николаєнко Т. Кланові війни за Вінниччину. [Оксана] Калетник VS Порошенко. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/09/28/6973633/>

⁴⁰⁸ Николаєнко Т. Війни за Вінниччину. [Григорій] Калетник VS Демчак. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/10/3/6973912/>

⁴⁰⁹ Уманська Д. Округ № 18: Округ, за який Демчак посидів і в Раді, і в тюрмі. URL: <https://vn.depo.ua/ukr/vn/okrug-18-20180614790676>

Передвиборчу боротьбу на місцевих виборах 2006 р., шанси різних політичних сил на отримання депутатських мандатів та посади голови у Вінницькій обласній і міській радах проаналізовано у статті Т. Пархомчук «Повернення колишніх губернаторів»⁴¹⁰. Партійні списки, до яких були занесені кандидати у депутати обласної ради на місцевих виборах 2006 р., проаналізувала газета «20 хвилин»⁴¹¹. Про характер взаємодії між представниками регіональної еліти у обласній і міській радах дізнаємось із публікацій газети «Ділова столиця» «Вінницькі демократи живуть дружно»⁴¹² і «Вінницька капітуляція»⁴¹³. Про політичну ситуацію у регіоні напередодні місцевих виборів 2010 р. та роботу новообраної обласної ради дізнаємося зі статей Т. Пархомчук⁴¹⁴.

Про кандидатів у народні депутати України, що балотувалися на мажоритарних округах у Вінницькій області на парламентських виборах 2014 р., дізнаємося зі статті М. Зотова⁴¹⁵. Місцеві ЗМІ також доволі активно писали про законодавчу діяльність народних депутатів від Вінниччини у Верховній Раді України VIII скликання⁴¹⁶.

Низка публікацій у ЗМІ присвячена представникам вінницької регіональної політичної еліти, що вийшла на загальнодержавний рівень після подій 2014 р. Зокрема, це статті про А. Шинькови-

---

⁴¹⁰ Пархомчук Т. Повернення колишніх губернаторів. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/povernennya_kolishnih_gubernatoriv.html

⁴¹¹ «All Star» вінницьких партсписків. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/all-star-vinnitskih-partspiskiv-35959.html>

⁴¹² Вінницькі демократи живуть дружно. Представители одной административной команды поделили между собой. URL: <http://www.dsnews.ua/politics/art24518>

⁴¹³ Вінницька капітуляція. URL: <http://www.dsnews.ua/politics/art27298>

⁴¹⁴ Пархомчук Т. Партійний перетин пропорційної системи. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/partiyniy_peretin_proportsiynoyi_sistemi.html; Пархомчук Т. Як депутати Вінницької облради волю виборців здавали. URL: https://beta.dt.ua/POLITICS/yak_deputati_vinnitskoyi_oblradi_volyu_vibortsiv_zdavali.html

⁴¹⁵ Зотов М. Син президента, колишній губернатор і «Міс Вінниця»... URL: <http://misto.vn.ua/news/item/id/7602>

⁴¹⁶ За рік каденції народні депутати-вінничани написали 236 запитів. URL: <https://www.myvin.com.ua/ua/news/vinpol/38793.html>

ча⁴¹⁷, І. Мельничука⁴¹⁸, І. Спориша⁴¹⁹, О. Порошенка⁴²⁰, П. Юрчишина⁴²¹, Р. Демчака⁴²², М. Кучера⁴²³, Г. Ткачука, А. Реву⁴²⁴, В. Кістіона⁴²⁵, М. Продана⁴²⁶ тощо. Статки, якими володіли депутати Верховної Ради України VIII скликання від регіону, у кількох публікаціях проаналізував інтернет-портал «Інформаційна Вінниччина»⁴²⁷.

⁴¹⁷ Алексеев И. «Белый воротничок» Гереги, представитель регионала Калетника или какой Шинькович депутат?! URL: http://antikor.com.ua/articles/61863-belyj_vorotnichok_geregi_predstavitelj_regionala_kaletnika_ili_kakoj_shinjkovich_deputat; Нові обличчя Верховної Ради: Андрій Шинькович. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/novye-litsa-verhovnoy-rady-andrey-shinkovich-31102014164200>

⁴¹⁸ Як працював у Верховній Раді депутат від 14 округу Іван Мельничук: аналіз роботи. URL: <https://barnews.city/read/dosvid/33240/yak-pracuyuvav-u-verhovnij-radi-deputat-vid-14-okrugu-ivan-melnichuk-analiz-roboti>

⁴¹⁹ Нові обличчя Верховної Ради: Іван Спориш. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/novye-litsa-verhovnoy-rady-ivan-sporysh-19012015180000>

⁴²⁰ Чому не звітує депутат-мажоритарник Порошенко. URL: <https://vn.hromady.com.ua/2018/05/24/chomu-ne-zvituye-deputat-mazhorityarnyk-poroshenko-onovleno/>

⁴²¹ Гайда Т. Від нардепа Юрчишина депутатам міськрад дали по 500 грн і фейкові грамоти Верховної Ради. URL: <https://www.chesno.org/post/598/>

⁴²² ФАРИ Вінниччини: 4 схеми нардепа Демчака. URL: https://antikor.com.ua/articles/155284-fari_vinnichchini_4_shemi_nardepa_demchaka; Руслан Демчак – комбінатор і аферист под крилом Президента. URL: <https://skeleton-info.org/ruslan-demchak-kombinator-i-aferist-pod-krylom-prezidenta/>

⁴²³ Как тихоня-нардеп Николай Кучер создает аграрный Чернобыль в Украине. URL: https://antikor.com.ua/articles/195139-kak_tihonja-nardep_nikolaj_kucher_sozdast_agrarnyj_chernobylyj_v_ukraine

⁴²⁴ Варис С. Андрей Рева: министр антисоциальной политики Украины. URL: <https://skeleton-info.org/andrej-reva-ministr-antisocialnoj-politiki-ukrainy/>

⁴²⁵ Иванцова А. Життя по-віницьки. Bastion Кістіона (розслідування). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27690379.html>

⁴²⁶ Кто он – Продан Мирослав Васильевич – новый начальник ГФС. URL: <https://skeleton-info.org/кто-он-prodan-miroslav-vasilevich-novuy-nachalnik-gfs/>

⁴²⁷ Нардепи-аграрники з Вінниччини багаті землею, а їхні молодші колеги – готівкою. URL: <http://i-vin.info/news/nardepy-agrarnyky-z-vinnychchyny-bagatizemleu-a-yikhni-molodshi-kolegy-gotivkoju-18569>; Що показали в е-деклараціях вінничани О. Порошенко, С. Кудлаєнко й О. Домбровський? URL: <http://i-vin.info/news/shcho-pokazaly-v-e-deklaratsiyakh-vinnychany-o-poroshenko-s-kudlayenko-u-o-dombrovskyyu-18527>; Готівка у кишнях вінницький нардепів: Юрчишин – 11 млн грн, Ткачук – 10 млн грн, Шинькович – 7 млн грн. URL: <http://i-vin.info/news/gotivka-u-kyshenyakh-vinnyskyyu-nardepiv-yurchyshyn-11-mln-grn-tkachuk-10-mln-grn-shynkovych-7-mln-grn-18582>

Після перемоги П. Порошенка на президентських виборах 2014 р. і появи великої кількості вихідців з Вінниччини на найвищих державних посадах журналісти почали писати про появу «вінницького клану», що за своїми цілями і методами був подібний до «донецького» чи «дніпропетровського». Перш за все варто згадати про публікації, у яких аналізується роль П. Порошенка у творенні «клану», зокрема, у статті аналітичного порталу «Слово і діло»⁴²⁸, А. Жук, О. Гриценко і О. Сухова⁴²⁹, І. Білої⁴³⁰. Роль В. Гройсмана у «розставлянні» «вінницьких» на керівні пости у виконавчій владі розглянуто у статтях О. Василевської-Смаглюк⁴³¹, А. Рябоконт⁴³² та ін.⁴³³. Про особливості боротьби «вінницьких» з «харківськими», «одеськими», «дніпропетровськими» і «львівськими» писав М. Детинченко у статті «Українська “гра престолів”»⁴³⁴. Про фактичну перемогу «вінничан» над кланом Калетніків ідеться у статті О. Леменова «Сімейні традиції Калетніків»⁴³⁵. Ситуацію, у яку потрапили «вінницькі» після по-

---

⁴²⁸ Вінницький клан на Печерських пагорбах. Кого привів до влади Президент України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2015/05/27/infografika/polityka/vinnyczkyj-klan-na-pecherskykh-pahorбах.-koho-pryviv-do-vlady-prezydent-ukrainy>; Вінницький клан розростається: Сергій Борзов – заступник голови ДУС. URL: <https://www.slovoidilo.ua/news/3263/2014-06-18/vinnickij-klan-razrastaetsya-sergej-borzov---zampredsedatelya-gud.html>

⁴²⁹ Сухов О., Гриценко О., Жук А. Олігархи під наглядом. Петро Порошенко і всі у сім'ї. URL: https://kurs.if.ua/articles/oligarhy_pid_naglyadom_petro_poroshenko_i_znovu_simya_45291.html

⁴³⁰ Біла І. «Вінницький клан» у владі посиляться? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27661004.html>

⁴³¹ Василевська-Смаглюк О. Кабмін – не фонтан. Підсумки уряду Гройсмана за рік. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/03/10/kolonka/olha-vasylevskaia-smahliuk/polityka/kabmin-ne-fontan.-pidsumky-uryadu-hrojsmana-za-rik>

⁴³² Рябоконт А. «Кадры расставляют виннички». Гройсман пошел по пути Януковича. URL: <https://vesti-ukr.com/politika/221721-vinnitsa>

⁴³³ «Вінницький клан» і прибуду: хто керує країною в уряді Гройсмана. URL: <http://politicua.com/politika/5289-vnnickiy-klan-pribludi-hto-keruye-krayinoyu-v-uryad-groymana.html>; Рінгіс А., П'єцух М. Віджав своє. Шлях Гройсмана у прем'єри. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/04/14/7105475/>

⁴³⁴ Детинченко М. Українська «гра престолів». URL: https://ipress.ua/articles/ukrainska_gra_prestoliv_139959.html

⁴³⁵ Леменов О. Сімейні традиції Калетніків. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2015/03/11/533165/>

разки П. Порошенка на президентських виборах 2019 р., проаналізував В. Горковчук у статті «Сутінки “вінницьких”». Переформатування політичного проекту»⁴³⁶.

Проведений аналіз наукових праць, аналітичних звітів та публікацій у ЗМІ продемонстрував, що ані регіональна політична еліта Вінниччини в цілому, ані окремі її специфічні особливості не були предметом жодного окремого наукового дослідження. У працях вітчизняних учених регіональна еліта Вінниччини згадується побіжно, переважно у контексті вивчення загальнонаціональної політичної еліти. Автори аналітичних звітів зосереджують свою увагу на конкретних, обмежених незначними часовими рамками, аспектах діяльності регіональної політичної еліти, що, на нашу думку, не сприяє формуванню цілісного уявлення про неї. Подібна вада наявна і у журналістських публікаціях, які часто хоч і подають глибокий аналіз, але стосується він якоїсь конкретної події чи особи.

Відсутність наукових праць, які б надали загальне уявлення про окремі аспекти проблеми, відкривають перед нами можливість самостійно обирати та окреслювати напрями вивчення теми. Водночас, зауважимо, що наявна база досліджень та доповідей аналітичних центрів, аналітичних статей у засобах масової інформації та журналістських розслідувань є досить об'ємною, що робить справу вивчення регіональної політичної еліти Вінниччини доволі перспективною.

в) ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РЕГІОНУ

Актуалізація проблеми політологічного вивчення чернівецької регіональної політичної еліти виразно сформувалася під час проведення міжнародної наукової конференції «Регіональні та національні еліти: хто формує політику?» (Чернівці, 6–7 грудня 2001 р.), коли була концептуалізована ідея про роль та значення

---

⁴³⁶ Горковчук В. Сутінки «вінницьких». Переформатування політичного проекту. URL: <http://politarena.info/featured/sutinky-vinnnyskykh-pereformatuvannia-politychnoho-proektu/>

регіональних політичних еліт у політичному процесі унітарної України. Певним підґрунтям для винесення цієї проблематики у площину національного політологічного дискурсу стала проблема означення вже сформованих та функціонально здатних регіональних політичних еліт у системі *регіональні – периферійні*. На думку А. Круглашова, ствердження політичної суб'єктності регіональних політичних еліт наприкінці 1990-х рр. стимулювало центральну українську владу позиціонувати їх як периферійні, підкреслюючи, таким чином, їхню політичну неспроможність та повну (ресурсну й функціональну) залежність від національного рівня політичної еліти⁴³⁷. Звертаючись до окремих прикладів регіонального політичного процесу у Чернівецькій області, дослідник дійшов висновків, що формування саме регіональної, а не периферійної політичної еліти підтверджується фактом ствердження певної, характерної для того чи іншого регіону, моделі взаємодії політичної еліти з населенням, що залежить від ряду факторів і, насамперед, від історичного контексту та перебігу процесів демократизації в регіоні⁴³⁸.

Звертаючись до історичного контексту формування регіональної політичної еліти у Чернівецькій області, більшість науковців апелюють, по-перше, до концепту толерантності в її етнополітичному вимірі⁴³⁹. Сформована в австро-угорський період, міжетнічна толерантність⁴⁴⁰, характерна саме для чернівецької громади, в сучасному політичному процесі швидше є історичним фактом: «феномен збалансованої поліетнічності в місті залишився історичним фактом, а нині місто стрімко втрачає свій традиційно полі-

---

⁴³⁷ Круглашов А. Місцева еліта: регіональна чи периферійна? Віче. 1998. № 5. С. 3–13.

⁴³⁸ Круглашов А. Алхімія посткомунізму: чи допоможе філософський камінь елітизму? Регіональні та національні еліти: хто формує політику? Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 6–7 грудня 2001 р. Чернівці: Букрек, 2002. С. 5–13.

⁴³⁹ Гуйтор М. Політичний аналіз історико-культурних передумов формування електоральної специфіки Чернівецької та Закарпатської областей. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, соціологія, філософія. Ужгород: Говерла, 2007. Вип. 7–8. С. 137–145.

⁴⁴⁰ Буркут І. Політичні процеси: історія, міфи, реальність (погляд з регіону). Чернівці: Прут, 2005. 572 с.

культурний характер, що найяскравіше відображається на мовно-культурних навичках та уміннях городян. ... на зміну традиційним схемам та моделі співпраці чи навіть конкуренції етнічних громад приходять все більш очевидна біполярна модель, чіткіша дихотомія поміж титульною нацією – більшістю, отже, українцями та, з іншого боку, меншинами, де за організованістю, сконсолідованістю та зростом претензій на участь в управлінні виділяється поки що виключно румунська громада. Чи готові до такого двополюсного формату етнонаціонального та соціокультурного життя краю та міста його мешканці? На мій погляд, це – дискусійне питання»⁴⁴¹.

По-друге, до історичного контексту формування регіональної політичної еліти у Чернівецькій області відносять ціннісно-мотиваційний аспект її діяльності, сформований традиціями радянської влади, зорієнтованими на монопольний вплив авторитаризму і бюрократії в політичному процесі. Науковці наголошують, що зі встановленням радянської влади на території північної Буковини чернівецька політична еліта з європейської, сформованої на правових та професійних засадах і цінностях, поступово набула, не викоріненних до сьогодні, євразійських принципів політичної діяльності⁴⁴². Будучи максимально наближеною до бюрократії, чернівецька політична еліта радянського часу позначена традиціоналізмом політичного мислення, відсутністю орієнтації на інновації, прихильністю до чіткої ієрархії статусів, яка провокує відсутність горизонтальних зв'язків усередині еліти, перевагою статусних позицій над особистісними якостями⁴⁴³. Часткове збереження означених характеристик у період незалежності

---

⁴⁴¹ Круглашов А. Чернівці: спадщина versus спадкоємці. Незалежний культурологічний часопис «І». 2009. Число 56. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n56texts/kruhlahov.htm>

⁴⁴² Круглашов А. М. Чернівці: (не)порозуміння між спадщиною та спадкоємцями. Чернівці в контексті урбаністичних процесів Центральної та Східної Європи XVIII–XX ст.: матеріали міжнародної наукової конференції з нагоди 600-літнього ювілею першої писемної згадки Чернівців (6–7 травня 2008). Чернівці: Зелена Буковина, 2008. С. 15–34.

⁴⁴³ Kruglashov A. Chernivtsi: A City with Mysterious flavour of Tolerance. *EuroTimes*. 2015. Vol. 19. P. 139–159.

України⁴⁴⁴, поряд з активним опануванням чернівецькою регіональною політичною елітою європейських орієнтацій на норми політичного процесу та відповідних моделей політичної діяльності, методів і технологій інкорпорації в національну еліту та стратегій діяльності, відповідних сучасному інформаційному суспільству⁴⁴⁵, надає їй достатньо виразного колориту та впізнаваності в політичному полі України.

Окремо наголосимо, що, розгортаючи ідею подієвого контексту діяльності регіональної політичної еліти у Чернівецькій області, науковці час від часу звертають свою увагу на роль регіональних еліт у кризові моменти сучасної історії. Зокрема, дослідницька увага була зосереджена на (1) взаємодії еліти з населенням краю під час переходу від тоталітарного суспільства до демократичного, коли відбулося протистояння нової та старої політичної еліти⁴⁴⁶, а згодом зміни в складі, формах і методах діяльності нової (оновленої) політичної еліти на тлі активізації соціально-економічних та етнічних інтересів населення Чернівецької області⁴⁴⁷; (2) ролі національно-демократичного сегмента чернівецької регіональної політичної еліти під час «помаранчевої революції» у підтримці громадськості у протистоянні олігархічному клану Л. Кучми⁴⁴⁸; (3) стратегіях регіональної політичної еліти у дострокових виборах до Верховної Ради України 2007 р.⁴⁴⁹. Було доведено, що в структурі чернівецького регіонального

---

⁴⁴⁴ Kruglashov A. Bukovyna: Fading diversity. Transcultural Areas. Ed. by W. Berg. Wiesbaden GmbH: Springer Fachmedien, 2011. P. 73–86.

⁴⁴⁵ Буркут І. Г., Колесников О. В. Виборчі технології: регіональний досвід. Чернівці: Букрек, 2009. 240 с.

⁴⁴⁶ Круглашов А. М. Місто і спадкоємці: випадок Чернівців. Агора. Місто як чинник демократичного розвитку України. 2009. Вип. 9. С. 17–29.

⁴⁴⁷ Буркут І. Г., Герасько О. І., Романів М. В. Сучасна Буковина: 1991–2005 роки в підсумках соціально-економічного та політичного розвитку краю: монографія. Чернівці: Книги–XXI, 2006. 216 с.

⁴⁴⁸ Круглашов А. М. Випробовування на громадську й політичну зрілість. Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. 2004. № 1. С. 20–25.

⁴⁴⁹ Круглашов А., Гуйтор М. Особливості політичного процесу в Чернівецькій області. Регіональний вимір політичного процесу в Україні у 2007 році: матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (Львів, 10 листопада 2007 року). Львів: Генеза, 2007. С. 50–56.

політичного процесу саме регіональна еліта є домінуючим політичним актором, здатним нав'язувати іншим власні політико-економічні інтереси, ціннісні і цільові установки, формувати мотиви та встановлювати нормативні моделі відносин під час прийняття політичних рішень⁴⁵⁰. Однак попри самоствердження як актора чернівецька регіональна політична еліта була продуктом інституціонального формату відносини *центр – регіони*, який розпочав формуватися фактично з відновленням незалежності України у 1991 р.⁴⁵¹ та зазнає перманентних трансформацій до сьогодні⁴⁵².

Особливості статусу чернівецької регіональної політичної еліти визначаються неоднозначним характером її взаємин з центральною владою, адже, з одного боку, вона як елемент державної влади, що перебуває в політичній залежності від центру, зобов'язана проводити його політику в регіоні, з іншого – регіональна еліта здатна була чинити тиск на неї, прагнучи домогтися прийняття рішень, які відповідали б економічним інтересам регіону⁴⁵³. Така здатність тиску на центральну владу пояснювалася сукупністю регіональних символічних ресурсів, які у періоди президентства Л. Кучми та В. Януковича припускали навіть демонстративне дистанціювання від непопулярних заходів у структурі президентської діяльності. На думку І. Равлик, така модель відносин між чернівецькою регіональною політичною елітою та центральною владою «приречує [регіональну політичну

---

⁴⁵⁰ Ротар Н. Представництво регіональних інтересів в Україні: проблеми та перспективи. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. Вип. 44 (підсерія «Курасівські читання»). Політичний простір України: регіональні виміри. С. 237–244.

⁴⁵¹ Ротар Н. Формування комунікативного конструкту «регіон» у дискурсі політичної еліти України. Регіональна історія України. Зб. наук. статей / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2012. Вип. 6. С. 53–66.

⁴⁵² Ротар Н. Ю. Еволюція комунікативного конструкту «регіон» у дискурсі політичної еліти України. Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. С. 213–229.

⁴⁵³ Гринчук І. Політична еліта України: центр – регіони. Буковинський журнал. 2003. № 1. С. 89–96.

еліту – Авт.] на постійну залежність від центрального керівництва, але й сприяє забезпеченню балансу інтересів через трансляцію регіональних запитів на центральний рівень та загальнодержавних норм і цінностей на рівні регіону»⁴⁵⁴.

Із започаткуванням виборів до органів місцевого самоврядування в Україні за партійними списками в системі відносин між регіональною та центральною елітами формується ще один політичний актор – локальна політична еліта. Потреба в об'єктивному аналізі політичних процесів локального рівня спричинила формування дослідницького інтересу до діяльності та динаміки політичної еліти чернівецької громади⁴⁵⁵. Важливим аспектом вивчення локальної політичної еліти, сформованої в чернівецькій громаді, стало встановлення декількох площин її взаємодії з іншими сегментами політичної еліти з метою досягнення власних інтересів, які мали швидше економічний характер, ніж політичний, зокрема, це відносини між: (1) локальною елітою та регіональною елітою; (2) локальною елітою та національною елітою; (3) локальною, регіональною та національною елітами⁴⁵⁶.

Розпочатий у 2007 р. процес інституціоналізації локальної політичної еліти у чернівецькій громаді доволі швидко завершився (2014). За цей час, використовуючи маркери самопозиціонування та самоідентифікації, переважно урбаністичного характеру, чернівецька локальна еліта дистанціювалася від регіональної еліти та на рівні регіональної політики ствердила уявлення про існування сформованої системи власних інтересів як предмета чернівецької муніципальної політики. На нашу думку, в історіографічному полі регіональних політичних процесів у Чернівецькій

---

⁴⁵⁴ Равлик І. О. Правила гри в умовах демократичної консолідації політичної еліти. Соціологія у (пост)сучасності. Збірник наукових тез учасників VI Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. С. 257–259.

⁴⁵⁵ Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 248 с.

⁴⁵⁶ Ротар Н. Вибори до місцевих органів влади у чернівецькій громаді: конкуренція ідентичностей періоду прориву демократії. Історико-політичні проблеми сучасного світу: зб. наукових статей. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. Том 29–30. С. 172–180.

області ствердилася наукова позиція, відповідно до якої, по-перше, формування та інституціоналізація локальних політичних еліт на сьогодні є основним елементом організації функціонування чернівецької громади⁴⁵⁷. По-друге, локальна політична еліта, як сукупність акторів, посідає основні політично значимі позиції в місцевому політичному, соціально-економічному та культурному просторах і, відповідно, не тільки впливає, але і визначає особливості вироблення і реалізації політики щодо чернівецької громади⁴⁵⁸. По-третє, чернівецька локальна політична еліта водночас є системоутворюючим актором неформальних політичних відносин як у громаді, так і на рівні регіону⁴⁵⁹. По-четверте, поліетнічний склад населення, зумовлений особливостями геополітичного розташування чернівецького регіону, визначив характер діяльності локальних політичних еліт у сфері етнополітики, насамперед у частині необхідності обрання, а часом маніпулятивного використання, патронажної, конкурентно-конфліктної чи партнерської моделей комунікації з групами етнічних меншин⁴⁶⁰.

Важливим аспектом функціонування чернівецької регіональної політичної еліти визначено механізми і канали інкорпорації та чинники циркуляції політичної еліти. І. Равлик пропонує досліджувати ці процеси у ширшому контексті, використовуючи поняття внутрішньоелітної консолідації як інструменту взаємодії з регіональним центром та вимушеного міжвиборчого консенсусу,

---

⁴⁵⁷ Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / за ред. А. Круглашова і М. Токаря. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014.

⁴⁵⁸ Круглашов А. М. Провінційна еліта чи еліта провінціалізму. Актуальні проблеми сучасної провінціології. Збірник тез і матеріалів науково-практичних конференцій-семінарів за 2006–2009 рр. Одеса: ТЕС, 2009. С. 35–39.

⁴⁵⁹ Чебаник В. Регіональні тенденції розвитку партійного простору України (на прикладі Закарпатської та Чернівецької областей). Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 7–8 квітня 2016 р. Чернівці: Букрек, 2016. С. 78–81.

⁴⁶⁰ Круглашов А., Щербатюк О. Регіональні аспекти діяльності груп інтересів в Україні (на прикладі Чернівецької області). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2013. Вип. 5. С. 290–306.

коли йдеться про народних депутатів Верховної Ради України⁴⁶¹. На думку дослідниці, консолідація регіональних політичних еліт, будучи за своїм характером горизонтальною інтеграцією, є необхідною умовою прийняття рішень на регіональному рівні та відображенням здатності знаходити компромісні рішення задля суспільного консенсусу. Особливістю внутрішньоелітної консолідації чернівецької регіональної політичної еліти І. Равлик називає швидше «родинні стосунки та спільні бізнес-інтереси», ніж «ідеологічний принцип консолідації», що пояснює досить швидке утворення «кумівських субгруп» у тих сегментах чернівецької регіональної еліти, які були утворені за ідеологічним принципом⁴⁶².

Саме означений вище контекст зумовив звернення науковців до вивчення каналів інкорпорації та рекрутування чернівецької регіональної політичної еліти, найбільш систематично вивчається традиційний для демократії механізм інкорпорації – політичні партії, тоді як доволі традиційні для Чернівецької області канали політичного рекрутування – родинні зв'язки, соціальні зв'язки, клієнтізм, зважаючи на неформальну природу, залишаються недостатньо дослідженими. В. Чебаник слушно розрізняє політичні партії як канал інкорпорації (інструмент політичної кар'єри) до регіональної політичної еліти, пов'язуючи цей процес з виборами до представницьких органів влади і органів місцевого самоврядування та політичні партії як механізм рекрутування⁴⁶³. Останній, зважаючи на формальне членство у партіях та епізодичну активність регіональних партійних осередків, має доволі обмежену політичну функціональність: «Періоди інтенсивного створення

---

⁴⁶¹ Равлик І. Парламентські вибори як механізм мобільності політичної еліти України: автореф. дис ... канд. політ. наук. Чернівці: Рута, 2012. 19 с.

⁴⁶² Равлик І. О. Особливості процесу становлення механізмів інкорпорації політичної еліти України. Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. 2008. № 19 (75). С. 146–159.

⁴⁶³ Чебаник В. Розвиток комунікацій політичних партій з виборцями в контексті формування регіональної політики (2006–2012 рр.) (на прикладі Чернівецької та Закарпатської областей). Держава і право: зб. наукових праць. Юридичні та політичні науки. Вип. 62. Київ: Інститут держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2013. С. 479–488.

місцевих осередків збігалися з передвиборчими кампаніями. Однак більше 20 % новоутворених обласних організацій політичних партій через відсутність організаційної згуртованості та чіткої ідейно-політичної програми залишалися маловпливовими політичними суб'єктами у регіонах та й існували тільки де-юре. Високий рейтинг мали такі групи осередків політичних партій, як правоцентристські та об'єднані навколо «партії влади»⁴⁶⁴.

Для відображення функціональності політичних партій у процесах інкорпорації в чернівецьку регіональну політичну еліту науковці запропонували використовувати поняття «щільність інкорпорації – співвідношення між сумарною кількістю членів громади, занесених до партійних списків, та кількістю суб'єктів виборчого процесу, які занесли представників даної громади до передвиборчих партійних списків»⁴⁶⁵. Емпіричне застосування цього поняття дозволило встановити, по-перше, що за період 2002–2014 рр. відбулося зменшення кількості представників чернівецької громади до передвиборчих списків суб'єктів виборчого процесу⁴⁶⁶, проте відбулося зростання показника щільності інкорпорації за рахунок орієнтації регіональної політичної еліти на дві політичні партії – Політичну партію «НАРОДНИЙ ФРОНТ» (7 представників регіональної еліти) та ПАРТІЮ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» (8 представників регіональної еліти)⁴⁶⁷; по-друге, представники політичної еліти Чернівецької області завжди були представлені у Верховній Раді України за списком партії-переможця⁴⁶⁸; по-третє,

---

⁴⁶⁴ Чебаник В. І. Вплив політичних партій на формування та розвиток регіональної політики (на прикладі Закарпатської та Чернівецької областей): автореф. дис ... канд. політ. наук. Чернівці: Яворський С. Н., 2018. С. 9.

⁴⁶⁵ Ротар Н. Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Чернівців. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. С. 88.

⁴⁶⁶ Там само.

⁴⁶⁷ Ротар Н. Ю. Електоральна/партійна ідентифікація чернівецької громади на парламентських виборах 2002–2014 рр. у вимірі одномандатного виборчого округу. Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне: РДГУ, 2015. Вип. 13. С. 104–115.

⁴⁶⁸ Ротар Н. Вибори як механізм формування та динаміки регіонального політичного режиму у Чернівецькій області. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. № 1 (93). С. 205–227.

стратегія інкорпорації чернівецької регіональної політичної еліти формується довкола партії влади як найбільш надійного каналу входження у владу⁴⁶⁹; по-четверте, жодна з політичних сил за увесь період існування виборів за партійними списками не перетворилася на домінуючого актора в структурі регіонального політичного режиму у Чернівецькій області⁴⁷⁰.

Досліджуючи регіональну політичну еліту, науковці встановили й певні особливості використання політичних партій як механізму інкорпорації під час виборів до Верховної Ради України у одномандатних виборчих округах. Було встановлено: по-перше, що з 24 обраних в одномандатному виборчому окрузі народних депутатів України у Чернівецькій області тільки 9 були членами політичних партій, але 13 висувалися кандидатами саме політичними партіями. На виборах 2012 та 2014 р. в одномандатних виборчих округах Чернівецької області перемогли висуванці чотирьох політичних партій: Політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (обидва безпартійні) та ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ» (обидва члени цієї партії); ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» (обидва безпартійні) та Політичної партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ» (обидва члени цієї партії). По-друге, з 24 депутатів, обраних в одномандатних виборчих округах у Чернівецькій області, 11 були представниками системи державного управління України національного та регіонального рівнів, 5 обиралися в статусі народного депутата, 1 – партійний функціонер, 2 – представники вищих навчальних закладів, 1 – непрацюючий (колишній мер міста Чернівці), 4 – представники бізнес-структур (двоє з них обиралися депутатами у 1994 р.)⁴⁷¹.

Використовуючи елементи біографічного аналізу в дослідженні груп інтересів у Чернівецькій області, О. Щербатюк зробив спробу

---

⁴⁶⁹ Ротар Н. Партія влади як модель функціонування політичної еліти України у трансформаційний період. Історичний журнал. 2009. № 4. С. 95–101.

⁴⁷⁰ Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 248 с.

⁴⁷¹ Там само.

вивчення механізмів інкорпорації представників регіонального бізнесу до регіональної політичної еліти. Розрізняючи економічну модель інкорпорації, яка передбачає обрання або призначення на посаду голови ОДА (голови облради) представника бізнес-кіл та економіко-політичну модель інкорпорації, яка характеризується входженням бізнес-суб'єктів до системи представницьких політичних інститутів, О. Щербатюк стверджує, що «відсутність можливості використання природних ресурсів, таких, як донецьке вугілля, вплинуло на особливості економічної діяльності та фінансового забезпечення життєдіяльності груп. ... висуванці груп, які в цьому випадку переважно збігаються з їхніми формальними та реальними лідерами, реалізували власні політичні проекти (створення партії «Єдиний центр») або ж приєдналися до загальнонаціональних (СДПУ(о), «Наша Україна» тощо) для посилення своїх позицій на регіональному та загальнонаціональному рівнях»⁴⁷². Отже, шляхом входження у владу відбувається політична інституціоналізація ресурсів та статусів економічних груп інтересів у Чернівецькій області.

Згодом науковці встановили зв'язок між політичними акторами та бізнес-інтересами на території Чернівецької області: (1) агро-сектор, банкінг, експорт/імпорт, митниця («група Фірташа»), (2) найбільші торговельні об'єкти та ринки Чернівців (предмет конфлікту «групи Фірташа» і «групи Яценюка»), (3) комунальні підприємства, земля, будівництво і нерухомість в обласному центрі («група Яценюка»), (4) надра та деревообробна галузь (предмет конфлікту «групи Порошенка» і «групи Яценюка»), (5) контроль над силовими структурами, бюджетом, державними проектами (предмет конфлікту «групи Порошенка» і «групи Яценюка») ⁴⁷³. Отже, інституціоналізація чернівецьких регіональних груп інтересів є суттєвим фактором творення «нової» регіональної політичної еліти. Засновані на приватних економіч-

---

⁴⁷² Щербатюк О. В. Групи інтересів в Україні: етнополітичні виміри формування та діяльності (на прикладі Чернівецької та Закарпатської областей) : автореф. дис ... канд. політ. наук. Чернівці, 2015. 20 с.

⁴⁷³ Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 248 с.

них чи соціокультурних інтересах, вони збільшують шанси партій на виборах не тільки за рахунок фінансових інвестицій у партійну діяльність, але й шляхом актуалізації символічного капіталу, що має регіональну прив'язку. З іншого боку, обіймаючи політичну посаду, бізнесмен гарантовано «вирішує економічні питання» (як власні, так і партнерів по бізнесу), монетизуючи власний політичного капіталу.

Виходячи з того, що ефективність діяльності регіональної політичної еліти має вивчатися за допомогою системи економічних показників, І. Буркут, О. Герасько та М. Романів зазначають, що попри активну інкорпорацію регіонального бізнесу в систему політичних відносин у Чернівецькій області легітимність регіональної політичної еліти залежить не тільки від економічних ресурсів регіональної влади, але й від рівня самостійності її політичної діяльності⁴⁷⁴. Несамостійність чернівецької регіональної виконавчої влади, що зумовлено інституційним дизайном відносин між центром та регіоном, призводить до зниження вимог, які висуваються суспільством до компетенцій політичної еліти, що провокує падіння рівня відповідальності регіональної еліти за власну діяльність та результати регіональної політики.

Розгортаючи цю ідею, А. Круглашов та В. Чебанік стверджують, що у економічно слабких регіонах, яким є і Чернівецька область, регіональна політична еліта, перебуваючи у повній залежності від центру, завжди орієнтуватиметься на збереження власного закритого статусу та існуючої системи вертикалі влади. Дослідники пояснюють це тим, що в означених умовах «залежності» регіональна політична еліта залежить тільки від тієї політичної сили, яка забезпечила та відтворила процес її інкорпорації в політику, та, фактично, позбувається необхідності політичної підзвітності населенню регіону й інститутам громадянського суспільства. Тобто, збереження власного статусу стає більш важливим, ніж економічний розвиток регіону та інноваційна діяль-

---

⁴⁷⁴ Буркут І. Г., Герасько О. І., Романів М. В. Сучасна Буковина: 1991–2005 роки в підсумках соціально-економічного та політичного розвитку краю: монографія. Чернівці: Книги–XXI, 2006. 216 с.

ність⁴⁷⁵. Збереження статусних позицій у чернівецькій регіональній політиці підсилюється й необхідністю бути конкурентоздатним політиком, найперше, серед конкурентів до партійних виборчих списків⁴⁷⁶.

Результатом такої моделі політичної діяльності чернівецької регіональної політичної еліти стає обрання імітаційних⁴⁷⁷ та іміджевих (комунікативних)⁴⁷⁸ стратегій. Досліджуючи комунікативні стратегії чернівецької регіональної політичної еліти у формуванні та реалізації регіональної політики, В. Чебаник довів, що «попри активне використання категорії “регіональна політика” політичні лідери провладних обласних партійних осередків ... не зуміли організувати згуртовані політичні команди, які б впливали на політичні процеси в регіонах»⁴⁷⁹.

Підтвердженням орієнтації чернівецької регіональної політичної еліти на комунікативні стратегії діяльності є дослідження рейтингів як інструменту комунікативного супроводу діяльності політичної еліти у Чернівецькій області⁴⁸⁰. Науковцями доведено,

---

⁴⁷⁵ Kruglashov A., Chebanyk V. The configuration of Chernivtsi and Zakarpatska Oblast political parties' Regional branches and their impact on Regional politics. *European Journal of Transformation Studies*. 2015. Vol. 3. No 2. P. 67–77.

⁴⁷⁶ Чебаник В. Діяльність представників обласних осередків політичних партій Буковини в місцевих органах влади (2006–2012 рр.). Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Чернівці: Чернівецький університет, 2013. Вип. 676–677. С. 199–206.

⁴⁷⁷ Круглашов А. Діяльність регіональної влади у контексті реформаторських спроб в Україні (2005–2013 рр.) Частина 1. Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukovadumka/288/>

⁴⁷⁸ Чебаник В. Политическая элита Буковины и Закарпатья: уровень влияния на региональную политику (2010–2013 гг.) *Moldoscopie (probleme de analiza politica)*. 2014. № 3 (LXVI). С. 83–92.

⁴⁷⁹ Чебаник В. Ефективність діяльності окремих фракцій політичних партій в Чернівецькій міській раді V-го скликання (2006–2010 рр.). *Влада та управління*. Збірник наукових праць. Вип. 4. Чернівці: Букрек. 2016. С. 142–151.

⁴⁸⁰ Чебаник В. Розвиток комунікацій політичних партій з виборцями в контексті формування регіональної політики (2006–2012 рр.) (на прикладі Чернівецької та Закарпатської областей). *Держава і право*. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 62. Київ: Інститут держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2013. С. 479–488.

що (1) за допомогою рейтингів формується універсалістське та ієрархічно упорядковане бачення світу, певної легітимної рейтингової інфраструктури і формування особливого типу рейтингового мислення серед представників регіональної політичної еліти, яка ухвалює управлінські рішення та впливає на громадську думку регіону; (2) на регіональному рівні рейтинги стають джерелом вироблення стратегії використання символічного капіталу політичної еліти, коли через інтерпретацію і політизацію цих рейтингів вони використовуються в обґрунтуванні політичних дій чернівецької регіональної еліти; (3) рейтинги як визнаний чернівецькою регіональною елітою інструмент комунікації здійснює імпліцитний вплив на світогляд як самих еліт, так і експертного середовища та суспільну свідомість (дані порівняльних індексів можуть прийматися на віру, без сумнівів і рефлексії, і, таким чином, набувати рис регіональних міфологем); (4) рейтинги стають новою формою соціального тиску, адже оцінка ефективності діяльності чернівецької регіональної еліти дедалі частіше ґрунтується на «показниках результативності», основою яких є рейтинги, що приймаються на віру за технологією «авторитета»; (5) рейтинги, що складаються та транслюються в інформаційному просторі інститутами громадянського суспільства, орієнтують чернівецьку регіональну політичну еліту на формування комунікативного супроводу своєї діяльності відповідно до умов «революції глобальних асоціацій», адже доволі часто громадські організації, які створюють рейтинги, маскують або заперечують зв'язок з інститутами влади, хоча нерідко користуються їх широкою підтримкою чи підтримкою окремих представників регіональної еліти; (6) рейтинги використовуються регіональними елітами як інформаційна зброя, механізм компрометації та маніпулювання, адже вони є доволі анонімним комунікативним інструментом⁴⁸¹. Зауважимо, що результати звернення до іміджевих та комунікатив-

---

⁴⁸¹ Ротар Н. Рейтинг як інструмент комунікативного супроводу діяльності регіональних політичних еліт в Україні. Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 14 травня 2019 р. Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2019. С. 76–79.

них стратегій діяльності чернівецької регіональної політичної еліти потребують подальших наукових розвідок.

Окремим аспектом вивчення політичної еліти Чернівецької області є дослідження чинників, які впливають на її діяльність. Хоча постановка проблеми відбувається доволі широкого кола питань, але систематичного вивчення зазнають, по-перше, етнонаціональні відносини в контексті (1) ставлення до національних меншин⁴⁸², (2) потенціалу розгортання міжетнічного конфлікту у Чернівецькій області⁴⁸³, латентних аспектів міжетнічних відносин⁴⁸⁴, (3) чинників динаміки міжетнічних відносин⁴⁸⁵, міжетнічної толерантності⁴⁸⁶, реалізації державної етнонаціональної політики у Чернівецькій області⁴⁸⁷; по-друге, євроінтеграція як цінність та процес⁴⁸⁸.

Досліджуючи євроінтеграцію як чинник діяльності регіональної політичної еліти у Чернівецькій області, науковці звертаються до вивчення регіональних вимірів громадської підтримки курсу

---

⁴⁸² Бурдяк В. І., Ротар Н. Ю. Образ німців і Німеччини в громадській думці населення краю (на матеріалах Чернівецької області): монографія. Чернівці: Рута, 2004. 150 с.

⁴⁸³ Буркут І. Г. Чи існує на Буковині загроза міжетнічного конфлікту? Буковинський журнал. 2003. № 1. С. 73–88.

⁴⁸⁴ Круглашов А. М. Міжетнічні відносини в Чернівецькій області: приховані небезпеки. Актуальні проблеми внутрішньої політики. Київ, 2004. Вип. 2. С. 174–193.

⁴⁸⁵ Буркут І. Г. Динаміка міжетнічних відносин у Чернівецькій області на сучасному етапі. Буковинський журнал. 2004. № 1. С. 87–97.

⁴⁸⁶ Буркут І. Проблеми етнічної толерантності у поліетнічному середовищі (на прикладі євро регіону «Верхній Прут»). Євро регіони: потенціал міжетнічної гармонізації. Зб. наукових праць. Чернівці: Букрек, 2004. С. 191–208.

⁴⁸⁷ Гаврада І., Гуйтор Н. Региональные особенности этнополитики органов государственной власти в Украине (на примере Черновицкой области). Вызовы и стратегические ориентиры человеческого потенциала государственного управления: тезисы докладов участников международной научно-практической конференции. Чернигов, 2011. С. 53–56.

⁴⁸⁸ Ротар Н. Зовнішньополітичні орієнтації населення Буковини. Курс України на інтеграцію до Європейського Союзу: регіональні виміри громадської підтримки. Наукове видання. Чернівці: Прут, 2002. С. 22–35.

України на європейську інтеграцію⁴⁸⁹, діяльності регіональних еліт як чинника зовнішньополітичної діяльності України⁴⁹⁰, впливу єроінтеграційного курсу України та характер місцевої політики⁴⁹¹, ролі транскордонної співпраці регіональних властей та неурядових організацій щодо подолання негативних етнічних стереотипів⁴⁹² та значення незалежних ЗМІ для подолання етнічних стереотипів взаємного сприйняття⁴⁹³.

Більшість дослідників етнонаціональних відносин як чинника діяльності регіональної політичної еліти у Чернівецькій області вказують, по-перше, на те, що регіональні еліти є відокремленою, досить замкненою спільнотою, тому особливого значення набуває визначення того, якою мірою вони є носіями інтересів етнічних груп чернівецького регіону та наскільки еліти є залежними від політичного центру у задоволенні інтересів та потреб національних меншин Чернівецької області. По-друге, зазначають, що рівень актуалізації етнічного потенціалу населення Чернівецької області багато в чому залежить від дій регіональної політичної

---

⁴⁸⁹ Круглашов А. М. Регіональні виміри громадської підтримки курсу України на європейську інтеграцію (За матеріалами соціологічного дослідження). Матеріали IV Буковинської Міжнародної історико-красназвочі конференції, присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 5 жовтня 2000 р., Чернівці. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 260–263.

⁴⁹⁰ Круглашов А. М. Відповідно до європейського рівня можливостей. Регіональні чинники зовнішньополітичної діяльності України (на прикладі Чернівецької області). Політика і час. 2005. № 5. С. 15–26.

⁴⁹¹ Анциперов А. М., Бурдяк В. І., Зав'ялов В. Є., Ротар Н. Ю. Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження «Оцінка впливу місцевої політики єроінтеграційного регіонального розвитку на підвищення рівня життя територіальних громад у Чернівецькій області». Чернівці: БПА, 2008. 45 с.

⁴⁹² Гакман С. Транскордонна співпраця регіональних властей та неурядових організацій щодо подолання негативних стереотипів взаємного сприйняття. Влада та управління. Збірник наукових праць. Чернівці: Букрек, 2010. Вип. 1. С. 162–183.

⁴⁹³ Гакман С. Транскордонна співпраця органів влади, неурядових організацій та ЗМІ щодо подолання негативних стереотипів взаємного сприйняття. Попередження насильницьких конфліктів у мультикультурних спільнотах і формування культури миру: зб. наук. праць / ред.-укл. М. А. Араджіоні, І. В. Брунова-Калісецька / Кримське відділення Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. Київ: ПП «Золоті ворота», 2011. С. 19–27.

еліти, ступеня її відкритості щодо інших народів або ж, навпаки, від міри концентрації на власних проблемах. З метою уникнення етнополітичної мобілізації національних меншин Чернівецької області регіональна політична еліта має системно комунікувати з ними⁴⁹⁴.

За результатами моніторингу діяльності державних органів влади у Чернівецькій області (2010–2011 рр.), здійсненого колективом науковців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, було виявлено, що регіональна політична еліта зорієнтована на паритетну комунікацію з національними меншинами, тож «стабільна етнополітична ситуація підтримується коректною і виваженою співпрацею місцевих органів влади з національно-культурними товариствами, які представляють етнічні громади краю, та традиційною толерантністю, властивою жителям Чернівецької області. Однією з форм співпраці з культурологічними товариствами області є регулярне проведення зустрічей-нарад на рівні управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю, які дають змогу координувати роботу владних структур щодо виконання державної етнонаціональної політики на території області»⁴⁹⁵. Проте діяльність чернівецької регіональної політичної еліти не була зорієнтована на вироблення системи «заходів щодо формування сучасної європейської культури толерантності та міжетнічного діалогу», яка потребує професійної підготовки регіональної еліти з питань міжетнічних взаємин, державної та регіональної етнополітики⁴⁹⁶.

Час від часу проблема інкорпорації етнічних груп у регіональну політичну еліту ставиться та розв'язується у контексті

---

⁴⁹⁴ Круглашов А. Сучасний стан міжетнічних взаємин у Чернівецькій області та завдання щодо їх політичного менеджменту. *Bukowina tradycje i wspolczesnosc*. Pila – Czernowce – Suczawa, 2006. P. 85–95.

⁴⁹⁵ Ротар Н., Мельничук І. Результати моніторингу діяльності органів влади щодо формування збалансованих міжетнічних відносин та виконання регіональних програм. Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. Чернівці: Букрек, 2011. С. 151–173.

⁴⁹⁶ Підсумкові практичні рекомендації для посадовців місцевих органів влади та журналістів ЗМІ щодо використання принципів міжетнічної толерантності в професійній діяльності. Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. Чернівці: Букрек, 2011. С. 179.

ресурсних підходів. Зокрема, А. Круглашов та О. Щербатюк, окреслюючи етнічні групи як групи інтересів у Чернівецькій області, наділяють їх рисами протополітичного суб'єкта, для якого інкорпорація в політичний клас означає певний рівень лояльності до титульної нації та наділення чернівецької регіональної еліти новими управлінськими компетентностями⁴⁹⁷.

Євроінтеграція як чинник діяльності чернівецької регіональної політичної еліти є відображенням орієнтації на певний політичний світогляд, який дозволяє вибудовувати ефективну політику. Попри зафіксований науковцями ще на початку 2000-х рр. ціннісний консенсус щодо європейської інтеграції України⁴⁹⁸, чернівецька регіональна політична еліта у своїх програмних документах швидше апелює до європейських цінностей та ідеалів, ніж моделей політичної та господарської діяльності: «До певної міри це пояснюється тим, що у масовій політичній свідомості образ Європи має доволі складну динаміку, оскільки не існує у смислового контексті сам по собі, а перебуває у тісному взаємозв'язку з образами інших геополітичних суб'єктів. Незважаючи на зафіксований кон'юнктурний компонент офіційного інформаційного євроінтеграційного дискурсу, в масових заходах, зокрема програмах святкування Дня Європи на території Чернівецької області, відбувається культурна ідеалізація країн Європи, адже у цьому вимірі євроінтеграції найлегше утримувати *рівновагу контейнерів*. Жодне масове святкування Дня Європи не супроводжувалося соціально-економічним контекстом...»⁴⁹⁹.

---

⁴⁹⁷ Круглашов А., Щербатюк О. Регіональні аспекти діяльності груп інтересів в Україні (на прикладі Чернівецької області). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2013. Вип. 5. С. 290–306.

⁴⁹⁸ Круглашов А. М. Регіональні виміри громадської підтримки курсу України на європейську інтеграцію (За матеріалами соціологічного дослідження). Матеріали IV Буковинської Міжнародної історико-красназвочі конференції, присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 5 жовтня 2000 р., Чернівці. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 260–263.

⁴⁹⁹ Ротар Н. Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Чернівців. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 344 с.

Починаючи з 2004 р. достатньо важливим аспектом дослідження регіональної політичної еліти Чернівецької області стає проблема її взаємодії з громадськістю у процесі вироблення регіональної публічної політики. Вже традиційним напрямом такої взаємодії є створення та функціонування різного роду консультативно-дорадчих структур, утворених з представників громадянського суспільства при органах регіональної влади⁵⁰⁰. Науковцями зафіксовані зміни в діяльності громадських рад у Чернівецькій області⁵⁰¹. Дослідники акцентували увагу на тому, що чернівецька регіональна політична еліта не звертає увагу на проблему перерваного, непостійного зв'язку із громадськими організаціями, члени яких не представлені в складі ради⁵⁰². Керівництво громадських рад залучало їх представників до обговорення питань на засіданнях ради, але регіональна еліта не ініціювала практику запрошення зацікавлених громадських організації до обговорення на етапах ретельної підготовки проектів рішень з тим, щоби вже на цих етапах залучити зацікавлені та авторитетні громадські організації до формування кінцевого результату цих обговорень – якісно й усебічно підготовлених пропозицій та рекомендацій з розв'язання проблем, що викликають суспільний інтерес⁵⁰³.

---

⁵⁰⁰ Круглашов А., Мельник О. Формування місцевої політики через пошук нових форм взаємозв'язків між міською елітою та територіальною громадою. Регіональні та національні еліти: хто формує політику? Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 6–7 грудня 2001 р. Чернівці: Букрек, 2002. С. 74–82.

⁵⁰¹ Гакман С. Ефективне партнерство громадських організацій і органів влади у вирішенні важливих соціально-економічних проблем регіону. Матеріали семінарів в рамках проекту «Громадський моніторинг розпорядчої діяльності місцевого самоврядування України, Республіки Молдова та Румунії щодо їх адаптації до вимог ЄС» за фінансової підтримки дирекції програми Схід–Схід «Партнерство без кордонів» міжнародного фонду «Відродження». Чернівці: Букрек, 2008. С. 6–12.

⁵⁰² Круглашов А. М. Громадські організації: становлення партнерства з владою на регіональному рівні. Матеріали семінарів в рамках проекту «Громадський моніторинг розпорядчої діяльності місцевого самоврядування України, Республіки Молдова та Румунії щодо їх адаптації до вимог ЄС» за фінансової підтримки дирекції програми Схід–Схід «Партнерство без кордонів» міжнародного фонду «Відродження». Чернівці: Букрек, 2008. С. 13–25.

⁵⁰³ Круглашов А. М. Громадські ради як комунікатор між владою та організованою громадськістю: регіональний досвід та потенціал розвитку.

Після Революції Гідності громадські ради почали активно використовуватися представниками регіонального бізнесу для інкорпорації в процес розподілу ресурсів, управління якими перебуває в компетенції регіональних політичних еліт: «Ця теза підтверджується тим, що предметом дискусій першого та другого скликань громадської ради були переважно проблеми політичного, гуманітарного та соціального характеру, тоді як члени громадської ради третього скликання обговорювали насамперед розподіл бюджетних коштів, що надходять до Чернівецького регіону за програмами Державного фонду регіонального розвитку»⁵⁰⁴.

З початком використання бюджету ініціатив як інструменту взаємодії чернівецької локальної політичної еліти з громадою ця проблема повільно, але інкорпорується в предметний простір дослідження чернівецької регіональної еліти. На сьогодні сформовані пропозиції чернівецькій локальній еліті щодо ефективного використання цього комунікативного інструменту, зокрема, забезпечення рівного представництва на рівні всіх етапів бюджету участі; підтримка регіональною елітою неперервності процесу бюджету участі, адже зміни посадових та обраних осіб в органах місцевого самоврядування можуть ставати причиною перерви чи припинення його реалізації; необхідність забезпечення прозорості процесу бюджету участі та відчуття результатів від його впровадження; вимірювання ефективності⁵⁰⁵.

Отже, в сучасній політичній науці проблема вивчення чернівецької регіональної політичної еліти перебуває все ще на етапі концептуалізації. Її постановка відбулася на межі 1990–2000 рр. та була зумовлена як становленням інституційного формату владних відносин, так і посиленням ролі політичних партій у

Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці: аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. С. 132–155.

⁵⁰⁴ Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. С. 228.

⁵⁰⁵ Ротар Н. Управління публічним простором міста: перспективи адаптації європейських моделей бюджету участі для України. Влада та управління: збірник наукових праць. Вип. 5. Чернівці: Букрек, 2018. С. 43–55.

регіональних політичних процесах. На сьогодні науковці окреслили декілька напрямів дослідження регіональної політичної еліти у Чернівецькій області періоду незалежності України, до яких ми відносимо, по-перше, вивчення історичного контексту її формування та функціонування у рамках концепту етнополітичної толерантності, ціннісно-мотиваційного аспекту діяльності, сформованого традиціями радянської влади, та кризово-подієвого виміру.

По-друге, дослідження особливостей процесу самоствердження чернівецької регіональної політичної еліти як актора, який відбувався під впливом інституціоналізації формату відносини *центр – регіони*. Започаткування виборів до органів місцевого самоврядування за партійними списками спричинило формування ще одного політичного актора регіонального рівня – локальну політичну еліту, який також став предметом вивчення, переважно з огляду на взаємодію з регіональною політичною елітою.

По-третє, вивчення механізмів і каналів інкорпорації та чинників циркуляції політичної еліти у контексті діяльності політичних партій у Чернівецькій області та їх участі у виборах до представницьких органів влади всіх рівнів. У загальних рисах відбулася постановка проблеми необхідності вивчення механізмів інкорпорації представників регіонального бізнесу до регіональної політичної еліти, які умовно пов'язуються з економічною та економіко-політичною моделями інкорпорації.

По-четверте, дослідження та вимірювання ефективності діяльності чернівецької регіональної політичної еліти за допомогою (1) системи економічних показників, (2) імітаційних та іміджевих (комунікативних) стратегій діяльності, які обираються через недостатні економічні ресурси регіону, (3) використання рейтингів як інструменту комунікативного супроводу діяльності регіональної політичної еліти.

По-п'яте, дослідження чинників, які впливають на діяльність чернівецької регіональної політичної еліти, насамперед етнонаціональних відносин та євроінтеграції як цінності, процесу та символічного ресурсу діяльності.

По-шосте, вивчення взаємодії регіональної політичної еліти Чернівецької області з громадськістю у процесі вироблення регіональної публічної політики.

Попри сформований, доволі варіативний дослідницький простір вивчення чернівецької регіональної політичної еліти не набуло системного та цілісного характеру. Доволі значна кількість проблем, які характерні для класичної елітології, опиняються поза дослідницьким інтересом українських науковців. На нашу думку, на найбільшу увагу заслуговує проблема інкорпорації в політичну еліту, зміна її статусів, переорієнтація на «локальність», зумовлених процесами децентралізації влади. Саме цей аспект проблеми діяльності регіональних політичних еліт на сьогодні є найбільш актуальним для політичної науки.

2) ПОЛТАВЩИНИ

Питання регіональних політичних еліт Полтавщини як комплексне явище є малодослідженим серед сучасних науковців. Праці, які частково охоплюють окремі аспекти становлення і розвитку регіональних політичних еліт на Полтавщині, їх впливу на загальнодержавні політичні процеси, є нечисленими.

Серед досліджень проблеми регіональної політичної еліти Полтавщини переважають роботи, що репрезентують формально-правовий аспект її становлення та розвитку, розкривають загальну історію адміністративно-територіального поділу області та зміни її політичних керманів. Серед них – наукові доробки В. Лобурця⁵⁰⁶, В. Гудима⁵⁰⁷, П. Остапенко⁵⁰⁸, Н. Костіної⁵⁰⁹, Б. Гола⁵¹⁰. Ці

---

⁵⁰⁶ Полтава. Історичний нарис / В. Лобурець [та ін.]. Полтава: Полтавський літератор, 1999. 280 с.

⁵⁰⁷ Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1648–2012 рр.): довідник з історії адміністративно-територіального поділу / редкол.: Білоус Г. П., Білоусько О. А., Гудим В. В. та ін.; упоряд.: Васильєва Ю. О., Жук В. Н., Коротенко В. В. та ін.: URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-182-203-9/978-966-182-203-9.pdf>

⁵⁰⁸ Остапенко П. Трансформація адміністративно-територіального устрою Полтавської області: суспільно-географічне дослідження. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Ostapenko_Pavlo/Transformatsiia_administratyvno-terytorialnoho_ustroiu_Poltavskoi_oblasti_suspilno-geografichne_dosl.pdf

⁵⁰⁹ Костіна Н. Адаптація зарубіжного досвіду проектної діяльності в органах місцевого самоврядування Полтавської області: веб-сайт. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&

дослідження більшою мірою орієнтовані на висвітлення формальних принципів побудови владної вертикалі в області, репрезентують загальні основи державного управління на Полтавщині, зокрема – ключові напрями роботи адміністрацій, структуру та посадові функції керівників області. Так, у колективній праці «Полтава. Історичний нарис» В. Лобурець у хронологічному порядку висвітлив зміну адміністрацій в області, надав формальні відомості щодо призначень та перепризначень локальних високопосадовців, а також стислі дані щодо їхнього життєвого та професійного шляху. Регіональна політична еліта Полтавщини проаналізована у цій та інших вищезазначених розвідках суто у ретроспективному ключі.

Становлення місцевих органів державної влади, а також формування регіональних політичних еліт не стільки у розрізі ретроспективи, скільки критичного аналізу, були предметом наукового інтересу К. Донченка, який звернув увагу на те, що вивчення політичних процесів загальнонаціонального рівня є неповним без урахування специфіки кожного регіону, зокрема, і в аспекті локальних політичних еліт. Так, якщо Західні та Східні області України «є носіями власного політичного бачення та власної еліти, яка керує країною відповідно до власної програми, то центральні регіони (серед них і Полтавщина) – здебільшого є відображенням ситуації у країні та прямо залежними від загальноукраїнських подій»⁵¹¹. Автор обґрунтував важливість центру як першорущія політичного життя в регіонах, зокрема, і на Полтавщині.

Разом із тим, у критичній оцінці регіональної політичної еліти Полтавщини є й інша дослідницька оптика. Так, Б. Буткевич у своїй статті «Заповідник стабільності» наголошував на тому, що

Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=dums_2016_1_21

⁵¹⁰ Полтавщина: історичний нарис / Б. В. Год [та ін.]. Полтава: Дивосвіт, 2005. 592 с.

⁵¹¹ Донченко К. Нормативно-правові та політичні аспекти становлення регіонального режиму (на прикладі Полтавської області). URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/donchenko_normatyvno.pdf

від початку 1990-х років керівники Полтавської області здійснили т. зв. «ширмову» демократизацію, коли вчорашні комуністи стали новими «демократичними» політичними силами. Така своєрідна політична монополія колишньої номенклатурної верхівки активізувала процеси конвертування владних повноважень у економічні капітали із подальшим зрощенням бізнесу та державного апарату. Незрілість правової системи та громадянського суспільства стали додатковими чинниками стрімкого поширення неформальних практик та формування «замкненої» коаліції між політичною та бізнес-елітами області. Економічний потенціал Полтавщини став предметом для торгу між олігархами з-поза меж області. У цих макропроцесах місцева еліта не претендувала на розширення сфери свого впливу, перебуваючи в тіні більш масштабних гравців на політичній арені та практикуючи «приспосованське стрибання провладними фракціями після перемоги на своєму пригодованому мажоритарному окрузі»⁵¹². Б. Буткевич, зокрема, відзначив, що політичні еліти Полтавщини від початку 1990-х років були відносно автономними від політичного центру в Києві, зберегли свою самобутність, майже не оновлювалися впродовж усіх років незалежності країни, однак, при цьому, так і не сформували власного клану, який міг би істотним чином вплинути на траєкторію розвитку усієї Української держави. Локальна політична еліта Полтавщини не вела боротьби за ресурси та капітали поза межами своєї області, залишаючись, як колективний суб'єкт, інтровертом.

Емпірично обґрунтованою у цьому контексті є дослідницька позиція Н. Селютіної, яка охарактеризувала політико-адміністративну еліту регіонального рівня у термінах закритої соціальної групи, «коли процес її рекрутування характеризується як самовідтворення»⁵¹³. Звідси основні іміджі Полтави як міста, «яке

---

⁵¹² Буткевич Б. Заповідник «стабільності». Тиждень.UA. URL: <https://tyzhden.ua/Politics/174479>

⁵¹³ Селютіна Н. Ф. Інкорпораційні канали формування регіональної політико-адміністративної еліти. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2010. С. 22–24.

не любить змін»⁵¹⁴, або як «заповідника стабільності»⁵¹⁵. Загалом, геополітичні зміни на початку 1990-х років спричинили ситуацію, у якій владні еліти активно засновували формально нові, демократичні інститути. Як підкреслюють Г. Хелмке та С. Левітські, у цих нових історичних умовах влада, зокрема і в регіонах України, «почала вдаватися до неформальних механізмів примусу та контролю, починаючи від застосування воєнізованих банд та закінчуючи складними системами купівлі голосів, обману, кооптації, шпіонажу та шантажу»⁵¹⁶. Дослідники відзначали, що від моменту здобуття Україною незалежності у 1991 р. значна частина номенклатурних працівників на Полтавщині фактично не втратила своїх статусних позицій у політичному полі: «останній» перший секретар Полтавського обласного комітету КПУ О. М'якота став першим головою Полтавської обласної ради, якийсь час суміщаючи ці посади. Його політичним спадкоємцем, який наслідував посади О. М'якоти, був І. Гопей – спочатку він змінив О. М'якоту на посаді голови Полтавського обласного виконавчого комітету, а згодом «унаслідував» крісло голови Полтавської обласної ради, також виступаючи у ролі сумісника двох посад у області⁵¹⁷. У такий спосіб представники регіональної еліти множили не тільки кількість високих посад у своїх послужних списках, але і розширювали ареал контролю над ресурсами області – економічними, фінансовими, інформаційними, людськими тощо.

Загострюючи критичну оцінку регіональної політичної еліти Полтавщини, О. Коба запропонував розглядати її як приклад «біполярного політичного розладу», коли локальні управлінці перебували у прямій залежності від бізнес структур, що

---

⁵¹⁴ Коба О. Біполярний політичний розлад. Які сили представляють Полтавщину в радах різних рівнів. URL: <http://tyzhden.ua/Society/174478>

⁵¹⁵ Буткевич Б. Заповідник «стабільності». URL: <https://tyzhden.ua/Politics/174479>

⁵¹⁶ Хелмке Г., Левитски С. Неформальные институты и сравнительная политика. Основные направления исследований. URL: http://intelros.ru/pdf/prognosis2_07/Helmke.pdf

⁵¹⁷ Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Полтави. URL: <http://ipiend.gov.ua/publication/politychni-identychnosti-v-suchasnij-ukraini/>

контролювали природні ресурси області. Як свідчив автор, істотна кількість цих «патронів» була і залишається з-поза меж Полтавщини. Так, частина нафтогазових родовищ області належить Р. Ахметову, І. Коломойському, Н. Шуфричу, Е. Ставицькому, В. Пінчуку та багатьом іншим впливовим гравцям. «Тому тиха й спокійна, на перший погляд, Полтавщина залишається важливою територією для розігрування політичних рішень і безпосереднього контролю»⁵¹⁸. Полтава, отже, незважаючи на свою «провінційність» та відсутність сформованого політичного клану, який мав би претензії на розширення меж свого впливу на територію всієї країни, була важливим ресурсним центром для олігархів – вихідців з інших регіонів держави.

Соціальний склад, ресурси та особливості інституціоналізації місцевої еліти висвітлено у роботах О. Крамара. Так, зокрема, у статті «Полтавщина. Ресурсний клондайк» акцентовано увагу на промисловому потенціалі міст Полтавської області, зокрема, Кременчуга, Горішніх Плавнів тощо, які мали значення рушійної сили для соціального ліфта більшості управлінців з промислового сектору, що поступово «мігрували» до державного апарату⁵¹⁹ під час президентства Л. Кучми. Крім цього, за свідченням О. Крюкова, Полтавська область перебувала, зокрема, у сфері інтересів т. зв. харківської групи, через що не стала автономним гравцем на політичній мапі держави та була включена у процес утворення трансрегіональних олігархій⁵²⁰. «Modus operandi полтавського політикуму – орієнтація на внутрішні проблеми й відсутність сформованого лобі на рівні всієї країни» спричинило ситуацію, в якій Полтавщина залишилася «заповідником екс-комсомольців, що перефарбувалися в «приватівців»⁵²¹. Загалом, імідж Полтавщи-

---

⁵¹⁸ Коба О. Біполярний політичний розлад. Які сили представляють Полтавщину в радах різних рівнів. URL: <http://tyzhden.ua/Society/174478>

⁵¹⁹ Крамар О. Полтавщина. Ресурсний клондайк: URL: <https://tyzhden.ua/Economics/174462>

⁵²⁰ Крюков О. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення: URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monogr/d7e5c57e-5875-45af-92dd-57ba3a681431.pdf

⁵²¹ Буткевич Б. Заповідник «стабільності». URL: <https://tyzhden.ua/Politics/174479>

ни як «селітрової держави»⁵²², сумарно із елітарною замкненістю, характерною для представників політичної влади Полтавщини, був фактором дистанціювання від політичного центру в Києві та сприяв фокусуванню локальної політичної еліти переважно на регіональному масштабі політичних рішень.

Аналізуючи ціннісні трансформації регіональної політичної еліти та ґрунтуючись на результатах парламентських виборів у Полтавській області, зокрема, у м. Горішні Плавні, Р. Малко послідовно обстоював думку, що наслідком зрощення політичної та економічної еліт в області стало те, що населення і регіональні політичні еліти зокрема «уже є не комуністичні, але ще не націоналістичні»⁵²³. Прагнення отримати надприбуток від політичних та економічних капіталів стало причиною «розмитого» ідеологічного портрета локальної політичної еліти Полтавщини.

Наслідком цих процесів, як відзначали О. Власюк, Н. Прозорова, Д. Яковлев, став низький рівень партійної структуризації місцевої влади⁵²⁴. Так, згідно з дослідженням Громадянської мережі ОПОРА, станом на листопад 2018 р. 75% високопосадовців Полтавщини були офіційно позапартійними. Аналіз ґрунтувався на даних 25 районних державних адміністрацій та ОДА Полтавської області. За свідченням аналітиків «ОПОРИ», «серед 101 представника керівного складу державних адміністрацій Полтавської області 76 посадовців не є членами партій, 14 – мають партійну належність. Ще 11 керівників державних адміністрацій не повідомили відповідну інформацію»⁵²⁵. Цей специфічний дуалізм полтавської політичної еліти відзначав і

---

⁵²² Кушнір Л. Історико-географічні особливості розвитку господарського комплексу полтавського регіону // Часопис соціально-економічної географії. 2009. С.115.

⁵²³ Малко Р. Голоси в унісон із країною. Чим живе місто, що проголосувало на парламентських виборах як уся Україна. URL: <https://tyzhden.ua/Society/65132>

⁵²⁴ Власюк О., Прозорова Н., Яковлев Д. Партійна структуризація місцевої влади: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку. URL: http://old.niss.gov.ua/book/2004_html/004b.htm

⁵²⁵ 75 відсотків високопосадовців Полтавщини офіційно позапартійні. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/vybory-prezidenta/vybory-prezidenta-2019/45696-75-vidsotkiv-vysokoposadovtsiv-poltavshchyny-ofitsiino-pozapartiini>

П. Ворона. Аналізуючи хід виборів у області в 2002–2006 роках, автор обґрунтував доцільність запровадження виборчої системи за регіональними списками та наголосив, що у цьому випадку «у регіонах з’явилися б реальні стимули для результативної партійної роботи і партійного будівництва, а депутатський корпус парламенту пропорційно і найбільш повно представляв би політичні симпатії кожного регіону України»⁵²⁶. Відповідно, одним із найбільш нагальних завдань, що стоїть перед сучасною політичною елітою Полтавщини, є її переорієнтація з боротьби за ресурси на ідеологічне суперництво.

Серед дослідників, що вивчали мікроісторію регіону у розрізі елітарного дискурсу, – С. Шебеліст. Автор послідовно і аргументовано розкрив політичні кліше та стереотипи представників сучасної політичної еліти Полтавщини крізь призму історичної реабілітації національних діячів минулого. Зокрема, дослідник наголосив, що Полтавська битва 1709 р. не вщухла до сьогодні, адже її відлуння раз у раз повертається до риторики сучасної політичної еліти як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях. Так, І. Мазепа став уособленням двох протилежних історичних наративів – імперського (згодом радянського) та проукраїнського, що мало своїм наслідком розкол політичних ідентитетів та перетворення Полтавської битви на символ ідеологічних протистоянь у колі політичної еліти, зокрема, конфлікту історичної пам’яті між прихильниками великодержавності, з одного боку, та національно-патріотичними силами – з іншого. Симптоматично, як відзначав С. Шебеліст, що локальні політичні еліти Полтавщини проявили себе опозиційно щодо загальнонаціонального дискурсу з реабілітації постаті І. Мазепа. Так, встановлення в Полтаві пам’ятника українському гетьману, яке було схвалено ще у 2009 р. у відповідній постанові Кабінету Міністрів України та указі Президента України, місцеві високопосадовці де-факто саботували – рішення про встановлення пам’ятника було скасовано саме на місцевому рівні.

---

⁵²⁶ Ворона П. Дуалізм політичних уподобань виборців Полтавщини на виборах 2002–2006 рр. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/vorona_dualizm.pdf

Це, зокрема, свідчило про те, що окремі питання вшанування національної історії перебували в залежності від персональних уподобань місцевих посадовців та тактики партії, яку вони представляли. Чиновники стверджували, що педальовання мазепинського питання «національно-стурбованими» активістами буцімто роз'єднуватиме полтавську громаду й напружуватиме політичну обстановку в затишному місті у самому серці України. «Воно, – як влучно зауважив Ю. Андрухович, – б'ється дещо сповільнено і не любить занадто часто хвилюватися. Воно таке, яким і належить бути українському серцю – добре, сліпе, м'яке й дещо ожиріле»⁵²⁷. Прикметно, що навіть після 2016 р., коли пам'ятник Мазепі все ж було відкрито за участі вищих посадових осіб держави, представники локальної політичної еліти, зокрема мер м. Полтави О. Мамай, продовжували транслювати радянські історичні штампи та кліше: «Я виріс у СРСР, і мене вчили, що Мазепа був зрадником»⁵²⁸. Як відзначив С. Шебеліст, з набагато більшим ентузіазмом, ніж відкривати пам'ятник І. Мазепі, регіональна (в усіх сенсах) еліта святкувала річницю створення комсомолу, включно з ювілейним виданням його історії на Полтавщині, висаджувала дерева у парку імені Ленінського комсомолу чи влаштовувала велопробіг на честь партизана Сидора Ковпака та царя Петра I, «елегантно поєднуючи в одному флаконі радянофільство й тугу за імперією»⁵²⁹. Відповідно, Полтава була символом двох світоглядних опозицій, що транслювалися політичними елітами на національному та локальному рівнях – як «місто української трагедії» або «місто російської слави»⁵³⁰.

Вагомий внесок у дослідження регіональних політичних еліт області зробили журналісти. Автори публікацій у регіональних та загальнодержавних виданнях аналізували процеси функціонування та ротації еліт на регіональному рівні. Так, І. Москалевич звернув

⁵²⁷ Шебеліст С. Полтавська Мазепіана. Історична пам'ять як поле битви. URL: https://zaxid.net/poltavska_mazepiana_n1369748

⁵²⁸ Не минуло й 8 років, як міськрада Полтави проголосувала за Мазепу. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2016/02/26/148971/>

⁵²⁹ Шебеліст С. Полтавська Мазепіана. Історична пам'ять як поле битви. URL: https://zaxid.net/poltavska_mazepiana_n1369748

⁵³⁰ Литвин М. Міфологізація Полтави. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/1698>

увагу на те, що експлуатація політичними та економічними елітами природних ресурсів області не давала жодного приросту у активах для мешканців області: «полтавчанам давно й відверто набридла ситуація, коли від вуглеводнів, які видобуваються на їхній території, вони одержують буквально дірку від бублика – викиди й убиті дороги»⁵³¹, а О. Крамар відмітив, що, на тлі згуртування регіональних політичних еліт довкола ресурсних активів області, «у перерахунку на одного жителя на Полтавщині видобувається природного газу більше, аніж у Росії, а його продажі за межі області взагалі майже вчетверо перевищують показники Росії»⁵³². Таким чином, для мешканців області проживання в газовому клондайку не давало жодних економічних вигод та переваг.

Аналітичний огляд системи органів державної виконавчої влади центрального й місцевого рівнів здійснила Г. Безугла, акцентуючи увагу на недостатній конкурентоспроможності Полтавщини у площині центр – регіони, а також констатуючи потребу у переорієнтації ціннісних настанов місцевих еліт – від пошуку короткотривалої вигоди «для себе» до розроблення довгострокової системи ефективного використання наявних конкурентних переваг області, «перетворення регіону в стійку економічну систему, здатну до довгострокового розвитку»⁵³³. Саме такі стратегічні орієнтири політичної еліти Полтавщини могли б стати дієвим стимулом як для підвищення авторитету представників влади на місцях, так і для зростання рівня життя населення області.

Разом із тим, Ж. Белец наголошувала на необхідності контролю політичної еліти Полтавщини «знизу», через участь громадян в управлінні справами територіальних громад. Це можливо, зокрема, через інноваційні демократичні інструменти (як, наприклад, партиципаторне бюджетування). Автор аргументувала, що еліти області можуть бути більш підконтрольними

---

⁵³¹ Москалевич І. Газовидобуток: особливості національної конверсії. URL: https://dt.ua/energy_market/gazovidobutok-osoblivosti-nacionalnoyi-konversiyi-_html

⁵³² Крамар О. Полтавщина. Ресурсний клондайк: URL: <https://tyzhden.ua/Economics/174462>

⁵³³ Безугла В. Основи формування конкурентоспроможності регіонів України. URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=державне+управління+полтави&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar

населенню через низку сучасних форм прямої демократії, як, наприклад, партиципаторний бюджет (бюджет участі). На думку Ж. Белец, саме запровадження партиципаторного бюджетування може забезпечити «більшу прозорість бюджетного процесу та підвищення відповідальності посадовців за його виконання»⁵³⁴. Важливо, що саме Полтавська область за підсумками кращих практик місцевого самоврядування у 2018 р. у рамках програми Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» була відзначена у аспекті запровадження ініціативи бюджету участі⁵³⁵. У такий спосіб на поточному етапі функціонування регіональної політичної еліти Полтавщини актуалізовано запит на прозорість та підзвітність локальної влади перед громадянами.

Прикметно, що політичні еліти області, як адресат громадського контролю, здійснили свій крок «на упередження», а саме – масштабну експансію в інформаційний простір Полтавщини. Так, за свідченням Є. Гоцуєнко, «непереборне бажання влади одягти на всіх журналістів рожеві окуляри, добитися послуху і однодумності призвело до особливо глибокого розмежування на «своїх» і «чужих». При цьому, на Полтавщині ширилася «позиція багатьох журналістів-професіоналів з солідних видань, які після отриманих уроків стали відверто ухилятися від політичної і соціальної проблематики, очікуючи кращих часів та друкуючи нейтральні матеріали на теми краєзнавства, садівництва, сімейних проблем»⁵³⁶. С. Таран, аналізуючи у контексті інформаційного диктату феномен цензури, акцентував увагу на тому, що прагнення владних еліт до тотального контролю над засобами масової інформації має

---

⁵³⁴ Белец Ж. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ttpdu_2016_1_21

⁵³⁵ Кращі практики – 2018. Підсумки: веб-сайт. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/p16082/>

⁵³⁶ Гоцуєнко Є. Чим сильніший тиск, тим більша протидія: URL: https://dt.ua/SOCIETY/chim_silnishiy_tisk_tim_bilsha_protidiya.html

надзвичайно широкий регіональний спектр⁵³⁷. Інформаційно-комунікативний аспект функціонування регіональної політичної еліти, таким чином, постає амбівалентним феноменом: з одного боку, він відкриває можливості для встановлення інформаційного диктату, з іншого – формує низку приводів для активізації політичної участі територіальних громад у житті області, та, зокрема, зростання відповідальності еліт перед громадськістю Полтавщини.

Моніторингові звіти локальних, національних та міжнародних організацій відкривають ще один пласт історіографії. Серед найбільш показових, з точки зору аналізу локальних політичних еліт, є дослідження та звіти таких організацій, як Інститут економічних досліджень та політичних консультацій⁵³⁸ (проект «Просування реформ в регіони», програма «Лідерство в економічному врядуванні»), Інститут суспільно-економічних досліджень⁵³⁹ (серед останніх досліджень – «Настрої мешканців обласних центрів України у дзеркалі статистики», «Нова регіональна політика для нової України»), Центр Разумкова⁵⁴⁰ (численні дослідження та публікації, серед останніх – випуск журналу «Національна безпека і оборона» на тему «Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади», 2018 р.), Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»⁵⁴¹ (численні опитування, публікації, інфографіка тощо), Міжнародний центр перспективних досліджень⁵⁴² (серед останніх – «Україна та її сусіди: аналіз регіональних тенденцій», «Культура миру. Посібник з толерантності», «Особливості формування та виконання бюджету об'єднаних територіальних

---

⁵³⁷ Таран С. Тіньова цензура. URL: https://dt.ua/SOCIETY/tinova_tsenzura.html

⁵³⁸ Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: <http://www.ier.com.ua/ua>

⁵³⁹ Інститут суспільно-економічних досліджень. URL: <http://iser.org.ua>

⁵⁴⁰ Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua>

⁵⁴¹ Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». URL: <https://dif.org.ua>

⁵⁴² Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: <http://www.icps.com.ua/>

громад», «Реформа місцевого самоврядування та децентралізація: аналіз державних рішень» та інші), Transparency International Україна⁵⁴³ (серед найбільш цінних для дослідження політичних еліт є Індекс сприйняття корупції, проект «Посилення прозорості влади», проект «Прозорі міста», що характеризують, зокрема, поточний стан органів місцевого самоврядування, міру доступності інформації для громадян та реагування влади), Національний інститут стратегічних досліджень⁵⁴⁴ (численні аналітичні матеріали та моніторинги щодо локальних управлінських спільнот), аналітична група «Рейтинг»⁵⁴⁵ (серед останніх матеріалів – дослідження «Портрети регіонів 2018»).

Асоціація міст України на власному сайті⁵⁴⁶ наводить низку соціологічних даних, змістовно цікавих для дослідження стану сучасної політичної еліти Полтавщини. Серед останніх – опитування щодо рівня довіри громади до місцевої влади (2017 р.), що проводилося в рамках проекту «Партисипативна демократія та обгрунтовані рішення на місцевому рівні в Україні» спільно з Норвезькою асоціацією місцевих і регіональних влад та Норвезьким інститутом міських і регіональних досліджень, «Соціологічне дослідження щодо доступності і якості послуг у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту», загальнонаціональне опитування «Визначення рівня обізнаності та ставлення населення до змін, які відбуваються або очікуються: в організації місцевого самоврядування; в системі надання публічних послуг та в інших сферах місцевого самоврядування» (2016 р.), опитування громадської думки щодо проблем місцевого самоврядування та ставлення до децентралізації влади (2014 р.), а також навчальний посібник для працівників органів місцевого самоврядування із проведення досліджень громадської думки на місцевому рівні⁵⁴⁷.

⁵⁴³ Transparency International Україна. URL: <https://www.transparency.org>

⁵⁴⁴ Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://www.niss.gov.ua>

⁵⁴⁵ Аналітична група «Рейтинг». URL: <http://ratinggroup.ua>

⁵⁴⁶ Асоціація міст України. URL: <http://www.auc.org.ua/>

⁵⁴⁷ Муніципальна соціологія. URL: <http://www.auc.org.ua/page/munitsipalna-sotsiologiya>

Важливо, що окремі дослідження долають інформаційний вакуум між аналітичними структурами та владними організаціями. Так, наприклад, у 2011, 2012 роках, Харківським регіональним інститутом державного управління Національної академії державного управління при Президентові України на замовлення Головного управління інформаційної та внутрішньої політики облдержадміністрації проведено опитування громадської думки за темою: «Політичні уподобання населення Полтавської області», в яких висвітлено, зокрема, рівень довіри до політичних діячів Полтавської області, рейтинг обласних осередків політичних партій тощо⁵⁴⁸. Також у червні 2017 р. соціологічна компанія Independent Researching Group спільно з Департаментом інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської облдержадміністрації провела дослідження соціально-політичних настроїв жителів Полтавської області за такими рубриками: діяльність представників різних рівнів влади, рівень відкритості органів влади в очах населення, рейтинг політичних партій тощо⁵⁴⁹. Ці дослідження є важливим ресурсом розуміння динаміки та траєкторії розвитку локального політичного соціуму, зокрема у зрізі поточного стану еліти Полтавщини.

Активним дослідником сучасних макро- та мікрополітичних процесів на рівні регіонів, зокрема Полтавщини, є Громадянська мережа ОПОРА, що репрезентує аналіз виборчих процесів в Україні, надає дані щодо спостереження за всіма його етапами та учасниками. Серед аналітичних продуктів організації – мапа приймалень народних депутатів, візуалізатор, мобільний додаток «Місцеві вибори», Індекс публічності місцевого самоврядування та інші⁵⁵⁰.

---

⁵⁴⁸ Вивчення громадської думки: URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/vivchennya-gromadskoyi-dumki-0>

⁵⁴⁹ Дослідження соціально-політичних настроїв жителів Полтавської області. URL: https://drive.google.com/file/d/1ixxb7QICuTzQdtvJp6jWU7Vm8U0T6_At/view

⁵⁵⁰ Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/about#Section10>

Серед онлайн інструментів для аналізу політичного процесу в області одним із найбільш показових є Індекс публічності місцевого самоврядування⁵⁵¹, що надає комплексну оцінку трьом базовим акторам локального політикуму Полтавщини – міському голові (як головній посадовій особі), виконавчим органам ради (органам, уповноваженим здійснювати виконавчі та розпорядчі функції) та депутатам міської ради (як представницькому органу місцевого самоврядування). Станом на липень 2019 р. на сайті проекту представлена оцінка муніципалітетів України за 2013 – 2017 роки та представлена опція графічного конструктора, що надає змогу порівняти муніципалітети України за окремими показниками, побудувати відповідні графіки та отримати короткий опис даних.

Візуалізатор Rada4you⁵⁵² надає інформацію щодо безпосередньої активності народних депутатів України, зокрема мажоритарників, у такому розрізі: голосування народних депутатів в областях, що показує, наскільки відсотків регіони через своїх депутатів підтримують ті чи інші законопроекти; персональна статистика народних депутатів – показує відсоток відвідуваності обраного депутата, а також його позицію «за», «проти», «утримався» під час голосувань.

У такий спосіб тема регіональної політичної еліти Полтавщини була актуалізована у критичній літературі в контексті двох провідних макропроцесів – демократизації та олігархізації, що стали пусковим механізмом для зрощення політичних та економічних капіталів, унеможливлення ротації еліт у регіоні, посилення контролю над ЗМІ, консервації регіональної політичної влади, що послідовно обстоювала «зовнішню» орієнтацію на політичний центр у Києві. Це, фактично, паралізувало політичну

---

⁵⁵¹ Індекс публічності місцевого самоврядування. URL: <https://publicityindex.org>
⁵⁵² Візуалізатор даних rada4you.org. URL: <https://vis.rada4you.org/about#policy>

конкуренцію та загальмувало розвиток демократичних політичних процедур у Полтавській області.

Разом із тим, аналіз критичної літератури з проблеми регіональних політичних еліт Полтавщини дозволяє стверджувати наступне:

- регіональна політична еліта Полтавщини має свою специфіку, яка зумовлена двосторонньою «політикою ізоляціонізму» у відносинах центр – регіон, що впроваджувалася, з одного боку, центральною владою, коли основна політична та економічна увага була спрямована передовсім на східні області країни, з іншого боку – безпосередньо регіональною елітою, яка не претендувала на політичну експансію та розширення меж свого впливу на всю країну;

- визначальною характеристикою полтавської політичної еліти, на яку прямо чи опосередковано вказують усі дослідники цього питання, є її замкнутість та неможливість попадання у елітарне коло «випадкових» осіб;

- результатом інтровертності регіональної політичної еліти Полтавщини було те, що потужні природні ресурси регіону, що відкривають унікальні можливості для зміни статусу Полтавської області з дотаційної території на потужну бюджетоутворюючу одиницю у складі країни, залишаються лише привабливим ресурсним клондайком для обмеженого кола осіб;

- доміантною рисою регіональної політичної еліти Полтавщини є її стабільність та орієнтованість на збереження владних повноважень будь-якою ціною. При цьому соціальна місія політичної еліти, а саме – підвищення рівня та якості життя громадян, залишається на Полтавщині практично нереалізованою.

Важливо, що емпіричний пласт становлення та розвитку регіональної політичної еліти Полтавщини є надзвичайно багатоглядним і перебуває у постійному розвитку. Зважаючи на невелику кількість праць, що комплексно висвітлюють цю вузьку тему сучасного політичного життя, питання регіональних політичних еліт Полтавщини потребує подальшого поглибленого вивчення.

д) ЛЬВІВЩИНИ

Еліта Львівського регіону є однією із найбільш досліджених серед еліт регіонів України, однак політичний процес не є статичним явищем – це означає, що поле для проведення досліджень регіональної еліти постійно розширюється.

Аналізуючи історіографію проблеми «Регіональна політична еліта Львівщини», варто зазначити, що на початку ХХІ ст. дослідники відводили Львівщині третє місце (6,4%)*, після Київського (23,3%) та Донецького (17,1%) регіонів за «постачанням» політичної еліти на центральний рівень⁵⁵³.

Серед дослідників, які приділяли увагу вивченню регіональної політичної еліти Львівщини, варто виокремити В. Маркітантова. У науковому доробку дослідника знаходимо статті, в яких автор порівнює політичні еліти Львівщини та Хмельниччини⁵⁵⁴, розкрив поведінкові аспекти представників регіональної політичної еліти

---

* У Львівській області починали свою політичну кар'єру багато політиків державного рівня. Зокрема, йдеться про відомого українського політика, публіциста та ініціатора проголошення Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990) та Акту проголошення незалежності України (24 серпня 1991) В. Черновола; голови Комісії Верховної Ради України з питань науки та освіти (1990–1993), першого віце-прем'єра України (1992–1993) І. Юхновського; міністра освіти і науки України (2007–2010) І. Вакарчука; народного депутата України III, IV та VII скликань, голови Всеукраїнського об'єднання «Свобода» О. Тягнибока; секретаря Ради національної безпеки і оборони України (2014), голови Верховної Ради України (від 2016) А. Парубія; міністра освіти і науки України (від 2016) Л. Гриневич; міністра Кабінету Міністрів України (2014), міністра екології та природних ресурсів (від 2016 р.) О. Семирака; голови Національного банку України (2014), міністра економічного розвитку і торгівлі України (від 2016) та першого віце-прем'єр-міністра України С. Кубіва; міністра інфраструктури України (від 2016) В. Омеляна та ін. Зі Львовом свою політичну кар'єру пов'язував також В. Пинзеник – міністр економіки України (1992–1993) та міністр фінансів України (2005–2006; 2007–2009 рр.).

⁵⁵³ Андрусів В. Українська еліта: звідки ноги ростуть. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/11/11/4307154/>

⁵⁵⁴ Маркітантов В. Регіональні політичні еліти Львівщини та Хмельниччини (порівняльний аспект). Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: збірник наукових праць. Львів. 2005. Вип. 16. С. 79–82.

під час виборчих кампаній⁵⁵⁵, окреслив тенденції розвитку політикуму Львівщини⁵⁵⁶, проаналізував представництво львівської регіональної еліти у Верховній Раді України⁵⁵⁷. Зокрема, у статті «Регіональна політична еліта Львівщини: тенденції розвитку» В. Маркітантов приділив увагу аналізу Львівської обласної та міської ради, а також трьом районним радам (Старосамбірській, Сокальській та Яворівській), висвітливши тенденції процесів елітотворення та оновлення рад. До уваги бралися дані 1990 р., 1994 р., 1998 р., 2002 р. та 2006 р., у які відбувалися вибори до українського парламенту. Дослідивши ступінь оновлення депутатських складів досліджуваних рад, науковець зазначив, що відсоток такого оновлення почав знижуватися з 2002 р. До того моменту дуже високий рівень оновлення депутатських корпусів свідчив про невдоволення мешканців регіону рівнем життя, нездійсненним сподівань, що й зумовлювало постійне поповнення рад новими людьми. Іншою причиною постійного оновлення, на думку автора, було використання представницьких органів регіону як своєрідного «стартового майданчика» для руху чи то горизонтальною площиною в межах політичної еліти області, чи то вертикаллю влади. Зміна виборчої системи дала поштовх до чергового зростання відсотка оновлення депутатського складу в 2006 р., що свідчило про початок нового етапу формування регіональної політичної еліти в області та ускладнення доступу у її ряди через партійні списки⁵⁵⁸.

---

⁵⁵⁵ Маркітантов В. Регіональна політична еліта у час виборчої кампанії. Вісник Львівського університету. Філософські науки. Львів. 2003. Вип. 5. С. 391–396.

⁵⁵⁶ Маркітантов В. Регіональна політична еліта Львівщини : тенденції розвитку. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. Львів: Вид-во національного ун-ту «Львівська політехніка». 2009. Вип. 21. С. 128–132.

⁵⁵⁷ Маркітантов В. Представники регіональних політичних еліт Львівської та Хмельницької областей у Верховній Раді України (1990-2012рр.): порівняльний аспект. Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка». Вип. 25. 2013. С. 83-90.

⁵⁵⁸ Маркітантов В. Регіональна політична еліта Львівщини: тенденції розвитку. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: збірник наукових праць. Львів: Вид-во національного ун-ту «Львівська політехніка». 2009. Вип. 21. С. 129.

В. Маркітантов звернув увагу на швидкі темпи декомунізації у регіоні, про що свідчать масові виходи членів Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС) у Львівській області з лав партії, а також значний вплив на політичні процеси регіону наприкінці 1980-х–1990-х рр. Народного Руху України (НРУ). У 1990 р. Львівська область мала серед депутатів рад, крім представників КПРС, ще й членів Української радикальної партії (УРП). Участь у виборах ще однієї політичної сили, крім КПРС, поряд із високим рівнем оновлення депутатського складу, також говорив про певний поступ у напрямі демократизації виборчого процесу та загалом політичного життя⁵⁵⁹.

Більш ґрунтовно та структуровано політичний процес у регіоні, специфіку формування, механізми селекції та трансформацію львівської регіональної політичної еліти В. Маркітантов розглянув у дисертаційному дослідженні на здобуття ступеня кандидата політичних наук «Регіональні політичні еліти України: порівняльний аналіз»⁵⁶⁰. Зокрема, автор прослідкував зміни політичної еліти у Львівському регіоні протягом 1990-х рр. ХХ ст., беручи за основу місцеві вибори. Окремий розділ дисертаційного дослідження був присвячений трансформації регіональних політичних еліт Хмельницької та Львівської областей на початку ХХІ ст. Значну увагу В. Маркітантов присвятив аналізу тенденцій розвитку регіональної політичної еліти обох регіонів, зазначивши, що у Львівській області темпи декомунізації та демократизації депутатських корпусів були значно швидшими, ніж у Хмельницькій. Також, на думку дослідника, Львівщина відзначилася досить стабільним показником депутатів з вищою освітою.

Крізь призму регіонального політичного режиму на Львівщині розглянув специфіку львівської політичної еліти В. Яремчук у монографії «Регіональні політичні режими в Україні: Львівщи-

---

⁵⁵⁹ Маркітантов В. Регіональна політична еліта Львівщини: тенденції розвитку. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: збірник наукових праць. Львів: Вид-во національного ун-ту «Львівська політехніка». 2009. Вип. 21. С. 129

⁵⁶⁰ Маркітантов В. Регіональні політичні еліти України: порівняльний аналіз: автореф. дисертації... канд. політ. наук: 23.00.02. Львів, 2011. 20 с.

на (1990–2017 рр.)»⁵⁶¹. Автор дослідив особливості формування регіонального політичного режиму у Львівській області, його основні етапи трансформації, стратегії формальних та неформальних суб'єктів політики, взаємовідносини регіональної та центральної влади. Значне місце у праці відведено аналізу відносин регіональної політичної та бізнесової еліти. Вивчаючи особливості політичного життя Львівщини, В. Яремчук дійшов висновку, що за роки незалежності України у Львівській області можна виділити декілька етапів регіонального політичного режиму, функціонування якого мало тісну прив'язку до політичної кон'юнктури в столиці, особливо, до персонального складу головних політичних суб'єктів країни – Президентів України. Їхня зміна, у свою чергу, вела до ротації регіональних політичних акторів різного рангу, переміни конфігурації місцевої багатопартійності, що негативним чином впливало на дотримання спадкоємності у регіональній політиці⁵⁶².

Іншою корисною працею для вивчення львівської регіональної політичної еліти стала ще одна публікація В. Яремчука «Міський політичний режим у Львові: внутрішні та зовнішні чинники формування та еволюції». У статті автор приділив значну увагу побудові відносин міської влади з центральною, виокремлюючи найбільш гострі періоди. Ці взаємовідносини, на думку дослідника, неодноразово впливали на формування локального політичного режиму у Львові. В. Яремчук підкреслив, що підвалини сучасного міського політичного режиму у Львові були закладені в останні роки існування СРСР, у 1990-х рр. XX ст., що пов'язувалося з давньою традицією міського самоврядування на українських землях⁵⁶³. А уже пришвидженню процесів формування локального політичного режиму посприяла децентралізація влади. Завдяки своєрідній політичній культурі, якою наділені місцеві політики, міський політичний режим у Львові сформувався як самодостатній та мав плюралістичні характеристики. Особлива

---

⁵⁶¹ Яремчук В. Регіональні політичні режими в Україні: Львівщина (1990–2017 рр.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 112 с.

⁵⁶² Там само. – С. 88.

⁵⁶³ Яремчук В. Міський політичний режим у Львові: внутрішні і зовнішні чинники формування та еволюції. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_miskyi.pdf

роль у політичних процесах на Львівщині, наголошує дослідник, відводилася неформальним (значною мірою латентним) практикам взаємодії/конкурентної боротьби впливових акторів суспільно-політичного життя⁵⁶⁴.

Інформація щодо етапів становлення регіональних політичних еліт, зокрема львівської, міститься у статті О. Куцової «Вплив регіональних політичних еліт на формування регіонального політичного лідерства в Україні»⁵⁶⁵. Тут регіональна політична еліта розглядається через призму загальнодержавних процесів та наголошується вплив потужних регіональних еліт на центральну владу. У цілому, варто погодитися з автором, що перший етап: (1990 – перша половина 1994) став етапом суперництва ідей унітаризму і федералізму. Саме тоді відбулося посилення регіональних політичних еліт на місцях і рух більш сильних еліт до Києва. Першість у боротьбі за Київ спочатку була у львівської, більшою мірою, культурної еліти, що перехопила її в індустріальній дніпропетровській⁵⁶⁶. Другий період (1994–2002) був пов'язаний з пануванням дніпропетровської еліти і початком зменшення впливу львівської на процеси формування владної верхівки. Однак після 2002 р. львівська регіональна політична еліта знову очолила, зазначила О. Куцова, лідерські позиції та разом із донецькою змагалася за першість впливу на центральну владу⁵⁶⁷.

Починаючи з кінця 1990-х рр. як серед української політичної еліти, так і серед громадян набувало актуальності питання щодо скорочення національно-політичної дистанції поміж Донецьком та Львовом. Основними перешкодами для створення єдиної української політичної нації, на думку багатьох, були дуже великі соціально-політичні, мовні, громадянські розбіжності між Сходом

---

⁵⁶⁴ Яремчук В. Міський політичний режим у Львові: внутрішні і зовнішні чинники формування та еволюції. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_miskyi.pdf

⁵⁶⁵ Куцова О. Вплив регіональних політичних еліт на формування регіонального політичного лідерства в Україні. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/1636/Вестник%20ОНУ%20Соц%20г%2013%20в%205.624-630%2B.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁵⁶⁶ Там само.

⁵⁶⁷ Там само.

і Заходом. З цього приводу Н. Черниш, на основі низки проведених соціологічних досліджень, зазначила два основні аспекти, які відображали тодішні тенденції. Перший – у регіоні Львова соціальна ідентичність тяжіла до етнічної основи, тоді як у регіоні Донецька їй були притаманні громадянські основи. Другий – незважаючи на ці відмінні наголоси, мала місце незначна, але послідовна тенденція до зменшення регіональних розбіжностей: львівська ідентичність рухалася на зближення з громадянською моделлю, у той час як донецька ідентичність ставала більш орієнтованою етнічно⁵⁶⁸. Зміни, про які йдеться, мали безпосередній вплив не лише на суспільство, але й накладали свій відбиток на регіональну політичну еліту, що відображалася на її політичній поведінці зокрема. Таке взаємне зближення спостерігалось у кожній категорії соціальної ідентичності на початку 2000-х рр., однак суттєвої шкоди процесам зближення завдали військові дії на Сході країни та пов'язаний із цим популізм.

До нової генерації суспільства та нових вимог до влади, зокрема місцевої, у своїй статті «Чому ти не сокіл, чому не літаєш?» привернула увагу О. Теленчі⁵⁶⁹. Авторка зосередила увагу на обіцянках голови Львівської облдержадміністрації (1997–1999), а пізніше і віце-прем'єр-міністра України з питань АПК (1999–2000) М. Гладія та на проблемах львівської громади, справах молоді, які можна спроектувати на загальнодержавний рівень. У статті йшлося про уроки для молоді, зокрема політичні, оскільки саме від її суспільної та політичної свідомості залежить майбутнє держави. О. Теленчі наголосила, що зацікавлення проблемами молоді та сприяння розвитку молодого покоління з боку місцевої влади мають бути перманентними, оскільки суспільний діалог неможливий без нової політичної еліти з новим мисленням.

Аспект політичної культури регіональної еліти Львівщини був висвітлений у праці Л. Харченко «Політична культура регіональних політичних еліт: можливі підходи до вивчення (на прикладі

---

⁵⁶⁸ Черниш Н. Донецьк та Львів: національно-політична дистанція скорочується? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/doneck-ta-lviv-nacionalno-politichna-distanciya-skorochuietsya>

⁵⁶⁹ Теленчі О. Чому ти не сокіл, чому не літаєш? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/chomu-ti-ne-sokil-chomu-ne-litaesh>

Львівської області)». Авторка зазначила, що переважна більшість громадян України керується стереотипами щодо представників політичної еліти Львова. Вони базуються на надмірному акценті заідеологізованості й радикальній політичній поведінці. Однак, на думку Л. Харченко, політична еліта Львова завжди позиціонувала себе, порівняно з елітою інших регіонів України, як найбільш свідома, найбільш демократична і найбільшою мірою така, що боронить національні інтереси Української держави⁵⁷⁰. Місцевій політичній еліті була притаманна пасіонарність, яка формувала унікальну систему цінностей, політичну мову, ідеологію та регіональну ідентичність. Поділяємо думку авторки про те, що на формування ціннісних орієнтирів політичної еліти Львівської області впливала європейська, а не російсько-радянсько-азійська політична традиція. А оскільки галицька культура була і є традиційно українською, визначальними у ній є українська мова та українська традиція⁵⁷¹.

Явище міграції політичної еліти у Львівській області Л. Харченко розглянула на прикладі парламентських виборів 2006 р. За словами авторки, рівень політичної міграції на цих виборах був досить високий, спостерігалися міжпартійні переміщення та спекуляції під час формування списків та блоків. Проте найбільш резонансним став вихід із Львівської обласної організації політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» спілки підприємців «Крок», які через місяць після скандальної події відкликали свої попередні заяви та повернулися у ВО «Батьківщина»⁵⁷². Подібні міграції неодноразово спостерігалися серед львівського регіонального політикуму, однак це не заважало політикам надалі здобувати підтримку серед населення. На думку авторки, це свідчило про те, що пересічний львівський виборець не надавав істотного значення такого роду спекуляціям⁵⁷³.

---

⁵⁷⁰ Харченко Л. Політична культура регіональних політичних еліт: можливі підходи до вивчення (на прикладі Львівської області). URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/4-1445865126.pdf>

⁵⁷¹ Там само.

⁵⁷² Там само.

⁵⁷³ Там само.

На початку 2000 рр. з'явився дослідницький проект «Політична еліта українських регіонів», автори якого вперше проаналізували та структурували інформацію (починаючи з кінця 1980-х рр.), зокрема, і про представників регіональної політичної еліти Львівської області: їхню біографію, керівні посади в органах партійної, представницької, виконавчої влади та місцевого самоврядування⁵⁷⁴. На цьому ресурсі була представлена інформація про дванадцятьох львівських політиків: Я. Погребняка, В. Секретарюка, С. Давимука, В. Чорновола, М. Гориня, М. Гладія, С. Сенчука, М. Янківка, О. Сендегу, О. Фурдичко, Я. Гадзало, М. Сендака*. Отриманий фактологічний матеріал дав змогу прослідкувати ротацію представників львівської регіональної еліти, а їхні біографічні нариси дозволили визначити місце народження, попередні посади та сферу діяльності, скандали, пов'язані з політичними діячами.

Певна кількість публікацій щодо регіональної політичної еліти Львівщини характеризує окремі персоналії та їх політичну

---

⁵⁷⁴ Политическая элита украинских регионов. URL: <http://srch.slav.hokudai.ac.jp/ukregions/>

* Так, за період з 1987 р. по 2003 р. Я. Погребняк був першим секретарем Львівського обласного комітету КПУ (березень 1987 – квітень 1990); В. Секретарюк – першим секретарем Львівського обласного комітету КПУ (квітень 1990 – серпень 1991); С. Давимук був головою Львівського обласного виконавчого комітету (квітень 1990 – березень 1991), головою Львівської обласної ради (березень 1992 – червень 1994); В. Чорновіл – головою Львівського обласного виконавчого комітету (серпень 1991 – квітень 1992), головою Львівської обласної ради (квітень 1990 – квітень 1992); М. Горинь – головою Львівської обласної ради (квітень 1992 – квітень 1997), головою Львівського обласного виконавчого комітету (липень 1994 – липень 1995), головою Львівської облдержадміністрації (липень 1995 – лютий 1997); М. Гладій – головою Львівської облдержадміністрації (лютий 1997 – січень 1999; березень 2001 – квітень 2002); О. Фурдичко – головою Львівської обласної ради (квітень 1994 – квітень 1994); С. Сенчук обраний головою Львівської обласної ради (квітень 1998 – липень 2001), призначений головою Львівської облдержадміністрації (січень 1999 – березень 2001); Я. Гадзало – головою Львівської обласної ради (липень 2001 – квітень 2002); М. Янків був головою Львівської облдержадміністрації (квітень 2002 – червень 2003); М. Сендак обраний головою Львівської обласної ради (квітень 2002 – квітень 2006); О. Сендега – головою Львівської облдержадміністрації (червень 2003 – грудень 2004).

діяльність. Про представника В. Януковича на Львівщині – В. Шемчука, йдеться у статті Р. Рака «На Львівщині змінилася влада»⁵⁷⁵. Особа чинного міського голови А. Садового фігурувала в публікаціях Ю. Лобана «Одинадцять років Андрія Садового: міфи та реалії»⁵⁷⁶, Т. Базюка «Тяжка бронза Садового»⁵⁷⁷ та Я. Назара «Львівський фінал: Садовий проти Кошулинського»⁵⁷⁸. Досить інформативною та критичною була стаття Ю. Лобана «Мільйонери від колії. Брати Дубневичі»⁵⁷⁹, в якій характеризувалися статки, політичні амбіції та впливові зв'язки політиків-бізнесменів Б. та Я. Дубневичів.

Досить інформативними та такими, що становлять інтерес для нашого дослідження, були матеріали, підготовлені центрами політичних досліджень та Громадянською мережею ОПОРА. Зокрема, йдеться про «Регіональний портрет України», «Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів», «Політична карта Львівської області», «Регіони України – 2014». У книгах подано зведений аналіз досліджень суспільно-політичної, економічної ситуації у Львівській області в різні хронологічні періоди, враховуючи загальнодержавну кон'юнктуру, описано політичні конфлікти в регіоні, подано характеристику регіональних лідерів та оцінено їхню роль у розвитку регіону.

У книзі «Регіональний портрет України»⁵⁸⁰, підготовленій Українським незалежним центром політичних досліджень, представлено результати досліджень у Львівській області, які відобразили цілісну картину політичних, економічних та соціальних перетворень у регіоні. Було розкрито низку питань, що стосувалися Львівщини періоду кінця 1990-х – поч. 2000-х рр. Зокрема, висвітлено: специфіку виборчих процесів у регіоні, динаміку

⁵⁷⁵ Рак Р. На Львівщині змінилася влада. URL: <https://zbruc.eu/node/2861>

⁵⁷⁶ Лобан Ю. Одинадцять років Андрія Садового: міфи та реалії. URL: <http://forpost.lviv.ua/txt/vlada/4686-odynadtsiat-rokiv-andriia-sadovoho-mify-ta-realii>

⁵⁷⁷ Базюк Т. Тяжка бронза Садового. URL: <https://zbruc.eu/node/28596>

⁵⁷⁸ Назар Я. Львівський фінал: Садовий проти Кошулинського. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/11/151113_lviv_election_preview_sx

⁵⁷⁹ Лобан Ю. Мільйонери від колії. Брати Дубневичі. URL: <http://forpost.lviv.ua/txt/lvivski-oliharkhy/78-braty-dubnevychi-koliini-mahnaty>

⁵⁸⁰ Регіональний портрет України. Тищенко Ю. (заг. ред.). Київ: Український незалежний центр політичних досліджень. 2003. 336 с.

розвитку політичних партій, їхню участь у формуванні місцевих і регіональних органів влади, стан економічного розвитку області, діяльність регіональних ЗМІ, становлення принципів громадянського суспільства на Львівщині тощо.

У дослідженні «Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів»⁵⁸¹ доводиться, що політична структура Львівської обласної ради, що сформувалася після виборів 2006 р., відобразила традиційні електоральні вподобання місцевих жителів та забезпечила паритет блоку «Наша Україна» й «Блоку Юлії Тимошенко». Львівська облдержадміністрація надалі залишилася центром впливу НСНУ на політичне життя в області. Результати виборів до Львівської міської ради також підтвердили, як зазначено у дослідженні, популярність пропрезидентських політичних партій. Проте, незважаючи на одноосібне домінування у регіоні «помаранчевої» команди, спостерігалось перманентне протистояння між різними рівнями влади. Основними причинами такого протистояння були не ідеологічні розбіжності, а конфлікт групових чи персональних бізнес-інтересів та боротьба за політичний вплив⁵⁸².

Щодо корупційних схем у Львівській області, то автори згаданого дослідження зазначили, що корупційні скандали хоч і були невід'ємним елементом інформаційного простору Львова, однак доведених фактів щодо значних масштабів корупції на Львівщині традиційно немає або вони невідомі⁵⁸³.

«Політична карта Львівської області»⁵⁸⁴ ознайомлює з економічною та політичною ситуацією у регіоні напередодні парламентської виборчої кампанії 2012 р. У дослідженні містилася інформація про суспільно-політичне життя, електоральну статистику, оцінку медіаринку. У матеріалах знаходимо свідчення про взаємозв'язок регіональної еліти з бізнесом. Зокрема, йдеться про зв'язки керівництва ДТГО «Львівська залізниця» з тодішнім головою

---

⁵⁸¹ Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів. URL: <http://parlament.org.ua/docs/uploads/doc/Book.pdf>

⁵⁸² Там само.

⁵⁸³ Там само.

⁵⁸⁴ Політична карта Львівської області. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/1478-politychna-karta-lvivskoji-oblasti>

Львівської облдержадміністрації (2011–2013) М. Костюком (у минулому – директор «Укрзалізниці») та голову спостережної ради нафтопереробного комплексу (НПК) «Галичина» П. Димінського, який тривалий час був найвпливовішим бізнесменом Львівщини, а в часи президентства Л. Кучми – висловлював підтримку ПОЛІТИЧНІЙ ПАРТІЇ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ» та її лідеру В. Януковичу.

Щодо політичної ситуації у регіоні, то перед парламентськими виборами 2012 р. найбільш потужне представництво у обласній та міських радах Львівщини мало Всеукраїнське об'єднання «Свобода», друге місце належало ВО «Батьківщина», третє – Політичній партії «Наша Україна»⁵⁸⁵.

Інша книга «Регіони України – 2014»⁵⁸⁶, що була підготовлена неурядовим аналітичним центром «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», містить аналітичні матеріали щодо Львівської області 2014 р. і надає інформацію, що стосувалася політичного ландшафту регіону, зміни регіональних еліт при владі упродовж року, їхньої політичної належності, найбільш резонансних політичних конфліктів, соціально-економічної ситуації, стану ЗМІ тощо.

Безперечний інтерес для дослідження регіональної політичної еліти викликають публікації, присвячені діяльності народних депутатів України від Львівської області. Зокрема, у вищезгаданій статті В. Маркітанова «Представники регіональних політичних еліт Львівської та Хмельницької областей у Верховній Раді України (1990–2002): порівняльний аспект» проаналізовано зміни, що відбувалися у складі депутатів-мажоритарників Верховної Ради України від Львівської та Хмельницької областей. Так, у результаті виборів весною 1990 р. до Верховної Ради України було обрано 25 народних депутатів від Львівської області. Серед представників від Львівщини найбільше було позапартійних депутатів, значна частина яких належала до Народного Руху України. Знаходимо у публікації також вікові та гендерні характеристики львівських

---

⁵⁸⁵ Політична карта Львівської області. URL: <https://www.opogaua.org/news/vybory/1478-politychna-karta-lvivskoj-oblasti>

⁵⁸⁶ Неберикут О. Львівська область. Регіони України – 2014. URL: <http://www.fes.kiev.ua/n/cms/>

депутатів. Досить показовим було те, що львівський депутатський склад вирізнявся присутністю усіх вікових груп. З публікації дізнаємося, що у гендерному аспекті широкого представництва від жінок не було, але, на відміну від загального рівня, частка жінок від Львівської області була все ж таки презентована⁵⁸⁷.

У згаданій статті автор детально проаналізував хід парламентських виборів у 1990-х – на поч. 2000-х рр. Зокрема, було наведено дані про загальну кількість депутатів-мажоритарників від Львівщини. Показано, що, незважаючи на зменшення кількості представників від регіону у Верховній Раді України, їхній склад постійно оновлювався. На основі даних, отриманих зі статті, можна дійти висновку, що ступінь оновлення представників Львівської області у Верховній Раді України упродовж окресленого періоду був досить високий, що свідчить про демократизацію виборчого процесу.

Інформацію про діяльність депутатів-мажоритарників містить низка публікацій Громадянської мережі «ОПОРА». Аналітичні дані щодо виборчих перегонів 2012 р. представлені у публікації А. Дутчака «Потенційне львівське лобі в списках партії»⁵⁸⁸. Спостерігачами Громадянської мережі «ОПОРА» було досліджено питання щодо представлення Львівщини у списках основних конкурентів за місця у Верховній Раді України. Зокрема, у публікації йдеться про попередню політичну біографію кандидатів, зв'язок кандидатів від політичних партій та блоків з Львівщиною (ступінь представленості інтересів регіону), «одіозних» політичних фігур тощо. У дослідженні акцентовано увагу на регіональних особливостях представлення політичних партій на парламентських виборах. Зокрема, зазначено, що у мажоритарних округах Львівщини ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ «ПАРТІЯ РЕГІОНІВ» зробила ставку на маловідомих представників, а от у списку партії серед львівських у прохідній частині були прізвища Г. Герман,

---

⁵⁸⁷ Маркітантов В. Депутати Верховної Ради України від Львівщини як представники регіональної політичної еліти. Гуманітарні та соціальні науки : матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2009. Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка». 2009. С. 84.

⁵⁸⁸ Потенційне львівське лобі в списках партії. URL: <https://opora.lviv.ua/potentsijne-lvivske-lobi-v-spyskah-partiji/>

О. Горошкевича, І. Зварича, П. Писарчука. Однак, в цілому, у списку тодішньої партії влади рівень представлення львівської області був досить низьким. Значно більше представників регіональної політичної еліти Львівщини було зазначено у списку ВО «Батьківщина». Загалом налічувалося 20 прізвищ, які тим чи іншим чином мали стосунок до регіону. Проте, як зазначено у звіті, найбільше представників Львівської області було у списках ВО «Свобода». На основі проведених досліджень аналітики ОПОРА дійшли висновку, що політичні симпатії як населення, так і чиновників Львівщини були чітко сформовані, а представники місцевої політичної еліти, виходячи на загальнодержавний рівень, підтримували конкретну партійну ідеологію, а не виявляли свою прихильність інертно популярним політичним силам.

У аналітичному звіті Громадянської мережі ОПОРА «Рік діяльності депутатів-мажоритарників Львівщини у Верховній Раді VIII скликання» проаналізовано парламентську активність 12 депутатів від Львівської області. Автори документа проаналізували законотворчу діяльність депутатів від Львівщини. Ними було виявлено депутатів, які подали найбільшу (В. Парасюк, О. Юринець, Д. Добродомов) та найменшу (А. Лопушанський та А. Кіт) кількість законопроектів упродовж року. Зокрема, у звіті наголошувалося, що за участі львівських мажоритарників у Верховній Раді України було підготовлено трохи більше 5% усіх законопроектів⁵⁸⁹. У другій частині звіту наведені короткі біографічні дані про депутатів-мажоритарників, подана детальна інформація про політичну діяльність кожного, зазначено, якою мірою були виконані передвиборчі обіцянки кожного депутата.

Серед матеріалів Громадянської мережі ОПОРА знаходимо матеріали щодо піар-технологій, до яких вдаються нардепи Львівщини. У грудні та січні 2019 р. мережею ОПОРА було зафіксовано 35 фактів «піару» народних депутатів на об'єктах, які були здійснені коштом державного та обласного бюджету. У статті зазначено, що найчастіше, в 11 з 35 випадків «піарилися» на спорудженні або ремонті шкіл та дошкільних установ. У 9 ви-

---

⁵⁸⁹ Рік діяльності депутатів-мажоритарників Львівщини у Верховній Раді VIII скликання. URL: https://opora.lviv.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analysis_MPs_1year.pdf

падках приводом для привернення уваги громадськості до діяльності певного депутата ставав не один конкретний об'єкт, а низка об'єктів, на які раніше виділялися кошти з державного або обласного бюджету, про що звітували народні обранці⁵⁹⁰.

Певний інтерес викликають публікації, пов'язані з аналізом медіаринку Львівщини і, зокрема, стаття Н. Онисько «Кому належать львівські ЗМІ»⁵⁹¹, в якій наведені цікаві дані про структуру львівських засобів масової інформації (ЗМІ) та їх медіавласників станом на серпень 2015 р. Серед основних медіавласників, які мали відношення до політичної сфери, автор виділив братів Дубневичів, які мали контроль над «Львівською газетою», радіо FM «Галичина», телекомпанією «Гал-ТБ»; П. Димінського (телеканал ZIK, сайт Zik.ua); М. Хом'яка (ТРК «Львівська хвиля», Гал-інфо); А. Садового (Радіо Люкс, Zaxid.net, Телеканал 24, Радіо 24, Football 24)⁵⁹².

Болісні питання, пов'язані зі сміттєвою кризою, порушив у своїй публікації активний громадський діяч та популярний український поет А. Любка⁵⁹³. Оскільки проблема була політизована, автор зазначив, що історія з львівським сміттям матиме далекосяжні наслідки не лише для міського голови А. Садового, але й для регіональної політичної еліти, Прем'єр-міністра та навіть Президента. А. Любка загострив питання ставлення влади до проблем «столиці» Західної України та критикував відмову центральної влади та державних чиновників у наданні допомоги місту, констатуючи тим самим відсутність згоди поміж політиками у власній країні перед викликами та загрозами.

Не можемо залишити поза увагою проблеми децентралізації влади та роль у ній львівської регіональної політичної еліти. У

---

⁵⁹⁰ 35 разів нардепи від Львівщини задля «піару» використовували об'єкти, профінансовані за бюджетні кошти. URL: <https://opora.lviv.ua/lvivshhyna-vid-pochatku-roku-35-raziv-nardepy-zadlya-piaru-vykorystovuvaly-ob-yekty-profinansovani-zabyudzhetni-koshty/>

⁵⁹¹ Онисько Н. Кому належать львівські ЗМІ. URL: <https://detector.media/withoutsection/article/110346/2015-08-22-komu-nalezhat-lvivski-zmi/>

⁵⁹² Там само.

⁵⁹³ Любка А. Про сміття львівське і київське. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/pro-smittya-lvivske-i-kyivske>

цьому контексті цінними є: стаття І. Верещук «Особливості територіальної організації влади Львівської області»⁵⁹⁴, аналітичне дослідження «Оцінка реалізації реформи місцевого самоврядування на Львівщині у 2016 р.»⁵⁹⁵ та стаття Т. Базюка «Децентралізація на Львівщині: рік третій»⁵⁹⁶. Так, І. Верещук (Рава-Руський міський голова) розглянула основні проблеми територіальної організації влади Львівської області. Однією з основних проблем у сфері територіальної організації влади на Львівщині авторка виокремила надмірну подрібненість адміністративно-територіальних одиниць базового рівня – сіл, селищ, міст – та їх фінансово-економічну неспроможність. Львівська область посідає перше місце в Україні за кількістю міст районного значення, друге місце – за кількістю сільських рад (перше місце займає Вінницька область) та перше місце за кількістю сільських населених пунктів⁵⁹⁷.

В аналітичному дослідженні «Оцінка реалізації реформи місцевого самоврядування на Львівщині у 2016 р.» авторами вивчено особливості процесу реформування місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою та державної регіональної політики і зазначено, що у 2015 р. (відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад») були проведені перші вибори та переведені на прямі міжбюджетні відносини 15 об'єднаних територіальних громад (ОТГ) у Львівській області. Упродовж 2016 р. проведені перші вибори ще у семи ОТГ, при цьому у шести громадах такі вибори відбулися лише 18 грудня, що суттєво ускладнило для них входження у новий бюджетний рік⁵⁹⁸. Досить

---

⁵⁹⁴ Верещук І. Особливості територіальної організації влади Львівської області. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48010/16-Vereschuk.pdf?sequence=1>

⁵⁹⁵ Баранецький Т. Оцінка реалізації реформи місцевого самоврядування на Львівщині у 2016 році. URL: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Otsinka-realizatsiyi-reformi-mistsevogo-samovryaduvannya-na-Lvivshhini-u-2016-rotsi.pdf>

⁵⁹⁶ Базюк Т. Децентралізація на Львівщині: рік третій. URL: <https://zbruc.eu/node/66049>

⁵⁹⁷ Верещук І. Особливості територіальної організації влади Львівської області. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48010/16-Vereschuk.pdf?sequence=1>

⁵⁹⁸ Баранецький Т. Оцінка реалізації реформи місцевого самоврядування на Львівщині у 2016 році. URL: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2017/10/Otsinka-realizatsiyi-reformi-mistsevogo-samovryaduvannya-na-Lvivshhini-u-2016-rotsi.pdf>

грунтовним є аналіз дохідної частини бюджетів ОТГ, джерел фінансової підтримки для здійснення великої кількості проектів та перспективного плану формування територій спроможних громад Львівщини, схваленого Львівською обласною радою 7 липня 2015 р. Отримана інформація дозволила дещо глибше проаналізувати сповільнені темпи децентралізації влади на Львівщині та зосередити увагу на діяльності в цьому напрямі львівської регіональної політичної еліти.

Публікація Т. Базюка «Децентралізація на Львівщині: рік третій» має дещо викривальний характер, оскільки в ній можна знайти не лише констатацію результатів понад дворічної роботи з децентралізації влади на Львівщині, але й також інформацію про байдужість цим процесам керівників та політиків різного рівня: небажання займатися проблемами, замість виконання поточних завдань, прагнення «викроїти» майбутні громади згідно з інтересами місцевих керівників, великих бізнесменів чи політиків. Автор зазначив, що непрямим підтвердженням цього може бути той факт, що в дев'яти із двадцяти районів області не було створено жодної ОТГ⁵⁹⁹.

Підсумовуючи, варто зазначити: а) Львівщина завжди викликала особливий інтерес з боку дослідників. Утім, спостерігається певна нерівномірність у кількості аналітичних матеріалів, присвячених вивченню регіональних політичних еліт Львівщини: відносно мало на початку 1990-х рр. та значно більше на початку 2000-х рр.; б) більшість проаналізованих матеріалів та публікацій лише дотично стосуються досліджуваної проблематики та висвітлюють питання регіональної політичної еліти побіжно – у контексті інших проблем (політичної культури еліти, виборчих кампаній, належності чи незалежності ЗМІ, децентралізації влади тощо). Проаналізований історіографічний матеріал допомагає розкрити специфіку регіональної політичної еліти Львівщини, усвідомити механізми її рекрутування, визначити цінності регіональних правлячих еліт, їхню політичну культуру та поведінку, оцінити їхній внесок у розвиток регіону.

---

⁵⁹⁹ Базюк Т. Децентралізація на Львівщині: рік третій. URL: <https://zbruc.eu/node/66049>

**АНАЛІЗ ЕМПІРИЧНОЇ БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ
РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ:**

а) СУМЩИНИ

Дослідити усі аспекти діяльності регіональних політичних еліт конкретного регіону – Сумщини можна лише за допомогою ґрунтовної джерельної бази, у якій ми виділили такі групи: 1) сайти державних органів влади та місцевого самоврядування, насамперед, Сумської обласної ради, Сумської обласної державної адміністрації, районних державних адміністрації, районних рад; 2) друковані та електронні засоби масової інформації – загальноукраїнські, обласні та районні; 3) довідники (друковані та електронні); 4) сайти джерел особового походження (на яких розміщені записки, інтерв'ю); 5) сайти політичних партій і громадських організацій у регіоні та сторінки обласних відділень політичних партій у Facebook, а також аналітичних центрів (насамперед, рейтинги, дос'є, компромати, інтерв'ю, блоги) (наприклад, Медіа-коло. Сумський прес-клуб (<http://mediakolo.sumy.ua/>) дослідження Громадянської мережі «ОПОРА» (<https://www.opora.ua.org/>) та інші).

До *першої групи джерел* відносимо сайт Сумської обласної ради, він є активним, постійно оновлюється, містить, насамперед, офіційні документи: рішення сесій п'ятого (2006–2010)⁶⁰⁰, шостого (2010–2015)⁶⁰¹ та сьомого (2015–т.ч.)⁶⁰² скликань, проекти рішень⁶⁰³, розпорядження голови обласної ради⁶⁰⁴, протоколи та результати голосувань⁶⁰⁵, біографії керівників⁶⁰⁶ та депутатів

---

⁶⁰⁰ Рішення сесій Сумської обласної ради п'ятого скликання (2006–2010). URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/5-sklykannja.html>

⁶⁰¹ Рішення сесій Сумської обласної ради шостого скликання (2010–2015). URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/6-sklykannja.html>

⁶⁰² Рішення сесій Сумської обласної ради сьомого скликання (2015 – т. ч.). URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/7-sklykannja.html>

⁶⁰³ Проекти рішень Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/proekty-rishen.html>

⁶⁰⁴ Розпорядження голови Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/rozp.html>

⁶⁰⁵ Протоколи засідань сесій Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/protokoly/protocols-sessions.html>

⁶⁰⁶ Керівництво Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/pro-oblasnu-radu/kerivnytstvo-oblasnoji-rady.html>

сьомого скликання⁶⁰⁷, а також інформацію про партійність депутатів чи її відсутність, трудову діяльність, новини про депутатську діяльність, в окремих – вказані помічники, звіти про їхню роботу, депутатські фракції в раді, постійні комісії та інформацію про виконавчий апарат, а також декларації усіх співробітників, щоправда, лише за 2015 р. У розділі «Очищення влади» представлені результати перевірки достовірності відомостей, наданих посадовими особами виконавчого апарату щодо 29 осіб, з яких лише троє чоловіків та 26 жінок.

Цінними для нашого дослідження були матеріали сесій Сумської обласної ради. Зокрема, матеріали сьомої (позачергової) сесії 9 листопада 2006 р., яка обговорювала питання щодо суспільно-політичної ситуації в області у зв'язку з поверненням в Україну экс-голови Сумської обласної державної адміністрації В. Щербаня. Окремий інтерес становив виступ голови Сумської обласної ради В. Шапошніка, в якому йшлося про якість регіональної політичної еліти⁶⁰⁸.

Сайт Сумської обласної державної адміністрації дає можливість ознайомитися з економічними ресурсами області завдяки програмам соціального та економічного розвитку Сумської області за 2013–2019 р., а також цільовим програмам «Обласна програма підтримки співробітництва об'єднаних територіальних громад на 2018–2019 роки», «Програма розвитку малого та середнього підприємництва в Сумській області на 2017–2020 роки» та низці інших. Із сайту довідуємося не лише про дані офіційної біографії чинних очільників області, але й про їхню діяльність у попередні роки. Зокрема, про заступницю голови І. Купрейчик, яка упродовж серпня 1995 – вересня 2004 рр. та листопада 2014 – травня 2015 рр. тимчасово не працювала, а у грудні 2012 – листопаді 2014 рр. була народним депутатом України, членом Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя. Уродженцями Сум були голова ОДА М. Ключко та один із його заступників –

---

⁶⁰⁷ Депутати сьомого скликання Сумської обласної ради. URL: <https://sorada.gov.ua/pro-oblasnu-radu/deputaty-oblasnoji-rady/deputaty.html>

⁶⁰⁸ Рішення 7 (позачергової) сесії обласної ради п'ятого скликання (09.11.2006). URL: <https://sorada.gov.ua/dokumenty-oblrady/5-sklykannja/category/13-rishennja-7-sesiji.html>

О. Милаш, а першим заступником був тридцятирічний уродженець Донецька – В. Акперов.

У розділі сайту «Про реалізацію Закону України «Про очищення влади»» містяться заяви, декларації та результати перевірки керівників обласної державної адміністрації – В. Акперова, І. Боршоша, І. Купрейчик та Д. Живицького, апарату, представників структурних підрозділів, керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління ОДА, керівників територіальних органів виконавчої влади в Сумській області. Однак інформація про очільника області була відсутня. Уся ця інформація сприятиме розкриттю питання регіональних політичних еліт Сумщини.

Важливим джерелом для дослідження регіональних політичних еліт Сумщини є архів новин на сайті Сумської обласної державної адміністрації, який розкривав позиції керівників області на апаратних нарадах, обласних заходах, під час формальних і неформальних зустрічей з громадськістю області та закордонними гостями. (Наприклад, матеріали зустрічі під час молитовного сніданку у Сумах містять виступ американського громадського діяча, співголови організації «Капітолійський пагорб» Д. Роллера, у якому йдеться про духовні цінності, на яких базується особистість лідера, державотворця чи політика, а також про їх важливість для всього суспільства⁶⁰⁹).

Цінний сегмент джерельної бази – офіційний сайт Сумської міської ради, її виконавчих органів та міського голови «Сумський новинний портал», який містить значну кількість інформації щодо діяльності керівництва області, міста, районів. Інформаційний портал містить списки депутатів міської ради, починаючи з I скликання (1990–1994 рр.), біографії секретарів міської ради та персональний склад постійних комісій VI скликання⁶¹⁰; список

---

⁶⁰⁹ Джордж Роллер подякував керівництву Сумщини за традицію проведення молитовних сніданків. URL: <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/18764-opno.html>

⁶¹⁰ Міська влада. Історія. URL: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%D1%81%D1%83%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0+%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0+%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0>

усіх міських голів в історії міста, біографію попереднього та чинного голови міської ради, його заступників⁶¹¹, а також звіти міських голів, починаючи з 2006 р.⁶¹² Для вивчення економічних ресурсів міста цінними були: «Програма економічного і соціального розвитку м. Суми на 2019 рік та основні напрями розвитку на 2020–2021 роки», «Програма економічного і соціального розвитку м. Суми на 2018 рік та основні напрями розвитку на 2019–2020 роки», «Інформація про основні показники економічного і соціального розвитку міста Суми за підсумками 2018 року», «Економічний і соціальний стан міста» та низка інших. Певне уявлення про представників регіональної політичної еліти дають документи, розміщені на сайті міської ради. Серед них: «Статут міста», «Містобудівна документація», «Програми розвитку міста», «Економічний і соціальний стан міста», «Рішення міської ради (2002–2019)», «Рішення виконавчого комітету (2004–2019)», «Розпорядження міського голови (2004–2019)» та проекти документів⁶¹³.

Біографії очільників районних рад та районних державних адміністрацій (голови, першого заступника голови, заступника голови), розміщені на відповідних сайтах, дозволяють простежити походження, освіту, партійність та їхню трудову діяльність. Аналіз біографії дав підстави виокремити тенденцію, яка характерна для переважної більшості керівництва районів – усі вони є вихідцями з Сумської області та району, у якому працюють, що є свідченням регіональної ідентичності сумської політичної еліти. Винятком є Путивльський район, у якому голова районної державної адміністрації М. Шульга – уродженець Чернігівської області, а його заступник М. Биряк – Закарпатської області⁶¹⁴, та Шостинський район, перший заступник голови І. Волинець – уродженець

---

⁶¹¹ Міський голова. URL: <https://smr.gov.ua/uk/miska-vlada.html>

⁶¹² Міська влада. Звіти міського голови. URL: <https://smr.gov.ua/uk/miska-vlada/miskij-golova/zviti.html>

⁶¹³ Перелік документів Сумської міської влади. URL: <https://smr.gov.ua/uk/dokumenty.html>

⁶¹⁴ Путивльська районна державна адміністрація Сумської області. Офіційний сайт. Керівництво. URL: <http://ptvl.sm.gov.ua/index.php/uk/>

Чернігівської області⁶¹⁵. У процесі вивчення сайтів районних рад та районних державних адміністрацій ми зіткнулися з низкою труднощів, а саме – відсутністю базової інформації. Зокрема, на сайтах Лебединської, Недригайлівської, Охтирської, Сумської, Тростянецької районних державних адміністрації дані про очільників району взагалі відсутні; інформація про керівництво Білопільської РДА оновлювалася 11.04.2016⁶¹⁶, а декларації про доходи у більшості очільників району відсутні, а ті, що є найсвіжіші, датовані 2015 р.

Досить цінним для дослідження був офіційний сайт Сумського земляцтва в Києві, яке налічувало понад 800 членів, серед яких 16 академіків, 65 докторів наук, 75 кандидатів наук та ін.⁶¹⁷, які представляли сегмент наукової еліти. Частина членів земляцтва – це колишні очільники Сумщини, що дає можливість простежити їхнє кар'єрне зростання поза межами області.

Загалом, можемо говорити, на основі детального вивчення сайтів органів державної влади і місцевого самоврядування, про те, що у коло регіональної політичної еліти входили люди різних професій, які володіли неоднаковим соціальним, освітнім та іншим статусом.

Другу групу джерел становлять друковані та електронні періодичні видання, основними різновидами яких є газети, журнали та їхні електронні версії. Зокрема, такі видання, як «Фокус», «Кореспондент», «Український Тиждень», які упродовж років відтворювали інформацію про представників регіональної політичної еліти, у тому числі і Сумської області, формуючи «образ» того чи іншого політика. Неодноразово «героєм» матеріалів «Українського Тижня» був голова Сумської ОДА Ю. Чмирь. Назви новин свідчать дуже багато про очільника області. Серед найбільш знакових: «У Чмиря обгрунтували неконкурентний тендер на

---

⁶¹⁵ Шостинська районна державна адміністрація Сумської області. Офіційний сайт. Керівництво. URL: <http://shst.sm.gov.ua/index.php/uk/press/5-pres-sluzhba>

⁶¹⁶ Білопільська районна державна адміністрація Сумської області. URL: Офіційний сайт. <http://blp.sm.gov.ua/index.php/uk/news>

⁶¹⁷ Сумське земляцтво. URL: <http://sumzeml.net.ua/ua/%d0%b3%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b0/>

47 млн грн підтримкою Януковича» (14.08.2013), «Чмирь через суд намагається відібрати земельну ділянку в іноземних інвесторів» (24.09.2013); «Янукович знайшов собі талановитого комунікатора» (24.12.2013); «Проти Чмиря відкрили кримінальне провадження» (17.03.2014); «ГПУ запідозрила экс-заступника голови АП у силовому розгоні Євромайдану» (08.02.2017); «На Сумщині прокуратура завершила розслідування щодо экс-заступника голови АП часів Януковича» (01.08.2017); «Суд наклав арешт на кошти экс-заступника голови АП часів Януковича» (26.12.2017) і т. і. Йшлося й про те, що на посаді очільника Сумщини і в кріслі депутата Верховної Ради України, працюючи в Комітетах з питань фінансової і банківської діяльності та з питань економічної політики, Ю. Чмирь став власником неймовірної кількості майна та активів⁶¹⁸. Протиправні дії, корупційні скандали, фігурування у кримінальних справах не завадили призначенню голови Сумської обласної державної адміністрації Ю. Чмиря заступником голови Адміністрації Президента, відповідальним за гуманітарний розвиток та комунікації, який «зможе донести суспільству все, що тільки влада забажає, будь-яку її нелогічну логіку»⁶¹⁹.

Про кримінальні провадження щодо очільників Сумської області були матеріали й раніше. Найвідомішим фігурантом був В. Щербань. З його іменем пов'язано декілька кримінальних справ, які стосувалися фактів зловживання службовим становищем, перевищення службових повноважень, здирництва, шахрайства з фінансовими ресурсами. Стосовно кількох осіб з оточення екс-голови обласної державної адміністрації завершено досудове слідство, по деяких винесені вироки⁶²⁰.

Не менш важливою була й інформація у матеріалі «Щербань поставив Суми на вуха», у якому йшлося про те, що упродовж п'яти років перебування В. Щербаня на посаді голови Сумської ОДА в області відбувся серйозний передел власності і кілька десятків підприємств регіону перейшли під контроль осіб, що

---

⁶¹⁸ Янукович знайшов собі талановитого комунікатора. URL: <https://tyzhden.ua/Chronicle/97583>

⁶¹⁹ Там само.

⁶²⁰ Щербань поставив Суми на вуха. 09.11.2006. URL: <https://www.obozrevatel.com/news/2006/11/9/144205.htm>

вважалися близькими до экс-голови⁶²¹. Акцентувалася увага на тому, що ще одним з важливих факторів використання ресурсів області було те, що понад 140 підприємств, які діяли на Сумщині, зареєстровані і сплачували податки у Києві⁶²². Ще одним аргументом у джерелі щодо якості діяльності экс-очільника був той факт, що мешканці Сумської області тричі масово збирали підписи проти перебування В. Щербаня на посаді голови обласної державної адміністрації⁶²³. Уся ця діяльність не могла не позначитися на якості регіональної політичної еліти.

Іншими прикладом цінного для дослідження джерела може слугувати матеріал «Господар Його вотчини», в якому йшлося про голову ОДА М. Лаврика, який позиціонував себе як «гарячий, імпульсивний і надзвичайно вразливий»⁶²⁴.

Вагомим сегментом емпіричної бази дослідження регіональної політичної еліти Сумщини були спеціальні випуски журналів «Фокус» та «Кореспондент», які містили інформацію про «100 найбагатших людей України»; «100 найбагатших кандидатів у депутати»; «100 найвпливовіших жінок України»; «200 найвпливовіших українців»; «100 найвпливовіших українців» та інші. Інформація з цих джерел дає досить багато ґрунту для роздумів щодо моральності та якості еліт.

Регіональна преса Сумської області представлена обласною громадсько-політичною газетою «Сумщина» (співзасновники – Сумська обласна рада, Сумська обласна державна адміністрація і трудовий колектив редакції); «Суми і сумчани» (офіційний тижневик Сумської міськради), районними громадсько-політичними газетами та їхніми електронними версіями⁶²⁵. У них розкривається офіційна діяльність очільників області та районів,

---

⁶²¹ Щербань поставив Суми на вуха. 09.11.2006. URL: <https://www.obozrevatel.com/news/2006/11/9/144205.htm>

⁶²² Там само.

⁶²³ Там само.

⁶²⁴ Хозяин Его вотчины. URL: <https://investgazeta.delo.ua/blogi/hozjain-ego-votchiny-264989/>

⁶²⁵ Детал.: Регіональні засоби масової інформації Сумської області. URL: <http://sm.gov.ua/ru/oda/32-pres-sluzhba/145-rehionalni-zasoby-masovoi-informatsii-cumskoi-oblasti.html>

ухвалення ними важливих рішень, взаємовідносини з центром та громадянським суспільством упродовж усього досліджуваного періоду. Ці джерела дають можливість простежити ротацію і рекрутування політичних еліт. Багато важливої інформації, насамперед критичної, щодо діяльності очільників області та районів було розміщено на електронних версіях приватних газет – «Ваш шанс», «Панорама» і «Данкор», які не належать представникам великого капіталу чи політикам. Їхніми власниками були редактори – В. Федірко («Ваш шанс»), Є. Положій («Панорама») та І. Даниленко («Данкор»). Ці джерела дають значний матеріал для розкриття теми «регіональні політичні еліти».

Підтвердженням може слугувати матеріал «Данкор online» «Хто на новенького»?⁶²⁶, в якому йшлося про політичні розклади, шанси і можливості представників сумської регіональної політичної еліти після виборів Президента 2004 р. Претендентом номер один на посаду голови називали экс-очільника області А. Єпіфанова, якому визначалася роль «чистильника» області від донецьких структур. Серед недоліків його діяльності у часи керівництва областю, за версією джерела, «були сильні позиції криміналу». Можливим опонентом А. Єпіфанова називали його колишнього заступника В. Кержакова, який на виборах керував кампанією В. Ющенко на півночі Сумської області. Йшлося також про народних депутатів України І. Рішняка та А. Деркача. Охарактеризовані і основні претенденти на посаду голови міської ради.

Важливим джерелом інформації для розкриття теми «Регіональна політична еліта Сумщини» були сайти: Данкор онлайн (<http://dancor.sumy.ua/>), 0542.ua <https://www.0542.ua/>, Сумські дебати <http://debaty.sumy.ua/>, Sumy.Today <http://sumy.today/>, The Sumy Post <http://sumypost.com/>, RegioNews-Суми <https://regionews.sumy.ua/>, Спецкор <http://spec-kor.com.ua/>, Xpress <http://xpress.sumy.ua/>, а також Неделя <https://nedelya.info/> і Шостка. Інфо <http://shostka.info/>. Зокрема, завдяки цим сайтам можна розкрити питання про економічні ресурси регіональної політичної еліти як владної, так і

---

⁶²⁶ Кто на новенького? 23.12. 2004. URL: <http://www.sumy.net.ua/News/re/0412243.html>

бізнес-еліти; взаємозв'язки еліти та бізнесу; проаналізувати рівень довіри до представників регіональних політичних еліт.

Спроби заволодіти економічними ресурсами області, поділ власності, захоплення підприємств за участі владних структур були представлені на названих сайтах, а також повідомлялося про створення бізнес-імперії В. Щербаня, захоплення пакетів акцій підприємств, які його цікавили, скандали навколо заводу «Резинотехніка» та інших. Менеджмент заводу відкрито заявляв про тиск обласної влади з вимогою передати акції. Так чи інакше, однак за п'ять років правління В. Щербаня його група стала власницею більшості підприємств і багатьох об'єктів нерухомості⁶²⁷.

Тема взаємостосунків керівників області з представниками бізнесу, колишніми представниками влади неодноразово розглядалася на сторінках періодичних видань. Так, газета «Панорама» у липні 2010 р. писала про можливі зв'язки нового очільника області Ю. Чмиря із багатьма впливовими людьми Сумщини: В. Щербанем, экс-міським головою Сум В. Омельченком та народним депутатом України А. Деркачем⁶²⁸. Місцеві експерти стверджували, що діяльність Ю. Чмиря може бути вкрай залежною від людей, що активно сприяли його призначенню. Крім того, голові області дорікали «відсутністю управлінського досвіду, доведенням до банкрутства шосткинської компанії «Свема», спробами впливати на Кролевецький хлібокомбінат»⁶²⁹. Влада і бізнес досить чітко і тісно співпрацювали.

Тема кадрових ротацій на Сумщині, взаємостосунки керівництва області з центральною владою та окремими представниками, а також частково портрети очільників області представлено у матеріалі «Сімейна справа. Віктор Ющенко звільнив сумського губернатора Павла Качура, призначивши на його місце свого земляка»⁶³⁰.

---

⁶²⁷ Щербаня попросят вернуть акции. URL: <http://www.sumy.net.ua/News/re/0501187.html>

⁶²⁸ Литовченко Д. Юрій Чмирь: «Завдання – реалізація президентських програм». URL: <http://www.vsisumy.com/archive/panorama/604/yuriy-chmir-zavdannya-realizaciya-prezidentskih-programquot>

⁶²⁹ Там само.

⁶³⁰ Семейное дело. Виктор Ющенко уволил сумского губернатора Павла Качура, назначив на его место своего земляка. URL: <http://www.dsnews.ua/politics/art35343>

Актуальною для регіональної еліти Сумщини було питання свій чи чужий, тобто вихідець з регіону чи «чужак». За даними А. Єпіфанова, за час правління В. Щербаня з Донбасу на Сумщину приїхало близько 200 керівників різних рангів⁶³¹. Аналіз біографій очільників області дає підстави твердити, що традиційно більшість керівників обласної та районних рад були вихідцями зі Сумщини (А. Бондаренко, А. Єпіфанов, М. Берфман, Ю. Жарков, М. Лаврик, М. Клочко та інші).

Тема моралі і моральності регіональної політичної еліти активно висвітлювалася у інтернет-виданнях. Наприклад, ставлення громадян Сум до влади міста, до її моралі проявилось під час церемонії прощання із загиблим на Майдані О. Братушко. Між присутніми на відспівуванні людьми і представниками влади сталася бійка. Народ не пропустив чиновників у театр. Представники влади: голова міської ради Сум Г. Мінаєв зі своєю дружиною, зі заступником О. Донцовою, директором департаменту інфраструктури Я. Куцом і депутатом міської ради С. Малюком спробували обійти натовп людей і зайти в театр з боку Петропавлівської, але люди стали заплывувати їх та закидали яйцями, скандуючи «Заяву», «Ганьба», «Банду геть». Обплываних чиновників провели центральними вулицями⁶³².

Значний резонанс у низці інтернет-видань мав допис заступника Сумського міського голови М. Галицького у Facebook про те, що представників ЛГБТ-спільноти потрібно відправити в концтабори. Він також заявив, що категорично не сприймає політику уряду щодо потурання ЛГБТ-пропаганді та впровадження гендерної ідеології⁶³³.

---

⁶³¹ Ключевой претендент на губернаторский пост Сумщины обещает глобальные «антищербаневские чистки». URL: <http://www.sumy.net.ua/News/re/05011810.html>

⁶³² Мэра Сум заплывали и забросали яйцами во время отпевания погибшего на Майдане сумчанина (фото+видео). URL: <https://www.0542.ua/news/482066/mera-sum-zaplevali-i-zabrosali-ajcami-vo-vrema-otpevania-pogibsego-na-majdane-sumcanina-fotovideo>

⁶³³ Геїв і лесбіянок відправити у концтабори: заступник мера Сум пояснив свою заяву. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/geiv-i-lesbiiyanok-vidpraviti-u-kontstabori-zastupnik-mera-sum-poyasniv-svoyu-zayavu.htm>

Зі зміною Президента України у 2019 р., звільненням голови обласної державної адміністрації один із інтернет-ресурсів поставив риторичне запитання: «скільки ж людей можуть віднести себе до категорії «свідомих патріотів Сумщини» і чи перевищує їх кількість, кількість родичів чиновників Сумської ОДА?»⁶³⁴. Це теж стосується якості регіональної еліти.

В умовах російсько-української війни у прикордонній області важливою є позиція представників регіональної влади щодо Російської Федерації. Газета «Xpress» розмістила інформацію про те, що уряд РФ Постановою від 25 грудня 2018 р. «у зв'язку з недружніми діями України щодо російських громадян і юросіб» розширив «Перелік фізичних осіб, стосовно яких вводяться спеціальні економічні заходи (санкції)». До переліку з 567 прізвищ ввійшло п'ять народних депутатів України від Сумщини і двоє її уродженців. Це – І. Молоток, О. Сугоняко, М. Лаврик, О. Медунія і В. Бухарев, уродженець с. Дунаєць Глухівського району, голова Державної прикордонної служби України П. Цигикал та колишній регіонал, а нині член Політичної Партії «Опозиційний блок», член Комітету Верховної Ради України з питань інформатизації та зв'язку, генеральний директор телекомунікаційної компанії «ММДС-Україна», народний депутат Ю. Мороко, на прізвисько «Дідусь Мобілич». Дані про місце народження (місто/село) в мережі відсутні. На сайті Верховної Ради України вказано тільки, що «народився в Сумській області»⁶³⁵. Показово те, що у списку відсутній народний депутат України від Сумщини А. Деркач.

Таким чином, можемо констатувати, що друковані та електронні засоби масової інформації є цінним джерелом для дослідження регіональної еліти Сумщини.

Третьою групою джерел є різноманітні довідники (друковані та електронні). Представники сумської регіональної політичної еліти були представлені, що закономірно, у загальноукраїнських

---

⁶³⁴ Сумщина остається без свого Губернатора. URL: <https://city.sumy.ua/sumy/sumshhina-ostaetsya-bez-svoego-gubernatora/>

⁶³⁵ П'ятеро нардепів від Сумщини і двоє її уродженців потрапили до санкційного списку Росії. URL: <http://xpress.sumy.ua/news/politics/211828/>

довідниках, у яких подані офіційні біографічні дані. Більш цінними для нашого дослідження були довідники «Сумщина від давнини до сьогодення»⁶³⁶, енциклопедичний довідник «Сумщина в іменах»⁶³⁷, «Сумщина в іменах: Альбом ілюстрацій до енциклопедичного довідника»⁶³⁸, «Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки» (2005)⁶³⁹ та «Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки» (2008)⁶⁴⁰.

З особливим пієтетом ставилися очільники області до збірника «Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки», який містив низку рубрик: «Родом із Сумщини», «Сумщина офіційна», «Наші сучасники», «Знайомтесь – Сумщина», «Історичні постаті»⁶⁴¹. Голова Сумської обласної ради В. Шапошнік стверджував, що «це не просто довідник, не візитна картка нашої славної області, репрезентація найбільш видатних, заслужених, визнаних в Україні представників Сумщини»⁶⁴². Вітаючи вихід другого випуску презентаційно-іміджевого довідника «Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки», тодішній голова Сумського земляцтва в м. Києві В. Стельмах був переконаний, «що кожен із нас є творцем своєї долі, а також і щасливої долі краю та країни в цілому»⁶⁴³.

Певний інтерес для дослідження регіональної еліти Сумщини становить спецпроект сумської газети «Панорама» «Нестерпна

---

⁶³⁶ Сумщина від давнини до сьогодення: наук. довід./Сум. облдержадміністрація, Держархів Сумської обл. / упоряд. Л. А. Покидченко. Суми: Слобожанщина, 2000. 384 с.

⁶³⁷ Сумщина в іменах: енциклопед. довідник / редкол.: В. П. Щербань, М. О. Соколов, Л. С. Латишева та ін.; гол. ред. В. Б. Звагельський. Суми: АС-Медіа, 2003. 624 с.

⁶³⁸ Сумщина в іменах: Альбом ілюстрацій до енциклопедичного довідника / укл. В. Ю. Панасюк, В. С. Соколов, В. К. Шейко та ін. Суми: АС-Медіа, 2003. 184 с.

⁶³⁹ Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки: довід.-біогр. вид. Вип. 1. Київ, 2005. 260 с.

⁶⁴⁰ Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки: довід.-біогр. вид. Вип. 2 / авт.–упоряд. В. В. Болгов. Київ, 2008. 173 с.

⁶⁴¹ Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки: довід.-біогр. вид. Вип. 1. Київ, 2005. 260 с.

⁶⁴² Хто є хто на Сумщині. Видатні земляки: довід.-біогр. вид. Вип. 2 / авт.–упоряд. В. В. Болгов. Київ, 2008. 173 с.

⁶⁴³ Там само.

легкість буття» – «Топ 50: найавторитетніших і найвпливовіших людей Сумщини», який проводився упродовж кількох років. У проєкті були представлені керівники Сумської області з короткою оцінкою їхньої діяльності як політиків, державних діячів і особистостей. Матеріал про кожного претендента мав оригінальну назву, яка вдало характеризувала претендента на звання впливового і авторитетного. Зокрема, назва матеріалу 2005 р. про М. Берфмана – «Осінь патріарха»⁶⁴⁴, відповідно, 2006 р. – «Патріарх місцевої політики»⁶⁴⁵. А у спецпроєкті «Панорами» «Людина року. Рейтинг 2008» він був удостоєний звання «Енергозберігач» за значний внесок у справу енергозбереження області⁶⁴⁶. Цінними були і статистичні збірники⁶⁴⁷.

Окрему – *четверту групу джерел* становлять сайти джерел особового походження, насамперед, мемуарна література, в яких автор представляє самого себе, своїх близьких, оточення у найрізноманітніших повсякденних ситуаціях «розкриває перед нами все своє життя, з усію відвертістю і простотою»⁶⁴⁸. Понад те, у джерелах особового походження закладена «своєрідна інформація соціально-психологічного рівня, відсутня в інших видах джерел». Мемуари А. Єпіфанова «Свій серед своїх: біографічно-документальна оповідь» (К.: ТОВ ВПЦ «Літопис – ХХ». 2015. 252 с.) на прикладі власної долі, життя Сумського регіону розкривають проблеми становлення та функціонування незалежної Української держави та нової політичної еліти регіону. А. Єпіфанов переконував, що «справжнього чиновника потрібно вирощувати, берегти його, вкладати в нього кошти і тоді буде максимальна

---

⁶⁴⁴ Топ 50: самые авторитетные и влиятельные люди Сумщины 2005 года: спецпроект «Панорамы» «Невыносимая легкость бытия». Сумы, 2006. С.16.

⁶⁴⁵ Топ 50: спецпроект «Панорамы» «самые авторитетные и влиятельные люди Сумщины 2006 года» Сумы, 2007. С.12.

⁶⁴⁶ Топ 50: спецпроект «Панорамы». Человек года. Рейтинг 2008». Сумы, 2009. С.13.

⁶⁴⁷ Жінки і чоловіки в Сумській області. Статистичний збірник. Суми, 2017. 11 с.

⁶⁴⁸ Чечулин Н. Д. Мемуары, их значение и место в ряду исторических источников. Санкт-Петербург., 1891. С.9.

віддача»⁶⁴⁹. При цьому він зазначав, що «ми сьогодні відчуваємо значну нехватку кадрів, справжніх спеціалістів»⁶⁵⁰.

Автор літературного запису книги «Свій серед своїх» А. Єпіфанова, голова Недригайлівського земляцтва в місті Києві, член Національної спілки письменників України М. Гриценко, характеризує книгу, зазначав «ми з одного виміру – з «одних бур'янів». Ми знаємо одних і тих же людей, характери цих людей» і стверджував, що «ця наша спільність надала книзі Анатолія Єпіфанова життєвої правдивості, запахів Недригайлівщини, її колориту»⁶⁵¹.

Не менший інтерес для дослідження регіональної еліти Сумщини становлять спогади А. Єпіфанова⁶⁵², розміщені на електронному ресурсі, які мають певний відступ від канонів біографічного жанру, оскільки переходили з «переказів старовини глибокої» на події порівняно недавні і сучасні – від часів першого секретаря Сумського міськкому КПУ (1972–1988) М. Лушпи, який перебудував обласний центр і здійснив реконструкцію ЖКГ, до часів правління В. Щербаня і М. Лаврика, від «помаранчевої революції» на «сумський Майдан» і причини перемоги на виборах міського голови Г. Мінаєва до містобудівних «нововведень» і земельного «дерібану» і т. і.⁶⁵³. Про взаємовідносини з центром, призначення керівників області та процес формування регіональної політичної еліти у 1992 р. А. Єпіфанов, на той час Представник Президента в Сумській області, згадував: «Владу в області отримав тоді необмежену. З Києвом не потрібно було узгоджувати заступників, глав районних адміністрацій, сам

---

⁶⁴⁹ Презентація книги Анатолія Єпіфанова «Свій серед своїх». URL: <http://ndr.sm.gov.ua/index.php/ru/gumanitarna-politika/kultura-mystetstvo/2125-prezentatsiji-knigi-anatoliya-epifanova-svij-sered-svojiikh>

⁶⁵⁰ Там само.

⁶⁵¹ Там само.

⁶⁵² Анатолій Єпіфанов вспоминает... Часть первая. URL: <http://xpress.sumy.ua/interview/4881/>; Анатолій Єпіфанов вспоминает... Часть вторая. URL: <http://xpress.sumy.ua/interview/4899/> Анатолій Єпіфанов вспоминает... Часть третья. URL: <http://xpress.sumy.ua/interview/4938/>

⁶⁵³ Анатолій Єпіфанов вспоминает... Часть первая. URL: <http://xpress.sumy.ua/interview/4881/>

підбирав собі прокурора області, начальника УМВС і т. і. Самостійно формував свою команду»⁶⁵⁴. Важливо й те, що він чітко розумів політичну відповідальність за доручену справу: «Я один відповідав за область перед Україною, перед Президентом, перед урядом. Але і вся відповідальність, природно, лягала тільки на мене, тим більше, що Київ нічого області не давав – ані дотацій, ані субвенцій»⁶⁵⁵. Постає питання: наскільки сильною та впливовою в регіоні була команда Представника Президента в Сумській області на початку 1990-х.

Різновидом мемуарної літератури, близької до щоденників, є і записні книжки. Цей різновид особових джерел зараховують іноді до автобіографій, мемуарів, хоча вони мають свої особливості. Для нашого дослідження значний інтерес становить «Записна книжка» М. Берфмана, яка розміщена на електронних носіях і яку він назвав спробою «пояснити хоча б самому собі власну біографію. Але, напевно, набагато цікавіший фон: події і люди мого часу»⁶⁵⁶. Своє бажання написати про минуле він пояснював так: «Ніяких регулярних записів я в той час не робив, але деякі особистості і факти здавалися мені настільки цікавими, що я їх записував по гарячих слідах, часто під час довгих і свідомо непотрібних засідань в Києві»⁶⁵⁷. Про себе він писав: «З 92-го року, коли почалася моя кар'єра держслужбовця, політика і політики стали, якоюсь мірою, моїм місцем існування»⁶⁵⁸.

Значна увага у «Записній книжці» приділена проблемі взаємовідносин центру і регіонів, а також політичним портретам Прем'єр-міністрів України Є. Марчука, П. Лазаренка та В. Пусто-

⁶⁵⁴ Анатолий Епифанов вспоминает... Часть первая. URL: <http://xpress.sumy.ua/interview/4881/>

⁶⁵⁵ Анатолий Епифанов вспоминает... Часть третья. URL: <http://xpress.sumy.ua/interview/4938/>

⁶⁵⁶ Берфман М. Записна книжка. URL: http://minayev.com.ua/wp-content/uploads/2016/08/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%94%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA_%D0%90%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%91%D0%B5%D1%80%D1%84%D0%BC%D0%B0%D0%BD.pdf

⁶⁵⁷ Там само.

⁶⁵⁸ Там само.

войтенка. Ймовірно, спілкування з ними підштовхнуло його до цікавого висновку: «За моїми спостереженнями керівники, особливо високого рівня, діляться на два типи: перші в процесі роботи шукають оптимальні рішення, другі шукають або призначають винних у виникненні проблеми і милостиво погоджуються з їхніми пропозиціями щодо її вирішення під їх же особисту відповідальність. На практиці ефективність обох методів приблизно однакова»⁶⁵⁹.

Аналізуючи джерела особового походження, доцільно звернутися до бібліографічних видань, представлених на електронних носіях, які можуть містити спогади, мемуари чи щоденники окремих представників регіональних політичних еліт. Певний інтерес для нашого дослідження становить книга «Марк Берфман: краєзнавча пам'ятка до 75-річчя від дня народження М. А. Берфмана»⁶⁶⁰, яка містить матеріали про М. Берфмана, публікації про нього. А також його характеристику, яка цілком може характеризувати справжнього представника еліти: «був корисний оточенню своїм розумом, досвідом, стриманістю, умінням мислити практично», а ще «мав славу старомодною людини: скромного, чесного і невідкупного. Але й сучасної: наприклад, проводив інтернет-конференції з сумчанами»⁶⁶¹.

Газетні, журнальні, радіо- та телевізійні інтерв'ю розглядатимемо як своєрідний піджанр мемуаристики. Важливим, на нашу думку, у цьому жанрі є врахування не лише того, що написано, а й те – хто пише, адже інтерв'ю дає можливість поглянути на регіональну політичну та економічну ситуацію «зсередини», через

---

⁶⁵⁹ Берфман М. Записна книжка. URL: http://minayev.com.ua/wp-content/uploads/2016/08/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%94%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA_%D0%90%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%91%D0%B5%D1%80%D1%84%D0%BC%D0%B0%D0%BD.pdf

⁶⁶⁰ Марк Берфман: краєзнавча пам'ятка до 75-річчя від дня народження М. А. Берфмана / Центральна міська бібліотека ім. Т. Г. Шевченка; уклад. І. О. Хомайко. Суми, 2014. С. 8.

⁶⁶¹ Там само.

оцінки, світобачення керівників області. Нами було проаналізовано низку інтерв'ю. Серед них: М. Лаврика 2005 р.⁶⁶², В. Щербаня 2006 р.⁶⁶³, П. Качура 2007 р.⁶⁶⁴ та 2010 р. (життєві цінності і політичні переконання)⁶⁶⁵, Ю. Чмиря 2010 р.⁶⁶⁶, І. Яговдика 2014 р.⁶⁶⁷ та «Урядовий кур'єр» з нагоди 75 річниці Сумської області⁶⁶⁸, М. Клочка⁶⁶⁹ та інших. Погляди підприємця Б. Родельса представлені в інтерв'ю «Сумсько-донецька ревізія»⁶⁷⁰. В інтерв'ю М. Полілуя⁶⁷¹ з промовистою назвою «Звільнення Сумської області від політичного беззаконня починається з Глухова» йдеться про вотчину (Глухів та Глухівський район, Шостку і Шостинський район) народних депутатів України О. Медуниці⁶⁷²,

⁶⁶² Каплюк Г. Сумской губернатор Николай Лаврик: «То, что не запрещено законом, разрешено». URL: <https://www.obozrevatel.com/news/2005/7/22/28856.htm>

⁶⁶³ Щербань: «В деле Щербаня я – свидетель». URL: <https://www.rudenko.kiev.ua/interview/scherban>

⁶⁶⁴ Касаткина А. Павло Качур: «Амбіція бути першим має бути!». URL: <http://rama.com.ua/pavlo-kachur-ambitsiya-buti-pershim-maye-buti/>

⁶⁶⁵ Литовченко Д. Павло Качур: «У моїй команді будуть патріоти Сумщини і України». URL: <http://www.vsisumy.com/archive/panorama/614/pavlo-kachur-umoyiy-komandi-budut-patrioti-sumshchini-i-ukrayini>

⁶⁶⁶ Литовченко Д. Юрій Чмирь: «Завдання – реалізація президентських програм». URL: <http://www.vsisumy.com/archive/panorama/604/yuriy-chmir-zavdannya-realizaciya-prezidentskih-programquot>

⁶⁶⁷ Кудлай Е. Яговдик пообещал правду. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/118047>

⁶⁶⁸ Вергіль О. Ігор Яговдик: «Головне – не показники, а добробут і комфорт громади». URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/igor-yagovdik-golovne-ne-pokazniki-dobrobut-i-komf/>

⁶⁶⁹ Коломойцев А. Губернатор Сумщини Микола Клочко про «кадебістські штучки» та як жити без Росії. URL: <http://www.dsnews.ua/politics/gubernator-sumshchini-mikola-klochko-pro-kadebistski-shtuchki--10102016140000>

⁶⁷⁰ Ольшанская Д., Ивченко В. Сумско-донецкая реви́зия. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/articles/politics/30865>

⁶⁷¹ Николай Полилуй: «Освобождение Сумской области от политического беззакония начинается с Глухова». URL: <https://www.0542.ua/news/1018091/nikolaj-poliluj-osvobozhdenie-sumskoj-oblasti-ot-politiceskogo-bezzakonija-nacinaetsa-s-gluhova>

⁶⁷² Олег Медуница: «Бажаю молодому поколінню українців позбутися Януковича». URL: <http://mnk.org.ua/archive/oleg-medunicja-bazhaju-molodomu-pokolinnju-ukrajinciv-po/>

А. Деркача та його соратника О. Бояринцева⁶⁷³. Інтерв'ю розкриває їх як особистостей, показує їхні політичні пріоритети та переконання, цінності, вподобання, смаки.

З інтерв'ю можна почерпнути інформацію про ротацію та селекцію регіональних еліт. В. Щербаню досить часто дорікали, що він збудував «імперію Щербаня». Він спростовував таке твердження, однак визнавав, що за час роботи в Сумській області поміняв дуже багато людей – глав адміністрацій, заступників, проте «жодної людини я не виставив за двері, щоб не запропонувати йому інше місце роботи»⁶⁷⁴. Звинувачення, які йому інкримінували, він спростовував: «Проти мене ж нічого немає! Я – свідок»⁶⁷⁵, мотивуючи тим, що «професіонал завжди керується законом, а політики часто керуються емоціями, вигодою, ситуацією, яка є за вікном»⁶⁷⁶. Позиціонував себе як людину, яка багато зробила для області: «Я там пропрацював 5 років, ми буклет видали, присвячений п'ятиріччю моєї роботи, і в графіках, фотографіях і картинках показали динаміку розвитку регіону. Ми збори проводили, розповідали, що владі вдалося зробити, а що не вдалося»⁶⁷⁷. Це його бачення, а оцінка інших, у тому числі правоохоронних органів, суттєво різнилася від його власної.

Ми використовували й інтерв'ю В. Юценка щодо оцінки його малої батьківщини, до якої він був надто критичний, твердячи, що «Сумщина і до цього дня не має власного політичного портрета, я завжди хотів, щоб цей регіон був більш демократичним»⁶⁷⁸. Натомість тодішній очільник області М. Лаврик зазначав, що

---

⁶⁷³ Николай Полилуй: «Освобождение Сумской области от политического беззакония начинается с Глухова». URL: <https://www.0542.ua/news/1018091/nikolaj-poliluj-osvobozhdenie-sumskoj-oblasti-ot-politiceskogo-bezzakonija-nacinaetsa-s-gluhova>

⁶⁷⁴ Щербань: «В деле Щербаня я – свидетель». URL: <https://www.rudenko.kiev.ua/interview/scherban>

⁶⁷⁵ Там само.

⁶⁷⁶ Там само.

⁶⁷⁷ Там само.

⁶⁷⁸ В. Юценко: Украина потеряла еще 2 года. URL: <https://www.ostro.org/general/politics/articles/242/>

«батьківщина Президента – це така довіра, що і страшно подумати, щоб помилитися десь»⁶⁷⁹.

Про ротацію еліт у регіоні після перемоги на президентських виборах В. Ющенко йшлося в інтерв'ю М. Лаврика. На питання, за яким принципом –квотним чи лише за професіоналізмом людини призначав своїх заступників і голів райдержадміністрацій, М. Лаврик стверджував, що за обома, оскільки домовленості не було в Києві про те, щоб на місцях застосовувати ті квоти, які існували під час формування уряду. Він спілкувався з представниками всіх політичних партій, які підтримали В. Ющенко, вони вносили пропозиції на більшість посад, починаючи від заступників, керівників відділів і управлінь, закінчуючи головами райдержадміністрацій⁶⁸⁰. Сам себе М. Лаврик охарактеризував так: «Можливо, я з тих людей, які швидко пролітають до своєї мети»⁶⁸¹.

Питання регіонального лідерства, наявності команди однодумців йшлося в інтерв'ю экс-голови Сумської ОДА П. Качура. Він переконував, що «лідери команд мають розуміти і бути спроможними розв'язувати проблеми Сумщини»; «політичні команди на місцевому рівні повинні мати власних лідерів, спроможних реалізувати передвиборчі обіцянки»⁶⁸². Про «Команду Качура» говорив, що вона «буде складатися з людей, які можуть похвалитися реальними справами на Сумщині, а також з молодих, перспективних, але принципових»⁶⁸³. Кожен повинен відчувати себе частиною команди, яку об'єднує спільне бачення. Така команда буде стійкою до тиску влади та зможе досягнути реальних змін⁶⁸⁴. Обов'язковою вимогою до всіх членів команди П. Качур вважав «бути патріотом

---

⁶⁷⁹ Каплюк Г. Сумской губернатор Николай Лаврик: «То, что не запрещено законом, разрешено». URL: <https://www.obozrevatel.com/news/2005/7/22/28856.htm>

⁶⁸⁰ Так само

⁶⁸¹ Там само.

⁶⁸² Литовченко Д. Павло Качур: «У моїй команді будуть патріоти Сумщини і України». 21.09.2010. URL: <http://www.vsisumy.com/archive/panorama/614/pavlo-kachur-u-moyiy-komandi-budut-patrioti-sumshchini-i-ukrayini>

⁶⁸³ Так само.

⁶⁸⁴ Литовченко Д. Павло Качур: «У моїй команді будуть патріоти Сумщини і України». 21.09.2010. URL: <http://www.vsisumy.com/archive/panorama/614/pavlo-kachur-u-moyiy-komandi-budut-patrioti-sumshchini-i-ukrayini>

Сумщини і України». П. Качур роботу на Сумщині назвав одним «з найкращих періодів моєї політичної кар'єри»⁶⁸⁵.

Доречно більш детально зупинитися на аналізі інтерв'ю «Данкору», лідера обласного виборчого штабу коаліції «Сила народу» А. Спіфанова, який розкрив власне бачення ситуації в області та першочергові завдання нової влади у 2005 р.⁶⁸⁶. Окремі інтерв'ю є цінними тим, що у них даються характеристики окремим представникам регіональної політичної еліти Сумщини⁶⁸⁷.

Інтерв'ю з экс-головою Сумської обласної ради С. Салатенком, який сьогодні проходить навчання за програмою військового співробітництва у військовому коледжі в Сполучених Штатах Америки, розкриває не лише специфіку діяльності обласної ради після Революції Гідності, а й містить характеристику окремих депутатів, зокрема, про ставлення до чинного голови області. Так, колишній голова зазначав, що ця «Людина прийшла до влади на хабарях і договорняках»⁶⁸⁸, а про раду: «Депутати збираються на 45 хвилин, аби натиснути на кнопки на підтримку заздалегідь ухвалених питань. Або ж з кон'юктурних міркувань – проголосувати за якесь нове призначення»⁶⁸⁹. Про діяльність ради та її досягнення за час керівництва С. Салатенка: «Рік Сумська облрада була дійсно майданчиком політичної дискусії, а не договорняків і решал, – це головне. По-друге, вдалося перекрити основні потоки крадіжок, що призвело до збільшення дохідності комунальних підприємств. Також досягненням вважаю початок перемовин щодо розвитку ІТ-галузі в області»⁶⁹⁰.

---

⁶⁸⁵ Литовченко Д. Павло Качур: «У моїй команді будуть патріоти Сумщини і України». 21.09.2010. URL: <http://www.vsiumy.com/archive/panorama/614/pavlo-kachur-u-moju-komandi-budut-patrioti-sumshchini-i-ukrayini>

⁶⁸⁶ Івченко В., Николов Ю. Сумщина под донетчанами и без них. URL: <http://www.okhtyrka.net/content/view/424/272/>

⁶⁸⁷ Литовченко Д. Павло Качур: «У моїй команді будуть патріоти Сумщини і України». 21.09.2010. URL: <http://www.vsiumy.com/archive/panorama/614/pavlo-kachur-u-moju-komandi-budut-patrioti-sumshchini-i-ukrayini>

⁶⁸⁸ Панфілова О. Семен Салатенко: я не за те сидів в окопах, щоб у мирному житті стати мародером. URL: <http://xpress.sumy.ua/articles/214729/>

⁶⁸⁹ Там само.

⁶⁹⁰ Панфілова О. Семен Салатенко: я не за те сидів в окопах, щоб у мирному житті стати мародером. URL: <http://xpress.sumy.ua/articles/214729/>

Не оминали у своїх інтерв'ю очільники області у різні роки тему виборчих кампаній. Зокрема, у 2005 р. М. Лаврик відзначав, що у Сумській області було багато порушень законодавства під час президентських виборів. За фактами фальсифікації порушено більше сотні кримінальних справ. Що особливо важливо, «у фальсифікаціях задіяні високі посадові особи: і заступники колишнього голови облдержадміністрації, і колишній керівник області, на нього також порушено кримінальну справу»⁶⁹¹. Зазначимо, що інформація, отримана з інтерв'ю, верифікувалася і перевірялася з метою уникнення спотворень чи помилок, а також, щоб не допустити конструювання «міфів» про представників регіональної політичної еліти Сумської області.

П'яту групу джерел становлять сайти політичних партій, громадських організацій в регіоні, сторінки у Facebook, а також аналітичних центрів (насамперед, рейтинги, дос'є, компромати, інтерв'ю, блоги, дослідження та тощо), присвячені окремим впливовим особистостям Сумщини, рівню та критеріям довіри.

Аналіз партійного сегмента регіональних еліт можна здійснити за допомогою сайтів політичних партій у регіоні та сторінок обласних відділень політичних партій у Facebook. Відсутність інформації на сайті Департаменту юстиції в Сумській області про реєстр політичних партій в області значно ускладнило роботу.

Згідно зі сайтом Сумської обласної організації ВО «Батьківщина» в області зареєстровано 28 партійних організацій, з них – 1 обласна, 7 міських обласного значення та 20 районних. Також Сумська обласна ВО «Батьківщина» має 633 первинних партійних організацій. Станом на 1 січня 2019 р. партійна організація Сумщини налічувала 24 937 осіб⁶⁹². Інформація про попередні роки діяльності свідчила про те, що в Сумах повноцінний господар становища – місцева ВО «Батьківщина», чію обласну парторганізацію очолював сумський міський голова О. Лисенко⁶⁹³. Сайт

---

⁶⁹¹ Каплюк Г. Сумской губернатор Николай Лаврик: «То, что не запрещено законом, разрешено». URL: <https://www.obozrevatel.com/news/2005/7/22/28856.htm>

⁶⁹² ВО «Батьківщина». Регіональні осередки. URL: <http://byut.sumy.ua/regions-contacts/>

⁶⁹³ Феодальная Украина. Сумская область. URL: <https://comments.ua/politics/633584-feodalnaya-ukraina-sumskaya-oblast.html>

насичений інформацією про діяльність представників партії в обласному центрі та районах області.

Сторінка сайту Сумської територіальної організації ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРІСТЬ» обмежується інформацією про те, що головою територіальної організації є М. Ключко; керівником Секретаріату територіальної організації – М. Нагорна; юристом територіальної організації – М. Єжжун⁶⁹⁴. Сайт містить інформацію про діяльність представників партії в регіоні.

Не зупиняючись детально на аналізі усіх сайтів політичних партій, зазначимо, що вони дають значний матеріал для дослідження партійної регіональної політичної еліти. Зокрема, можемо стверджувати, що інтеграція в партійні структури, насамперед «партій влади», використовувалася впливовими регіональними політиками і підприємцями для зміцнення своїх позицій і зв'язків у структурах влади упродовж усіх років незалежності.

Упродовж досліджуваного періоду у Сумській області було проведено певну кількість різноманітних рейтингів, які тим чи іншим чином стосувалися регіональної політичної еліти. Усі ці рейтинги ми розглядаємо як «інструменти комунікативного супроводу діяльності регіональних політичних еліт»⁶⁹⁵ і використовуємо для розкриття цінностей, ідентичностей та політичної поведінки регіональної політичної еліти Сумщини. Для прикладу скористаємося опитуванням, проведеним Сумським обласним прес-клубом серед журналістів і керівників громадських організацій області. На нашу думку, воно є знаковим, оскільки у ньому фігурують як політики минулого, так і сьогодення, визначні фігури. Рейтинг політиків, які викликали упродовж 2004 р. найбільшу кількість негативних емоцій, був таким: 1. В. Щербань та В. Омельченко – 25 балів; 2. О. Царенко, народний депутат, невдалий ректор Сумського національного університету – 22; 3. М. Плеханов, начальник обласного управління внутрішніх справ –

---

⁶⁹⁴ Сумська територіальна організація ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРІСТЬ». URL: http://sumy.solydarnist.org/?page_id=6

⁶⁹⁵ Ротар Н. Рейтинг як інструменти комунікативного супроводу діяльності регіональних політичних еліт. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи». Чернівці. 2019. С.76–79.

17⁶⁹⁶. У позитивному рейтингу політиків, тих, хто мав у 2004 р. найбільший авторитет серед журналістів і громадських діячів, трійка переможців така: 1. С. Клочко, депутат міської ради, другий секретар обкому СПУ – 21; 2. Г. Мінаєв, підприємець, активний учасник студентського спротиву і виборів Президента в Сумах – 16; 3. Л. Мельник, професор, один з небагатьох викладачів з першого дня відкрито підтримав акцію студентського спротиву⁶⁹⁷.

Згідно з рейтингом найбагатших людей Сумщини у 2011 р. до нього було включено дев'ять осіб: В. Лук'яненко-старший і В. Лук'яненко-молодший (\$ 124 млн), Г. Дашутін (\$96 млн), Є. Лапін (89 млн), І. Рішняк (63 млн), М. Полілуй (54 млн), В. Щербань (48 млн), Л. Рудакова (48 млн), Н. Дорошенко і В. Гордієнко (39 млн), А. Єпіфанов (23 млн)⁶⁹⁸.

Соціологічною групою «Рейтинг» у рамках проекту «Портрети регіонів» з 16 листопада по 9 грудня 2018 р. було проведено опитування серед мешканців Сумської області. Загалом у дослідженні, здійсненому за методом особистого інтерв'ю, взяло участь 1600 респондентів. Вибірка сформована з урахуванням вікової й гендерної структури області та типу поселення. Похибка становить не більше 2,4%⁶⁹⁹. Мешканці області оцінювали діяльність місцевої влади краще, ніж центральної. Так, лише 8% опитаних задоволені діяльністю Президента П. Порошенка, стільки саме задоволені діяльністю Прем'єр-міністра В. Гройсмана і 5% – Верховної Ради України⁷⁰⁰. Водночас, понад 80% висловили незадоволеність діяльністю центральної влади. Упродовж року рівень задоволеності діяльністю обласної державної адміністрації майже не змінився (21–22%), рівень задоволеністю роботою місь-

---

⁶⁹⁶ Губернатор Щербань и мэр Омельченко лидируют в рейтинге самых неприятных политиков Сумской области. URL: <http://www.sumy.net.ua/News/re/0501176.html>

⁶⁹⁷ Там само.

⁶⁹⁸ Рейтинг самых богатых людей Сумщины. URL: https://censor.net.ua/forum/2595107/reiyting_samyh_bogatyh_lyudeyi_sumschiny

⁶⁹⁹ Портрети регіонів. Сумська область. URL: http://ratinggroup.ua/research/regions/portrety_regionov_sumskaya_oblast.html

⁷⁰⁰ Портрети регіонів. Сумська область. URL: http://ratinggroup.ua/research/regions/portrety_regionov_sumskaya_oblast.html

кого/сільського голови трохи зріс (з 26% до 29%). Рівень задоволеності місцевими головами дещо вищий серед мешканців сіл⁷⁰¹.

Певний інтерес становила для дослідження «Політична карта Сумської області», створена Громадською мережею «ОПОРА», у якій відтворено перебіг парламентської виборчої кампанії 2012 р., здійснено адміністративно-територіальний опис регіону; короткий аналіз соціально-демографічної, економічної та політичної ситуації; подано актуальну електоральну статистику області, охарактеризовано інформацію про суспільно-політичне життя, партійність керівників органів влади, депутатів Верховної Ради України від області та медіа-ринок⁷⁰².

Кадрові зміни серед керівників органів місцевої влади Сумської області, їхня партійна належність; зміна балансу політичних сил в області після подій Євромайдану; наявність нових громадських ініціатив і політичних сил; позиціонування депутатів Верховної Ради України від Сумської області; зміни у структурах власності основних бізнес-груп регіону; випадки притягнення до відповідальності (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної) місцевої владної еліти; позиція регіональних політичних еліт щодо подій Євромайдану та позачергових президентських виборів 2014 р.⁷⁰³ представлені у «Політичній карті Сумської області. 2015».

Цінними для вивчення питання регіональних політичних еліт були результати дослідження Громадянської мережі «ОПОРА» на зразок «Політична мапа одномандатного виборчого округу № 157 (Сумська обл.) 20 травня 2015 року», яка містила характеристики адміністративно-територіальні одиниці округу та соціально-економічну структуру, інформацію про суспільно-політичну ситуацію в окрузі, включаючи Таблиці «Партійність керівників органів влади» та «Партійний та фракційний склад Сумської міської ради, яка належить до виборчого округу № 157 (Сумська область)», про

---

⁷⁰¹ Портрети регіонів. Сумська область. URL: http://ratinggroup.ua/research/regions/portrety_regionov_sumskaya_oblast.html

⁷⁰² Політична карта Сумської області. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/1706-politychna-karta-sumskoji-oblasti>

⁷⁰³ Політична карта Сумської області. 2015. URL: <https://www.oporaua.org/statistika/deputati/4760-lapin-ihor-oleksandrovych?vystupy=1>

медійну ситуація у виборчому окрузі, а також дані про народного депутата України, яка включала «політичну історію» народного депутата України О. Медуниці, бізнес-інтереси, особливості професійної («неполітичної») кар'єри, взаємодію із місцевою елітою, медіавпливи в області⁷⁰⁴. Проаналізовано також попередній зріз активності кандидата у депутати. Зокрема, створення та функціонування постійно діючої громадської приймальні у виборчому окрузі, особиста активність у виборчому окрузі, подання депутатом законодавчих ініціатив та запитів, пов'язаних із місцевими проблемами та інтересами, звітування депутата за результатами 100 днів діяльності та присутність у ЗМІ⁷⁰⁵.

Аналогічно представлено Громадянською мережею «ОПОРА» 158-й округ, в якому перемогу здобув О. Сугоняко і якого характеризують як активного учасника національно-патріотичного громадського руху в м. Суми, зокрема, «помаранчевої революції» 2004 р. та Революції Гідності (участь у заходах Сумського Майдану)⁷⁰⁶. Найбільш повно представлена політична мапа одномандатного виборчого округу № 159 (Сумська область) та характеристика А. Деркача, який «самостійно «політично закріпив» за собою північ області, незважаючи на політичну кон'юнктуру в державі» і який «намагався контролювати політику владних структур в області»⁷⁰⁷.

Багато цінної інформації розміщено на сторінках Громадянської мережі «ОПОРА» щодо партійності регіональних керівників. Серед керівного складу районних державних адміністрацій та районних рад Сумщини напередодні президентських виборів

---

⁷⁰⁴ Політична мапа одномандатного виборчого округу № 157 (Сумська обл.) 20 травня 2015 року. URL: <https://rada.oporaua.org/mapa-kontaktiv/89-mapa-okruhu/sumska-oblast/6184-politychna-mapa-odnomandatnoho-vyborchoho-okruhu-157-sumska-obl>

⁷⁰⁵ Там само.

⁷⁰⁶ Політична мапа одномандатного виборчого округу № 158 (Сумська обл.) 20 травня 2015 року. URL: <https://rada.oporaua.org/80-mapa-okruhu/6185-politychna-mapa-odnomandatnoho-vyborchoho-okruhu-158-sumska-obl>

⁷⁰⁷ Політична мапа одномандатного виборчого округу № 159 (Сумська обл.) 20 травня 2015 року. URL: <https://rada.oporaua.org/80-mapa-okruhu/6186-politychna-mapa-odnomandatnoho-vyborchoho-okruhu-159-sumska-obl>

2019 р. 36 осіб зі 117 були членами партій⁷⁰⁸. Найбільша кількість осіб серед керівників обласних департаментів, керівників районних державних адміністрацій, їхніх заступників та очільників місцевих рад були представниками ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРІСТЬ» – 10. Крім того, 9 посадовців були членами ВО «Батьківщина», 3 – Політичної партії «Воля народу». Серед керівників районних державних адміністрацій партійні квитки мають голова Роменської РДА В. Білоха, який був очільником районної організації політичної партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ», та його колега з Лебедина В. Химич, член ВО «Батьківщина»⁷⁰⁹.

Попри те, що більшість керівників районних адміністрацій є офіційно непартійними, більшість з них у минулому мають зв'язки з тими чи іншими політичними силами. Так, голова Сумської РДА Г. Дорошенко у 2015 р. брав участь у виборах до Сумської обласної ради від ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРІСТЬ», хоча не був членом цієї партії. У 2010 р. він очолював обласну організацію ВО «Батьківщина». Від Радикальної партії Олега Ляшка до Роменської міської ради у 2015 р. балотувався очільник Липоводолинської РДА І. Яременко⁷¹⁰.

Сумська обласна громадська організація Бюро аналізу політики, метою діяльності якої є підвищення рівня політичної культури партійних, громадських та профспілкових об'єднань⁷¹¹, в інтересах громади міста Суми та Сумської області упродовж 2011 р. здійснювала активну діяльність, спрямовану на забезпечення вільного доступу громадян до суспільно важливої публічної інформації. З моменту набрання чинності Закону України «Про

---

⁷⁰⁸ Сумська область: 36 представників керівного складу у РДА та райрадах є партійними. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/vybory-prezidenta/vybory-prezidenta-2019/45676-sumska-oblast-36-predstavnykiv-kerivnoho-skladu-u-rda-ta-rairadakh-ie-partiinymy>

⁷⁰⁹ Там само.

⁷¹⁰ Сумська область: 36 представників керівного складу у РДА та райрадах є партійними. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/vybory-prezidenta/vybory-prezidenta-2019/45676-sumska-oblast-36-predstavnykiv-kerivnoho-skladu-u-rda-ta-rairadakh-ie-partiinymy>

⁷¹¹ Сумська обласна громадська організація Бюро аналізу політики. URL: <http://politanalitik.com/about.html>

доступ до публічної інформації» організація надіслала до різного рівня державних та комунальних установ і організацій Сумщини більше 200 запитів на інформацію, що стосувалися переважно питань доцільності та обґрунтованості обсягів витрат бюджетних коштів. Про це йшлося у публікації «Погралися у публічних політиків... і досить»⁷¹², в якій розкривалися факти перевищення владних повноважень та зловживання посадовим становищем.

Однією з особливостей сучасних регіонів є те, що їхня територія умовно поділена між впливовими політичними гравцями. Згідно з даними джерела «Региональные князьки и корольки: Сумщина» (2008) йдеться про статки та власність на території Сумщини В. Лук'яненко – старшого і В. Лук'яненко – молодшого (\$124 млн), Г. Дашутіна (\$96 млн), Є. Лапіна (\$89 млн), І. Рішняка (\$63 млн), М. Полілуя (\$54 млн), В. Щербаня (\$48 млн), Л. Рудакової (\$48 млн), В. Гордієнка і Н. Дорошенка (\$39 млн), А. Єпіфанова (\$23 млн)⁷¹³. Екс-глава Сумської обласної адміністрації (1999 – 2005) намагається відновити вплив у регіоні, який втратив після «помаранчевої революції».

Певні знакові характеристики представників еліти містяться у матеріалі «Феодалная Украина. Сумская область». Зокрема, зазначається, що «своєю вотчиною Сумщину і особливо північну її частину А. Деркач обрав ще в 1990 р., коли його батько Л. Деркач спочатку був головним митником країни, а потім очолював СБУ і весь цей час входив у найближче оточення тодішнього Президента України Л. Кучми⁷¹⁴. Досить знаковою є характеристика одного з очільників області: тихим, але альтернативним центром впливу в регіоні залишався сумський голова обласної державної адміністрації часів президентства В. Ющенко М. Лаврик, на якого і далі орієнтуються багато місцевих чиновників»⁷¹⁵. І, нарешті, йдеться

---

⁷¹² Погралися у публічних політиків... і досить. URL: <http://politanalitk.com/public-information/pogralysya-u-publichnyx-politykiv-i-dosyt.html>

⁷¹³ Региональные князьки и корольки: Сумщина. URL: <http://noviny.su/VV-00000214.html>

⁷¹⁴ Феодалная Украина. Сумская область. URL: <https://comments.ua/politics/633584-feodalnaya-ukraina-sumskaya-oblast.html>

⁷¹⁵ Там само.

про висхідну «зірку» сумського політикуму з 2015 р., гіперактивного А. Семеніхіна⁷¹⁶.

Після президентських виборів 2019 р. і напередодні позачергових парламентських виборів, закономірно, відбуватиметься ротація регіональних політичних еліт Сумщини.

Підсумовуючи, зазначимо, що емпірична база дослідження регіональної політичної еліти Сумської області є достатньо репрезентативною, яка забезпечить дослідження питання соціального походження регіональних політичних еліт, їхнього становища в суспільстві, рівня соціального представництва, якісного складу, професійної компетенції; партійної належності, політичних орієнтацій, методів діяльності, політичної поведінки; цінностей; формування, рекрутизації, функціонування еліт; домінування неформальних механізмів оновлення еліти, непублічний характер цих механізмів; взаємодії з центром; походження і сутності інституту регіональної політичної еліти Сумщини, ресурсів, якими володіли регіональні політичні еліти Сумщини.

б) ВІННИЧЧИНИ

Вивчення регіональної політичної еліти Вінницької області потребує використання комплексу джерел, що відображають процес їх появи, формування, рекрутування, функціонування, взаємодії на вертикальному (центр-регіон) і горизонтальному (регіон-регіон) рівнях тощо. У цьому дослідженні під «регіональною політичною елітою» розуміємо владну еліту Вінниччини, до якої належать народні депутати України від регіону, представники органів державної влади (обласна та районні державні адміністрації) та місцевого самоврядування (обласна, міські та районні ради), які завдяки своїм посадам впливають на процес прийняття політичних рішень, а також представників формальних і неформальних інституцій, які завдяки наявним у них ресурсам також мають змогу впливати на прийняття політичних рішень.

---

⁷¹⁶ Феодальная Украина. Сумская область. URL: <https://comments.ua/politics/633584-feodalnaya-ukraina-sumskaya-oblast.html>

Юридичними підставами для функціонування регіональних політичних еліт є нормативно-правові акти центральних та місцевих органів влади, зокрема – низка законів України⁷¹⁷, указів Президента України⁷¹⁸, постанов⁷¹⁹ та розпоряджень⁷²⁰ Кабінету Міністрів України.

⁷¹⁷ «Про державну службу» (2015), «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2001), «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), «Про статус депутатів місцевих рад» (2002), «Про адміністративні послуги» (2012), «Про соціальні послуги» (2019), «Про інформацію» (1992), «Про доступ до публічної інформації» (2011), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (2003), «Про звернення громадян» (1996), «Про громадські об'єднання» (2012), «Про політичні партії в Україні» (2001), «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999), «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991), «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (1997) тощо.

⁷¹⁸ «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» (2002), «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (2004), «Про Національну Раду з узгодження діяльності загальнодержавних і регіональних органів та місцевого самоврядування» (2000), «Про Раду регіонів» (2010), «Про Раду регіонального розвитку» (2015), «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» (2010), «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації» (2011), «Про першочергові заходи щодо забезпечення доступу до публічної інформації в допоміжних органах, створених Президентом України» (2011), «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» (2016).

⁷¹⁹ «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» (2002), «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади» (2002), «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» (2008), «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (2010), «Питання виконання Закону України “Про доступ до публічної інформації” в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади» (2011), «Про утворення Ради голів громадських рад при органах виконавчої влади» (2012).

⁷²⁰ «Про залучення представників молодіжних громадських організацій до роботи на громадських засадах в центральних органах виконавчої влади» (2002), «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації» (2004), «Про схвалення Концепції проекту Закону України “Про основні засади державної комунікативної політики”» (2010), «Про

Значний інтерес для дослідження теми становлять укази та розпорядження Президента України про призначення голів обласної та районних державних адміністрацій⁷²¹, а також документи про нагородження представників регіональних політичних еліт відзнаками вищих органів державної влади⁷²².

Цінними для дослідження є локальні офіційні документи, що відображають позицію місцевої політичної еліти Вінниччини щодо соціально-економічного розвитку регіону: «Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року»⁷²³, «Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2017 рік»⁷²⁴, «Програма економічного і

проведення публічного громадського обговорення системних соціально-економічних реформ» (2010).

⁷²¹ Про призначення А. Комара головою Ямпільської районної державної адміністрації Вінницької області : Розпорядження Президента України від 18 січня 2013 року № 29/2013-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29/2013-%D1%80%D0%BF>; Про призначення В. Демішкана головою Вінницької обласної державної адміністрації : Указ Президента України від 6 квітня 2010 року № 516/2010. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5162010-10434>

⁷²² Про нагородження Мельника М. К. Почесною грамотою Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 12 березня 2005 р. № 192. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-2005-%D0%BF>; Про нагородження відзнакою Президента України – ювілейною медаллю «25 років незалежності України» : Указ Президента України від 19 серпня 2016 р. № 336/2016. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/34/1/aa9e4be0d21e0d8cca4feb14e768ed91_1472214615.pdf; Про нагородження Почесною відзнакою Президента України : Указ Президента України від 22 серпня 1996 р. № 753/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753/96>; Про нагородження І. Мовчана орденом «За заслуги» : Указ Президента України від 9 лютого 2014 року № 69/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2014>; Про відзначення державними нагородами України : Указ Президента України від 24 серпня 2012 р. № 500/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500/2012>

⁷²³ Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року (нова редакція) : Рішення Вінницької обласної ради від 24 червня 2015 року № 893. URL: <http://www.vin.gov.ua/invest/rehionalni-prohramy-rozvytku/624-stratehiia-zbalansovanoho-rehionalnoho-rozvytku-vinnytskoi-oblasti-na-period-do-2020-roku-nova-redaktsiia>

⁷²⁴ Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2017 рік : Рішення Вінницької обласної ради від 20 грудня 2016 року № 220. URL:

соціального розвитку Вінницької області на 2018 рік»⁷²⁵, «Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2019 рік»⁷²⁶, «Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2017–2020 роки»⁷²⁷, «Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва Вінницької області на період до 2020 року»⁷²⁸, «Інформація про надходження та використання коштів місцевих бюджетів»⁷²⁹, Бюджет Вінницької області (за роками)⁷³⁰, «Стратегія розвитку «Вінниця – 2020»⁷³¹, «Концепція інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030»⁷³² та інші.

<http://dmsrr.gov.ua/uploads/ekonomichna%20sytuatsiya/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20220.rar>

⁷²⁵ Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2018 рік : Рішення Вінницької обласної ради від 20 грудня 2017 року № 508. URL: <http://dmsrr.gov.ua/uploads/ekonomichna%20sytuatsiya/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D1%81%D0%BE%D1%86-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%202018%20%D1%80.rar>

⁷²⁶ Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2019 рік : Рішення Вінницької обласної ради від 4 грудня 2018 р. № 702. URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/7sklikannya/36PozaSes/702.pdf>

⁷²⁷ Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2017–2020 роки : Рішення Вінницької обласної ради від 30 червня 2017 р. № 380. URL: <http://www.vin.gov.ua/invest/rehionalni-prohramy-rozvytku/8519-prohrama-rozvytku-turyzmu-u-vinnytskii-oblasti-na-2017-2020-roky>

⁷²⁸ Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва Вінницької області на період до 2020 року : Рішення Вінницької обласної ради від 20 грудня 2017 р. № 576. URL: <http://dmsrr.gov.ua/uploads/ekonomichna%20sytuatsiya/small%20pidpr.zip>

⁷²⁹ Інформація про надходження та використання коштів місцевих бюджетів. URL: <http://www.vin.gov.ua/info/publichni-dokumenty-ta-zvity/156-informatsiia-pro-biudzhetni-koshty/1583-informatsiia-pro-nadkhodzhennia-ta-vykorystannia-koshtiv-mistsevykh-biudzhetyv>

⁷³⁰ Про обласний бюджет області на 2018 рік : Рішення Вінницької обласної ради від 20 грудня 2017 р. № 509. URL: <http://www.vin.gov.ua/info/publichni-dokumenty-ta-zvity/156-informatsiia-pro-biudzhetni-koshty/10459-biudzheth-vinnytskoi-oblasti-na-2018-rik>

⁷³¹ Стратегія розвитку «Вінниця – 2020». URL: <http://www.vmr.gov.ua/TransparentCity/Lists/StrategyVinn2020/Default.aspx>

⁷³² Концепція інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030. URL: <http://www.vmr.gov.ua/Branches/Lists/EconomicsBusinessAndInvestmens/ShowContent.aspx?ID=314>

До першої групи джерел відносимо сайти центральних і місцевих органів влади та місцевого самоврядування, а також персональні сайти окремих політиків. Так, дані про перебіг виборчих кампаній (президентських і парламентських) і, зокрема, про кандидатів у депутати від Вінницької області, результати голосування мешканців регіону за Президента і депутатів рад усіх рівнів містяться на веб-сайті Центральної виборчої комісії України (<https://www.cvk.gov.ua/>). Ускладнює роботу над темою відсутність на сайті даних про парламентські вибори у 1990-х рр. та місцеві вибори до 2010 р.

Сайт Вінницької обласної ради (<http://vinrada.gov.ua>) є джерелом інформації про представницьку владу регіону. На сайті подано відомості про голову обласної ради В. Олійника, список депутатів поточного VII скликання із короткими біографічними відомостями, даними про місце роботи, партійну і фракційну належність, помічників депутата тощо. Варто зауважити, що окремо подані звіти більшості депутатів, у яких відображено їх діяльність і виконання пунктів передвиборчої програми. Із розділу «Історія» сайту можна почерпнути інформацію про історію і сьогодення Вінниччини, її символіку, керівників області у 1932–2015 рр., депутатів ради II–VI скликань тощо. Розміщена на сайті база документів є найбільш повним електронним архівом документів обласної влади у відкритому доступі, яка містить проекти рішень облради V–VII скликань, розпорядження голови обласної ради за 2006–2019 рр., протоколи та висновки постійних комісій і протоколи засідань та рішення президії обласної ради VII скликання тощо.

Про голову Вінницької обласної державної адміністрації (далі – ОДА), його заступників та їхню діяльність, яка значною мірою відображена у звітах про виконання «Програм економічного і соціального розвитку Вінницької області» та «Аналітичних довідках щодо соціально-економічного розвитку Вінницької області», дізнаємося із офіційного сайту ОДА (<http://www.vin.gov.ua>).

Джерелом достовірної інформації про керівників районів Вінницької області та їх заступників є сайти районних державних

адміністрацій (далі – РДА). Практично на всіх сайтах є інформація про керівництво, апарат, структурні підрозділи РДА, розпорядження голови РДА та інші нормативно-правові документи районного значення, інформація про діяльність РДА, центри надання адміністративних послуг, співпрацю з громадськістю тощо. Водночас, доводиться констатувати, що особи, які обіймали ключові посади у райдержадміністраціях, приблизно у половині випадків є недостатньо публічними. Так, із 27 досліджених нами сайтів біографічні довідки про голову РДА містять лише 16, про першого заступника (заступників) – 14; всі інші подають лише прізвище та ім'я і координати для зв'язку. При цьому повні біографії – рідкість. Доволі часто ця інформація обмежується даними про дату і місце народження та освіти. На жаль, на сайтах РДА є інформація лише про теперішніх керівників і немає про їх попередників. Рубрики «Кращий державний службовець» існують номінально і переважно містять лише посилання на нормативно-правові документи, якими вони регулюються і не містять інформації про проведення чи результати конкурсу.

Проаналізувати, як взаємодіє районна політична еліта з громадськістю, можна за допомогою рубрик «Громадська рада», «Громадянське суспільство», «Консультації з громадськістю», «Прозора влада» та ін. Утім, у цьому напрямі роботи спостерігається формальний підхід – зазначені рубрики часто пусті. Лише на 19 сайтах із 27 наведено склад громадських рад, і на 12 з 27 сайтів розміщено інформацію про їхню діяльність (*детальніше див.: таблиця 1*).

Сайти районних рад Вінницької області є найбільш повним джерелом про їхню діяльність. Власні сайти мають усі районні ради області. Винятком є лише Барська районна рада, відомості про діяльність якої містяться на окремій сторінці на сайті Барської районної державної адміністрації⁷³³.

---

⁷³³ Райрада. Барська районна державна адміністрація : веб-сайт. URL: <http://www.barrda.gov.ua/raurada>

Таблиця 1. Інформація про змістове наповнення сайтів районних державних адміністрацій Вінницької області

Район	Сайт районної державної адміністрації	Інформація про голову РДА	Інформація про заступників голови та керівника апарату РДА	Апарат РДА (список членів)	Розпорядження голови РДА (2016 – 2019 рр.)
Барський	http://www.barrda.gov.ua/	+	+	+	+
Бершадський	http://rdabershada.gov.ua/	+	+	+	+
Вінницький	http://www.vinrda.gov.ua/	+	+	+	+ ⁷³⁴
Гайсинський	https://gaysin-rda.gov.ua	+	+	+	+
Жмеринський	https://zhmerynka-rda.gov.ua	+	+	+	+
Іллінецький	http://illrda.gov.ua	+	-	+	+
Калинівський	http://kalynivka-rda.gov.ua	+	+	+	+
Козятинський	https://kazatin-rda.gov.ua/	+	+	+	+
Крижопільський	http://kryzh.gov.ua	+	+	+	+
Липовецький	http://www.lip-rda.gov.ua	-	-	+	+
Літинський	http://lityn-administratsia.gov.ua/	-	-	+	+
Могилів-Подільський	http://rda-m-p.gov.ua/	+	-	+	+
Мурованокуріло-везький	https://mkrda.gov.ua/	-	-	+	+
Немирівський	https://www.nemyriv-rda.gov.ua/	+	+	+	+
Оратівський	http://orrda.gov.ua/	+	+	+	+
Піщанський	https://pischanka-rda.gov.ua/	-	-	+	+ ⁷³⁵
Погребищенський	https://pogrda.gov.ua	-	-	+	+
Теплицький	http://www.teplykrda.gov.ua/	+	+	+	+
Тиврівський	https://tyvrivska-rda.gov.ua/	+	+	+	+
Томашпільський	http://tomrda.gov.ua/	-	-	+	+
Тростянецький	https://trostrda.gov.ua/	-	-	+	+
Тульчинський	http://tulchin-rda.gov.ua/	+	+	+	+
Хмільницький	http://rda-hm.gov.ua/	+	+	+	+
Чернівецький	http://rda.chervlada.gov.ua/	-	-	+	+
Чечельницький	http://rda.chechelnik-rada.gov.ua/	-	-	+	-
Шаргородський	http://rda.sharrayrada.gov.ua/	-	-	+	+
Ямпільський	http://yamp.gov.ua	-	-	+	+ ⁷³⁶

⁷³⁴ Тільки за 2017–2018 рр.⁷³⁵ Тільки за 2018 р.⁷³⁶ Тільки за 2016–2017 рр.

Переважає більшість сайтів районних рад містять відомості лише про депутатів ради поточного VII скликання. Утім, частина сайтів має розділи, де додатково розміщено інформацію про особовий склад рад попередніх скликань: Тиврівської районної ради – III–VII скликань, Барської, Вінницької, Калинівської, Погребищенської, Теплицької райрад – VI скликання. Персональний склад рад усіх семи скликань є лише на сайтах двох райрад – Гайсинської та Липовецької. Близько половини списків членів рад містять інформацію про партійну належність депутатів, дещо більше – дату народження і місце роботи. Частина сайтів містить лише перелік прізвищ депутатів (*детальніше див: таблиця 2*).

Таблиця 2. *Інформація про змістове наповнення сайтів районних рад Вінницької області*

Район	Сайт районної ради	Інформація про голову ради	Список членів ради поточного скликання	Інформація про рішення районної ради	Звіти голови районної ради
Барський	http://www.barrda.gov.ua/rayrada	–	+	+	–
Бершадський	http://rada-bershad.gov.ua/ http://old.rada-bershad.gov.ua/	+	+	+	+
Вінницький	http://vinrayrada.gov.ua	–	+	+	–
Гайсинський	http://gayrayrada.gov.ua	+	+	+	–
Жмеринський	http://zhmrada.gov.ua	+	+	+	–
Іллінецький	http://illintsi-rada.gov.ua	–	+	+	–
Калинівський	http://kalynivka-rr.org.ua/	+	+	+	+
Козятинський	http://krr.gov.ua/	–	+	+	–
Крижопільський	http://rayrada.krz.gov.ua/	+	+	+	–
Липовецький	http://lipovec-rada.org.ua/	–	+	+	–
Літинський	https://litin-rada.gov.ua/	–	+	+	–
Могилів-Подільський	http://mogpod-rayrada.org.ua/	+	+	+	–
Мурованокуріло-веський	https://mk-rayrada.gov.ua/	+	+	+	–

Немирівський	http://nemyrivska.rayrada.org.ua/	-	+	+	-
Оратівський	http://orativrada.org.ua/	-	+	+	-
Піщанський	https://pischanka-rayrada.gov.ua/	-	+	+	-
Погребіщенський	http://pograinrada.gov.ua/	+	+	+	-
Теплицький район	http://www.teprada.gov.ua/	+	+	+	-
Тиврівський район	https://tvrada.gov.ua/	+	+	+	+
Томашпільський	https://tomrayrada.org.ua/	+	+	+	-
Тростянецький	https://trostyanec-rayrada.gov.ua/	+	+	-	-
Тулчинський	http://tulchin-rada.org.ua/	-	+	+	-
Хмільницький	http://hmrayrada.vn.ua/	-	+	+	-
Чернівецький	http://chervlada.gov.ua/	-	+	-	-
Чечельницький	http://chechelnik-rada.gov.ua/	+	+	-	+
Шаргородський	http://rayrada.sharrayrada.gov.ua/	-	+	+	-
Ямпільський	http://yampilrad.gov.ua/	+	+	+	-

Позиції депутатів районних рад з тих чи інших питань, що стосуються ситуації на місцях, можна дізнатися із деяких сайтів райрад. Так, на сайті Вінницької районної ради ведеться рубрика «Депутатська сторінка»⁷³⁷, на сайті Козятинської районної ради розміщено декілька виступів голови ради В. Слободянюка⁷³⁸. Формальний підхід до спілкування з виборцями використовував голова Жмеринської районної ради С. Гринчук: сайт ради містить рубрику «Виступи, інтерв'ю, вітання», дописи у якій обмежуються лише привітаннями з нагоди державних і професійних свят⁷³⁹. Утім, незважаючи на наявність таких публікацій, вони дають досить побіжне уявлення про роботу голови і депутатів районних рад.

⁷³⁷ Депутатська сторінка. Вінницька районна рада. URL: <http://vinrayrada.gov.ua/deputatska-storinka/>

⁷³⁸ Віктор Слободянюк: «Керувати громадою – це значить діяти на користь людям, а не мати можливість розігрувати політичні ігри чи задовольняти власні амбіції». URL: <http://krr.gov.ua/golova-rajonnoi-radi/statti-ta-komentari/viktor-slobodyanjuk-keruvati-gromadoju-ce-znachit-diyati-na-korist-ljudyam-a-ne-mati-mozhlivist-rozigrivati-politichni-igri-chi-zadovolnyati-vlasni-ambicii/>; Віктор Слободянюк: «Районна рада всіляко сприятиме дотриманню законності у вирішенні гострих питань». URL: [http://krr.gov.ua/golova-rajonnoi-rada-vsilyako-spriyatime-dotrimannju-zakonnosti-u-virishenni-gostrih-pitan/](http://krr.gov.ua/golova-rajonnoi-radi/statti-ta-komentari/viktor-slobodyanjuk-rajonna-rada-vsilyako-spriyatime-dotrimannju-zakonnosti-u-virishenni-gostrih-pitan/)

⁷³⁹ Виступи, інтерв'ю, вітання. Жмеринська районна рада. URL: <http://zhmrada.gov.ua/golovna/vistupi,-%D1%96nterv,%E2%80%99yu,-v%D1%96tannya/>

До цієї ж групи джерел також відносимо персональні сайти вінницьких політичних і громадських діячів. Надзвичайно інформаційно-насиченим є персональний сайт вінницького міського голови (2002–2005), голови Вінницької ОДА (2005–2010), народного депутата України VII і VIII скликань О. Домбровського. Сайт діє з 2012 р. і регулярно поповнюється. Традиційно на ресурсі наявні дані біографічного характеру, інформація про законодавчу діяльність, помічників депутата тощо. На особливу увагу заслуговує велика кількість публікацій про реакцію політика на основні суспільно-політичні події в Україні, його вплив на життя регіону і т. д.⁷⁴⁰.

На противагу цьому сайт голови Вінницької обласної ради (2006–2010), народного депутата України VII і VIII скликань Г. Заболотного дуже бідний на інформацію⁷⁴¹. Сайт також було створено у 2012 р., і з того часу він не наповнювався. На сайті наявна біографія та рекламна брошура політичного діяча і його передвиборча програма як кандидата у народні депутати на парламентських виборах 2012 р.⁷⁴².

Інформаційний ресурс голови Вінницької облради (1998–2002), голови Вінницької ОДА (2004–2005), народного депутата України IV, V, VII скликань Г. Калетніка також не наповнюється з осені 2014 р. – часу, коли він не був обраний до Верховної Ради України. Утім, сайт до цього часу активний, і там можна знайти дані про життєвий шлях політика, його виступи і статті, а також публікації про нього у засобах масової інформації (далі – ЗМІ), що дають уявлення про його політичну та законотворчу діяльність⁷⁴³.

Формальний підхід було використано і під час створення сайту народного депутата Г. Ткачука – унікальної інформації на

---

⁷⁴⁰ Персональний сайт. Олександр Домбровський. URL: <http://dombrowskiy.com/>

⁷⁴¹ Заболотний Григорій Михайлович. Офіційний сайт народного депутата України. URL: <http://www.zabolotniy.vinnitsa.com/>

⁷⁴² Програма. Заболотний Григорій Михайлович. Офіційний сайт народного депутата України. URL: <http://www.zabolotniy.vinnitsa.com/programa>

⁷⁴³ Калетнік Григорій Миколайович. Персональний сайт. URL: <http://www.kaletnik.com.ua/>

сайті практично немає⁷⁴⁴. Утім, поряд із традиційними біографічними даними тут наявний перелік поданих законопроектів та зібрано колекцію відео-виступів діяча⁷⁴⁵.

На сайті депутата Верховної Ради України від виборчого округу № 18 Вінницької області Р. Демчака наявні біографічні дані про політичного діяча, відомості про його роботу як народного депутата, передвиборча програма із посиланнями на конкретні дії політика, спрямовані на виконання її пунктів, одне інтерв'ю та адреси громадських приймалень⁷⁴⁶. У мережі Інтернет також є сайт благодійної організації «Фонд Демчака зі сприяння економічному розвитку регіону». Своєю діяльністю фонд охоплює 5 районів Вінниччини – Оратівський, Іллінецький, Немирівський, Погребищенський та Липовецький. На сайті організації міститься інформація про основні напрями роботи фонду, діючі і завершені проекти, самого Р. Демчака та його представників у згаданому регіоні⁷⁴⁷.

Певну інформацію про народного депутата України IV скликання від Вінниччини та голову Вінницької ОДА у листопаді 2010 р. – лютому 2014 р. С. Татусяка можна почерпнути зі сайту Міжнародна громадська організація «Україна–Польща–Німеччина», яку він очолює⁷⁴⁸. На сайті депутата Верховної Ради України I скликання, активного громадсько-політичного діяча Вінниці, ректора Вінницького національного технічного університету (до 2010 р.) Б. Мокіна можна дізнатися як про нього самого, так і про деяких представників політичної еліти обласного центру⁷⁴⁹.

---

⁷⁴⁴ Геннадій Ткачук. Народний депутат України. URL: <https://www.tkachukrada.com/about2>

⁷⁴⁵ Відео. Геннадій Ткачук. Народний депутат України. URL: <https://www.tkachukrada.com/clients>

⁷⁴⁶ Руслан Демчак : Персональний веб-сайт. URL: <http://demchak-ruslan.com.ua/>

⁷⁴⁷ Фонд Демчака зі сприяння економічному розвитку регіону. URL: <http://demchak.com.ua/>

⁷⁴⁸ Міжнародна громадська організація «Україна–Польща–Німеччина». URL: <http://www.ukrpolgerm.com/>

⁷⁴⁹ Мокін Борис Іванович. Персональний сайт. URL: <http://www.mokin.com.ua/>

На цей час припинили існування сайти колишніх народних депутатів П. Порошенка (<http://poroshenko.org>), О. Калетник (<http://kaletnyk.org.ua>) та колишнього депутата Вінницької обласної ради від міста Ладижин, директора ПрАТ «Зернопродукт МХП», народного депутата України VIII скликання М. Кучера (<http://mykola-kucher.com>)⁷⁵⁰.

До другої групи джерел відносимо матеріали медіапростору Вінниччини. Детальна інформація про функціонування регіональних політичних еліт міститься у місцевих ЗМІ: від часу проголошення незалежності у 1991 р. і до середини 2000-х років – переважно у газетах, зі середини 2000-х і до нинішнього часу – на місцевих інформаційних інтернет-ресурсах.

У радянські часи на Вінниччині видавалося лише 2 обласні газети – «Вінницька правда» і «Комсомольське плем'я». Поява значної кількості періодичних видань у регіоні та їх динамічний розвиток почався після здобуття Україною незалежності. Процеси демократизації та розвитку ринкової економіки вимагали нових підходів до подачі новин, що посприяло появі великої кількості нових газет найрізноманітнішої тематики. Всього, за даними Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, у 1991–2017 рр. в області виходило 82 назви газет⁷⁵¹.

Ключові події політичного та економічного життя регіону у 1990-х – першій половині 2000-х, інформація про місцевих політиків цього періоду, їхню позицію, способи прийняття рішень та їх наслідки відображено у таких газетах, як: «Вінницька газета» (1993 – до цього часу; засновник – Вінницька міська рада), «Подолія» (1991–2007; до 1991 р. – «Комсомольське плем'я»; засновник – Вінницька обласна державна адміністрація), «Независимый курьер» (пізніше – «Курьер»; 1997–2015), «Віта» (1994–2000), «Новини Вінниччини» (зараз – «Події. Факти. Новини

---

⁷⁵⁰ Сайт депутата Вінницької обласної ради Миколи Кучера. URL: http://lad.vn.ua/lad_saity/sait-deputata-vinnickoi-obalsnoi-radi-mikoli-kuchera.html

⁷⁵¹ Огороднік В., Козакевич М. Вінницькі газети сьогодні і вчора. URL: <https://pokolinnyia21.wordpress.com/2017/12/13/%D0%B2%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B3%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%B8-%D1%81%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96-%D1%96-%D0%B2%D1%87%D0%BE%D1%80/>

Вінниччини»; 1997 – до цього часу); «Іштар» (1992–1998); «Подільські відомості» (1997–1999); «33-й канал» (1992 – до цього часу); «Південний Буг» (1991–1997); «Вінницькі реалії» (2009 – до цього часу); «Вінниця експрес» (1997–1999); «Вінницькі вісті» (1992–1998); «Вечерня Винниця» (1992–1993); «Вінницькі відомості» (1996–2008); «Дев'ятий вал» (2001–2004); «Південний Буг» (1991–1997); «20 хвилин» (2005–2014); «Місто» (2004 – до цього часу)⁷⁵². Найбільш впливовими друкованими виданнями регіону на цей час є «RIA», «33-й канал», «Місто», «Реал», «Вінницька газета»⁷⁵³.

Джерелом інформації про діяльність регіональних політичних еліт на рівні районів та міст є районні та міські комунальні газети. Загалом у 27 районах області станом на 2014 р. їх нараховувалося 32 видання: «Барчани», «Бершадський край», «Вінницька газета», «Вісник Козятинщини», «Вісті Тепличчини», «Гайсинський вісник», «Життєві обрії», «Жмеринський меридіан», «Колос», «Краяни», «Липовецькі вісті», «Літинський вісник», «Маяк», «Наше Придністров'я», «Нове місто», «Обрії Оратівщини», «Піщанські вісті», «Подільська зоря», «Подільський край», «Прапор перемоги», «Прибузькі новини», «Сільські новини», «Слово Придністров'я», «Томашпільський вісник», «Трибуна праці», «Тростянецькі вісті», «Трудова слава», «Тульчинський край», «Чернівецька зоря», «Чечельницький вісник», «Шаргородщина», «Ямпільські вісті»⁷⁵⁴. У Томашпільському, Тиврівському, Тростянецькому та Жмеринському районах видавалося по два часописи, у інших – по одному⁷⁵⁵.

---

⁷⁵² Огороднік В., Козакевич М. Вінницькі газети сьогодні і вчора. URL: <https://pokolinnya21.wordpress.com/2017/12/13/%D0%B2%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B3%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%B8-%D1%81%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96-%D1%96-%D0%B2%D1%87%D0%BE%D1%80/>

⁷⁵³ Інформаційний простір Вінниччини. Попе-попереду ...ошенко! URL: <http://politarena.info/featured/informatsiinyi-prostir-vinnychchyny-pope-poperedu-oshenko/>

⁷⁵⁴ Гандзюк В. Тенденції розвитку районної преси Вінниччини в умовах сучасного мас-медійного середовища. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2014. Вип. 4. С. 352. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2014_4_28

⁷⁵⁵ Там само

Газетні публікації 1990-х – середини 2000-х рр. є чи не найбільш повним джерелом для дослідження регіональних еліт. Так, на шпальтах місцевих газет відображена участь місцевої влади у поступовому переведенні планової економіки на ринкові рейки, зокрема, це статті про діяльність зовнішньоекономічної асоціації «Вінінтер»⁷⁵⁶, госпрозрахункової фірми «Вінницязовнішсервіс»⁷⁵⁷, контакти місцевої влади з іноземними підприємцями⁷⁵⁸ та ін.⁷⁵⁹.

Окремою темою для газетних публікацій цього періоду було проведення Всесоюзного референдуму про збереження СРСР 17 березня 1991 р.⁷⁶⁰ та Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. щодо проголошення незалежності України⁷⁶¹ та їх оцінка місцевими партійними і державними діячами⁷⁶². У низці статей відображено ставлення місцевої політичної еліти до спроби державного перевороту в СРСР 19–21 серпня 1991 р.⁷⁶³. Зміна

⁷⁵⁶ Дворчін П. «Вінінтер» – асоціація підприємців. Вінницька правда. 1991. 16 квітня; Козак В. А. «Вінінтер» кличе в дорогу. Вінницька правда. 1991. 7 лютого; Лазаренко В. Дозволено мати право. Голос України. 1991. 19 червня. С. 5.

⁷⁵⁷ Кулик-Куличенко В. А. Фірма запрошує партнерів. Вінницька правда. 1991. 31 серпня.

⁷⁵⁸ Максименко К. Політики будують хати, а торговці прокладають шляхи між ними. Панорама. 1991. 2 листопада.

⁷⁵⁹ Гибаев В. Я. Бизнес – это работа. Правда Украины. 1991. 9 апреля; Дерев'яно В. Як торгують у США, чому ми навчилися і що запровадимо у себе. Вінницька правда. 1991. 25 червня; Пастушенко Л. Вінниця чекає на комерсантів. Радянська Україна. 1991. 20 червня.

⁷⁶⁰ Союзний договір: «так» і «ні». Вінницька правда. 1991. 23, 25, 30 січня; Буртяк Г. Як житимемо далі? Вінницька правда. 1991. 29 березня.

⁷⁶¹ Повідомлення Центральної виборчої комісії по виборах Президента України та з Всеукраїнського референдуму про підсумки виборів Президента України, які відбулися 1 грудня 1991 року. Молодь України. 1991. 6 грудня.

⁷⁶² Костін М. На правах суверенності. Вінницька правда. 1991. 15 березня; Сорока І. Чому ми за Союз. Вінницька правда. 1991. 15 березня; Дідик М. А. «Ми вірили, що так буде...». Вінниччина. 1991. 3 грудня.

⁷⁶³ Мокін Б. І. Роздуми під час та після путчу. Вінницька правда. 1991. 3 вересня; Зінченко А. Тривожний серпень. Панорама. 1991. 29 серпня; [Інтерв'ю с должностными лицами об их отношении к перевороту 19 августа 1991 года: Дидьком Н. А., Костиным Н. Ф., Лысенко В. Г., Гижинским Я. И (католическая церковь), митрополитом Агафангелом, Бодлевым Н. Ф. (типография), Михтюком А. А. (Винницкий гарнизон), Дубовым А. Я. (МВД); Школьным В. Г. (обком ЛКСМУ)]. Наше слово. 1991. № 5 (сентябрь); Вовк С., Решетник О. Влада має відповісти за все... Вінницькі вісті. 1991. № 21 (жовтень); Дідик М. А.

політичних орієнтацій колишніх членів КПРС та департизація в області відображена у статтях М. Барася⁷⁶⁴, В. Лазаренка⁷⁶⁵, А. Тетянчук⁷⁶⁶, виступах у пресі колишнього народного депутата СРСР В. Бавули⁷⁶⁷. Певне уявлення про позиції місцевих еліт на завершальному етапі існування СРСР та початковому етапі української незалежності дають опубліковані виступи та інтерв'ю народних депутатів А. Матвієнка⁷⁶⁸, А. Зінченка⁷⁶⁹, В. Рябоконея⁷⁷⁰, В. Хижняка⁷⁷¹.

У газетних публікаціях наявний цінний емпіричний матеріал про діяльність місцевої управлінської еліти (керівників промислових і сільськогосподарських підприємств) і її адаптацію до нових економічних і політичних умов у першій половині 1990-х рр. Зокрема, на шпальтах місцевої преси знаходимо інформацію про керівників заводу «Кристал»⁷⁷², Вінницької картографічної фабрики⁷⁷³, Виробничого об'єднання «Хімпром»⁷⁷⁴, заводу «Маяк»⁷⁷⁵,

---

Консолідувати наші сили, помисли і дії. Вінницька правда. 1991. 29 серпня; Хто і як діяв в умовах серпневого путчу? Вінниччина. 1991. 11 жовтня; Давиденко С. І. Не треба підігрівати пристрасті. Панорама. 1991. 7 вересня.

⁷⁶⁴ Барась Н. Как устроились бывшие. Правда Украины. 1991. 10 декабря.

⁷⁶⁵ Лазаренко В. Найкращі родичі гарбузові. Голос України. 1991. 26 вересня; Лазаренко В. Департизуємось. Голос України. 1991. 29 серпня. С. 5.

⁷⁶⁶ Тетянчук А. Час істини. Панорама. 1991. 17 вересня.

⁷⁶⁷ Бавула В. С. «Я стала свободной». Резонанс. 1991. № 25 (декабрь); Бавула В. С. Выступление на Внеочередном Съезде народных депутатов СССР. Известия. 1991. 6 сентября. С. 4.

⁷⁶⁸ Скачко В. Поза регламентом. Сільські обрії. 1991. № 8. С. 2–3.

⁷⁶⁹ Зінченко А. Л. Проблеми Вінницького Замостя. Вінницька правда. 1991. 3 січня; Зінченко А. Дерево з плоду пізнається. Голос України. 1991. 25 квітня.

⁷⁷⁰ Костко В. Рябоконея В. П.: «Мені не соромно дивитись людям у вічі». Вінниччина. 1991. 5 листопада; Дудкевич Д. Рябоконея В. П.: «Люди підуть за нами. Я в цьому впевнений...». Вінницька правда. 1991. 12 березня.

⁷⁷¹ Хижняк В. М. Треба шукати реальні шляхи: Виступ нар. депутата УРСР на другій сесії Верховної Ради Української РСР. Прибузькі новини. 1991. 5 січня.

⁷⁷² Барась Н. Валюта «Кристалла». Правда Украины. 1992. 28 августа.

⁷⁷³ Барась Н. По следам бюрократической клячи. Правда Украины. 1992. 11 августа.

⁷⁷⁴ Чебан О. Гаврилюк Л. М.: «Хімпром» бачить перспективу. Панорама. 1992. 12 грудня.

⁷⁷⁵ Охоче купить кожен. Панорама. 1992. 22 вересня.

Державного підшипникового заводу № 18⁷⁷⁶, Барської меблевої фабрики⁷⁷⁷, Вінницького швейного виробничого об'єднання ім. Володарського⁷⁷⁸, Вінницького заводу пакувальних виробів⁷⁷⁹, Вінницького консервного заводу⁷⁸⁰, Калинівського заводу сільсько-господарської техніки «Агромаш»⁷⁸¹, Вінницького інструментального заводу⁷⁸², Теплицького заводу сухого молока⁷⁸³, Росошанської паперової фабрики⁷⁸⁴ тощо. Особливу увагу у цей час місцеві газети приділяли функціонуванню ключових для агропромислового комплексу Вінниччини цукрової та спиртової галузей⁷⁸⁵.

Низка газетних публікацій присвячена залученості політичної еліти Вінницької області до створення та діяльності місцевих осередків політичних партій. Партійне будівництво на Вінниччині розпочалося задовго до розпаду СРСР із появи осередків Народного Руху України. У 1990 р. газети «Комсомольське плем'я» та «Вінницька правда» приділяли значну увагу конференціям і вічам НРУ⁷⁸⁶ та окремим місцевим діячам політичної сили⁷⁸⁷.

⁷⁷⁶ Влашук В. Феномен ДПЗ-18. Пульс. 1992. № 18 (травень).

⁷⁷⁷ Волошин А. Театр починається з вішалки, а квартира – з «Барчанки». Панорама. 1992. 18 січня.

⁷⁷⁸ Гавриш Л. Т. Самоїдна економіка не для «Володарки». Подолія. 1992. 4 серпня.

⁷⁷⁹ Малиновська Т., Гнєзділов Л. У гармонії барв і форм. Земля Поділля. 1992. 3 червня.

⁷⁸⁰ Непийвода Ю. Перейти рубікон. Земля Поділля. 1992. 14 листопада.

⁷⁸¹ Новий профіль «Агромашу». Вінниччина. 1992. 29 липня.

⁷⁸² Пічкур Д. Не в ценах, а на складах. Вінниччина. 1992. 15 жовтня.

⁷⁸³ Фарафон Л., Пастушенко М. Знайомтесь: Теплицький завод сухого молока. Земля Поділля. 1992. 18 листопада.

⁷⁸⁴ Воронович В. Г. Спад зупинено, нарощуємо виробництво. Нове життя. 1992. 18 листопада.

⁷⁸⁵ Трудові будні спиртовиків. Південний Буг. 1992. Липень (№ 28); Белозерова Л. Дидьк Н. А. «Золотая» валюта республіки. Правда України. 1992. 3 марта.

⁷⁸⁶ Присяшнюк В. Що є істина. Сільські обрії. 1990. № 1. С. 11–15.; Амбіції чи істина. Комсомольське плем'я. 1990. 2 серпня; Мельник В. Рання втома чи хвороба зростання? Комсомольське плем'я. 1990. 25 вересня; Надзвичайна конференція. Вінницька правда. 1990. 8 серпня; Вітковський В. Рух «прикрив» рух. Молодь України. 1991. 28 серпня.

⁷⁸⁷ Васюнько В. Вінницький Рух: лідери справжні та уявні. Вінницька правда. 1990. 16 вересня; Мельник В. Анцибор А.: «Справа вища від нас». Комсомольське плем'я. 1990. 28 серпня.

Після проголошення незалежності України у Вінницькій області почали виникати місцеві осередки загальнодержавних політичних партій. На сторінках газет віднаходимо матеріали про участь регіональних політичних еліт у розбудові місцевих осередків Соціалістичної партії України⁷⁸⁸, Демократичної партії України⁷⁸⁹, Української республіканської партії⁷⁹⁰, Конгресу українських націоналістів⁷⁹¹, Організації Українських націоналістів⁷⁹², «Партії праці»⁷⁹³, Комуністичної партії України⁷⁹⁴, «Міжрегіонального блоку реформ»⁷⁹⁵, Всеукраїнського союзу робітників⁷⁹⁶, політичного об'єднання «Нова Україна»⁷⁹⁷, Партії зелених України⁷⁹⁸, Ліберальної партії України⁷⁹⁹, Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)⁸⁰⁰, Всеукраїнського об'єднання

---

⁷⁸⁸ Бондарчук І. Наша сила – в єдності. Вінниччина. 1993. 4 лютого.

⁷⁸⁹ Ковтун Т. Копецький В.: Що радять демократи. Вінниччина. 1993. 13 серпня.

⁷⁹⁰ Пилипенко А. УРП на Вінниччині. Вінницькі вісті. 1993. № 3 (лютий). С. 2.

⁷⁹¹ Пархомчук Ю. Націоналісти голосували, рухівці протестували, а львівські бандерівці раділи, що приїхали без автоматів. Усім було дуже холодно. Подолія. 1993. 5 січня; Фінклер В. Знову розкол. Українське слово. 1995. 3 серпня (№ 31). С. 4.

⁷⁹² ОУН в Україні – це партія. Подолія. 1995. 21 жовтня.

⁷⁹³ Партія праці у Вінниці. Бізнес-контакт. 1993. 19 листопада (№ 41). С. 8.

⁷⁹⁴ Дереч Д., Креймер М. Об'єднані збори комуністів. Вінниччина. 1993. 8 червня.

⁷⁹⁵ Без партії реформ реформи здійснити неможливо: Заява установчої конференції Вінницької регіональної організації партії «Міжрегіональний блок реформ». Подолія. 1995. 27 травня.

⁷⁹⁶ Звернення делегатів першої конференції обласної організації Всеукраїнського союзу робітників до всіх трудящих області. Вінницька правда. 1995. Жовтень (№ 10).

⁷⁹⁷ Іванов Ю. З нами, з «Новою Україною» – до нової держави. Подолія. 1995. 8 серпня.; Расенко О. «Нова Україна» і її мета. Панорама. 1999. 15 грудня; Родінкова В. «Ще трошки і українці почнуть ненавидіти свою державу». Вінницькі відомості. 1999. 23 вересня. С. 3.

⁷⁹⁸ «Зелені» у Липовці. Панорама. 1992. 23 травня; Кульматицький В. Заява Вінницької міської організації Партії зелених України з приводу 5-ї річниці ПЗУ. Вінниччина. 1995. 28 жовтня.

⁷⁹⁹ Андрушак І. «Прийшов час конструктивної праці!». Панорама. 1999. 22 грудня.

⁸⁰⁰ Чернишук С. Вінницькі соціал-демократи проти «ліберала» Л. Кучми. День. 1999. 9 червня. С. 2.

«Громада»⁸⁰¹. Вінницький журналіст С. Вовк опублікував статті про історію УРП та НРУ на Вінниччині у 1990–1992 рр.⁸⁰², а В. Пашковський – про політичне життя і діяльність партії у Бершадському районі у 1991–1995 рр.⁸⁰³. Політичне життя в області у першій половині 1990-х рр. було доволі різноманітним – існував навіть «Клуб прихильників Президента України»⁸⁰⁴. Низка газетних статей є джерелом інформації про загальні риси партійного будівництва в області⁸⁰⁵.

Дослідження політичних еліт Вінницької області неможливе без аналізу інформації про народних депутатів України від регіону. Обласні і районні ЗМІ регулярно публікували біографічні дані та матеріали про діяльність депутатів, їх інтерв'ю, аналітичні статті про них тощо. Зокрема, нами були віднайдені публікації про депутатів Верховної Ради України І скликання (1990–1994) – О. Гудиму⁸⁰⁶, А. Зінченка⁸⁰⁷, Б. Мокіна⁸⁰⁸, А. Матвієнка⁸⁰⁹, І. Попи-

⁸⁰¹ «Громада» готується до з'їзду партії. Вінницька газета. 1999. 14 січня.

⁸⁰² Вовк С. Таємна директива «спрацювала». Вінниччина. 1992. 31 березня; Вовк С. Що у Вінниці ім'я власне Рух? Вінницькі вісті. 1992. Квітень (№13). С. 2.

⁸⁰³ Пашковський В. Політичні пристрасті чи політичний штиль? Бершадський край. 1995. 23 грудня.

⁸⁰⁴ Ільчук М., Мотренко Т. Клуб «любителів» Президента. Панорама. 1992. 30 квітня.

⁸⁰⁵ Рибалко В. Є й такі партії у нашій області. Вінницька правда. 1991. 27 серпня; Ковтун Т. Хто є хто. Вінниччина. 1995. 18 листопада; Малахова О. Нарешті, дещо прояснилось. Вінниччина. 1993. 8 жовтня; Політичні партії; Благодійні фонди. Вінниччина. 1995. 22 лютого. С. 3; Політичні партії та громадські організації на Вінниччині. Вінниччина. 1995. 16 серпня. С. 3; Скільки партій на Вінниччині? Вінниччина. 1995. 28 червня; Політизуємось? Вінниччина. 1999. 7 квітня; Лучинська А. Зона захвату. Подоля. 1999. 20 травня; Тихий Н. Чи ж виростуть партії-мальки у велику рибу? Бізнес-контакт. 1999. 21 травня. С. 2.

⁸⁰⁶ Дунська О. Колесо історії котиться назад. Прибузькі новини. 1993. 4 березня.

⁸⁰⁷ Вище Бога вознісся нардеп Зінченко. Подоля. 1993. 13 листопада.

⁸⁰⁸ Мокін Б. І. Про те, що залишилось за кадром. Панорама. 1993. 30 січня.

⁸⁰⁹ Матвієнко А. С. «Покладаймося на власні сили». Бершадський край. 1993. 8 жовтня.

ка⁸¹⁰, В. Хижняка⁸¹¹; II скликання (1994–1998) – Н. Марковську⁸¹², І. Квятковського⁸¹³, А. Юхимчука⁸¹⁴, М. Парасунько, І. Ямковог⁸¹⁵; III скликання (1998–2002) – О. Зарубінського⁸¹⁶, І. Квятковського⁸¹⁷, А. Матвієнка⁸¹⁸, П. Порошенка⁸¹⁹, Є. Смірнова⁸²⁰, О. Юхновського⁸²¹, О. Шпака⁸²², В. Петрова⁸²³, М. Пасеку⁸²⁴ та ін.

⁸¹⁰ Байдалюк П. Попик І. В.: «Належу до центристів». Подолія. 1993. 24 квітня.

⁸¹¹ Хижняк В. М. Керуватися думкою народу. Прибузькі новини. 1993. 29 травня.

⁸¹² Марковська Н. Факти свідчать. Вінницька газета. 1995. 21 листопада; Марковська Н. «Більшість питань виборців я вирішувала». Вінницька газета. 1998. 24 січня.

⁸¹³ Педорук Д. Приймає народний депутат: [Про зустрічі І. Квятковського з виборцями]. Вінницька газета. 1995. 12 грудня; Квятковський І. Вінниця стала розмінною картою у проходженні до Верховної Ради України, – стверджує народний депутат. 33-й канал. 1998. 22 січня. С. 5.

⁸¹⁴ Депутати-вінничани в парламенті [Н. Марковська, І. Квятковський, А. Юхимчук та ін.]. Вінниччина. 1995. 24 січня.

⁸¹⁵ Мандатоносці, які сидять на двох стільцях одночасно. Подолія. 1995. 3 жовтня.

⁸¹⁶ Мельник В. Зарубінський О.: «Я залишаюся вінничанином». Панорама. 1998. 20 травня.

⁸¹⁷ Педорук Д. Нардепи – дітям. Вінницька газета. 1999. 12 січня.

⁸¹⁸ Матвієнко А.: «Нікому не буде гірше від того, що комусь добре». Подолія. 1998. 10 листопада; Дончик Т. Звіт на фоні політичних варіацій. Вінниччина. 1999. 20 жовтня; Матвієнко А. Українське обличчя. Українська газета. 2001. 24 травня. С. 3.

⁸¹⁹ Безпапірний І. Попереду Порошенко, а за ним – розвалений міст. Вінницька газета. 1998. 17 листопада; Дончик Т. Петро Порошенко пішов у велику політику. Вінниччина. 2000. 18 березня; Білей Н. Концерт з шоколадним присмаком. Україна і світ сьогодні. 2001. 20–26 жовтня. С. 3.

⁸²⁰ Андрущенко В. Смірнов Є.: «Головне – робота на окрузі, на конкретного виборця». Вінниччина. 1998. 17 листопада.

⁸²¹ Рабечук В. Юхновський О.: «Перелічу і дні, і літа. Кому яке добро зробив? Вінницька газета. 1998. 13 серпня; Пустіва В. Село – його біль і надія. Вінницька газета. 1999. 8 травня.

⁸²² Дончик Т., Яремчук О. Шпак О.: «Вся політика держави повинна бути підкорена інтересам людини...». Вінниччина. 2000. 21 липня; Василик Б. Допоміг народний депутат. Вінниччина. 1999. 12 лютого.

⁸²³ Мельник В. Петров В. Б.: «Парламент має бути противагою виконавчій владі». Панорама. 1998. 18 липня.

⁸²⁴ Таранюк Є. «Риба гниє з голови». Вінниччина. 1999. 20 лютого.

Проблеми взаємодії місцевих політичних еліт із центром певною мірою висвітлені у публікаціях, присвячених візитам у Вінницьку область ключових державних діячів, народних депутатів та політиків. Зокрема, це статті про перебування на Вінниччині: кандидатів у Президенти України на виборах 1991 р. В. Гриньова⁸²⁵, Л. Кравчука⁸²⁶, Л. Лук'яненка⁸²⁷, В. Чорновола⁸²⁸, І. Юхновського⁸²⁹, В. Яворівського⁸³⁰, Прем'єр-міністра України В. Фокіна (червень 1992)⁸³¹, Голови Верховної Ради України І. Плюща (липень 1992)⁸³², віце-прем'єр-міністра України М. Жулинського (травень 1993)⁸³³, Прем'єр-міністра України Л. Кучми (червень 1993)⁸³⁴, Президента України Л. Кравчука (липень 1993)⁸³⁵, голови Федерації профспілок України, народного

---

⁸²⁵ Гриньов В. Б.: *Всю енергію я б спрямував у сферу економічну*. Вінниччина. 1991. 26 листопада.

⁸²⁶ Л. М. Кравчук на Вінниччині. *Вінниччина*. 1991. 29 травня; Костко О. *Будьмо господарями своєї долі*. *Вінницька правда*. 1991. 30 травня; Кравчук Л. М. «Поступитись суверенітетом – значить зрадити Україні». *Панорама*. 1991. 30 травня; Андрущенко В. *Теплі, щирі зустрічі*. *Вінницька правда*. 1991. 31 травня; Донченко Г. *Служити людям*. *Вінницька правда*. 1991. 20 червня.

⁸²⁷ Костко О. *Шість зустрічей з вінничанами*. *Вінниччина*. 1991. 16 листопада.

⁸²⁸ Чорновіл В.: *«Сьогодні нам потрібен Президент народного довір'я»*. *Панорама*. 1991. 19 жовтня; Костко О. Чорновіл В. М.: *«Майбутнє залежить від нас самих»*. *Вінниччина*. 1991. 17 жовтня.

⁸²⁹ Юхновський І. Р.: *«Україна може існувати тільки як демократична держава»*: Слово до виборців. *Вінниччина*. 1991. 28 листопада.

⁸³⁰ В. О. Яворівський у Вінниці. *Вінниччина*. 1991. 14 листопада.

⁸³¹ Омельченко К. *Сьогодні книги, завтра – акції та облигації*. *Вінниччина*. 1992. 16 червня.

⁸³² Дончик Т.: *«Приїзд на Вінниччину додав мені оптимізму»*. *Вінниччина*. 1992. 31 липня; *Економічним реформам – енергію і пошук*. *Голос України*. 1992. 31 липня; Плющ І. С. на Вінниччині. *Вінниччина*. 1992. 30 липня.

⁸³³ На Миколу Жулинського *Вінниччина* справила гарне враження. *Вінниччина*. 1993. 6 травня.

⁸³⁴ Паламарчук В. *Гарантії уряду – хліборобам*. *Вінницька газета*. 1993. 29 червня.

⁸³⁵ Костко О. Кравчук Л.: *«Я просто здивований, побачивши ті можливості, які має Вінниччина»*. *Вінниччина*. 1993. 10 липня; Сметанин В. *Так зачём все-таки Президент і министр оборони летали в Винницу и Хмельницкий?* *Киевские ведомости*. 1993. 10 июля. С. 2.

депутата України О. Стояна (квітень 1995)⁸³⁶, віце-прем'єр-міністра України А. Кінаха (листопад 1995)⁸³⁷, Президента України Л. Кучми (березень 1995⁸³⁸; жовтень 1999⁸³⁹; грудень 2000⁸⁴⁰), голови Народного Руху України В. Чорновола (грудень 1995)⁸⁴¹, Прем'єр-міністра України П. Лазаренка (лютий 1998)⁸⁴², першого секретаря Центрального комітету Комуністичної партії України П. Симоненка (лютий, липень 1998)⁸⁴³, Прем'єр-міністра України В. Пустовойтенка (серпень 1998⁸⁴⁴; червень, жовтень 1999)⁸⁴⁵, народного депутата, кандидата у Президенти України Є. Марчука (червень 1999)⁸⁴⁶, народного депутата, голови Соціалістичної партії України О. Мороза (листопад 1998⁸⁴⁷; серпень 1999⁸⁴⁸; січень 2000⁸⁴⁹), Голови Верховної Ради України О. Ткаченка

---

⁸³⁶ З депутатським візитом. Профспілкова газета. 1995. 12 квітня (№ 15).

⁸³⁷ Коваленко О. Візит короткий, а програма довгострокова. Вінницька газета. 1995. 18 листопада.

⁸³⁸ Лазаренко В. Що пожемо і зберемо. Бізнес-контакт. 1995. 10 березня (№ 10). С. 1–2.

⁸³⁹ Президент пізнає Вінниччину, Вінниччина – Президента. Панорама. 1999. 23 жовтня.

⁸⁴⁰ Кучма Л. Люди льоду міцніші, стійкіші біди. Подолія. 2000. 13 грудня.

⁸⁴¹ Дідик В. Чорновіл В.: «Ніяка «рука» не створить справжнього порядку». Подолія. 1995. 2 грудня.

⁸⁴² Григ В. Приїхав до Вінниці Хазяїн. Вінницькі вісті. 1998. 6 лютого. С. 2, 4.

⁸⁴³ Степаненко А. Петро Симоненко на Вінниччині. Вінницька газета. 1998. 19 лютого; Маковій А. П. М. Симоненко у Вінниці. Вінницька газета. 1999. 24 липня. С. 2.

⁸⁴⁴ Вінниччина зустрічала прем'єра гостинно, але вимогливо. Подолія. 1998. 1 серпня.

⁸⁴⁵ Білей Н. Борги віддавати важко, але треба. Вінницькі відомості. 1999. 24 червня. С. 3.; Білей Н. Прем'єр-міністр України Валерій Пустовойтенко відвідав Вінниччину. Вінницькі відомості. 1999. 28 жовтня. С. 4.

⁸⁴⁶ Коваленко О. Євген Марчук: «Нам треба добиватись формування нової, якісно іншої влади». Вінницька газета. 1999. 2 червня.

⁸⁴⁷ Безпартійний І. «Вітаю представників вільної Вінниці». Вінницька газета. 1998. 14 листопада.

⁸⁴⁸ Степаненко А. Олександр Мороз на Вінниччині. Вінницька газета. 1999. 17 серпня.

⁸⁴⁹ Стрелкова Н. Політичне життя 2000 року на Вінниччині розпочав Мороз. 33-й канал. 2000. 6 січня. С. 2.

(вересень 1999)⁸⁵⁰, Прем'єр-міністра України А. Кінаха (липень 2001)⁸⁵¹, Голови Верховної Ради України І. Плюща (вересень 2000)⁸⁵², міністра внутрішніх справ України Ю. Кравченка (вересень 2000)⁸⁵³, Прем'єр-міністра України В. Ющенка (березень 2000)⁸⁵⁴. Завдяки використанню цих статей можемо прослідкувати динаміку взаємовідносин між конкретними політичними акторами, визначити ключові питання, які стояли на порядку денному в ході цих візитів, визначити способи взаємодії регіональної та центральної політичних еліт тощо.

Зі здобуттям Україною незалежності розпочався процес переходу старих компартійних регіональних політичних еліт у новостворені демократичні інституції. 5 березня 1992 р. було прийнято Закон України «Про Представника Президента України»⁸⁵⁵. Першим главою місцевої державної адміністрації у Вінницькій області було призначено голову Вінницької обласної Ради народних депутатів, народного депутата України М. Дідика (березень 1992 – жовтень 1994). Діяльність Представника Президента України широко відображена у газетних публікаціях того часу, зокрема – це його інтерв'ю⁸⁵⁶, виступи на засіданнях

---

⁸⁵⁰ Дончик Т. Ткаченко О.: «Я вірю у вінничан і хочу, щоб вони вірили мені...». Вінниччина. 1999. 28 вересня.

⁸⁵¹ Головка О., Чебан О. Ціни на зерно будуть стабільними. Урядовий кур'єр. 2001. 20 липня. С. 1, 2; Поїздка на Вінниччину. Демократична Україна. 2001. 20 липня.

⁸⁵² Захар'яш Є. Перебування Голови Верховної Ради Івана Плюща на Вінниччині. Подолія. 2000. 19 вересня.

⁸⁵³ Близько 600 «авторитетів» відправлено за ґрати. Урядовий кур'єр. 2000. 5 вересня. С. 6.

⁸⁵⁴ Сікорський Ю. Реформування АПК – шлях до стабільності. Панорама. 2000. 8 березня.

⁸⁵⁵ Про Представника Президента України: Закон України від 5 березня 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2167-12>

⁸⁵⁶ Пастушенко Л. Дідик М. А.: «Я – за консолідацію». Демократична Україна. 1992. 7 квітня; Лазаренко В. Дідик М. А.: «Люблю людей за працю». Голос України. 1992. 15 квітня; Дидык Н. Кресло-мягкое, должность-жесткая. Правда Украины. 1992. 10 ноября.

облвиконкому⁸⁵⁷, статті про офіційні зустрічі⁸⁵⁸, формування облдержадміністрації⁸⁵⁹, її членів⁸⁶⁰ тощо⁸⁶¹.

Не менш репрезентативно представлено у місцевій пресі матеріали про діяльність у 1992–1994 рр. Представників Президента України у районах Вінницької області, зокрема І. Масного (Чечельницький р-н)⁸⁶², Г. Калетніка (Ямпільський р-н)⁸⁶³, М. Пеленка (Липовецький р-н)⁸⁶⁴, О. Кравця (Тиврівський р-н)⁸⁶⁵, М. Матієнка (Немирівський р-н)⁸⁶⁶, а також голів міських рад: В. Кондрицького (Ладизин)⁸⁶⁷, М. Малюти (Могилів-Подільський)⁸⁶⁸ тощо.

Після призначення М. Дідика Представником Президента України у Вінницькій області крісло голови облради обійняв його заступник – П. Ткач, чия політичну постать можемо проаналізувати завдяки опублікованим у місцевій пресі його інтерв'ю⁸⁶⁹ та

⁸⁵⁷ Дідик М. А. Не сподіватись на «манну небесну», а брати ініціативу в свої руки: Виступ на засіданні облвиконкому 18 січня. Вінниччина. 1992. 21 січня.

⁸⁵⁸ Представник Президента починає і... переконує. Панорама. 1992. 4 квітня.

⁸⁵⁹ Ковтун А. Перший тайм ми вже відіграли. Панорама. 1992. 16 травня.

⁸⁶⁰ Команда Миколи Дідика: Політичні портрети членів облдержадміністрації. Подолія. 1992. 14 липня; Команда Миколи Дідика: Політичні портрети членів обласної державної адміністрації. Подолія. 1993. 26 січня; Звільнено за зловживання. Голос України. 1993. 29 липня. С. 4; Мустафін В. А. Влада: сьогодні і завтра. Подолія. 1992. 24 березня.

⁸⁶¹ Каменюк М. Між молотом і ковадлом. Демократична Україна. 1993. 5 червня.

⁸⁶² З живим інтересом. Чечельницький вісник. 1993. 12 лютого.

⁸⁶³ Мельник В. Вчи народ, але й вчись у нього. Земля Поділля. 1993. 24 лютого.

⁸⁶⁴ Пастушенко Л. Переплутав кишені. Демократична Україна. 1993. 15 червня.

⁸⁶⁵ Дробчак Г. Ще не вмерла еконімка: На Вінниччині вона почувається привільно. Сільські вісті. 1993. 24 вересня.

⁸⁶⁶ Матієнко М. С. Не всі надії виправдались. Прибузькі новини. 1993. 12 червня.

⁸⁶⁷ Балан Л. Кондрицький В. В.: «Саме тут у Ладизині». Подолія. 1993. 5 січня.

⁸⁶⁸ Лосенко В. Малюта М.: «Ради завжди були народними... Були і залишаються». Панорама. 1993. 24 лютого.

⁸⁶⁹ Костко О. Ткач П. І.: «Ради були і залишаються найбільш демократичними органами влади». Вінниччина. 1993. 21 серпня.

виступам на сесіях облради⁸⁷⁰. Низка публікацій відображає діяльність самої ради у цей період⁸⁷¹. Найвні також публікації про обрання П. Ткача народним депутатом України на довиборах у грудні 1992 р.⁸⁷².

На виборах у липні 1994 р. у боротьбі за крісло голови обласної ради переміг керівник одного з найбільш потужних на той час сільськогосподарських підприємств регіону СТОВ «Липівка» М. Мельник. Невдовзі він також обійняв посаду голови Вінницької ОДА. Джерелом для дослідження регіонального політичного бомонду того часу можуть бути інтерв'ю⁸⁷³ та виступи⁸⁷⁴ М. Мельника, статті про його кадрову політику⁸⁷⁵, роботу обласної ради⁸⁷⁶ та облдержадміністрації⁸⁷⁷.

⁸⁷⁰ Люди повірять, якщо побачать реальні позитивні зрушення. Вінниччина. 1993. 16 листопада; Подолаємо кризу – будемо жити краще. Вінниччина. 1993. 21 травня; Ткач П.: «Люди мають бачити в Радах і держадміністраціях захисників народних інтересів». Вінниччина. 1993. 16 лютого; Ткач П. І. Співпраця об'єднає наші зусилля. Панорама. 1993. 17 листопада.

⁸⁷¹ Депутати хочуть, щоб про них більше писали, журналісти – щоб їм створили умови для цього. Вінниччина. 1993. 2 квітня; Є всі умови стабілізувати виробництво. Вінниччина. 1993. 18 травня; Є і план, і бюджет. Панорама. 1993. 19 травня; Пастушенко Л. Хоч сій, хоч плач. Демократична Україна. 1993. 23 лютого; Сесія обласної Ради народних депутатів. Вінниччина. 1992. 31 жовтня; Ковтун Т. Готуймось: приватизація гряде. Вінниччина. 1992. 6 листопада; Костко О. Сьогодні у Вінниці – чотири «князівства». А завтра? Вінниччина. 1992. 26 вересня.

⁸⁷² Ткач П. І. – народний депутат України. Вінниччина. 1992. 8 грудня.

⁸⁷³ Мельник М.: «Існуючі негаразди можна подолати». Бізнес-контакт. 1995. 17 листопада (№ 45). С. 2.

⁸⁷⁴ Мельник М. Є. Альтернативи реформам немає. Вінниччина. 1995. 21 лютого; Кимак Л. Мельник М.: «Здолати кризу можна». Панорама. 1995. 23 серпня; Мельник М. Є. Не варто згущувати фарби. Панорама. 1995. 1 листопада.

⁸⁷⁵ Призначені голови районних державних адміністрацій Вінниччини. Вінниччина. 1995. 19 вересня; Структурні підрозділи облдержадміністрації. Вінниччина. 1995. 1 грудня; Ковтун Т. Миколі Мельнику допомагають формувати «команду». Вінниччина. 1995. 11 серпня; Формування команди продовжується. Подолія. 1995. 12 грудня.

⁸⁷⁶ Рішення приймаються. А криза в області поглиблюється. Подолія. 1995. 17 серпня.

⁸⁷⁷ «Жертва влади» з «подвійною мораллю». Подолія. 1995. 28 жовтня.

Перманентний конфлікт між головою Вінницької міськради Д. Дворкісом і головою облради та облдержадміністрації М. Мельником, що тривав упродовж усієї каденції останнього – з липня 1995 р. до червня 1996 р., відображений у низці статей, опублікованих у обласних газетах. При цьому варто зауважити, що «Вінниччина» стала на бік М. Мельника⁸⁷⁸, «Подолія» і «Вінницькі відомості» – підтримували Д. Дворкіса⁸⁷⁹, а «Вінницька газета» намагалася дотримуватися нейтральної позиції⁸⁸⁰. Відгомін протистояння між двома ключовими фігурами Вінницької області лунав і у загальноукраїнській пресі, зокрема, у статті В. Кузьменка «Губернатор на тлі», опублікованій у газеті «Україна Молода»⁸⁸¹. Низка статей є важливим джерелом для аналізу позицій місцевої еліти під час діяльності урядової комісії для перевірки стану справ у економіці та соціальній сфері, діяльності владних структур Вінницької області, що проходила восени 1995 р.⁸⁸²

---

⁸⁷⁸ Слово – не горобець, а «туману» напустити може. Вінниччина. 1995. 18 серпня; Ковтун Т. Микола Мельник оприлюднив свою заяву на ім'я Президента. Вінниччина. 1995. 22 серпня; Президенту України Л. Кучмі. Вінниччина. 1995. 1 вересня; Терещук О. Нехай нас Бог порятує від порад пана Дворкіса. Вінниччина. 1995. 2 вересня; Левченко В. Заява. Вінниччина 1995. 3 листопада; Для кого закон писаний, а для кого – ні... Вінниччина. 1995. 26 вересня.

⁸⁷⁹ Шевченко В. Мер Вінниці Д. В. Дворкіс: «Я завжди боявся дураков і плохих дорог». Вінницькі відомості. 1995. 31 серпня (№ 34). С. 2; Мельник втомився змагатися з Дворкісом. Подолія. 1995. 2 вересня; Президенту України Кучмі Л. Д. Слово педагога. 1995. Вересень (№ 4). С. 4–5; Дмитро Дворкіс – Президентові України Леонідові Кучмі. Подолія. 1995. 5 вересня; Світлична О. Захистимо дорогого нам, Україні, великого трударя, мудрого керівника області, села, міста... Подолія. 1995. 19 вересня; Кузьменко В. Губернатор на тлі. Подолія. 1995. 7 вересня.

⁸⁸⁰ Мислінський А. Важкий діалог. Вінницька газета. 1999. 7, 9 вересня; Гречанівська Т. Мер проти губернатора. Вінницька газета. 1995. 28 вересня; Мельник М. З приводу однієї публікації. Вінницька газета. 1995. 26 вересня.

⁸⁸¹ Кузьменко В. Губернатор на тлі. Україна молода. 1995. 5 вересня.

⁸⁸² Слістратов І.: «Прийшов лісник і всіх вигнав». Подолія. 1995. 24 жовтня; Кінах А. К.: «Ми державні люди». Панорама. 1995. 25 жовтня; На якого коня підсадили А. Кінаха? Вінниччина. 1995. 3 листопада; Погляд на подію. Подолія. 1995. 14 листопада; Про результати роботи Урядової комісії з вивчення стану справ в економіці та соціальній сфері Вінницької області. Подолія. 1995. 26 грудня.

Значний масив публікацій у регіональних ЗМІ присвячений діяльності наступників М. Мельника – голів Вінницької ОДА А. Матвієнка (серпень 1996 – квітень 1998), М. Чумака (квітень 1998 – липень 1999), Д. Дворкіса (липень – листопад 1999), Ю. Іванова (листопад 1999 – травень 2002). У цьому контексті варто згадати низку інтерв'ю та виступів М. Чумака, у яких відображено його бачення політико-економічної ситуації у державі та регіоні⁸⁸³; публікації про короткий період перебування Д. Дворкіса на найвищій посаді в області⁸⁸⁴. Про протистояння міського голови, а згодом голови облдержадміністрації Д. Дворкіса і голови облради Г. Калетніка наприкінці літа – восени 1999 р. йдеться у статтях Л. Добринської⁸⁸⁵ та О. Калінчук⁸⁸⁶. Діяльність Ю. Іванова відображена у його виступах⁸⁸⁷ та інтерв'ю⁸⁸⁸. Газета «Подолія» опублікувала інформацію про

⁸⁸³ Дончик Т. Чумак М.: «...І я прийняв морально важке, але об'єктивне рішення». Вінниччина. 1999. 16 жовтня; Дончик Т. Чумак М.: «Мені боляче, коли страждає авторитет влади...». Вінниччина. 1999. 2 лютого; Чумак М.: «Коли я працював секретарем райкому партії...» 33-й канал. 1999. 1 квітня. С. 2; Дончик Т. Чумак М.: «Позиція Президента до керівництва області будується на довірі і повазі». Вінниччина. 1999. 16 квітня; Чумак М. Шляхом злагоди і реформ. Подолія. 1999. 29 квітня; Чумак М.: «Цей рік для всіх нас має стати переможним». Подолія. 1999. 7 травня.

⁸⁸⁴ Лучинська А. Дворкіс Д.: «Я прийшов не звільняти, а працювати разом з усіма». Подолія. 1999. 22 липня; Завдання Дмитра Дворкіса. Подолія. 1999. 5 серпня; Офіційна хроніка [Створення при голові облдержадміністрації рад з розвитку підприємництва та малого бізнесу]. Вінницька газета. 1999. 19 серпня; Розпорядження про перейменування. Панорама. 1999. 29 вересня.

⁸⁸⁵ Добринська Л. Владні мужі чубляться. 33-й канал. 1999. 23 вересня. С. 2; Добринська Л. Хто у кого позичив «ліцензію на клепку»? 33-й канал. 1999. 25 березня. С. 2.

⁸⁸⁶ Калінчук О. Калетнік Г.: «Чи варто смакувати тему “нелегітимного мера”»? Вінницькі відомості. 1999. 29 квітня. С. 3.

⁸⁸⁷ Чорний Ю. Політичні й економічні пріоритети Юрія Іванова. Подолія. 1999. 12 листопада; Костко О. Шукати шляхи до співробітництва, а не компромати на владу. Вінниччина. 1999. 30 листопада; Дончик Т. Іванов Ю.: «Створити нормальний робочий клімат в області». Вінниччина. 1999. 7 грудня; Федорченко Н.: «Зусилля кожного керівника мають спрямовуватися на те, щоб дійсно поліпшити життя людей...». Вінницька газета. 1999. 9 грудня.

⁸⁸⁸ Волошенюк І. Іванов Ю. І.: «Об чім болить голова губернатора». Вінниччина. 2000. 3 листопада; Іванов Ю. Випробування на землі. Подолія. 2000. 9 грудня.

керівні кадри виконавчої влади області⁸⁸⁹, а «Вінниччина» – про заступників голови ОДА у 1999 р.⁸⁹⁰.

Цінними для вивчення регіональної політичної еліти Вінниччини є газетні публікації про міську раду обласного центру, її голову та депутатів. Так, у низці статей О. Костіна проаналізовано обставини призначення першого міського голови, окреслено коло проблем, що перебували у фокусі уваги ради⁸⁹¹. Величезну кількість матеріалів місцеві ЗМІ містять про Д. Дворкіса – міського голову Вінниці, що обіймав цю посаду з травня 1992 р. до червня 2000 р.⁸⁹², В. Ваховського (червень 2000 – квітень 2002)⁸⁹³ та О. Домбровського (квітень 2002 – лютий 2005). Діяльність міської ради Вінниці переважно висвітлювалась у

---

⁸⁸⁹ Команда Юрія Іванова. Подолія. 2000. 31 жовтня; Держадміністрація Вінниччини. Подолія. 1999. 9 лютого; Виконавча влада Вінницької області. Подолія. 1999. 17 серпня.

⁸⁹⁰ В Юрія Іванова нові заступники. Вінниччина. 1999. 5 листопада; Валерій Коровій – заступник голови облдержадміністрації. Вінниччина. 2000. 17 жовтня.

⁸⁹¹ Костко О. Що день прийдешній нам готує? Вінницька правда. 1991. 29 січня; Костко О. У Вінниці – новий мер. Вінницька правда. 1991. 24 січня; Костко О. Надія вмирає останньою...: Нотатки із 6-ї сесії Вінницької міської ради народних депутатів 21-го скликання. Вінницька правда. 1991. 17 травня; Костко О. Осінь – пора для дискусій. Вінницька правда. 1991. 26 вересня; Костко О. Найкоротша і найспокійніша. Вінниччина. 1991. 14 листопада.

⁸⁹² Барась Н. Чашка кофе за... 3 миллионів, или Год из жизни мэра Винницы Д. Дворкиса. Правда Украины. 1993. 25 июня; Дворкіс Д. В. Що турбує вінничан?: Прес-конференція голови міської ради народних депутатів. Вінницька газета. 1995. 31 серпня; Палига В. Труднощі подолаємо тільки разом. Вінницька газета. 1995. 19 жовтня; 1997-й рік у цифрах і фактах: Виклад звіту міського голови Д. В. Дворкіса про роботу адміністрації Вінниці, зробленого по телеканалу «ВІТА» 23–25 березня. Вінницька газета. 1998. 26 березня; Прокурор нардепу Дворкісу – не указ. А Верховна Рада? Подолія. 1998. 25 липня; Сафронов К. Хто такий Татусяк і чого він хоче проти Дворкіса? Вінницька газета. 1998. 9 липня; Відповідь С. Татусяка. Вінницька газета. 1998. 25 липня; Адреси «кишенькових газет» і кому вони служать. Вінницька газета. 1998. 1 серпня; З приводу одного спростування. Панорама. 1995. 26 липня.

⁸⁹³ Білей Н. Взвяся – зроби, робиш – роби на совість. Україна і світ сьогодні. 2001. 21–27 липня. С. 6; Ваховський В.: «Наші бажання повинні співпадати з нашими можливостями». Вінницька газета. 2000. 8 вересня; Вінницький міський голова приступив до роботи. Вінниччина. 2000. 16 червня. С. 1; Ваховський В.: «Ми все розкладемо по полицках». Вінницька газета. 2000. 11 липня; Захар'яш С. Ваховський В. Зрушення на краще. Подолія. 2000. 20 жовтня. С. 2.

«Вінницькій газеті»⁸⁹⁴. Низка статей була присвячена позиції депутатів міськради з питань життя міста⁸⁹⁵.

Для аналізу політичних еліт на рівні районів наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. у нагоді стануть статті про голів РДА і районних рад, що найбільш активно публікувалися у газетах «Подолія» і «Вінниччина». До цієї групи відносимо публікації про І. Вітюка (Літинська РДА)⁸⁹⁶, А. Здора (Липовецька РДА)⁸⁹⁷, М. Матієнка (Немирівська РДА)⁸⁹⁸, М. Метя (Хмільницька РДА)⁸⁹⁹, А. Павліченко (Бершадська РДА)⁹⁰⁰, М. Подоляна (Крижопільська РДА)⁹⁰¹, Є. Фолюшняк (Тульчинська РДА)⁹⁰², В. Кожухаря (Ямпільська РДА)⁹⁰³, А. Федоренка (Тростянецька РДА)⁹⁰⁴, М. Бевза

⁸⁹⁴ Шугайло Д. Конкретність і діловитість: «Круглий стіл»: запитання жителів міста і відповіді виконкому міської ради народних депутатів. Вінницька газета. 1993. 12 березня; Матюхіна Т. М. Про «чарівну паличку», або Де взявся фонд мера і кому він потрібен. Вінницька газета. 1993. 18 лютого; Зміни, яких всі чекають. 3-тя сесія міської ради народних депутатів. Вінницька газета. 1995. 12 вересня; Андриєнко П. Щоб був порядок у місті. Вінницька газета. 1995. 25 листопада; Як поділити те, чого немає? Вінницька газета. 1998. 22 жовтня. С. 1, 2.

⁸⁹⁵ Чи збагатиться міська казна від здійснення приватизації?: Нотатки з 3-ї сесії Вінницької міськради. Вінниччина. 1995. 18 квітня; Махлай А. Виконком чи «торгсін»? Панорама. 1995. 26 квітня; Педорук Д. У депутатів теж свої проблеми. Вінницька газета. 1995. 12 серпня; Дьяков В. Й. Не можна працювати ефективно, якщо механізми старі. Вінниччина. 1993. 12 січня.

⁸⁹⁶ Тимчишин В. Земля Івана Вітюка. Панорама. 2000. 20 грудня; Якобчук М. Вітюк І.: «Щоб жилося людям заможно». Подолія. 1998. 5 листопада.

⁸⁹⁷ Призначення і звільнення. Подолія. 2000. 7 січня.

⁸⁹⁸ Галіза О. Роки та уроки Михайла Матієнка. Подолія. 2000. 12 вересня.

⁸⁹⁹ Чебан О. Прості секрети Михайла Метя. Подолія. 2000. 8 листопада; У Хмільницькій райдержадміністрації – новий голова. Вінниччина. 1999. 2 квітня.

⁹⁰⁰ Гордійчук П. Труді і дні Анатолія Павліченка. Подолія. 2000. 19 липня.

⁹⁰¹ Гура В. Подолян М.: «Щастя голови РДА». Подолія. 2000. 30 серпня; Пастушенко Л. Подолян М.: «Реформи – це ми». Подолія. 1999. 27 травня.

⁹⁰² Галіза О. Корпус швидкого реагування Євгенії Фолюшняк. Подолія. 2000. 14 березня.

⁹⁰³ Сльцова В. Кожухар В. О.: «Принциповість – це не догма». Панорама. 1999. 4 серпня; Брендуняк В. Кожухар В.: «Від принципових позицій не відступлюсь». Подолія. 1999. 20 квітня.

⁹⁰⁴ Фартушняк А. Федоренко А. Г.: «Мені імпонує “командний” стиль роботи». Вінниччина. 1999. 17 квітня; У Тростянці – новий голова райдержадміністрації. Вінниччина. 1998. 20 листопада.

(Погребищенська РДА)⁹⁰⁵, В. Томчука (Чернівецька РДА)⁹⁰⁶, І. Карлашука (Шаргородська РДА)⁹⁰⁷, В. Масного (Барська РДА)⁹⁰⁸, В. Ульянова (Тулчинська райрада)⁹⁰⁹, Б. Матвійчука (Чечельницька райрада)⁹¹⁰, В. Олексієнка (Погребищенська райрада)⁹¹¹, О. Жовніра (Тиврівська райрада)⁹¹², М. Ярового (Томашпільська райрада)⁹¹³, О. Кравченка (Гростянецька райрада)⁹¹⁴, П. Бровка (міський голова Могилева-Подільського)⁹¹⁵, О. Гвелесіані (міський голова Козятина)⁹¹⁶, В. Савчука (міський голова Тульчина)⁹¹⁷, П. Стороженка (міський голова Немирова)⁹¹⁸, В. Жеребнюка

---

⁹⁰⁵ Бевз М. Ділити відповідальність, а не владу. Подолія. 1999. 27 квітня.

⁹⁰⁶ Ставицький І. Один день з Володимиром Томчуком. Подолія. 2000. 18 квітня.

⁹⁰⁷ Трошкова А. Карлашук І.: «Земля батьків завжди найдорожча». Вінниччина. 1999. 12 жовтня.

⁹⁰⁸ Білей Н. Розправа над Валентином Масним, або Як на Вінниччині звільнили члена НДП, голову [Барської] райдержадміністрації за ... високий професіоналізм і активну громадянську позицію. Панорама. 1999. 16 жовтня.

⁹⁰⁹ Гура В. Ульянов В.: «Ми покликані зробити життя наших громадян заможним». Подолія. 1998. 14 липня.

⁹¹⁰ Фартушняк А. Матвійчук Б.: «Доводилось починати практично з нуля...». Вінниччина. 1998. 6 жовтня.

⁹¹¹ Подільський Е. Олексієнко В.: «Дисципліна стабілізує економіку». Подолія. 1998. 11 серпня.

⁹¹² Яремчук О. Жовнір О. І.: «Ділимо не владу, а відповідальність». Вінниччина. 1998. 2 жовтня.

⁹¹³ Брендуляк В. Яровий М. В.: «Прийшов удруге. Можливо, надовго». Подолія. 1998. 9 вересня.

⁹¹⁴ Фартушняк А. Кравченко О. Ф.: «Люди хочуть змін на краще». Вінниччина. 1998. 29 травня.

⁹¹⁵ Андрущенко В. Бровка П.: «На те й влада, щоб про людей дбати». Вінниччина. 1998. 19 червня; Трошкова А. Бровка П.: «На тілі шрамів нема, а на серці – не видно». Вінниччина. 1999. 13 листопада; Площанська Л. Європейський вибір Петра Бровка. Вінниччина. 2000. 16 червня. С. 2.

⁹¹⁶ Гвелесіані О.: «Як людина і керівник, я чекаю змін на краще». Вінниччина. 1998. 24 жовтня.

⁹¹⁷ Андрущенко В. Савчук В.: «Головна лінія – щоб людям було добре». Вінниччина. 1998. 12 грудня; Гура В. Як заслужити людську довіру і шану? Подолія. 1995. 9 вересня.

⁹¹⁸ Гура В. Місто його неспокою. Подолія. 1998. 9 липня.

(міський голова Жмеринки)⁹¹⁹, М. Бойка (міський голова Хмільника)⁹²⁰ тощо⁹²¹.

Починаючи зі середини 2000-х рр. більшість друкованих ЗМІ перейшла в on-line, а деякі зовсім відмовилися від випуску паперової продукції. Регіональні еліти представлені у них надзвичайно добре, але, зважаючи на величезний обсяг інформації і наявність на сайтах пошукових систем, вважаємо проводити аналіз публікацій недоцільним і обмежитися лише побіжним аналізом самих інтернет-ресурсів.

Станом на 2017 р. найбільше медіа-ресурсів області контролювалося тодішнім Прем'єр-міністром України В. Гройсманом, а також чинним головою Вінницької міської ради С. Моргуновим. Зокрема, це газети «Місто», «Вінницькі реалії», «Вінницька газета», інтернет-ресурси «Вінниця.info», «0432.ua», «Моя Вінниця» (myvin.com.ua) та ін.⁹²². Значну частину місцевих медіа-ресурсів контролювали провладні депутати. Наприклад, сайт «Vinnitsa Life» (vinnlife.com), «Немирівський вісник», «Оратівський вісник», Іллінецький вісник», «Погребищенський вісник», «Липовецький вісник» належали депутату від політичної партії «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» Р. Демчаку; сайт «I Like News. Перші новини» (likenews.com.ua) – братам Геннадію (народний депутат України VIII скликання від політичної партії «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА») та Ігорю (з грудня 2014 р. – генеральний директор УДППЗ «Укрпошта»; з вересня 2017 р. – в. о. начальника, начальник Одеського морського порту) Ткачукам; сайт «ВінницяОК» (vinnitsaok.com.ua) – депутату від БПП О. Домбровському⁹²³.

---

⁹¹⁹ Подолян А. Жеребнюк В.: «Потрібно більше влади». Подолія. 2000. 12 травня. С. 2; Мрачковська Л. Жеребнюк В.: «Провінція просить “вудочку”». Вінниччина. 1999. 22 травня.

⁹²⁰ Гребельський С. Міський голова Хмільника тяжіє до узбецької кухні, але ніколи не відсовує український борщ і вареники. Вінниччина. 2000. 1 квітня.

⁹²¹ Прополіс К. На прийом – до Кучинського! Панорама. 1999. 17 березня; Страшний В. Білик А. М.: «Древньому місту – другу молодість». Вінниччина. 2000. 9 лютого.

⁹²² Демянчук А. Більшість вінницьких онлайн-медіа приховують інформацію про власників. URL: <http://vajr.info/zhurnalistski-rozsliduvannya/bilshist-vinnitskih-onlajn-media-prihovuyut-informatsiyu-pro-vlasnikiv/>

⁹²³ Там само

Низкою інтернет-ресурсів володіли колишні «регіонали». Так, за даними Вінницької агенції журналістських розслідувань та сайта vlasno.info В. Продивусу належали «Тарасова правда», «ОРД», «Компрогат України и России», С. Татусяку – Інформаційна Вінниччина (i-vin), Г. Калетніку – «Свобода слова в Україні». Також Г. Калетнік після перемоги у суді над газетою «33-й канал» здобув на неї певний вплив⁹²⁴.

Підсумовуючи значення цієї групи, що включає статті і замітки про діяльність місцевих політиків та їхні інтерв'ю, вважаємо за доцільне наголосити, що означені джерела яскраво ілюструють політичні цінності й ідентичності регіональної еліти Вінниччини та є одними із найважливіших для аналізу їхньої політичної поведінки.

Третя група – це архівні документи. Джерела цього типу наявні у архівах усіх рівнів – центральних, обласних і «місцевих» (архівних відділах обласної та районних державних адміністрацій та міських рад).

У першу чергу, це документи фондів 1 «Верховна Рада України, м. Київ» та 5225 «Центральна виборча комісія України» Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Так, у справах опису 28 «Центральна виборча комісія по виборах до В[ерховної] Р[ади] УРСР, з 1991 – України» знаходимо інформацію про межі виборчих округів на виборах 1994 р.⁹²⁵, списки кандидатів у народні депутати України на парламентських виборах 1994 р.

---

⁹²⁴ Дем'янчук А. Більшість вінницьких онлайн-медіа приховують інформацію про власників. URL: <http://vajr.info/zhurnalistski-rozsliduvannya/bilshist-vinnitskih-onlajn-media-prihovuyut-informatsiyu-pro-vlasnikiv/>; Кому належать і хто спонсорує ЗМІ у Вінниці. URL: <http://vlasno.info/ekonomika/3/finansii/item/13494-komu-nalezhat-i-khto-sponsoruie-zmi-u-vinnytsi-video>

⁹²⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 1. Оп. 28. Спр. 171. Документи до постанови Центральної виборчої комісії по виборах народних депутатів України щодо утворення виборчих округів, зміни їх меж та перейменування (подання обласних рад, Президії Верховної Ради Криму, Київської та Севастопольської міських рад, карти-схеми виборчих округів та ін.), виборчі округи №№ 1–194; м. Київ, Республіка Крим, м. Севастополь, Вінницька – Запорізька області. Том 1. 70 арк.

(справи 174, 177)⁹²⁶ та списки народних депутатів України 1994–1997 рр. (справи 180, 181)⁹²⁷. У справах 182–202 містяться документи про обрання народних депутатів України (заяви, облікові картки, передвиборчі програми кандидатів у народні депутати, протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів та результати виборів). Для аналізу представників Вінниччини у Верховній Раді України І скликання 1990–1994 рр. будуть корисними документи фонду 1, опису 31 «Особові справи депутатів Верховної Ради СРСР та УРСР (1937–1994)».

Документи фонду 5225 ЦДАВО України є важливим джерелом для вивчення еліт Вінницької області крізь призму їх участі у парламентських виборах 1998 р. Зокрема, у цьому фонді зберігаються документи виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у народні депутати України у виборчих округах Вінницької області (протоколи окружних виборчих комісій, списки зареєстрованих кандидатів) (оп. 2, спр. 156)⁹²⁸; документи про обраних народних депутатів України в одномандатних виборчих округах Вінницької області (заяви, біографічні відомості, декларації, передвиборчі програми та ін.) (оп. 2, спр. 144); облікові картки кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах (оп. 2, спр. 105–121); протоколи окружних виборчих комісій про підсумки голосування в одномандатних виборчих округах Вінницької області (оп. 2, спр. 809). На особливу увагу серед документів згаданих справ заслуговують передвиборчі програми кандидатів у народні депутати України, які практично неможливо отримати з інших джерел.

---

⁹²⁶ ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 28. Спр. 174. Списки кандидатів у народні депутати України на виборах 27 березня 1994 року та відомості про них. м.м. Київ, Севастополь, Республіка Крим, Вінницька – Кіровоградська області. Округи №№ 1–234. Том. 1. 239 арк.

⁹²⁷ ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 28. Спр. 180. Списки народних депутатів України, обраних у 1994–1997 рр., та відомості про них. Том. 1. 121 арк.; там само. Спр. 181. Списки народних депутатів України, обраних у 1994–1997 рр. та відомості про них. Том. 2. 171 арк.

⁹²⁸ ЦДАВО України. Ф. 5225. Оп. 2. Спр. 156. Документи виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у народні депутати України по виборчих округах Вінницької, Волинської областей (протоколи окружних виборчих комісій, списки зареєстрованих кандидатів у народні депутати України). 249 арк.

Значні труднощі виникають під час пошуку архівних документів про місцеві політичні еліти – представників органів державної влади (державних службовців Вінницької ОДА та райдержадміністрацій області) та місцевого самоврядування (депутатів вінницької обласної та міської рад, районних і міських рад області). Станом на початок 2019 р. до Державного архіву Вінницької області були передані документи про діяльність Вінницької обласної ради (ф. 2700 «Виконавчий комітет Вінницької обласної ради») та лише двох районних (ф. 5052 «Виконавчий комітет Могилів-Подільської районної ради»; ф. 4128 «Виконавчий комітет Немирівської районної ради») та двох міських (ф. 1597 «Виконавчий комітет Козятинської міської ради»; ф. 5053 «Виконавчий комітет Могилів-Подільської міської ради») рад. Важливість цих фондів незаперечна, оскільки вони є джерелом інформації про депутатів обласної ради 1990–2006 рр., містять протоколи та рішення сесій тощо.

Окремо зауважимо, що до Державного архіву Вінницької області передано дуже мало документів: Могилів-Подільський район – документи до 1993 р., Козятинський і Немирівський – до 2002 р. Левова частка документів, які є вкрай важливим джерелом для вивчення регіональних політичних еліт Вінниччини, і надалі перебувають у архівних відділах 27 райдержадміністрацій області. Така географічна розпорошеність створює закономірні труднощі у доступі до документів і, як наслідок, нестачу джерел для дослідження діяльності політичних еліт на районному рівні.

Вважаємо за необхідне наголосити, що подібний алгоритм пошуку архівних джерел для вивчення політичних еліт на місцевому рівні може бути застосований не тільки для Вінницької області, а й інших регіонів України.

Четверту групу джерел утворюють довідники. Так, дані про окремих представників політичної еліти Вінниччини знаходимо у довіднику «Хто є хто в українській політиці» (видавався у 1993–1998 рр.; усього було опубліковано 4 випуски). У перших двох випусках наведено переліки та біографії народних депутатів від

Вінницької області у Верховній Раді України I і II скликань⁹²⁹. У третьому випуску, поряд зі списком народних депутатів від Вінниччини, наведено перелік керівників ОДА (голова, перший заступник і заступники) станом на 1996 р. та біографічні дані про них⁹³⁰. Четвертий випуск (1998 р.), у якому наведено 2300 біографій вищих посадових осіб, керівників міністерств і відомств, народних депутатів, керівників регіонів та міст, на відміну від трьох попередніх, не містить жодного довідкового апарату, що значно ускладнює пошук потрібної інформації⁹³¹.

Інформацію про всіх 19 представників Вінницької області у Верховній Раді України I скликання віднаходимо у довіднику «Верховна Рада України дванадцятого скликання 1990–1994 роки». Статті про депутатів містять дані про час і місце народження, освіту, місце навчання, нагородження, трудовий шлях, належність до КППС та інших політичних партій, членство у фракціях і депутатських групах парламенту, роботу у комітетах Верховної Ради тощо⁹³².

Відомості про депутатів Верховної Ради України VI скликання від Вінницької області (розгорнуті біографічні довідки та інформацію про персональні зв'язки у політичних колах) наведено у виданнях «Народні депутати Верховної Ради України шостого скликання»⁹³³ та «Кто есть кто в Верховной Раде: Откуда, с кем, когда»⁹³⁴.

⁹²⁹ Хто є хто в українській політиці : довідник. Вип. 1: Інформація за станом на 1 верес. 1993 р. / Білокінь С. та ін.; Київ. наук. т-во ім. Петра Могили. Київ : [б. в.], 1993. 286 с.; Хто є хто в українській політиці : довідник. Вип. 2. Київ : К.І.С., 1995. 272 с.

⁹³⁰ Хто є хто в українській політиці : довідник. Вип. 3. Київ : К.І.С., 1996. С. 332, 367.

⁹³¹ Хто є хто в українській політиці : довідник. Вип. 4: Інформація станом на лютий 1998 р. Київ : К.І.С., 1998. 472 с.

⁹³² Верховна Рада України дванадцятого скликання 1990–1994 роки / відп. ред. Я. Зайко [та ін.]. Київ : Кий, 1998. С. 166, 191, 199, 205, 222, 246, 268, 270, 273–274, 277, 286, 302, 305, 307, 323–326, 350, 358.

⁹³³ Колоцей Ю. О. Народні депутати Верховної Ради України шостого скликання. Київ : Аванпост–Прим, 2011. 496 с.

⁹³⁴ Кто есть кто в Верховной Раде: Откуда, с кем, когда : справочник / сост., подгот. текстов А. Вольф. Київ : Довіра; Київ : Інтер-Медіа, 2006. 284 с.

Біографічний довідник «Хто є хто в місцевому самоврядуванні України» присвячений «другому ешелону» української політичної еліти – керівникам обласних і районних рад та міським головам (станом на 2007 р.). У першому розділі «Органи місцевого самоврядування» за алфавітом областей подано контактні відомості – адреси, назви посад, імена керівників. Другий розділ включає майже 1400 біографічних довідок, частина яких – політична і економічна еліта Вінниччини. Біографічна довідка містить таку інформацію: прізвище, ім'я та побатькові; наукові, військові, мистецькі звання, партійність; місце основної роботи, посада й дата призначення, інші посади; дата та місце народження, національність, відомості про родину, освіту; докладна інформація про трудову та політичну кар'єру; творчий і науковий доробок, нагороди, захоплення тощо⁹³⁵.

Короткі біографічні відомості про керівників обласної і районних державних адміністрацій та міських голів Вінниччини у 1994–2002 рр. наведено у двох довідниках «Хто є хто в місцевій владі України»⁹³⁶. Роботу із ними значно спрощує вміщений у книгах алфавітно-географічний покажчик.

Найбільш повно інформацію про політичний, економічний і культурний істеблшмент регіону представлено у довіднику «Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки» (видано 4 томи у 2000, 2001, 2002 і 2004 роках)⁹³⁷. У першому томі довідника наведена інформація про голову Вінницької облдержадміністрації Ю. Іванова, його заступників Г. Заболотного, В. Гаврилюка, О. Ковтуна,

---

⁹³⁵ Хто є хто в місцевому самоврядуванні України. Київ : К.І.С., 2007. 464 с.

⁹³⁶ Хто є хто в місцевій владі України 1994–1998 : довідник / за ред. М. Поповича. Київ : ВКП «Апельсин», 1998. 384 с.; Хто є хто в місцевій владі України 1998–2002 : довідник / упоряд. В. Рубцов та ін. Харків : Медіа-група, 1999. 224 с.

⁹³⁷ Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки / авт.-упоряд. В. Болгов. Київ : ТОВ «Одеск Плюс», 2000. Т. 1. 194 с.; Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки : довід.-біограф. вид. / авт.-упоряд. В. В. Болгов. Київ : ТОВ «Одеск Плюс», 2001. Т. 2. 197 с.; Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки / авт.-упоряд. В. Болгов. [Б. м.] : [б. в.], 2002. Т. 3. 156 с.; Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки / авт.-упоряд. В. Болгов. Київ : Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2004. Вип. 4. 159 с.

О. Шестипалюка та голів управлінь ОДА⁹³⁸. Корисним для нашого дослідження буде розділ «Хто є хто в економіці Вінниччини», що відображає діяльність управлінської і економічної еліти регіону станом на 2000 р.⁹³⁹.

Особливий інтерес викликає другий том довідника, найбільшу частину якого займає розділ «Земляцтво Вінничан» (с. 11–93), у якому подано інформацію про 79 видатних вихідців з Вінницької області, що досягли певних кар'єрних вершин – увійшли до загальнонаціональної політичної, управлінської, наукової, освітньої, культурної еліти. Усі перераховані особи належать до Міжнародного громадського об'єднання «Вінницьке земляцтво» у м. Києві. Тут подані короткі біографічні дані про них та інформація про очолювані ними підприємства, установи та організації. Далі книга поділена на частини: «Економіка Вінниччини» (с. 96–143), «Освіта та наука Вінниччини» (с. 146–159), «Культура Вінниччини» (с. 162–180), у яких наявна інформація про керівників державних, комунальних та комерційних підприємств регіону, філій загальнодержавних банків, державних установ, організацій, управлінь і відомств, ректорів низки університетів, директорів наукових установ, технікумів і коледжів тощо. Також укладачі видання не обійшли увагою представників культурної еліти, зокрема, керівників низки місцевих закладів культури – театрів, музеїв та окремих художників⁹⁴⁰.

Аналогічну структуру має третій том довідника «Хто є хто на Вінниччині», виданий роком пізніше. Виняток становить додана попереду інших розділів «Ексклюзивна частина», що містить відомості про тогочасних голову Вінницької ОДА В. Коцемира, міського голову Вінниці О. Домбровського, народних депутатів М. Сокирка, В. Скомаровського, О. Стояна, В. Онопенка, В. Яворівського, низку інших уродженців Вінниччини, що досягли кар'єрних висот у політичній та управлінській

---

⁹³⁸ Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки / авт.-упоряд. В. Болгов. Київ : ТОВ «Одекс Плюс», 2000. Т. 1. С. 6–28.

⁹³⁹ Там само. С. 31–82.

⁹⁴⁰ Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки : довід.-біограф. вид. / авт.-упоряд. В. В. Болгов. Київ : ТОВ «Одекс Плюс», 2001. Т. 2. 197 с.

сферах⁹⁴¹. Особливий інтерес для нашого дослідження становить розділ «Народні депутати України III скликання (вінничани)», у якому розміщена 21 біографічна довідка⁹⁴².

Найменший інтерес викликає четвертий випуск згаданого довідника (видавці порушили логіку видання і останній том назвали «випуском») – у ньому хоч і подано інформацію про представників еліти за районами області, однак переважно це дані про вихідців із Вінниччини, що працюють за її межами⁹⁴³.

Біографії голів рад усіх 27 районів, а також голів міст обласного підпорядкування Вінниччини, обраних на місцевих виборах 2002 р., містяться у довіднику «Місцеві ради України: вибори – 2002», підготовленому Управлінням по зв'язках з місцевими органами влади і органами місцевого самоврядування Верховної Ради України⁹⁴⁴.

У декількох випусках презентаційного видання «Україна від краю до краю. Місцеве самоврядування» віднаходимо інформацію про голів Вінницької обласної ради Г. Заболотного⁹⁴⁵ та С. Татусяка⁹⁴⁶, Бершадської районної ради М. Бурлаку⁹⁴⁷ та М. Грабчака⁹⁴⁸, Гайсинської районної ради О. Цвігуна⁹⁴⁹, Бершадської

---

⁹⁴¹ Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки / авт.-упоряд. В. Болгов. [Б. м.] : [б. в.], 2002. Т. 3. С. 1–28.

⁹⁴² Там само. С. 140–145.

⁹⁴³ Хто є хто на Вінниччині. Видатні земляки / авт.-упоряд. В. Болгов. Київ : Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2004. Вип. 4. 159 с.

⁹⁴⁴ Місцеві ради України: вибори – 2002 / відп. ред. О. А. Нескромний. Київ : Парламентське видавництво, 2003. 399 с.

⁹⁴⁵ Україна від краю до краю. Місцеве самоврядування / упоряд. Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2009. С. 8.

⁹⁴⁶ Україна від краю до краю. Місцеве самоврядування : кращі представники органів місцевого самоврядування / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2013. С. 14.

⁹⁴⁷ Україна від краю до краю. Місцеве самоврядування : кращі представники органів місцевого самоврядування України / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2011. С. 50

⁹⁴⁸ Україна від краю до краю. Місцеве самоврядування : кращі представники органів місцевого самоврядування / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2013. С. 35.

⁹⁴⁹ Місцеве самоврядування. Україна від краю до краю / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2010. С. 41.

міської ради М. Кольченка⁹⁵⁰, Гайсинської міської ради А. Гука⁹⁵¹, Вінницької районної ради С. Сітарського⁹⁵², Жмеринської районної ради Ф. Гайдура⁹⁵³, Липовецької районної ради Ю. Науменка⁹⁵⁴, Теплицької районної ради Р. Трамбовецького⁹⁵⁵, Тульчинської районної ради А. Бузіка⁹⁵⁶, Хмельницької районної ради В. Чмелюка⁹⁵⁷, Калинівської районної ради Ю. Браніцького⁹⁵⁸, міського голову Ладижина В. Коломейцева⁹⁵⁹. Безумовно, недоліком цього джерела є його рекламний характер, де регіональні політичні діячі представлені швидше не такими як вони є, а такими, якими вони самі себе хотіли б показати. Водночас, саме така «вітринність» у подані інформації буде корисною для порівняння із реальними образами політиків.

У довіднику «Регіональна Україна» (К., 2003) представлено результати загальноукраїнського соціологічного опитування щодо соціально-культурної специфіки регіонів та значний фактичний матеріал про всі 27 адміністративно-територіальні одиниці України, підготовлений регіональними громадськими організаціями та науковцями місцевих навчальних закладів. Відомості про Вінниччину розміщено за розділами: «Загальна характеристика», «Населення», «Економіко-соціальний стан», «Громадські об'єднання», «Гуманітарна сфера» тощо. Втім, найбільш корисними для нашого дослідження будуть розділи «Органи державної та місцевої влади» і «Вибори та голосування», у яких наведено

---

⁹⁵⁰ Міське самоврядування. Україна від краю до краю / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2010. С. 63.

⁹⁵¹ Там само.

⁹⁵² Україна від краю до краю. Міське самоврядування / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2009. С. 31.

⁹⁵³ Там само. С. 43.

⁹⁵⁴ Там само. С. 52.

⁹⁵⁵ Там само. С. 68.

⁹⁵⁶ Там само. С. 69.

⁹⁵⁷ Там само. С. 63.

⁹⁵⁸ Україна від краю до краю. Міське самоврядування : кращі представники органів місцевого самоврядування / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2013. С. 54.

⁹⁵⁹ Україна від краю до краю. Міське самоврядування / упоряд.: Г. І. Захарченко, Р. В. Захарченко. Київ : Галактика–С, 2009. С. 82.

короткі біографічні відомості і дані про партійну належність голови і заступників Вінницької облдержадміністрації обласної ради, голову Вінницької обласної ради та міських голів міст обласного підпорядкування, інформацію про хід та результати виборів Президента України 1999 р. у регіоні та результати парламентських виборів 2002 р. у мажоритарних виборчих округах регіону⁹⁶⁰.

Детальну інформацію про райони Вінниччини, апарати райдержадміністрації та голів районних рад, керівників основних служб, промислові та сільськогосподарські підприємства (на 2004 р.) дізнаємося із інформаційного довідника «Райони України». У додатку до видання представлені фотографії голів райдержадміністрацій та районних рад⁹⁶¹.

У довіднику «Офіційна Україна сьогодні» наведено перелік очільників обласної та районних рад і державних адміністрацій, а також голів міст обласного та районного підпорядкування станом на 2009 р.⁹⁶².

Із довідника «Вінниця журналістська» дізнаємося про ключові фігури у ЗМІ регіонального рівня. Це видання нам цікаве з огляду на те, що низка вінницьких політиків розпочинала свою кар'єру у засобах масової інформації, а подальший політичний вплив був пов'язаний зі ЗМІ, які вони очолювали/володіли. Зокрема, це стосується співвласників і співредакторів обласної газети «33-й канал», депутатів облради А. Жучинського і Т. Редько, редактора обласної газети «Вінницькі відомості» та функціонера НДП у першій половині 2000-х рр. С. Вовка тощо⁹⁶³.

Відомості про обласні осередки політичних партій, їх керівників, представників у органах державної влади і місцевого самоврядування, а також склади дорадчих органів при облдержадміністрації і обласній раді, станом на 2009 р., наведено у

---

⁹⁶⁰ Регіональна Україна : довідник. Київ : Геопринт, 2003. С. 43–55.

⁹⁶¹ Райони України : інформ. довід. / ред.-упоряд. О. Михайлюта ; ред.: В. Солдатов, В. Сліпко. Київ : Журналіст України, 2004. С. 5–83

⁹⁶² Офіційна Україна сьогодні. Київ : К.І.С., 2009. С. 373–380.

⁹⁶³ Вінниця журналістська: довідник / автор-упор. В. Лисенко. Вінниця, 2010. С. 39, 79–80, 190–191.

інформаційно-довідковому виданні «Політична палітра Вінниччини»⁹⁶⁴.

Спогади становлять п'яту групу джерел. Ця група є невеликою, зважаючи на незначний проміжок часу, що минув від описуваних подій, і до неї належать твори лише декількох авторів. Так, голова Вінницької обласної ради та голова Вінницької облдержадміністрації, народний депутат України IV скликання М. Мельник у циклі спогадів «У диких заростях малини»⁹⁶⁵, що вийшли у 7 книгах (1992–2009), виклав суб'єктивне бачення політичних процесів в Україні та Вінницькій області впродовж двадцяти років незалежності. Неофіційний погляд автора на події дозволяє проаналізувати психологічні і поведінкові особливості місцевих політичних еліт, наявні неформальні практики – все те, про що не прийнято писати у офіційних джерелах. Спогади народних депутатів Верховної Ради України I скликання від Вінниччини М. Мельника про проголошення незалежності України та І. Попика про перші роки роботи українського парламенту опубліковано у книзі «Верховна Рада України дванадцятого скликання. 1990–1994 роки»⁹⁶⁶.

Народний депутат Верховної Ради України I скликання Б. Мокін є автором декількох книг біографічного характеру, які також можуть бути джерелом для вивчення регіональної політичної еліти Вінницької області. Так, книги «Щоб не було соромно перед

---

⁹⁶⁴ Політична палітра Вінниччини: [інформ. довід.] / голова редкол. С. М. Василюк [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Консоль», 2009. 164 с.

⁹⁶⁵ Мельник М. Є. У диких заростях малини. Київ: Укр. письменник, 1992. 383 с.; Мельник М. Є. У диких заростях малини. Хмельницький: Поділля. Кн. 2, 1997. 288 с.; Мельник М. Є. У диких заростях малини. Кн. 3: Вовча пора. Київ: [б.в.], 1997. 525 с.; Мельник М. Є. У диких заростях малини. Кн. 4: Життя – як сон, а сон – примара. [Б. м.]: [б.в.], 1999. 307 с.; Мельник М. Є. У диких заростях малини. Кн. 5: «Коридор» для президента. Вінниця: [б.в.], 2004. 390 с.; Мельник М. Є. У диких заростях малини. Кн. 6: Любовний роман на замовлення. [Б. м.]: [б.в.], 2008. 204 с.; Мельник М. Є. Любов на помаранчевому тлі. Київ: [б.в.], 2009. 400 с.

⁹⁶⁶ Мельник М. Момент істини. Верховна Рада України дванадцятого скликання 1990–1994 роки / відп. ред. Я. Зайко та ін. Київ: Кий, 1998. С. 72–77; Попик І. [Без назви]. Верховна Рада України дванадцятого скликання 1990–1994 роки / відп. ред. Я. Зайко та ін. Київ: Кий, 1998. С. 566–567.

дітьми, або Рік у політиці»⁹⁶⁷, «Напередодні та трохи згодом»⁹⁶⁸, «Чи те ми робимо?»⁹⁶⁹ містять тексти деяких його виступів у парламенті та публікації у різних періодичних виданнях, що відображають позицію політика щодо суспільно-політичного життя як в Україні загалом, так і конкретно на Вінниччині.

У книгах «Друге дихання, або З чужої пісні слова не викинеш»⁹⁷⁰, «Вибірковий і, звичайно ж, тенденційний літопис, або Я так думаю»⁹⁷¹, «Продовження вибіркового літопису, або Напередодні та після дострокових виборів»⁹⁷² та «Завершення вибіркового літопису на папері, або Університету – 50»⁹⁷³, які були написані за принципом щоденника, Б. Мокін характеризував події загальнодержавного та регіонального масштабу, а також описував життя університету у 2005–2010 рр. У контексті дослідження регіональних політичних еліт Вінниччини важливими видаються оцінки Б. Мокіним суспільно-політичного життя Вінниці і області, зокрема всього, що стосується функціонування Вінницької обласної організації ВО «Батьківщина» (Б. Мокін був однією із ключових фігур партії у регіоні, а з травня 2018 р. – радником Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко з питань освіти і науки). У книгах знаходимо цікаву інформацію про «закулісся» установчої конференції Вінницької обласної організації політичної партії «Наша Україна», урочистості з нагоди 75-річчя від дня утворення Вінницької області (27 лютого 2007), відвідання Вінниці Президентом України В. Ющенком (8 травня 2007) та Прем'єр-міністром України Ю. Тимошенко (26 січня 2009), реакцію

---

⁹⁶⁷ Мокін Б. І. Щоб не було соромно перед дітьми, або Рік у політиці. Київ : РОВО «Укрвзуполіграф», 1991. 96 с.

⁹⁶⁸ Мокін Б. І. Напередодні та трохи згодом. Вінниця : [б. в.], 1992. 102 с.

⁹⁶⁹ Мокін Б. І. Чи те ми робимо? Вінниця : Вінницький держ. технічний ун-т, 1994. 197 с.

⁹⁷⁰ Мокін Б. І. Друге дихання, або З чужої пісні слова не викинеш. Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2006. 488 с.

⁹⁷¹ Мокін Б. І. Вибірковий і, звичайно ж, тенденційний літопис, або Я так думаю. Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2007. 356 с.

⁹⁷² Мокін Б. І. Продовження вибіркового літопису, або Напередодні та після дострокових виборів. Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2008. 576 с.

⁹⁷³ Мокін Б. І. Завершення вибіркового літопису на папері, або Університету – 50. Вінниця : ВНТУ, 2010. 596 с.

місцевої політичної еліти на призначення В. Демішкана головою ОДА (6 квітня 2010) тощо.

Окремо варто згадати різного роду агітаційну продукцію місцевих політиків. Це, зокрема, брошура «Хто Ви, Олександр Домбровський?»⁹⁷⁴, видана як інтерв'ю з кандидатом на посаду міського голови Вінниці на виборах 2002 р. Перед парламентськими виборами 2012 р. голова Вінницької ОДА та кандидат у народні депутати М. Джига видав брошуру біографічного характеру за назвою «Чесне генеральське», де також висвітлені його життєві позиції і погляди на майбутнє держави⁹⁷⁵. Аналогічна за жанром та інформаційним наповненням брошура кандидата у народні депутати (2012), колишнього голови Вінницької обласної ради V скликання (2006–2010) Г. Заболотного⁹⁷⁶.

До певного роду агітаційної продукції, з огляду на відсутність критичної складової, відносимо і журнал «Губернатор», 12-й випуск (2002) якого був повністю присвячений керівництву Вінниччини. Зокрема, тут було опубліковане велике інтерв'ю голови Вінницької ОДА В. Коцемира (2002–2004), у якому він відповідав на питання про його пріоритетні напрями діяльності на цій посаді, свою кадрову політику, соціальну та політичну ситуацію в регіоні тощо⁹⁷⁷. Також у журналі наявні дописи керівників районів і міст про очолювані ними адміністративно-територіальні одиниці: М. Подоляна (Крижопільська РДА), А. Павліченка (Бершадська РДА), М. Хитрика (Жмеринська РДА), Є. Фолошняка (Тульчинська РДА), М. Матієнка (Немирівська РДА), В. Рябокonia (м. Жмеринка), В. Коломейцева (м. Ладижин), О. Домбровського (м. Вінниця)⁹⁷⁸.

---

⁹⁷⁴ Хто Ви, Олександр Домбровський? : [Інтерв'ю з канд. на посаду мера м. Вінниці]. [Б.м.] : [б. в.], 2002. 16 с.

⁹⁷⁵ Чесне генеральське / автор тексту, упор. і ред.: В. Д. Пустива [Б.м.], ФОП Родіонов В. В., [2012]. 32 с.

⁹⁷⁶ [Заболотний Г.]. Професія – допомагати людям. URL: http://www.zabolotniy.vinnitsa.com/broshura_zabolotniy/broshura_zabolotniy.pdf

⁹⁷⁷ Віктор Коцемир, голова Вінницької облдержадміністрації: «Поділля – Прекрасне. Як і його люди – мудрі, одержимі в праці, високі духом». Губернатор. 2002. № 12. С. 26–53.

⁹⁷⁸ Губернатор. 2002. № 12. С. 54–61.

Отже, у процесі дослідження здійснено критичний аналіз та узагальнення джерел, необхідних для вивчення регіональних політичних еліт Вінниччини, внаслідок чого їх було класифіковано на такі групи: інтернет-сайти; публікації у ЗМІ; архівні документи, видання довідкового характеру; спогади. До труднощів роботи з джерельною базою для вивчення регіональних політичних еліт Вінниччини належать розпорошеність і важка географічна доступність архівів райдержадміністрацій, районних та міських рад; відсутність у бібліотеках м. Києва значної кількості примірників обласних, міських і районних газет Вінниччини, особливо 1990-х рр.; брак інформації про місцеві вибори 1990–2006 рр. на сайті ЦВК; відсутність видань довідкового характеру, що містять узагальнену інформацію про регіональну еліту Вінниччини за тривалий проміжок часу (наприклад, часів незалежності) тощо. Незважаючи на це, наявна джерельна база репрезентативна, різноманітна і масштабна, охоплює різні сфери знання і є достатньою для результативного дослідження регіональної політичної еліти Вінницької області.

в) ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РЕГІОНУ

Вивчення регіональних політичних еліт в Україні потребує використання комплексу джерел, у яких відображено політичні процеси макрорівня (історичний контекст, політичний інституціональний дизайн у крестемпоральній динаміці, варіативність / сталість суспільних настроїв) та мікрорівня, що вказують та конкретні соціально-демографічні, ресурсні, ціннісні, структурні та функціональні характеристики політичної еліти саме у Чернівецькій області. Зважаючи на те, що макро- та мікрорівні дослідження регіональних політичних еліт тісно взаємопов'язані, виникає необхідність залучення широкого та достатньо варіативного кола джерел, за допомогою яких можна з'ясувати, яким чином соціальні, інституціональні та власне політичні зміни в Україні впливають на профілі та функціональні характеристики регіональних політичних еліт. На нашу думку, об'єктивне та всебічне вивчення регіональної політичної еліти Чернівецької області може бути забезпечене шляхом залучення таких груп джерел:

По-перше, це група джерел, у яких відображено процеси інкорпорації в чернівецьку регіональну політичну еліту та процеси мобільності регіонального сегмента політичної еліти в структурі національної політичної еліти. Достатньо повно процеси динаміки регіональної політичної еліти відображені у документах електоральної статистики, зібраних Центральною виборчою комісією України. Доволі вагома її частина збережена на офіційному веб-сервері ЦВК⁹⁷⁹, зокрема, у рубриках, що акумулюють статистичну інформацію про процедуру та результати виборів до Верховної Ради України 2006 та 2012 рр., позачергових виборів до Верховної Ради України 2007, 2014 та 2019 рр. та виборів до місцевих органів влади 2010 р. та 2011 р. Зауважимо, що на офіційному веб-сервері ЦВК відсутня систематизована інформація про вибори в об'єднаних територіальних громадах, що ускладнює процес дослідження елітогенезу та трафіку еліт на локальному рівні в нових політичних умовах децентралізації влади. Важлива роль у джерельному забезпеченні дослідження чернівецької регіональної політичної еліти належить інформаційно-довідниковим виданням ЦВК, які стосуються виборів до Верховної Ради України. Першим серед них було видання, присвячене процедурі, процесам та результатам виборів народних депутатів України у 2002 р.⁹⁸⁰. Звернення до цього видання дозволяє не тільки достатньо повно визначити і систематизувати соціально-демографічні та політичні характеристики чернівецької політичної еліти, але й визначити час та особливості «спливання кандидатів» у народні депутати, їхні політичні кар'єри у регіональному, субрегіональному та макрорегіональному вимірах.

У інформаційно-аналітичному виданні про вибори до Верховної Ради України 2006 р.⁹⁸¹ значну увагу приділено блоку інформації, який містить відомості про рахунки виборчих фондів

---

⁹⁷⁹ Центральна виборча комісія. Офіційний веб-сервер. URL: <https://www.cvk.gov.ua/>

⁹⁸⁰ Вибори до Верховної Ради України 2002 року: Інформаційно-аналітичне видання / за ред. М. М. Рябця. Київ: Центральна виборча комісія, 2002. 676 с.

⁹⁸¹ Вибори до Верховної Ради України 2006 року: Інформаційно-аналітичний збірник. У двох книгах / за ред. Я. В. Давидовича. Київ: Атіка, 2006. Кн. 1. 624 с.; Кн. 2. 328 с.

політичних партій, виборчих блоків політичних партій; про розпорядників коштів рахунків виборчих фондів політичних партій, виборчих блоків політичних партій; зведені відомості про надходження коштів на поточні рахунки виборчих фондів політичних партій, виборчих блоків політичних партій та напрями їх використання; зведені відомості про розміри виборчих фондів політичних партій, виборчих блоків політичних партій та використання цих коштів та відомості про використання коштів виборчих фондів політичних партій, виборчих блоків політичних партій з розрахунку на одного виборця. Також у цьому виданні вперше наведено відомості щодо рейтингу політичних партій, виборчих блоків політичних партій, які набрали три і більше відсотків голосів виборців у територіальних виборчих округах та аналітичні відомості про народних депутатів України, обраних 26 березня 2006 р. Звернення до цих відомостей дозволяє визначити особливості елітного трафіку у Чернівецькій області та встановити особливості міжсегментної взаємодії регіональної та національної політичних еліт.

Інформаційно-аналітичні та довідкові матеріали ЦВК про позачергові вибори народних депутатів до Верховної Ради України 2007 р.⁹⁸² структуровані довкола політичних партій та виборчих блоків політичних партій як суб'єктів політичного процесу та меншою мірою прив'язані до адміністративно-територіальних одиниць України і статусів народних депутатів України: інформація про них надто стисла та часом не дозволяє встановити повного комплексу формальних ознак політика та його політичного шляху.

Але структура інформаційного видання ЦВК, присвяченого черговим, проміжним та повторним виборам народних депутатів України 2012–2013 рр.⁹⁸³, була побудована вже з урахуванням досвіду підготовки попередніх аналогічних збірників і мала більш оптимальний характер, адже всі відомості систематизовані тематично. Особливо важливим для дослідження виборів як

---

⁹⁸² Позачергові вибори народних депутатів України 2007 року: Інформаційно-довідкове видання. Київ: Фенікс, 2008. 704 с.

⁹⁸³ Чергові, проміжні, повторні вибори народних депутатів України 2012–2013 років. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2014. 1056 с.

механізму формування регіональних політичних еліт у Чернівецькій області є відомості крестемпорального характеру. Зокрема, процес територіальної організації виборів містить не тільки відомості про кількість одномандатних виборчих округів, утворених на постійній основі, опис їх меж та центрів, а також про кількість звичайних і спеціальних виборчих дільниць, утворених у межах цих округів на виборах до Верховної Ради України 2012 р, але й відомості про кількість дільниць під час організації та проведення виборів у період з 1994 р. до 2012 р. На увагу заслуговує й офіційна інформація про порядок та особливості висування і реєстрації кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі та в одномандатних виборчих округах Чернівецької області, проведення передвиборчої агітації політичними партіями – суб'єктами виборчого процесу і кандидатами у народні депутати в одномандатних виборчих округах за рахунок коштів Державного бюджету України, аналіз даних щодо виборчих фондів політичних партій і кандидатів у народні депутати в одномандатних округах Чернівецької області.

Інформаційне видання ЦВК про чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 31 жовтня 2010 р., окрім уже традиційних відомостей, містить суттєвий блок інформації, який дозволяє встановити «передвиборчу інфраструктуру» регіональної політичної еліти, інституціоналізовану через систему виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення чергових виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів у 2010 р.⁹⁸⁴. Зокрема, відомості щодо кількості кандидатур, поданих до складу територіальних виборчих комісій; перелік політичних партій, місцеві організації яких подали кандидатури для включення до складу територіальних виборчих комісій із застосуванням процедури жеребкування; відомості щодо кількості кандидатур,

---

⁹⁸⁴ Чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 31 жовтня 2010 року: Інформаційне видання. Київ: Фенікс, 2011. 840 с.

включених до складу територіальних виборчих комісій, сформованих Центральною виборчою комісією, від кожної з місцевих організацій партій; відомості щодо кількості кандидатур, яким відмовлено у включенні до складу територіальних виборчих комісій; відомості щодо керівного складу територіальних виборчих комісій, сформованих Центральною виборчою комісією, та аналітичні відомості про членів територіальних виборчих комісій, сформованих Центральною виборчою комісією в межах регіонів України, дозволяють встановити характер розвитку місцевих осередків політичних партій як механізму рекрутування політичної еліти у Чернівецькому регіоні та вплив національних політичних трендів на регіональний елітогенез.

Структура ще одного видання ЦВК, присвяченого процесу організації, проведення та результатам чергових виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, дозволяє отримати вичерпну інформацію про систему виборчих комісій, що здійснюють підготовку та проведення чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів у Чернівецькій області. Наявні відомості щодо (1) кількості кандидатур, поданих до складу територіальних виборчих комісій, що формувалися Центральною виборчою комісією; (2) переліку політичних партій, місцеві організації яких подали кандидатури для включення до складу територіальних виборчих комісій; (3) кількості кандидатур, включених до складу територіальних виборчих комісій, сформованих Центральною виборчою комісією, від кожної з місцевих організацій партій; (4) кількості кандидатур, яким відмовлено у включенні до складу територіальних виборчих комісій; (5) керівного складу територіальних виборчих комісій, сформованих Центральною виборчою комісією; (6) аналітичні відомості про членів територіальних виборчих комісій у Чернівецькій області дозволяють встановити особливості використання виборчих комісій як інструменту в системі доступних механізмів інкорпорації в регіональну політичну еліту. Водночас, наведені відомості щодо кількості рад та депутатів, які обираються в багатомандатних виборчих округах до Чернівецької обласної ради, районних, міських рад, кількості місцевих організацій політичних партій, які

висунули кандидатів у депутати в багатомандатних виборчих округах, та кількості кандидатів у виборчих списках в контексті результатів виборів дозволяють встановити членство представників чернівецької регіональної політичної еліти у політичних партіях та зв'язок між локальними елітами та партійними групами. Не менш важливою інформацією, яка міститься у цьому виданні, є й відомості про участь офіційних спостерігачів від всеукраїнських громадських організацій, іноземних держав, міжнародних організацій у спостереженні за виборами депутатів до Чернівецької обласної ради, районних, міських рад. Особливо цінною вона є для встановлення зв'язку в трикутнику *представник регіональної політичної еліти – політична партія – громадська організація*⁹⁸⁵.

Для глибшого розуміння електоральних та виборчих процесів як механізмів інкорпорації політичної еліти в Україні кінця 1990-х – початку 2000-х рр. існує необхідність звернення до комплексу архівних джерел, які є першоджерелом для вивчення чернівецької регіональної політичної еліти у період виборчих кампаній. Зокрема, значна кількість джерел зосереджена у фондах архівного відділу Чернівецької міської ради (до 1993 р. – Чернівецького міського архіву). На увагу та ретельне вивчення заслуговують документи фонду 563 «Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови», які відображають зміст електоральних процесів у м. Чернівці під час виборів мера міста та Чернівецької міської ради, процедуру встановлення меж виборчих округів по виборах депутатів Чернівецької міської ради XXII скликання (оп. 1, спр. 1⁹⁸⁶); передвиборчі програми кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради: М. Федорука⁹⁸⁷,

---

⁹⁸⁵ Вибори до місцевих органів влади / за заг. ред. В. М. Шаповала; Центральна виборча комісія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 280 с.

⁹⁸⁶ Встановлення меж виборчих округів по виборах депутатів Чернівецької міської ради XXII скликання; програма. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 1. 212 арк.

⁹⁸⁷ Кандидат на посаду голови Чернівецької міської ради Микола Федорук. Передвиборча програма. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. Арк. 101.

Я. Дутка⁹⁸⁸, Л. Гончарука⁹⁸⁹, Ю. Гаврилюка⁹⁹⁰, В. Павлюка⁹⁹¹; протоколи засідань територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської ради (оп. 1, спр. 3)⁹⁹², облікові картки кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради, протоколи територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови, декларації про доходи кандидатів у депутати і кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради та про наявність у їх власності нерухомого майна (оп. 1, спр. 6⁹⁹³, 8⁹⁹⁴, 10⁹⁹⁵, 12⁹⁹⁶, 15⁹⁹⁷), рішення територіальної виборчої комісії щодо виборів депутатів і голови Чернівецької міської ради про

---

⁹⁸⁸ Кандидат на посаду голови Чернівецької міської ради Ярослав Васильович Дутко. Передвиборча платформа. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. Арк. 102.

⁹⁸⁹ Кандидат на посаду голови Чернівецької міської ради Леонід Іванович Гончарук. Основні тези передвиборчої програми. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. Арк. 103.

⁹⁹⁰ Кандидат на посаду голови Чернівецької міської ради Юрій Іванович Гаврилюк. Передвиборча платформа. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. Арк. 104.

⁹⁹¹ Кандидат на посаду голови Чернівецької міської ради Віктор Ігорович Павлюк. Передвиборча програма. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 1. Протоколи №№ 1–10 засідання комісії та матеріали до них. 6 квітня 1994 р. – 31 травня 1994 р. Арк. 105.

⁹⁹² Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської ради. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 2.

⁹⁹³ Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради від 21.05.1994 р. [Федорук М. Т.]. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 3.

⁹⁹⁴ Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради від 21.05.1994 р. [Павлюк В. І.]. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 2.

⁹⁹⁵ Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради від 21.05.1994 р. [Дутко Я. В.]. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 2.

⁹⁹⁶ Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради від 21.05.1994 р. [Гончарук Л. І.]. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 2.

⁹⁹⁷ Протокол територіальної виборчої комісії про реєстрацію кандидатів на посаду голови Чернівецької міської ради від 21.05.1994 р. [Гаврилюк Ю. І.]. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 2.

результати виборів (оп. 1, спр. 3⁹⁹⁸, 4⁹⁹⁹, 24¹⁰⁰⁰, 74¹⁰⁰¹), протоколи загальних зборів трудових колективів про висування кандидатів у депутати Чернівецької міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (оп. 1, спр. 44¹⁰⁰², 45¹⁰⁰³, 46¹⁰⁰⁴, 48¹⁰⁰⁵,

---

⁹⁹⁸ Протокол територіальної виборчої комісії про результати виборів голови Чернівецької міської Ради. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 2.

⁹⁹⁹ Графік видачі бюлетенів по виборах голови міської ради дільничним виборчим комісіям. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 51.

¹⁰⁰⁰ Підсумкова таблиця про результати виборів голови Чернівецької міської ради в місті Чернівці. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 24. Протокол територіальної виборчої комісії про результатах голосування по виборах у міську раду народних депутатів та голови міської ради. 26 червня 1994 р. Арк. 16.

¹⁰⁰¹ Результати виборів міського голови [1998 р.]. Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 72. Арк. 1.

¹⁰⁰² Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 13–14). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 2–7, 140.

¹⁰⁰³ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 15–16). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 17–23, 42, 52, 103, 112.

¹⁰⁰⁴ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 17–18). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 15, 27, 38, 78, 110, 116.

¹⁰⁰⁵ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчий округ № 21). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 48. Арк. 41, 100, 109, 118, 141.

49¹⁰⁰⁶, 50¹⁰⁰⁷, 51¹⁰⁰⁸, 52¹⁰⁰⁹, 53¹⁰¹⁰, 54¹⁰¹¹), які є єдиним видом документів, що дозволяє визначити кількість членів міських осередків політичних партій у м. Чернівці у 1994–1998 рр., заяви

---

¹⁰⁰⁶ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 22–23). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 20. 58, 94.

¹⁰⁰⁷ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 24–25). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 29, 41–41 зв.

¹⁰⁰⁸ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 22–27). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 13–18.

¹⁰⁰⁹ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 28–29). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 52. Арк. 118, 175.

¹⁰¹⁰ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 30). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 86–86 зв.

¹⁰¹¹ Протоколи загальних зборів трудових колективів по висуванню кандидатів у депутати міської ради; протоколи окружних виборчих комісій про реєстрацію кандидатів у депутати міської ради; заяви про згоду балотуватися (виборчі округи № 31). Архівний відділ Чернівецької міської ради. Ф. 563. Документи виборчих комісій з виборів депутатів місцевих рад та міського голови. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 86.

та звернення суб'єктів виборчого процесу до територіальної виборчої комісії для розв'язання конфліктних ситуацій.

Важливими для дослідження є документи Державного архіву Чернівецької області, що відображають основні характеристики виборчих процесів на території Чернівецької області (фонд Р-2997 «Територіальна виборча комісія Чернівецького виборчого округу № 25 по виборах Президента України Державного архіву Чернівецької області» (оп. 1, спр. 1¹⁰¹²); фонд Р-2926 «Місцевий референдум “Чи згодні Ви з тим, що Чернівецькій області потрібен статус території найбільшого сприяння зовнішньоекономічної діяльності?”» (оп. 1, спр. 1¹⁰¹³); фонд 2923 «Обласна комісія з всеукраїнського референдуму» (оп. 2, спр. 1¹⁰¹⁴). Звернення до них дозволяє глибше вивчити ресурси регіональної політичної еліти на етапі її інкорпорації за допомогою механізму виборів до органів місцевого самоврядування та Верховної Ради України.

Друга група джерел акумулює документи, у яких відображено функціональні характеристики чернівецької регіональної політичної еліти. Насамперед, це документи, що зберігаються у Фонді 2896 «Чернівецька обласна державна адміністрація» Державного архіву Чернівецької області. Вивчення звернень та заяв міських і обласних осередків політичних партій до органів влади та органів

---

¹⁰¹² Територіальна виборча комісія Чернівецького виборчого округу № 25 по виборах Президента України. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). Ф. Р-2927. Оп. 1. Спр. 1.

¹⁰¹³ Місцевий референдум «Чи згодні Ви з тим, що Чернівецькій області потрібен статус території найбільшого сприяння зовнішньоекономічної діяльності?» ДАЧО. Ф. Р-2926. Оп. 1. Спр. 1.

¹⁰¹⁴ Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Протокол Ленінської районної в місті Чернівці комісії з Всеукраїнського референдуму (Чернівецька область, Україна) про результати підрахунку голосів. ДАЧО. Ф. 2923. Обласна комісія з Всеукраїнського референдуму. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 2; Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Протокол Першотравневої районної в місті Чернівці комісії з Всеукраїнського референдуму (Чернівецька область, Україна) про результати підрахунку голосів. ДАЧО. Ф. 2923. Обласна комісія з Всеукраїнського референдуму. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 108; Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року. Протокол Садгірської районної в місті Чернівці комісії з Всеукраїнського референдуму (Чернівецька область, Україна) про результати підрахунку голосів. ДАЧО. Ф. 2923. Обласна комісія з Всеукраїнського референдуму. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 146.

місцевого самоврядування (оп. 1, спр. 141¹⁰¹⁵; оп. 2, спр. 494¹⁰¹⁶, 736¹⁰¹⁷, 737¹⁰¹⁸, 739¹⁰¹⁹, 741¹⁰²⁰); інформації про релігійні та між-конфесійні відносини (оп. 1, спр. 53¹⁰²¹, 54¹⁰²², 232¹⁰²³; оп. 2, спр. 18¹⁰²⁴); звітів Чернівецької обласної адміністрації про формування інформаційного простору у Чернівецькій області та інформування населення про діяльність органів виконавчої влади

---

¹⁰¹⁵ Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних об'єднань, надісланих в Адміністрацію Президента України 8.12.1992 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 141. Арк. 4–6.

¹⁰¹⁶ Заява конференції Чернівецької обласної організації Соцпартії України від 28 листопада 1998 року «Про засоби масової інформації [Л. Додонова]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 494. Арк. 104.

¹⁰¹⁷ Звернення Чернівецької обласної організації Української Республіканської партії до голови Чернівецької облдержадміністрації п. Теофіла Бауера та голови Чернівецької обласної ради п. Івана Шелепицького [І. Бирик, 5 квітня 1999 р. № 14]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 736. Арк. 91.

¹⁰¹⁸ Заява Українського Національного Об'єднання Чернівецької області «Про ставлення до чергової провокації румунських реваншистських кіл – візиту на Буковину колишнього короля Румунії Михая» [27 травня 1999 р.]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 737. Арк. 61.

¹⁰¹⁹ Лист голові Чернівецької обласної державної адміністрації Теофілу Йосиповичу Бауеру [серпень 1999 р.]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 739. Арк. 50.

¹⁰²⁰ Звернення оглядача з питань культури громадсько-політичної газети Чернівецької області «Буковина» Людмили Чередарик до Голови обласної держадміністрації Теофіла Бауера [12.11.1999]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 741. Арк. 75.

¹⁰²¹ Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» за 1992 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 4.

¹⁰²² Інформація начальника відділу у справах релігії О. Я. Приходнюка від 25.08.1992. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 62.

¹⁰²³ Інформаційний звіт про релігійну обстановку в області і стан контролю за виконанням Закону України «Про свободу совісті та релігійної організації» за 1993 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 232. Арк. 9.

¹⁰²⁴ Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес інформація станом на 07 серпня 1995 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 18. Інформації, довідки, доповідні з питань організаційно-масової роботи. Арк. 32.

стосовно реалізації соціально-економічної політики (оп. 2, спр. 165¹⁰²⁵, 166¹⁰²⁶, 492¹⁰²⁷, 495¹⁰²⁸, 735¹⁰²⁹, 737¹⁰³⁰, 740¹⁰³¹, 741¹⁰³²); звітів про перебування офіційних румунських делегацій у Чернівецькій області (оп. 1, спр. 44¹⁰³³, 141¹⁰³⁴; оп. 2, спр. 166¹⁰³⁵,

---

¹⁰²⁵ Про стан справ із виконанням Закону про мови в Чернівецькій міській раді та виконкомі [1.06.1993, В. Косяченко]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 165. Арк. 38.

¹⁰²⁶ Пропозиції щодо пункту і висновку Мінфіну України, вміщеному в листі від 24.05.1996 р. № 12-02/8-2459 «Про питання друкованих засобів масової інформації». Чернівецька обласна державна адміністрація [01.07.1996 № 07.37-6/1881]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 79. Арк. 79–80.

¹⁰²⁷ Довідка про висвітлення аудіовізуальними та друкованими ЗМІ діяльності Верховної Ради України, органів державної влади та органів місцевого самоврядування голові комітету з питань свободи слова та інформації Верховної Ради України п. І. Чижу [на № 06-22 10-107 від 28.08.1998]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 492. Арк. 47.

¹⁰²⁸ Інформація про суспільно-політичну ситуацію в області в грудні [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [05.01.1999]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 748. Арк. 2.

¹⁰²⁹ Інформація про виконання доручення щодо поліпшення інформування широких верств населення про діяльність органів виконавчої влади стосовно реалізації соціально-економічної політики [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [04.01.00 № 07-37-6/621]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 735. Арк. 41.

¹⁰³⁰ Довідка щодо роботи обласної державної телерадіокомпанії [І. Вергун]. Комітет інформації Чернівецької обласної державної адміністрації [5.05.1999 № 06-115]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 737. Арк. 5.

¹⁰³¹ Інформація про деякі аспекти мовлення Чернівецької обласної державної телерадіокомпанії [М. Березовський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [10.11.1999 № 3037-6/4434]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 740. Арк. 109.

¹⁰³² Кількість примірників газети «Урядовий кур'єр», доведених для передплати в районах області [М. Березовський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [1999]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 741. Арк. 113.

¹⁰³³ Звіт Представника Президента України по Чернівецькій області І. Гнатишина про перебування офіційної румунської делегації в Чернівецькій області з 26 по 28 листопада 1992 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 79.

¹⁰³⁴ Інформація про зустріч делегації Парламенту Румунії з представниками культурологічних товариств Чернівецької області [16.04.1993]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 141. Арк. 65–66.

¹⁰³⁵ Довідка про функціонування проводового радіомовлення у населених пунктах Чернівецької області [А. Г. Казімірський]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.07.1993]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 193.

736¹⁰³⁶); інформації про діяльність національно-культурних товариств та забезпечення прав національних меншин на території міста та області (оп. 1, спр. 44¹⁰³⁷, 141¹⁰³⁸, 226¹⁰³⁹, 233¹⁰⁴⁰; оп. 2, спр. 165¹⁰⁴¹, 741¹⁰⁴²); інформації про реалізацію мовної політики на території Чернівецької області (оп. 1, спр. 60¹⁰⁴³, 165¹⁰⁴⁴; оп. 2,

---

¹⁰³⁶ Звернення Чернівецького обласного товариства румунської культури ім. Міхая Емінеску до Голови Чернівецької обласної державної адміністрації п. Бауера Т. Й. [5 квітня 1999, № 19-01]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 736. Арк. 61.

¹⁰³⁷ Аналіз основних напрямлень матеріалів газети «Плай роминеск» № 22 від 24.11.1992 р. ЧОДА. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 87.

¹⁰³⁸ Інформація про зустріч делегації Парламенту Румунії з представниками культурологічних товариств Чернівецької області [16.04.1993]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 141. Арк. 65–66.

¹⁰³⁹ Інформація про окремі аспекти діяльності національно-культурних товариств [4 січня – 29 червня 1994 р.]. ЧОДА. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 226. Арк. 103.

¹⁰⁴⁰ Довідка про виконання Закону «Про національні меншини в Україні» у Чернівецькій області [27 травня 1994 р.]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 233. Арк. 5–6.

¹⁰⁴¹ Про стан справ із виконанням Закону про мови в Чернівецькій міській раді та виконкомі [1.06.1993, В. Косяченко]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 165. Арк. 38.

¹⁰⁴² Рішення колегії Чернівецької обласної ради «Про стан та заходи щодо подальшого задоволення національно-культурних потреб різних етнічних груп населення Чернівецької області» № 18-15/09 від 22 грудня 1999 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 741. Арк. 198–199.

¹⁰⁴³ Довідка про стан реалізації заходів по виконанню Закону «Про мови в Україні» в дошкільних установах м. Чернівці [17.06.1992, обласна комісія по координації роботи та контролю за виконанням програми розвитку української мови та інших національних мов в області]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 60. Арк. 47–51.

¹⁰⁴⁴ Лист начальнику головного управління засобів масової інформації мінпресінформу п. Бойку І. Г. голови облкомпресінформу І. П. Вергуна [5.01.1996 № 01-05]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 165. Арк. 38.

спр. 490¹⁰⁴⁵); інформації про діяльність політичних партій та суспільно-політичну ситуацію в м. Чернівці та Чернівецькій області (оп. 1, спр. 141¹⁰⁴⁶; оп. 2, спр. 18¹⁰⁴⁷, 494¹⁰⁴⁸, 495¹⁰⁴⁹, 748¹⁰⁵⁰) дозволяють визначити особливості та ефективність функціонування регіональної політичної еліти у Чернівецькій області.

Деталізація процесу та процедур ухвалення рішень, взаємодія з інститутами громадянського суспільства, агрегування регіональних інтересів, процедура позиціонування у регіональному, національному та транскордонному просторах чернівецькою регіональною політичною елітою може бути здійснена за допомогою джерел, які сконцентровані на офіційних сайтах Чернівецької обласної державної адміністрації¹⁰⁵¹, Чернівецької обласної ради¹⁰⁵², Чернівецької міської ради¹⁰⁵³, Новодністровської міської ради¹⁰⁵⁴, районних державних адміністрацій районів Чернівецької області (Вижницької¹⁰⁵⁵,

---

¹⁰⁴⁵ Резолюція науково-методичної конференції освіти з румунською мовою викладання в Україні від 21 березня 1998 р., м. Чернівці. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 490. Арк. 18–19.

¹⁰⁴⁶ Дані про обласні організації політичних партій та громадсько-політичних об'єднань, надіслані в Адміністрацію Президента України 8.12.1992 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 1. Спр. 141. Арк. 4–5.

¹⁰⁴⁷ Голові облдержадміністрації І. М. Гнатишину. Експрес-інформація станом на 28 липня 1995 р. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 18. Арк. 26.

¹⁰⁴⁸ Чернівецька обласна державна адміністрація. Лист від 05.01.1999 № 07.37-30/4233 на № 30/4233 від 04.12.1998. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 494. Арк. 101.

¹⁰⁴⁹ Інформація про суспільно-політичну ситуацію, що склалася у Чернівецькій області впродовж 1997 р. [П. Гасюк]. Чернівецька обласна державна адміністрація [12.01.1998 № 07.37/1-55]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 495. Арк. 11.

¹⁰⁵⁰ Інформація про суспільно-політичну ситуацію в області в грудні [К. Нікітович]. Чернівецька обласна державна адміністрація [05.01.1999]. ДАЧО. Ф. 2896. Чернівецька обласна державна адміністрація. Оп. 2. Спр. 748. Арк. 2.

¹⁰⁵¹ Чернівецька обласна державна адміністрація. URL: <https://bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁵² Чернівецька обласна рада. URL: <http://oblrada.cv.ua/>

¹⁰⁵³ Чернівецька міська рада. URL: <http://chernivtsy.eu/portal/>

¹⁰⁵⁴ Новодністровська міська рада. URL: <https://miska-rada.com.ua/>

¹⁰⁵⁵ Вижницька районна державна адміністрація. URL: <https://vyzhnytsia.bukoda.gov.ua>

Герцаївської¹⁰⁵⁶, Глибоцької¹⁰⁵⁷, Заставнівської¹⁰⁵⁸, Кельменецької¹⁰⁵⁹, Кіцманської¹⁰⁶⁰, Новоселицької¹⁰⁶¹, Путильської¹⁰⁶², Сокирянської¹⁰⁶³, Сторожинецької¹⁰⁶⁴, Хотинської¹⁰⁶⁵) та районних рад Чернівецької області (Вижницької¹⁰⁶⁶, Глибоцької¹⁰⁶⁷, Кельменецької¹⁰⁶⁸).

Особливо важливим джерелом для дослідження процесу вироблення регіональної політики на рівні Чернівецької обласної ради є документи, у яких відображено: (1) рішення, прийняті на всіх сесіях, починаючи з 10 травня 2002 р. (IV скликання), та розпорядження¹⁰⁶⁹; (2) результати поіменного голосування депутатів Чернівецької обласної ради¹⁰⁷⁰; (3) регіональні програми¹⁰⁷¹; (4) бюджети¹⁰⁷² та (5) звіти голови¹⁰⁷³.

---

¹⁰⁵⁶ Герцаївська районна державна адміністрація. URL: <https://hertza.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁵⁷ Глибоцька районна державна адміністрація. URL: <http://rda-gl.gov.ua/>

¹⁰⁵⁸ Заставнівська районна державна адміністрація. URL: <https://zastavna.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁵⁹ Кельменецька районна державна адміністрація. URL: <https://kelmentsi.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁶⁰ Кіцманська районна державна адміністрація. URL: <https://kitsman.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁶¹ Новоселицька районна державна адміністрація. URL: <https://novoselitsa.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁶² Путильська районна державна адміністрація. URL: <https://putyla.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁶³ Сокирянська районна державна адміністрація. URL: <https://sokyriany.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁶⁴ Сторожинецька районна державна адміністрація. URL: <http://storozhinecka-rda.gov.ua/>

¹⁰⁶⁵ Хотинська районна державна адміністрація. URL: <https://khotyn.bukoda.gov.ua/>

¹⁰⁶⁶ Вижницька районна рада. URL: <http://rayradavn.gov.ua/>

¹⁰⁶⁷ Глибоцька районна рада. URL: <http://gl-rayrada.gov.ua>

¹⁰⁶⁸ Кельменецька районна рада. URL: <http://www.rr-kelm.cv.ua/>

¹⁰⁶⁹ Чернівецька обласна рада. Документи ради. URL: <http://oblrada.cv.ua/documents/>

¹⁰⁷⁰ Чернівецька обласна рада. Документи ради. Результати голосування. URL: <http://oblrada.cv.ua/document/list/section/99/>

¹⁰⁷¹ Чернівецька обласна рада. Документи ради. Регіональні програми. URL: http://oblrada.cv.ua/document/regional_program/

¹⁰⁷² Чернівецька обласна рада. Документи ради. Бюджети. URL: <http://oblrada.cv.ua/document/list/section/13/>

¹⁰⁷³ Чернівецька обласна рада. Документи ради. Звіти голови. URL: <http://oblrada.cv.ua/document/list/section/29/> <http://oblrada.cv.ua/document/list/section/29/>

Зазначимо, що з 11 районів Чернівецької області власні сайти мають тільки 3 районні ради – Вижницька, Глибоцька та Кельменецька. Інші для висвітлення власної діяльності використовують онлайн платформу, створену Чернівецькою обласною радою – Територіальні громади Чернівецької області¹⁰⁷⁴. Районні ради Герцаївського, Заставнівського та Хотинського, Кіцманського, Новоселицького, Путильського, Сокирянського та Сторожинецького районів використали платформу «Територіальні громади Чернівецької області» для розміщення інформації про склад ради, сесії районної ради, проекти рішень сесії, поіменне голосування, очищення влади, бюджети, висновки та рекомендації постійних комісій, графіки прийому громадян, доступ до публічної інформації, запити депутатів районної ради, запобігання та протидію корупції, звернення депутатів районної ради, звернення до вищих органів державної влади, звіти голови районної ради, звіти по зверненнях громадян, оголошення про аукціони та конкурси, протоколи засідань конкурсних комісій, робочих груп, постійних комісій, президії, сесій, районні програми, регламенти, рішення Координаційної ради, розпорядження районної ради, спільні розпорядження голів райдержадміністрації та районної ради, статuti комунальних підприємств та установ. Функціонують рубрики «Публічна інформація» та «Online-приймальня»¹⁰⁷⁵. Такий набір систематично обновлюваної інформації дозволяє визначити функціональні характеристики Чернівецької регіональної політичної еліти у розрізі районів.

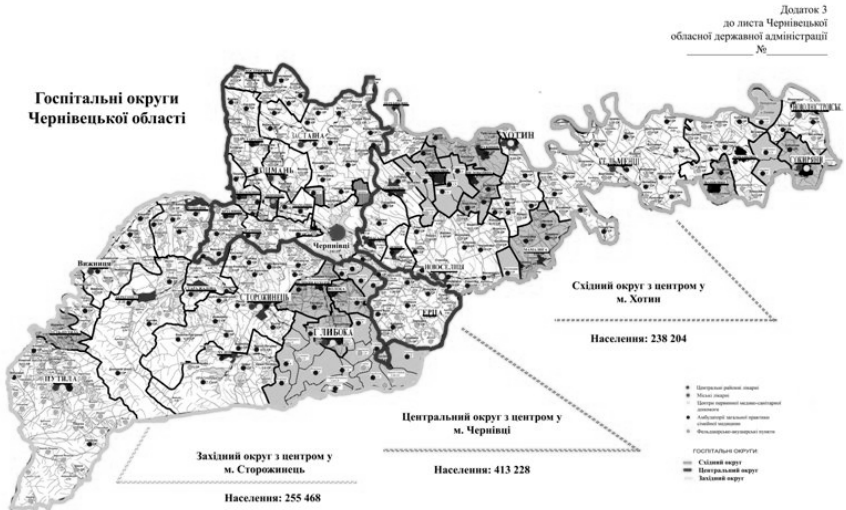
Варто наголосити, що із розгортанням процесів децентралізації влади в Україні адміністративний поділ Чернівецької області суттєво змінюється. Відповідно до існуючих та вже оприлюднених проєктів з 11 районів області буде створено тільки 3 з орієнтовними центрами – Чернівці, Хотин та Сторожинець (Див. рис. 1¹⁰⁷⁶)

---

¹⁰⁷⁴ Територіальні громади Чернівецької області. URL: <http://gromady.cv.ua>

¹⁰⁷⁵ Новоселицька районна рада. URL: <http://gromady.cv.ua/ns/rada/279/>

¹⁰⁷⁶ Замість одинадцяти районів Чернівецької області – три. URL: <https://www.0372.ua/news/2451974/zamist-odinadcati-rajoniv-cerniveckoi-oblasti-tri>

Рис. 1. Госпітальні округи та проектування районів на території Чернівецької області, 2019

Дані рисунку 1 вказують на те, що до проєктованих (1) Чернівецького, (2) Сторожинецького та (3) Хотинського районів увійдуть, відповідно, (1) Заставнівський, Кіцманський, Новоселицький, Герцаївський та Глибоцький райони, (2) Сторожинецький, Вижницький і Путильський, (3) Сокирянський, Кельменецький, Хотинський та м. Новодністровськ. Зміни територіально-адміністративного поділу суттєво вплинуть, насамперед, на трафік локальних еліт у межах нових районів та чернівецького регіону в цілому. Але дослідження цього процесу можливе, на нашу думку, тільки після проведення перших місцевих виборів в умовах нового територіально-адміністративного поділу Чернівецької області. Сьогодні ж відбувається активне формування локальних політичних еліт на рівні об'єднаних територіальних громад, які почуваються у політичному просторі самодостатніми, але не завжди є достатньо компетентними в сфері політичної стилістики,

що безумовно впливає і впливатиме на їх взаємодію із політичною елітою районного та регіонального рівнів.

У третій групі джерел сконцентровані матеріали, які дозволяють вивчати суспільні реакції на формування та функціонування регіональної еліти у Чернівецькій області. Достатньо достовірними слід вважати результати численних соціологічних досліджень, якими оперують належні до регіональної політичної еліти політики. Однак їх використання обмежене певними застереженнями: (1) результати таких соціологічних досліджень не завжди оприлюднюються у вигляді, придатному для наукового опрацювання; (2) соціологічні дослідження, ініційовані на регіональному рівні, переважно мають «закритий» для науковців характер; (3) результати соціологічних досліджень, які щорічно проводяться студентами кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, через їх навчальний характер, не має можливості вважати достовірними.

Відповідно, на більшу увагу заслуговують матеріали чернівецького регіонального медіа-простору, зокрема, (1) друкованих періодичних видань, у яких відображено як офіційний, так і громадський зріз процесу формування, функціонування та динаміки чернівецької регіональної політичної еліти: «Чернівці» (друкований орган Чернівецької міської ради)¹⁰⁷⁷; «Буковинське віче» (друкований орган Чернівецької обласної ради)¹⁰⁷⁸; «Буковина»¹⁰⁷⁹; «Молодий буковинець» (є інформативним центром інформаційного порталу «Молодий буковинець»)¹⁰⁸⁰; «Час»¹⁰⁸¹,

---

¹⁰⁷⁷ Чернівці. URL: <https://ru-ru.facebook.com/pages/category/Media-News-Company/%D0%93%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96-633180836788456/>

¹⁰⁷⁸ Буковинське віче. URL: <https://www.facebook.com/%D0%91%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5-%D0%B2%D1%96%D1%87%D0%B5-170029370106164>

¹⁰⁷⁹ Буковина. URL: <http://bukovina.co.ua/>

¹⁰⁸⁰ Молодий буковинець. URL: <https://molbuk.ua/>

¹⁰⁸¹ Час. URL: <https://chas.cv.ua/>

«Погляд» (електронна версія дублюється російською мовою)¹⁰⁸²; «Версії»¹⁰⁸³, «Плай роминеск» (румунською мовою, друкована версія); (2) випуски теленовін і телепередач місцевих телеканалів ТРК «Чернівці»¹⁰⁸⁴, «ТВА»¹⁰⁸⁵, «Чернівецький промінь»¹⁰⁸⁶, суспільного телебачення UA: Буковина¹⁰⁸⁷; (3) публікації в Інтернет-виданнях «БукІнфо»¹⁰⁸⁸, «BukNews»¹⁰⁸⁹, «The Chernivtsi Times»¹⁰⁹⁰; (4) інформаційних ресурсів районів Чернівецької області, до яких належать офіційний веб-сайт Вижницького району¹⁰⁹¹, районна газета «Вижницькі обрії», комунальне підприємство «Редакція районного радіомовлення “Радіо «Хвилі Черемошу” Вижницької районної ради»¹⁰⁹², «Районний тижневик» та «Герцаївський вісник»¹⁰⁹³; газети «Новий день» та «Моніторул де Глібока»¹⁰⁹⁴; «Голов Краю»¹⁰⁹⁵; «Рідне слово»¹⁰⁹⁶; «Вільне життя»¹⁰⁹⁷; Новоселицька районна газета «Слово правди»¹⁰⁹⁸; районна газета

¹⁰⁸² Погляд. URL: <https://pogliad.ua/>

¹⁰⁸³ Версії. URL: <http://versii.cv.ua/>

¹⁰⁸⁴ Телеканал «Чернівці». URL: <http://mtrk.com.ua/>

¹⁰⁸⁵ ТВА. Нове телебачення старого міста. URL: <https://tva.ua/>

¹⁰⁸⁶ Чернівецький промінь. URL: <https://promin.cv.ua/>

¹⁰⁸⁷ UA: Буковина. URL: <https://cv.suspilne.media/>

¹⁰⁸⁸ БукІнфо. Чернівецька незалежна інформаційна агенція. URL: <https://www.bukinfo.com.ua/>

¹⁰⁸⁹ BukNews. URL: <http://buknews.com.ua/>

¹⁰⁹⁰ The Chernivtsi Times. URL: <https://times.cv.ua/>

¹⁰⁹¹ Офіційний веб-сайт Вижницького району. URL: <http://vdc.cv.ua>

¹⁰⁹² Вижницький район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/vn/mass_media

¹⁰⁹³ Герцаївський район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/gr/mass_media

¹⁰⁹⁴ Глибоцький район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/gl/mass_media

¹⁰⁹⁵ Заставнівський район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/zt/mass_media

¹⁰⁹⁶ Кельменецький район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/kl/mass_media

¹⁰⁹⁷ Кіцманський район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/kl/mass_media

¹⁰⁹⁸ Новоселицький район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/ns/mass_media

«Карпати»¹⁰⁹⁹; Телерадіоорганізація «Сокиряни» та друковані ЗМІ «Дністрові зорі», «Сокиряни – сім днів»¹¹⁰⁰; «Рідний край», «Сторожинець» та Сторожинецьке районне радіомовлення¹¹⁰¹. Особливістю інформаційних ресурсів районів Чернівецької області є те, що більшість друкованих ЗМІ є недоступними у електронному вигляді.

Більшість суб'єктів регіонального простору, окрім офіційних, зосереджені на висвітленні гучних та резонансних справ, пов'язаних з конкретними представниками політичної еліти Чернівеччини. Регулярно така інформація поширюється в програмах «Наскрізь. Журналістські розслідування»¹¹⁰² та «Політика. Все про політику, все довкола політики»¹¹⁰³ (телеканал «ТВА»); «Чия правда?»¹¹⁰⁴, «Без емоцій»¹¹⁰⁵, «Чорним по білому»¹¹⁰⁶ та «Репліка Вишинського»¹¹⁰⁷ (телеканал «Чернівецький промінь»); «Виборчий округ»¹¹⁰⁸ та «Звіти наживо» (телеканал «UA: Буковина»)¹¹⁰⁹. Остання є результатом спільної діяльності всеукраїнського медіа-проекту «UA: Суспільне мовлення» та громадського руху ЧЕСНО.

¹⁰⁹⁹ Путильський район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/pt/mass_media

¹¹⁰⁰ Сокирянський район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/sk/mass_media

¹¹⁰¹ Сторожинецький район. Комунальні ЗМІ. URL: http://gromady.cv.ua/st/mass_media

¹¹⁰² Наскрізь. Журналістські розслідування. URL: https://tva.ua/tv_schedule/naskriz/

¹¹⁰³ Політика. Все про політику, все довкола політики. URL: https://tva.ua/tv_schedule/polityka/

¹¹⁰⁴ Чия правда? URL: <https://promin.cv.ua/2019/07/25/sohodni-u-chyii-pravdi-obhovoriat-zaborhovanist-iz-zarplat-pered-teplovykamy.html>

¹¹⁰⁵ Без емоцій. № 7. Григорій Тіміш. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Yz05Za7Gs5w&list=PL23qCrY-zbXehSdteAOwZ3_s7-66b7caR&index=16&t=0s

¹¹⁰⁶ Чорним по білому. На що піде влада, аби зірвати – вибори секретаря? URL: <https://promin.cv.ua/2017/11/24/na-shcho-pide-vlada-aby-zirvaty-vybory-sekretaria.html>

¹¹⁰⁷ Репліка Вишинського. Каспруку в Чернівцях доведеться триматися за мерське крісло. URL: <https://promin.cv.ua/2019/05/30/kaspruku-v-chernivtsiakh-dovedetsia-trymatysia-za-merske-krislo.html>

¹¹⁰⁸ Виборчий округ. URL: <https://cv.suspilne.media/programs/322>

¹¹⁰⁹ Звіти наживо. URL: <https://cv.suspilne.media/programs/134>

Дотримуючись політичної нейтральності, у ній упродовж 52 хвилин про результати своєї діяльності звітують перед громадою та відповідають на питання у прямому ефірі голови бюджетних комісій рад, керівники департаментів культури, освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства та голови ОТГ.

Зауважимо, що дослідження регіональних політичних еліт потребує вивчення внутрішніх архівів політичних партій. Особливо важливими вони є для встановлення соціально-демографічних та статусних ознак регіональної політичної еліти, і не стільки у вимірі статі, віку, освіти, скільки у вимірі освітньої траєкторії, оцінки власної сфери зайнятості, професії та статусу на момент політичного старту («спливання кандидата»). Останні параметри відображені у автобіографіях політиків (а не у офіційних біографіях), які мають зберігатися у партійних архівах та часто є недосяжними для науковців. Як правило, регіональні осередки політичних партій не мають повного комплексу біографічних довідок щодо своїх членів чи кандидатів, які висуваються партією на парламентських виборах або на виборах до органів місцевого самоврядування. Звернення до офіційних біографій представників чернівецької регіональної політичної еліти завжди вказувало на соціальний і політичний контекст їх створення та зв'язок з певними (переважно актуальними на момент виборів) подіями.

Не менш важливою проблемою джерельного забезпечення процесу вивчення чернівецької регіональної політичної еліти є відсутність офіційно підтвердженої інформації про її неформальну структуру (клани, клієнтели, обойми), яка, з одного боку, домінує над формальною структурою, з іншого – визначає процес та процедуру ухвалення рішень на регіональному рівні та позицію щодо політики національного рівня. Окремі елементи такої інформації відображені у журналістських розслідуваннях, однак вони не мають офіційного статусу.

Зважаючи на наведені вище характеристики основних груп джерел з джерельного забезпечення дослідження регіональної політичної еліти у Чернівецькій області, вважаємо необхідним проведення експертного дослідження, предметом якого мають

стати питання формування, динаміки, якості регіональної еліти, її ціннісних характеристик та функціональної ефективності. Нами планується проведення експертного опитування методом анкетування у всіх районах Чернівецької області та м. Чернівці (загальна кількість опитаних – 35 осіб).

Проведення експертного дослідження у вигляді анкетування має здійснюватися із залученням таких відкритих питань, як:

– Яке Ваше ставлення до наукової позиції, що сучасні регіональні політичні еліти в Україні за рівнем професіоналізму та функціональної спрямованості є квазіелітами – елітами лише за своїм статусом і владними повноваженнями?

– На основі яких принципів та за допомогою яких механізмів відбувався / відбувається процес формування чернівецької регіональної політичної еліти?

– Опираючись на власні спостереження, як Ви оцінюєте динаміку якісних змін у сучасній чернівецькій регіональній політичній еліті?

– Які ціннісні установки та мотиви є основою діяльності регіональної політичної еліти у Чернівецькій області?

– Які позитивні характеристики політичної еліти частіше за все простежуються в діях чернівецької регіональної політичної еліти?

– Які фактори та чинники, на Вашу думку, знижують ефективність дій чернівецької регіональної політичної еліти?

– Які чинники / характеристики визначають стабільне перебування в статусі представника чернівецької регіональної політичної еліти?

– Яким чином можна покращити якісні характеристики чернівецької регіональної політичної еліти?

– Чи можна змінити систему латентно-тіньових взаємин між окремими сегментами регіональної політичної еліти та між елітою і бізнесом, елітою і громадянським суспільством?

– Яким чином змінюватиметься формування, функціонування та роль регіональної політичної еліти із поглибленням / завершенням процесів децентралізації влади?

Результати експертного опитування за визначеними вище напрямками в сукупності з доступним колом джерел щодо

характеристик та діяльності чернівецької регіональної політичної еліти можуть поглибити сформований комплекс наукового знання про соціально-демографічний та соціально-економічний профілі чернівецької регіональної політичної еліти та поглибити розуміння її (1) ставлення до базових рис демократії та її основних інститутів і цінностей; (2) взаємодії з національними і локальними елітами, бізнесом та інститутами громадянського суспільства; (3) визначення стратегічних пріоритетів та тактичних прийомів політичної діяльності. Водночас, джерельно незабезпеченим залишатиметься вивчення мотивації політичної діяльності представників чернівецької регіональної політичної еліти в частині міжпартійної міграції, зміни ціннісних пріоритетів та артикуляції власних бізнес-інтересів.

2) ПОЛТАВЩИНИ

Сучасна політична еліта Полтавщини є багатоскладовим феноменом. З одного боку, її каркас утворюють високопосадовці, що є офіційними репрезентантами регіону в органах влади на загальнодержавному та локальному рівнях. З іншого боку, політична еліта Полтавщини включає низку тіньових гравців політичного поля, зокрема, представників великого фінансового капіталу, які прагнуть впливати на розподіл влади в регіоні та ведуть боротьбу за контроль над символічним капіталом – громадською думкою, електоральними симпатіями та політичною поведінкою мешканців області. Крім цього, до політичної еліти Полтавщини належить низка представників формальних та неформальних інституцій, які залучені у процес прийняття та впровадження політичних рішень на локальному рівні.

Аналіз політичної еліти Полтавщини, зокрема її цінностей, ідентичностей, специфіки політичної поведінки, має базуватися на низці важливих джерел. Передовсім, це – офіційні документи Верховної Ради України: постанови та розпорядження, що регулюють низку важливих питань суспільно-політичного змісту, зокрема таких, як: призначення позачергових виборів на

місцевому рівні¹¹¹⁰, зміни категорії поселень області¹¹¹¹, відзначення локальних свят¹¹¹², формування територій громад¹¹¹³, перейменування населених пунктів області¹¹¹⁴ тощо. Також цінними для дослідження локальної політичної еліти Полтавщини є укази та розпорядження Президента України про призначення та звільнення голів обласної та районних державних адміністрацій¹¹¹⁵, про нагородження місцевих суспільно-політичних діячів вищими відзнаками за заслуги¹¹¹⁶, про призначення суддів¹¹¹⁷ та ін. Джерела, до яких належать документи Верховної Ради України та Президента України, надають важливу інформацію про специфіку ротації місцевих еліт, швидкість та глибину її оновлення, періодичність відзначення кращих з-поміж регіональних управлінців. Також, саме ці джерела представляють офіційний дискурс, в якому акцентуються пріоритети у знаково-символічному просторі життя локальних громад, зокрема такі, як локальні свята, нові урбаноніми тощо.

---

¹¹¹⁰ Про призначення позачергових виборів Дейманівського сільського голови (Дейманівська сільська рада Пирятинського району Полтавської області). Постанова Верховної Ради України від 22.09.2016 № 1567-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1567-19>

¹¹¹¹ Про віднесення селища міського типу Решетилівка Решетилівського району Полтавської області до категорії міст районного значення. Постанова Верховної Ради України від 07.11.2017 № 2185-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2185-viii>

¹¹¹² Про відзначення 1025-річчя заснування міста Лубен Полтавської області. Постанова Верховної Ради України від 16.05.2013 № 266-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-vii?lang=ru>

¹¹¹³ Про внесення змін до перспективного плану формування територій громад Полтавської області. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 № 476-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994-2015-p>

¹¹¹⁴ Про перейменування села Падалки Полтавського району Полтавської області. Постанова Верховної Ради України від 13.03.2018 № 2332-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2332-19>

¹¹¹⁵ Про тимчасове виконання обов'язків голови Полтавської обласної державної адміністрації. Указ Президента України від 14.06.2019 № 413/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413/2019>

¹¹¹⁶ Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня Конституції України. Указ Президента України від 27.06.2019 № 470/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/470/2019>

¹¹¹⁷ Про призначення суддів. Указ Президента України від 17.05.2019 № 267/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/267/2019>

Важливий пласт аналітичних даних містить сайт Центральної виборчої комісії України¹¹¹⁸ щодо виборчих кампаній різних років: президентські (починаючи з 2004 р.), парламентські (з 2006 р.), місцеві вибори (з 2010 р.). Разом із тим, на сайті ЦВК відсутня інформація про вибори до 2000-х років, що ускладнює аналітичну роботу дослідника політичних еліт Полтавщини. Однак є розділ «Доступ до публічної інформації», який ознайомлює відвідувачів сайта із можливістю доступу до даних ЦВК, що становлять суспільний інтерес та знаходяться у володінні суб'єктів владних повноважень. Загалом, сайт ЦВК постає цінним джерелом для вивчення регіональної політичної еліти Полтавщини, оскільки є найбільш повним інформаційним ресурсом щодо офіційних результатів виборчих кампаній різних років, що презентує дані не тільки про переможців, але і про аутсайдерів політичного процесу в регіоні – осіб, що з тих чи інших причин «випадали» та «з'являлися» на політичній мапі Полтавщини в різних статусних позиціях у різні роки.

Інформативно насиченим джерелом для вивчення суспільно-політичних процесів в області та визначення специфіки функціонування локальної політичної еліти є єдиний реєстр громадських формувань, представлений на сайті Міністерства юстиції України¹¹¹⁹. Саме цей Інтернет-ресурс надає інформацію про політичні партії, громадські організації, торгово-промислові палати, місцеві громадські формування області та їх символіку. Також багатогалузеву інформацію у регіональному зрізі надає Державна служба статистики. Зокрема, щодо Полтавщини представлена демографічна та соціальна статистика (населення та міграція, ринок праці, доходи населення), економічна статистика (валовий регіональний продукт, інформація щодо діяльності підприємств області, показники внутрішньої торгівлі, капітальних інвестицій, зовнішньої торгівлі)¹¹²⁰ тощо. Більш специфіковану

---

¹¹¹⁸ Центральна виборча комісія України. URL: <https://www.cvk.gov.ua>

¹¹¹⁹ Єдиний реєстр громадських формувань. URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist>

¹¹²⁰ Багатогалузева статистична інформація. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

інформацію подає сайт Головного управління статистики у Полтавській області¹¹²¹, на якому розміщено дані про соціально-економічне становище області, міст та районів Полтавщини, каталог офіційних статистичних публікацій у 2019 та попередніх роках, експрес- та прес-випуски, метаописи держстатпостережень. Відомості державних організацій статистично унаочнюють середовище, в якому функціонують еліти. Крім цього, вони розкривають базові вектори розвитку та/або занепаду локальних громад, що прямо чи опосередковано є наслідком управлінських рішень представників політичної еліти. Таким чином, саме офіційні дані державних статистичних органів становлять непересічний інтерес, адже саме вони надають характеристику соціальному полю, в якому функціонують еліти, і разом із тим є інструментом оцінки політичних портретів місцевих високопасадовців, зокрема їх внеску у покращення життя громад – не тільки зі слів (наприклад, у програмних документах та виступах, що рясніють спекулятивними цифрами), але і щодо справ, що може бути підтверджено відповідними офіційними показниками розвитку регіону.

Пріоритетні напрями соціально-політичного поступу Полтавщини зафіксовано в локальних офіційних документах, серед яких, зокрема: «Програма економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2019 рік»¹¹²², «Стратегія розвитку Полтавської області до 2020 року»¹¹²³, «Програма сприяння залученню інвестицій, розвитку економічного співробітництва та формування позитивного іміджу Полтавської області на 2017–2020 роки»¹¹²⁴, «Комплексна програма розвитку малого і середнього під-

---

¹¹²¹ Головне управління статистики у Полтавській області. URL: <http://pl.ukrstat.gov.ua>

¹¹²² Програма економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2019 рік. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/docs/pro-programu-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku-poltavskoyi-oblasti-na-2019-rik>

¹¹²³ Стратегія розвитку Полтавської області до 2020 року. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/strategiya-rozvitku-poltavskoyi-oblasti-do-2020-roku-0>

¹¹²⁴ Програма сприяння залученню інвестицій, розвитку економічного співробітництва та формування позитивного іміджу Полтавської області на 2017–2020 роки. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/docs/pro-programu-spriyannya-zaluchennyu-investitsiy-rozvitku-ekonomichnogo-spivrobotnictva-ta-formuv>

приемництва у Полтавській області на 2017–2020 роки»¹¹²⁵, «Обласна програма «Бюджет участі Полтавської області на 2017–2020 роки»¹¹²⁶, «Програма розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини за пріоритетними напрямками на період до 2020 року»¹¹²⁷, «Обласна програма забезпечення молоді житлом на 2018–2022 роки»¹¹²⁸, «Обласна програма розвитку туризму і курортів на 2016–2020 роки»¹¹²⁹, «Міська програма охорони культурної спадщини і збереження історичного середовища міста Полтава на 2018–2022 роки»¹¹³⁰, «Полтава 2030. Концепція інтегрованого розвитку міста»¹¹³¹ та інші. Цінними джерелами для дослідження також є офіційні документи, що формували образ локального «Ми», зокрема, Статути територіальних громад Полтавської області. Вивчаючи їх, дослідник локальної політичної еліти Полтавщини може почерпнути важливу інформацію щодо стратегічних орієнтирів розвитку локальних спільнот, її пріоритетів та здобутків, а також специфіки позиціонування очільників Полтавщини у їх взаємовідносинах із мешканцями області, як вони формують та ретранслюють у часі конвенційні погляди та оцінки, що регулюють певний порядок колективного співжиття.

---

¹¹²⁵ Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва у Полтавській області на 2017 – 2020 роки. URL: http://www.adm-pl.gov.ua/sites/default/files/programa_malogo_pidpriemnictva.pdf

¹¹²⁶ Обласна програма «Бюджет участі Полтавської області на 2017–2020 роки. URL: http://rada-ns.gov.ua/updfiles/file/budget_uchasti/obl_progr.pdf

¹¹²⁷ Програма розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини за пріоритетними напрямками на період до 2020 року. URL: <http://apk.adm-pl.gov.ua/storinka/programa-rozvitku-ta-pidtrimki-agrarnogo-kompleksu-poltavshchini-za-prioritetnimi>

¹¹²⁸ Обласна програма забезпечення молоді житлом на 2018 – 2022 роки. URL: http://www.adm-pl.gov.ua/sites/default/files/oblasna_programa_zabezpechenya_molodi_zhitlo_m_2018-2022.pdf

¹¹²⁹ Обласна програма розвитку туризму і курортів на 2016–2020 роки. URL: <http://www.oblrada.pl.ua/ses/7/10/220.pdf>

¹¹³⁰ Міська програма охорони культурної спадщини і збереження історичного середовища міста Полтава на 2018–2022 роки. URL: <http://www.dc.rada-poltava.gov.ua/docs/?sort=-filename&page=322>

¹¹³¹ Полтава 2030. Концепція інтегрованого розвитку міста. URL: https://drive.google.com/file/d/1Rzf_AaUJ29PNKfNoDts2Ar4BF7Z7Nt1D/view

Важливими джерелами для аналізу локальної політичної еліти Полтавщини є сайти органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема, обласної державної адміністрації, обласної ради, міських рад у Полтавській області. Офіційні дані щодо виконавчої влади в Полтавській області містить сайт Полтавської обласної державної адміністрації¹¹³² (далі – ОДА). Тут, зокрема, розміщено інформацію щодо керівництва, колегиї ОДА, розміщено звіти її голови, інтернет-сторінки 25 районних державних адміністрацій¹¹³³, на яких представлено інформацію щодо актуального стану розвитку окремих районів Полтавщини. У розділі «Нормативна база» розміщено базу даних, що включає накази керівника апарату ОДА, проекти рішень обласної ради, проекти розпоряджень та розпорядження голови ОДА¹¹³⁴. На сторінці «Діяльність Полтавської обласної державної адміністрації» подано поточний план заходів адміністрації, інформацію щодо виконання бюджету, а також обласних комплексних цільових програм тощо¹¹³⁵. Разом із тим, деталізований аналіз окремих рубрик сайта показав, що інформація щодо публічної діяльності Полтавської ОДА станом на липень 2019 р. в окремих розділах сайта є застарілою. Про це свідчить, зокрема, наповнення у рубриці «Публічна адміністрація» – «Пряма мова», останнє оновлення якого датоване 2016 р. Разом із тим, на сайті регулярно публікуються дані про проведення консультацій з громадськістю, плани роботи Полтавської ОДА та кварталні звіти про їх виконання – за 2015, 2016, 2017, 2018 роки¹¹³⁶. Також на сайті міститься цікава рубрика – «Реагування на критику», де, зокрема,

---

¹¹³²Полтавська обласна державна адміністрація. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/publicna-administraciya>

¹¹³³ Районні державні адміністрації. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/rayonni-derzhavni-administraciyi-1>

¹¹³⁴ Нормативна база. Полтавська обласна державна адміністрація. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/doclist/5>

¹¹³⁵ Діяльність Полтавської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/diyalnist-poltavskoyi-oblasnoyi-derzhavnoyi-administraciyi>

¹¹³⁶ Плани роботи Полтавської обласної державної адміністрації та звіти про їх виконання. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/plani-roboti-poltavskoyi-oblasnoyi-derzhavnoyi-administraciyi-ta-zviti-pro-yih-vikonannya>

зазначено, що «організація, яка не реагує на розумні висловлювання на свою адресу, відповідно, не помічає своїх помилок і оман і, врешті-решт, повторює ті ж помилки»¹¹³⁷. Вказані відомості є суттєвими для розуміння ідентичності політичної еліти Полтавщини – як вона позиціонується у відкритих джерелах, які саме ціннісні орієнтири та пріоритети впроваджує на локальному рівні, як висвітлює свої статусні позиції у політичному полі.

Сайт Полтавської обласної ради¹¹³⁸ надає інформацію щодо органів місцевого самоврядування області, містить офіційні документи, статистичну інформацію, представляє керівництво обласної ради, зокрема, біографічні дані про її голову, заступників, депутатів VII скликання, а також фракції та постійні комісії. Репрезентативною щодо еліт Полтавщини є база документів обласної ради, зокрема, навігація у рубриці «Документи обласної ради», завдяки якій у загальному доступі відвідувачів сайта є рішення сесій V, VI, VII скликань, розпорядження голови з 2015 до 2019 р., рекомендації та протоколи постійних комісій, обласні програми та звіти про використання бюджетних коштів. Це безпосередньо дає змогу оцінити контекст, в якому здійснюється влада на місцях – якими є першочергові завдання та виклики розвитку територій для локальних високопосадовців, як вони бачать майбутнє Полтавщини та яку роль відводять у цих процесах громадам.

Однак, незважаючи на великий обсяг інформації, змістовне наповнення персональних сторінок депутатів Полтавської обласної ради VII скликання станом на липень 2019 р. є вкрай обмеженим. Так, наприклад, загальний формуляр, в якому депутати мають зазначити свої рік народження, партійність, місце роботи та посаду, e-mail, телефон, Facebook сторінку, прізвище та ім'я помічника-консультанта, більшість народних обранців залишили заповненими наполовину, вказуючи лише загальні відомості про себе. Дані про зворотний зв'язок із депутатом – через e-mail, телефон, Facebook сторінку часто взагалі відсутні. Проаналізу-

---

¹¹³⁷ Реагування на критику. Полтавська обласна державна адміністрація. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/reaguvannya-na-kritiku#>

¹¹³⁸ Полтавська обласна рада. URL: <http://www.obrada.pl.ua>

вавши сторінки депутатів Полтавської обласної ради VII скликання за результатами місцевих виборів 2015 р. із врахуванням ротацій, що відбулися¹¹³⁹, бачимо, що з 84 депутатів 19 не надали жодної інформації про можливість зворотного зв'язку із ними – рубрика e-mail, телефон, Facebook сторінка, прізвище та ім'я помічника-консультанта у цих депутатів лишилися порожніми. Таким чином, аналітичний огляд сайта Полтавської обласної ради дає змогу зрозуміти, якими є поведінкові стратегії високопосадовців області під час здійснення своїх повноважень, якою є міра їх відкритості та доступності для громадян.

Інформативно розмаїтим джерелом є сайти міських рад області. Так, офіційна Інтернет сторінка Полтавської міської ради та виконавчого комітету пропонує відвідувачам дані щодо роботи міської влади: документи виконавчих органів, результати поіменного голосування, бюджет міста, розпорядження міського голови, рішення міськвиконкому, рішення ради, діючі програми міської ради, паспорти бюджетних програм, публічні звіти тощо. Для швидкої навігації в архіві документів на сайті передбачена пошукова система¹¹⁴⁰. Окремо на сайті наголошено на можливостях партиципаторного бюджетування в Полтаві, тим самим для городян формально відкрито можливості для безпосередньої участі у розбудові рідного міста. Окремим важливим ресурсом для аналізу роботи сучасної політичної еліти Полтавщини є веб-портали «Відкриті дані Полтавської міської ради»¹¹⁴¹, «Полтава 2030. Інтегрований розвиток міста»¹¹⁴². На сайті Кременчуцької міської ради¹¹⁴³ та виконавчого комітету, зокрема, міститься

---

¹¹³⁹ Список депутатів Полтавської обласної ради сьомого скликання за результатами місцевих виборів 2015 р. із врахуванням ротацій, що відбулися. URL: <http://www.oblrada.pl.ua/index.php/oblrada/deputati-poltavskoyi-oblasnoyi-radi-vii-sklikannja>

¹¹⁴⁰ Полтавська міська рада та виконавчий комітет. Публічна інформація. URL: http://www.rada-poltava.gov.ua/documents/diyuchi_programi_miskoi_radi/

¹¹⁴¹ Діючі програми міської ради. URL: http://www.rada-poltava.gov.ua/documents/diyuchi_programi_miskoi_radi/

¹¹⁴² Полтава 2030. Інтегрований розвиток міста: веб-сайт. URL: <http://www.2030.poltava.ua/ua/>

¹¹⁴³ Офіційний веб-портал Кременчуцької міської ради та виконавчого комітету. URL: <https://www.kremen.gov.ua>

інформація про депутатів міської ради, прийняті рішення міської ради, прийняті рішення виконавчого комітету, розпорядження міського голови, дані щодо голосування у міській раді, а також громадський бюджет міста. Прикметним є також акцентування унікальності міста як «міста розвиненого експортоорієнтованого бізнесу», «енергоефективне та безпечне місто», «креативний та гуманітарний простір розвитку людини»¹¹⁴⁴. Горішньоплавнівська міська рада Полтавської області також представлена у мережі Інтернет на окремій сторінці¹¹⁴⁵. Рубрикатор сайта містить такі підрозділи, як «міська влада», «прозора влада», «інформаційний портал», на яких представлено дані про міського голову, виконавчий комітет, міську раду, органи самоорганізації населення, виконавчі органи, громадську раду. Окремо акцентовано процеси очищення владних інституцій на відповідних сторінках «очищення влади» та «антикорупційна політика», а також оприлюднено міські програми розвитку та інвестиційні можливості ведення бізнесу. Загалом, офіційні сайти органів державної влади та місцевого самоврядування у Полтавській області є вагомим джерелом для вивчення офіційного владного дискурсу: програмних документів регіонального та місцевого розвитку, відкритих даних щодо біографій місцевих високопосадовців, а також систематичності, відкритості, ціннісних пріоритетів їх роботи.

Прикметно, що політичні діячі сучасної Полтавщини не мають власних персональних сайтів – серед них, зокрема, О. Мамай, О. Матковський, О. Пругло, С. Каплін та інші. Окремі політичні діячі ведуть Facebook сторінки. Так, активною є Facebook сторінка О. Кулініча¹¹⁴⁶ – тричі депутата Полтавської обласної ради (2002, 2006, 2010 рр.), народного депутата України VII, VIII скликань. На сторінці політика презентовано короткі біографічні відомості, наявна інформація про зворотний зв'язок, а також низка публікацій щодо ініціатив депутата, зокрема, про ремонт доріг,

---

¹¹⁴⁴ Панель міста Кременчук: основні показники. URL: <http://misto.kremen.gov.ua/index.php?view=datasets&division=strategy>

¹¹⁴⁵ Горішньоплавнівська міська рада. URL: <http://www.hp-rada.gov.ua>

¹¹⁴⁶ О. Кулініч. Facebook сторінка. URL: <https://www.facebook.com/OlehKulinich/>

проведення молодіжних спортивних турнірів, численні зустрічі із виборцями тощо. Також на сторінці розміщено звернення депутата з нагоди різноманітних свят, відеозаписи його інтерв'ю та виступів у Верховній Раді України. Активним у мережі Facebook є також діючий голова Полтавської обласної ради О. Біленький¹¹⁴⁷. Основна увага у дописах на його сторінці приділена зверненням із вітальним словом з нагоди свят, ініціативам, впровадженням Полтавською обласною радою, та інформуванням про робочі візити на Полтавщину вищого керівництва держави тощо. Разом із тим, на Facebook сторінках вищезгаданих політичних діячів Полтавщини практично не представлена інформація щодо позицій політиків з основних суспільно-політичних питань, відсутні їх коментарі та реакції на ті чи інші події в регіоні, Україні, світі. Загалом, персональні Інтернет сторінки високопосадовців дають уявлення передовсім про їх самопозиціонування у інформаційному просторі, світоглядні пріоритети у повсякденних практиках здійснення влади, про швидкість та змістовність у реакціях щодо проблемних точкових питань розвитку місцевих громад та області загалом.

Довідкові видання, що розкривають палітру політичної еліти Полтавщини, є численними. Серед найбільш репрезентативних – довідники «Хто є хто в Україні»¹¹⁴⁸, «Міста України»¹¹⁴⁹, «Полтавщина: енциклопедичний довідник»¹¹⁵⁰, «Регіони України»¹¹⁵¹ та інші. Для вивчення регіональної політичної еліти вони мають непересічну цінність, зокрема, тому, що висвітлюють хронологію змін у середовищі локальної політичної еліти, а також основні показники продуктивності її роботи на благо локального соціуму та/або окремих персон, актуалізуючи тему ангажованості та/або корумпованості високопосадовців області.

---

¹¹⁴⁷ О. Біленький. Facebook сторінка. URL: <https://www.facebook.com/o.bilenkyi/>

¹¹⁴⁸ Хто є хто в Україні. URL: <http://www.whoiswho.in.ua>

¹¹⁴⁹ Іванченко А. Міста України: Довідник. Київ: НБП «Картографія», 1999.

¹¹⁵⁰ Полтавщина: енциклопед. довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: УЕ, 1992.

¹¹⁵¹ Регіони України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm

Важлива інформація щодо позиціонування представників локальної політичної еліти Полтавщини міститься у місцевих ЗМІ, як друкованих, так і електронних. Перипетії політичного життя на Полтавщині на початку 1990-х років висвітлено у численних публікаціях у форматі прямої мови, звернень керманчів області з тих чи інших питань. Серед найбільш репрезентативних щодо політичних еліт є тексти інтерв'ю «Інтелігенція Полтави: бранці страху чи лицарі духу?»¹¹⁵², звернення суспільно-політичних діячів, зокрема В. Яворівського¹¹⁵³, О. Ткаченка¹¹⁵⁴, Л. Лук'яненка, В. Гриньова¹¹⁵⁵ та багатьох інших. Середина 1990-х років символічно може бути охарактеризована назвою статті «Боротьба двох підходів до життя»¹¹⁵⁶, а початок 2000-х «заграванням» місцевої еліти зі Центральною владою в Києві¹¹⁵⁷ та подальшим розігруванням сценарію «розколу України»¹¹⁵⁸.

Генезис і особливості регіональної політичної еліти репрезентують друковані ЗМІ Полтавщини: «Зоря Полтавщини» – всеукраїнська громадсько-політична газета (бере свій початок від «Полтавських губернських відомостей» (1838), з листопада 1917 р. виходила за назвою «Молот», на початку 1920-х років стала газетою «Известия» та «Вісті-Известия», «Голос труда», «Більшовик Полтавщини», з 1943 р. набула назву, актуальну до сьогодні – «Зоря Полтавщини»; «Молода громада» – молодіжна обласна газета (виходила з 1991 до 2002 р.); «Полтавська думка – 2000» (бере початок від газети «Полтавська думка», 1994 р., з 1999 р. газета переіменована на «Полтавська думка – 2000») – обласна незалежна газета, що у 2009 р. була визнана кращою в Україні в

---

¹¹⁵² Інтелігенція Полтави: бранці страху чи лицарі духу? // Полтавський вісник. 1991. 4–10 жовтня.

¹¹⁵³ Полтавський вісник. 1991. 18–24 жовтня.

¹¹⁵⁴ Полтавський вісник. 1991. 15–21 листопада.

¹¹⁵⁵ Полтавський вісник. 1991. 22–28 листопада.

¹¹⁵⁶ Боротьба двох підходів до життя // Полтавський вісник. 1994. 8–14 липня.

¹¹⁵⁷ У Полтаві Віктору Януковичу пообіцяли підтримку на виборах і запропонували... стати почесним президентом ФК «Ворскла» // Вечірня Полтава. 2003. 21 жовтня.

¹¹⁵⁸ Не допустити розколу суспільства // Вечірня Полтава. 2003. 25 листопада.

жанрі журналістських розслідувань¹¹⁵⁹; «Полтавський вісник» (бере початок від щотижневика «Полтавській весник» 1902 р.) – видання Полтавської міської ради; «Вечірня Полтава» – загальнодержавне інформаційно-політичне видання, виходить з 1995 р.; «Коло» – виходить друком з 2002 р. та вирізняється гострим характером публікацій та репутацією одного зі скандальних видань регіону. Серед найбільш впливових видань у м. Кременчуці – «Кременчуцький Телеграф», «Вісник Кременчуга», «Кременчуцька панорама» (медійний майданчик місцевого осередку політичної партії «Рідне місто»), «Панорама плюс», «Автограф». У м. Горішні Плавні виходить газета «ТелеЕкспрес», що була заснована як додаток до ТРК «ГОК-ТБ» – місцевого телеканалу, створеного Полтавським гірничо-збагачувальним комбінатом, а також газети «Громадська думка» та «Вікенд». У м. Лубни попитом користується газета «Вісник» (Лубни). Також на території Полтавської області функціонує Державна телерадіокомпанія «Лтава», яка охоплює 85% населення області та висвітлює найбільш важливі події регіону та діяльність муніципальної влади. Так, зокрема, тележурналісти пропонують своїм глядачам у 2019 р. телепроект «Виборчий округ», основним завданням якого є налагодження якісного діалогу між народними депутатами та їх виборцями, а також висвітлення професійної діяльності депутатів. Саме з вищезгаданих ресурсів можна отримати інформацію про цінності, ідентичності, політичну поведінку політичної еліти Полтавщини у форматі звернень, інтерв'ю, коментарів тощо.

Разом із тим, в останні роки на Полтавщині спостерігається тенденція до міграції аудиторії традиційних ЗМІ у мережу Інтернет. Саме тому сьогодні особливий інтерес як джерело знань про політичну еліту Полтавщини викликають веб-сайти, як, наприклад: «Vpoltave.info», «Коло», «Репортер», «Полтавщина», «0532.ua», «Poltava.info», «vechirka.pl.ua», «poltavanews.com.ua», «vestnik.in.ua», «tribuna.pl.ua», де можна знайти численні інтерв'ю¹¹⁶⁰

---

¹¹⁵⁹ Степаненко М. Періодичні видання Полтавщини. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5764/1/Stepanenko1.pdf>

¹¹⁶⁰ Інтерв'ю з Валерієм Головком. URL: <https://tribuna.pl.ua/media/intervyu-z-valeriyem-golovkom/>

та пряму мову¹¹⁶¹ перших осіб області, в яких представлено їх оцінки щодо суспільно важливих питань, а також роздуми про власні перемоги та поразки в політиці, «больові точки» сучасного розвитку Полтавщини.

Загалом, у медіапросторі області широко висвітлено роль і місце регіональної еліти у процесах розбудови незалежної України, а також зафіксовано найважливіші тенденції у ротації еліт регіону, їх позиціонування на Полтавщині та у відносинах із центральною владою в Києві. Переважна більшість комунальних ЗМІ у своїй роботі впливає на формування політичних пререференцій громадян у контексті їх стримування від небажаних для муніципальної влади виявів соціального протесту. Основні меседжі цих ЗМІ спрямовані на блокування неконтрольованих громадських ініціатив, що можуть підірвати основи соціальної стратифікації та розподілу сфер впливу у області. Характер власності при цьому є визначальним критерієм, що задає тональність інформаційним повідомленням про суспільно-політичних лідерів Полтавської області.

У цілому, вивчення комплексу джерел, що висвітлюють особливості регіональної політичної еліти Полтавщини, дає цінний емпіричний матеріал для аналітичної оцінки її поточного стану та перспектив розвитку, зокрема в таких аспектах, як: виначення ролі і місця регіональної політичної еліти Полтавщини у процесах державотворення; виявлення специфіки рекрутування та інституціоналізації регіональної політичної еліти з її подальшою партійною структуризацією та/або інтеграцією у загальнодержавні управлінські структури; впливу регіональної політичної еліти Полтавщини на електоральні симпатії та ціннісні орієнтири мешканців Полтавської області, що формують образ локального «Ми», визначають специфіку маркування території та соціальної сегментації на Полтавщині, легітимізують технології впровадження політичного «спадкоємства» та визначення «Своїх» та «Чужих» у процедурах поділу влади на локальному рівні.

---

¹¹⁶¹ Олександр Шамота про минуле і теперішнє. URL: <https://zmist.pl.ua/news/oleksandr-shamota-pro-minule-i-teperishnje-intervyu-z-vo-poltavskogo-miskogo-golovi>

д) ЛЬВІВЩИНИ

Регіональна політична еліта Львівщини, будучи досить складним і багатогранним явищем, вимагає комплексного підходу до процесу дослідження. Окреслити та дослідити усі аспекти діяльності політичної еліти регіону можливо лише за умови ґрунтовного аналізу як аналітичного матеріалу, так і емпіричної бази. Існує цілий комплекс джерел, які відображають особливості становлення та функціонування політичної еліти у Львівській області, взаємодію на вертикальному та горизонтальному рівнях влади, особистісні та професійні характеристики основних її представників. Такі джерела дозволяють ґрунтовно дослідити поведінку, ідентичності та цінності регіональної політичної еліти Львівщини.

На сайті Львівської обласної ради¹¹⁶² регулярно оновлюється новинний розділ, міститься докладна інформація про раду, зокрема про її структуру (членів президії, основні дані про депутатів, біографії керівництва ради та їхні електронні декларації про доходи), депутатську діяльність, пленарні засідання, проекти рішень, результати голосування, участь депутатів у сесіях Львівської обласної ради тощо. На сайті можна знайти уніфіковану базу рішень III–VII скликань облради, інформацію щодо нормативно-правових актів та звітів, громадських ініціатив, запобігання проявам корупції, люстрації, графік прийому громадян. Окремим розділом виділено архів, де міститься корисна для дослідження інформація за попередні роки. Ця інформація є досить цінною для аналізу політичної діяльності чиновників Львівщини. Зокрема, звідси можна довідатися про конкретних осіб та про їхню роботу в облradі, прослідкувати, звідки особа прийшла в політику, якими цінностями керується, взаємодію з політиками вищого рангу тощо.

Портал Львівської обласної державної адміністрації¹¹⁶³ дає можливість ознайомитися із загальною інформацією про область, у тому числі про природні ресурси, заповідники, адміністративно-

---

¹¹⁶² Сайт Львівської обласної ради. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/>

¹¹⁶³ Сайт Львівської обласної державної адміністрації. URL: <https://loda.gov.ua>

територіальні одиниці, промисловість, земельний фонд, соціальну сферу, освіту, охорону здоров'я, культуру тощо. У розділі «Адміністрація» представлена основна інформація про чинне керівництво (біографічні довідки та декларації про доходи), а також декларації про доходи звільнених голів облдержадміністрації та їх заступників. На сайті облдержадміністрації представлені обласні цільові програми на 2018–2019 рр., інформація про їх виконання. На особливу увагу заслуговують «Стратегія розвитку Львівщини на період до 2020 року»¹¹⁶⁴ та розпорядження голови ЛОДА «Про розроблення проєктів Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року та Планів заходів з її реалізації на 2021–2023 роки»¹¹⁶⁵, які відображають бачення регіональною елітою шляхів розвитку регіону у середньостроковій перспективі.

Окремими розділами на сайті представлено: «Державні закупівлі», «Децентралізація влади», «Бюджет», «Вибори», «Євроінтеграція». Виходячи з інформації, яка міститься у цих розділах, можна дійти певних висновків про поведінку основних представників регіональної політичної еліти регіону. Зокрема, проаналізувати активність, політичні інтереси та пропозиції щодо того чи іншого курсу. Економічна політика регіону відображена в проєктах регіонального розвитку, аналізі рейтингових позицій, державних інвестиційних проєктах. Особливий інтерес у контексті дослідження регіональної політичної еліти викликає рейтинг районів та міст обласного значення¹¹⁶⁶. Варто відзначити, що досить корисною є функція перенаправлення на офіційні сайти кожної із двадцяти районних державних адміністрацій (РДА), де

---

¹¹⁶⁴ Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. URL: [https://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategiya%20rozvYtku%20L_vivs_koi%20oblasti%20na%20period%20do%202020%20roku\(1\).pdf](https://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategiya%20rozvYtku%20L_vivs_koi%20oblasti%20na%20period%20do%202020%20roku(1).pdf)

¹¹⁶⁵ Про розроблення проєктів Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року та Плану заходів з її реалізації на 2021–2023 роки. URL: https://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Rozp_%20Pro%20Rozroblennia%20Proektiv%20Stratehii%20Rozvytku%20Lvivskoi%20Oblasti%20Na%20Period%20Do%202027%20Roku%20Ta%20Planu%20Zakhodiv%20Z%20Yii%20Realizatsii.pdf

¹¹⁶⁶ Рейтинг районів та міст обласного значення. URL: <https://loda.gov.ua/reytynh>

можна безпосередньо ознайомитися з діяльністю чиновників Львівщини районного рівня.

Офіційні сайти РДА мають деякі відмінності у структурі наповнення, однак переважно вони досить інформативні та містять розділи, що торкаються усіх сфер життя громад. Здебільшого на офіційних інтернет-сторінках РДА можна знайти біографії очільників районних державних адміністрацій, інформацію про їхню партійність та трудову діяльність. Практично на всіх сайтах є відомості про структурні підрозділи РДА, співпрацю з громадськістю, нормативно-правові документи районного значення, розпорядження голови РДА, представлені бюджети районів. На сайтах деяких РДА окремі розділи присвячено молодіжній політиці¹¹⁶⁷, функціонуванню громадянського суспільства¹¹⁶⁸, наведено інформацію для виборців¹¹⁶⁹ тощо. Однак у процесі вивчення сайтів ми зіткнулися з проблемою несвоєчасного оновлення інтернет-порталів, зокрема, на багатьох із них відсутні актуальні декларації про доходи голови та заступників голови РДА. На більшості сайтів районних державних адміністрацій оновлення цієї інформації датується 2017 р.

Формат офіційного порталу Львівської міської ради¹¹⁷⁰ є оптимально зручним для пошуку інформації для дослідження. Сайт містить багато корисної інформації про керівництво міста, списки депутатів Львівської міської ради та їх поділ на фракції та групи, що дозволяє скласти певне уявлення про представників регіональної політичної еліти. Окремо наведено дані про депутатів попереднього скликання та депутатів, що склали повноваження. На сайті представлені також рішення, розпорядження та ухвали

---

¹¹⁶⁷ Офіційний сайт Дрогобицької районної державної адміністрації. URL: <http://drohobych-rda.gov.ua/14/>

¹¹⁶⁸ Сайт Мостиської районної державної адміністрації. URL: <https://mostyska.loda.gov.ua/gromadyanske-suspilstvo/finansova-pidtrimka-proektiv-institutiv-gromadyanskogo-suspilstva/>

¹¹⁶⁹ Офіційний сайт Перемишлянської районної державної адміністрації. URL: http://www.peremrda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=31&Itemid=123

¹¹⁷⁰ Сайт Львівської міської ради. URL: <https://city-adm.lviv.ua>

міської ради у хронологічному порядку. Уся ця інформація сприяє розкриттю питання регіональних політичних еліт Львівщини.

Про діяльність депутатів районних рад можна дізнатися з сайтів райрад. Так, на сайті Городоцької міської ради, окрім іншого, містяться відео матеріали із сесій міської ради VII скликання, відеозвіти міського голови Городка Р. Кушцака¹¹⁷¹. Також на вебресурсі міської ради створено розділ «Е-місто», у якому представлено бюджетну мапу міста, проект «Відкрите місто».

Інформаційно насиченим є сайт Перемишлянської районної ради¹¹⁷², на якому доступні дані про керівний склад ради, проекти та архіви рішень ради, результати поіменного голосування, мікропроекти місцевого розвитку, план роботи профільних комісій.

Сайти регіональних осередків політичних партій дають можливість проаналізувати специфіку регіональної еліти, відстежити політичну діяльність та активність її представників від конкретної політичної сили. Зокрема, на сайті Всеукраїнського об'єднання «Свобода»¹¹⁷³ розміщені детальна інформація про партію та історію її виникнення, програма партії, біографія лідера політичної сили, довідка про керівництво партії тощо.

На порталі Львівської обласної організації ВО «Батьківщина»¹¹⁷⁴ знаходимо інформацію про голову територіальної партійної організації М. Цимбалюка, перелік депутатів від політичної сили у Львівській обласній раді та у міських радах Львівщини, повідомлення про діяльність представників партії в регіоні.

Про львівську територіальну організацію ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ»¹¹⁷⁵ можна дізнатися з сайту політичної сили, однак представлена інформація досить

---

¹¹⁷¹ Сайт Городоцької міської ради. URL: <http://horodok-rada.gov.ua/video?page=1>

¹¹⁷² Сайт Перемишлянської районної ради. URL: <https://www.peremyshrada.gov.ua/>

¹¹⁷³ Сайт Всеукраїнського об'єднання «Свобода». URL: http://svoboda.lviv.ua/?fbclid=IwAR0Ijwo9-1AVpt_UIDQOWQu6nsBwj2DIHrWz5bybs-akqc5iZd0eJryffD8

¹¹⁷⁴ Сайт територіальної організації ВО «Батьківщина». Батьківщина Львівщини. URL: <http://www.batktivshchyna.lviv.ua/>

¹¹⁷⁵ Сайт Львівської територіальної організації ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ». URL: http://lviv.solydarnist.org/?page_id=6

обмежена. На вебсторінці зазначено лише дані про керівника секретаріату територіальної організації Т. Ситника та адреси львівських районних громадських приймалень¹¹⁷⁶. Решту контенту становлять інформаційні повідомлення про візити П. Порошенка та політичну діяльність у регіоні народних депутатів.

Загалом, варто зазначити, що більшість сайтів регіональних представництв політичних партій досить подібні між собою за інформаційним наповненням, тому їх аналіз дозволяє скласти загальне уявлення про діяльність партійного осередку в регіоні та відстежувати новини щодо тієї чи іншої події за участю конкретних політиків.

Щодо персональних сайтів львівських політиків та їх сторінок у соціальних мережах відзначимо наступне. Досить цікавим є формат офіційного сайта міського голови Львова (2006 – до тепер) та кандидата у Президенти України 2019 р. А. Садового. Інформаційний ресурс містить біографічні дані політика, представлені у формі автобіографічної розповіді, програму кандидата у Президенти України, відео-звернення до громадян, замітки про діяльність та проекти політика¹¹⁷⁷. Досить активно А. Садовий веде свою сторінку у Facebook¹¹⁷⁸, де можна знайти інформацію про те, як він реагує на політичні події в країні, прийняті законопроекти, а також відеозаписи спілкування А. Садового з громадськістю та про його участь у культурному житті міста. Водночас зауважимо, що більш повна колекція відео-звітів міського голови доступна на його YouTube каналі¹¹⁷⁹. А. Садовий також активно вів власний блог на порталі Zaxid.net, де порушував актуальні питання, пов'язані з українським телепростором¹¹⁸⁰,

---

¹¹⁷⁶ Сайт Львівської територіальної організації ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ». URL: http://lviv.solydamnist.org/?page_id=6

¹¹⁷⁷ Персональний сайт Андрія Садового. URL: <https://sadovyi2019.win>

¹¹⁷⁸ Акаунт Андрія Садового у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/andriy.sadovyi/>

¹¹⁷⁹ Youtube канал Андрія Садового. URL: https://www.youtube.com/channel/UCXLml7SHmnKLWCS_Yud45jg/videos?disable_polymer=1

¹¹⁸⁰ Ситуація в українському телепросторі вимагає негайних дій. URL: https://zaxid.net/situatsiya_v_ukrayinskomu_teleprostori_vimagaye_negaynih_diy_n1484890

політичною ситуацією напередодні дострокових парламентських виборів 2019 р.¹¹⁸¹, дискутував з приводу доцільності референдуму щодо надання «особливого статусу» окупованим частинам Донбасу¹¹⁸² тощо.

Голова Львівської обласної ради (2015 – до тепер) О. Ганущин вів власні блоги на порталі LB.ua¹¹⁸³ та Zaxid.net¹¹⁸⁴. Із дописів політика дізнаємося про його ставлення до процесів, що відбуваються в державі, про співпрацю області з іншими регіонами України та транскордонне співробітництво. Також О. Ганущин активно вів власну Facebook-сторінку¹¹⁸⁵, де публікував інформацію не лише публічного характеру, але й періодично ділився з читачами подіями з особистого життя. Інформація, що міститься на персональних сайтах, є свого роду першоджерелом, а отже, дозволяє глибше проаналізувати погляди, цінності, реакції регіональних чиновників тощо.

Активність народного депутата України VIII скликання від партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ» М. Хміля (тоді голови Львівської обласної партійної організації «НАРОДНОГО ФРОНТУ») теж можна прослідкувати у Facebook¹¹⁸⁶. Політик досить активний як у висвітленні різноманітних подій, так і в комунікації зі своїми підписниками. Регулярно з'являлися пости про участь М. Хміля у благодійних чи іншого роду акціях. Аналогічну комунікацію із громадськістю підтримують Б. та Я. Дубневичі, народні депутати-

---

¹¹⁸¹ «Самопоміч» і «Голос» не можуть конкурувати, коли в опонентах такі місцеві феодалі як Дубневич. URL: https://zaxid.net/samopomich_i_golos_ne_mozhut_konkuruvati_koli_v_oponentah_taki_mistsevi_feodali_yak_dubnevich_n1483448

¹¹⁸² Про референдум. URL: https://zaxid.net/pro_referendum_n1482021

¹¹⁸³ Блог голови Львівської обласної ради Олександра Ганущина. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_ganushchyn

¹¹⁸⁴ Львівський «Vox populi» Президента Зеленського. URL: https://zaxid.net/lvivskiy_vox_populi_prezidenta_zelenskogo_n1483501; Проти закритих виборчих списків! URL: https://zaxid.net/proti_zakritih_viborchih_spiskiv_n1481928

¹¹⁸⁵ Акаунт Олександра Ганущина у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/ganushchyn>

¹¹⁸⁶ Акаунт Михайла Хміля у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/m.khmil>

мажоритарники, представники ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ». Політики не мають персональних сайтів, однак є активними користувачами мережі Facebook¹¹⁸⁷, де можна почерпнути багато інформації про діяльність політиків як на регіональному, так і загальнодержавному рівнях.

Біографічні дані низки народних депутатів України від Львівщини, відомості про їхню роботу у парламенті (переходи у фракціях, займані посади впродовж скликання, законотворчу діяльність), декларації про доходи розміщені на офіційному веб-порталі Верховної Ради України¹¹⁸⁸.

Такі джерела достатньо інформативні, тут подаються найбільш актуальні дані, оскільки сайти швидко оновлюються, що забезпечує можливість отримувати свіжу інформацію безпосередньо від її продуцента.

Далі розглянемо друковані та електронні ЗМІ. Особливість цих джерел полягає в тому, що актуальність друкованих ЗМІ з початком ХХІ ст. почала помітно знижуватися, а натомість зросла популярність нових інформаційних інтернет-ресурсів або ж інтернет-версій уже відомих газет та журналів. Тому аналізувати регіональну політичну еліту Львівщини періоду 1991 – поч. 2000 рр. доцільно на основі матеріалів друкованих ЗМІ, а після 2000 р. – базуючись на інформації, розміщеній у мережі Інтернет.

Найбільш тиражними газетами Львівщини є «Високий Замок», «За вільну Україну», «Експрес», «Молода Галичина», «Поступ», «Український шлях». До популярних та впливових онлайн-ресурсів, де висвітлюються новини Львівщини, зокрема, і політичного характеру, розміщуються різні аналітичні матеріали, дописи громадських діячів, належать: Інформаційне агентство «Західна інформаційна корпорація»¹¹⁸⁹, незалежне інформаційно-

---

¹¹⁸⁷ Акаунт Богдана Дубневича у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/Dubnevych.Bogdan>; Акаунт Ярослава Дубневича у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/Dubnevych>

¹¹⁸⁸ Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Народні депутати України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list

¹¹⁸⁹ Сайт Zik.ua. URL: <http://zik.com.ua>

аналітичне Інтернет-видання «Zaxid.net»¹¹⁹⁰, видання «Львівська газета»¹¹⁹¹, он-лайн версія газети «Поступ»¹¹⁹² та он-лайн версія всеукраїнської газети «Експрес»¹¹⁹³, сайти: видання «Вголос – про політику та економіку»¹¹⁹⁴ та інформаційного агентства «Прес-тайм»¹¹⁹⁵, радіо «Львівська хвиля»¹¹⁹⁶, першої незалежної радіостанції м. Львова «Незалежність»¹¹⁹⁷, газети «За вільну Україну плюс»¹¹⁹⁸ та ін. Матеріали статей, новинні публікації містять багато згадок про регіональну політичну еліту Львівщини, що є важливою емпіричною базою для дослідження її поведінки, ідентичностей та цінностей.

Регіональна політична еліта є невід’ємною частиною виборчих процесів. Досить часто передвиборча та виборча тематика фігурувала в новинному розділі на порталі інформаційного агентства «Західна інформаційна корпорація»¹¹⁹⁹. Так, напередодні виборів на сайті розмішувалися новини агітаційного характеру на кшталт: «Топові люди Львівщини закликали пам’ятати про Порошенка, який під час війни реформує Україну: Коней на переправі не міняють» (28. 03. 2019), «Дрогобицькі депутати закликали виборців відповідально обирати Президента України» (29.03.2019), «Допомога чи підкуп виборців: фракції Львівської облради поскаржилися на дії поліції Луценку» (29.03.2019), «Українська галицька партія в ЛМР закликала колег об’єднатися і підтримати Порошенка. Садовий мовчить» (04.04.2019).

---

¹¹⁹⁰ Сайт незалежного інформаційно-аналітичного Інтернет-видання «Zaxid.net». URL: <http://www.zaxid.net>

¹¹⁹¹ Сайт видання «Львівська газета». URL: <http://www.gazeta.lviv.ua>

¹¹⁹² Сайт газети «Поступ». URL: <http://postup.brama.com>

¹¹⁹³ Сайт всеукраїнської газети «Експрес». URL: <http://www.expres.ua>

¹¹⁹⁴ Сайт видання «Вголос – про політику та економіку». URL: <http://vgolos.com.ua>

¹¹⁹⁵ Сайт інформаційного агентства «Прес-тайм». URL: <http://www.presstime.com.ua>

¹¹⁹⁶ Сайт радіо «Львівська хвиля». URL: <http://www.lwr.com.ua>

¹¹⁹⁷ Сайт першої незалежної львівської радіостанції «Незалежність». URL: <http://www.radio-n.com>

¹¹⁹⁸ Сайт газети «За вільну Україну плюс». URL: <http://www.zvukraine.lviv.mobi>

¹¹⁹⁹ Сайт Zik.ua. URL: <http://zik.com.ua>

На згаданих інтернет-ресурсах доволі часто публікувалися дописи, що висвітлювали діяльність чиновників міської ради та обласної державної адміністрації, зокрема: «Львівська міськрада компенсуватиме місцевому бізнесу частину відсотків за кредитами» (04.04.2019); «Львівська ОДА звернулась в СБУ щодо Проекту рекультивациі Грибовицького сміттєзвалища» (04.04.2019); «Посадовців Львівської облради звинуватили у приховуванні інформації про розподіл бюджету» (17.05.2019); «Перетасування чи перефарбування: Що відбувається у Львівській облраді» (22.05.2019). У низці публікацій висвітлено події на локальному рівні, зокрема, діяльність районних державних адміністрацій: «У Жидачівській РДА обговорили реалізацію 35 проєктів місцевого розвитку» (10.04.2019); «У Перемишлянській райраді – три нових депутати» (18.04.2019); «На Сокальщині планують передбачити у районному бюджеті 1,9 млн на співфінансування мікропроєктів» (18.04.2019). Деякі публікації стосувалися очільника Львівської обласної державної адміністрації О. Синютки («Голова ЛЮДА Олег Синютка йде з посади» (22.04.2019) та «Олег Синютка: Найгірше, що може зробити нова влада – почати опиратися на перебіжчиків» (23.04.2019). Перераховані публікації є важливим джерелом для оцінки регіональної політичної еліти Львівщини, визначення її політичних та економічних пріоритетів.

Однак чи не найбільше новин у регіональних ЗМІ пов'язані з особою львівського міського голови А. Садового. Серед усього переліку ми виокремили найновіші: «Садовий визнав, що мстить облраді з приміщенням на Короленка» (05.04.2019); «Друзі Садового часів «Галицьких інвестицій» збудують у Львові багатоповерхівку та офісний центр» (12.04.2019); «Садовий отримає п'ятого заступника, який відповідатиме за безпеку міста» (25.04.2019); «Садового присоромили за відсутність позиції перед виборами, він – порадив Луценку написати заяву» (25.04.2019); «Наступ на Садового: дві фракції вимагають відставки мера Львова» (27.05.2019); «Ігри з відставкою Садового: реальні наміри чи «договорняки»?» (29.05.2019). Такі публікації розкривають особливості взаємовідносин міського голови з місцевою владою, бізнес-структурами, а також з представниками апарату державного управління загальноукраїнського рівня.

Значна частина матеріалів, представлених на порталі Zik. ua, присвячена процесам децентралізації в регіоні, реакції на них місцевої еліти та управлінців державного рівня, зокрема, про це йдеться у таких статтях: «Уряд може забрати в Львівщини право затверджувати перспективний план, – експерт»¹²⁰⁰ (02.11.2018), «Голови ОТГ Львівщини: Реформу децентралізації вже не зупинити, навіть, у разі зміни влади»¹²⁰¹ (26.12.2018), «Труднощі, «зради», невдачі: В ОТГ Запоріжжя та Львівщини вперше розповіли правду»¹²⁰² (16.03.2019).

На порталі інформаційно-аналітичного Інтернет-видання Zaxid.net теж розміщено великий масив інформації про регіональну політичну еліту Львівщини. Так, про «Штаб порятунку Львова», «типовий феодалський бунт бояр у Львові» та вимогу активістів відставки А. Садового писав у своєму блозі А. Дрозд¹²⁰³. Про статки народних депутатів Б. та Я. Дубневичів зазначалося в статті «Брати Дубневичі задекларували на двох понад 700 млн готівкою»¹²⁰⁴. У низці статей порушувалися питання про корупційну складову діяльності політиків і чиновників регіону¹²⁰⁵, що є досить рідкісним явищем для львівських ЗМІ.

---

¹²⁰⁰ Уряд може забрати в Львівщини право затверджувати перспективний план, – експерт. URL: https://zik.ua/news/2018/11/02/uryad_mozhe_zabraty_v_lvivshchynu_pravo_zatverdzhuvaty_perspektyvnyy_plan_1439979

¹²⁰¹ Голови ОТГ Львівщини: Реформу децентралізації вже не зупинити, навіть, у разі зміни влади. URL: https://zik.ua/news/2018/12/26/golovy_otg_lvivshchynu_reformu_detsentralizatsii_vzhe_ne_zupynyty_navit_u_1477373

¹²⁰² Труднощі, «зради», невдачі: В ОТГ Запоріжжя та Львівщини вперше розповіли правду. URL: https://zik.ua/news/2019/03/16/trudnoshchi_zrady_nevdachi_v_otg_zaporizhzhya_ta_lvivshchynu_vpershe_rozpovily_1530015

¹²⁰³ Бунт бояр проти Садового. URL: https://zaxid.net/bunt_boyar_proti_sadovogo_n1482524

¹²⁰⁴ Брати Дубневичі задекларували на двох понад 700 млн готівкою. URL: https://zaxid.net/brati_dubnevichi_zadeklarovali_na_dvoh_ponad_700 mln_gotivkoyu_n1408088

¹²⁰⁵ У Львові на хабарі 8 тис. грн затримали інспектора Офісу великих платників податків ДФС. URL: https://zaxid.net/u_lvovi_dbr_zatrimala_inspektora_ofisu_velikih_platnikiv_podatniv_dfs_na_habari_n1478360 Екс-посадовця Львівської міськради оштрафували на 850 грн за \$ 7 тис. хабара. URL: https://zaxid.net/posadovtysya_lvivskoyi_miskradi_oshtrafuvani_na_850_grn_za_vimagannya_7_tis_dolariv_habara_n1479232

Інформація про представників львівської регіональної еліти неодноразово з'являлася не лише у регіональних ЗМІ, але й у таких відомих газетах, як «Дзеркало тижня», «Тиждень» тощо. Так, у статті «Сало – сила, Львів – могила?»¹²⁰⁶ йдеться про діяльність колишнього голову Львівської обласної державної адміністрації (31 жовтня 2013 – 2 березня 2014) О. Сала, зокрема, про його конфлікт з місцевою елітою, що виявився у неприязній зустрічі новопризначеного очільника регіону у сесійному залі облради, про темні сторінки у біографії посадовця, кримінальні справи, що пізніше були закриті Печерським судом м. Києва у зв'язку з «відсутністю складу злочину», внесення чиновника у чорний список оголошених у міжнародний розшук та його співпрацю із «Народною опозицією» Н. Вітренко тощо. Інша стаття цієї газети під назвою «Фракція Партії регіонів у Львівській міськраді припинила існування» (01.11.2013) присвячена політичним змінам у регіоні періоду президентства В. Януковича¹²⁰⁷. Тут містилася інформація про реакцію львівських «регіоналів» на події Євромайдану, що виявились у їхньому виході із фракції у міськраді.

Низка публікацій про А. Садового наявна на сайті «Німецька хвиля». Зокрема, вони присвячені його участі у виборах Президента України 2019 р.¹²⁰⁸, можливості висунення його кандидатури на посаду міського голови Львова¹²⁰⁹, участі очолюваної

---

¹²⁰⁶ Сало – сила. Львів – могила? URL: <https://dt.ua/internal/salo-sila-lviv-mogila-.html>

¹²⁰⁷ Фракція Партії регіонів у Львівській міськраді припинила існування. URL: https://dt.ua/POLITICS/frakciya-partiyi-regioniv-u-lvivskiy-miskradi-pripinila-isnuvannya-133693_.html

¹²⁰⁸ Садовий зняв свою кандидатуру на виборах на користь Гриценка. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D0%BD%D0%8F%D0%B2-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%8E-%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%83-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%85-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B3%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0/a-47739497>

¹²⁰⁹ Садовий не переобиратиметься на посаду мера Львова. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BE>

А. Садовим політичної партії «Самопоміч» у парламентських виборах 2019 р.¹²¹⁰ та ін.

У часописі «Тиждень» була опублікована стаття про недбалість чиновників львівської міськради, що призвела до збитків на 40 млн грн¹²¹¹ (29. 03. 2017). За фактом зловживання службовим становищем було відкрито кримінальне провадження. У статті зазначалося, що ще у 2007 р. Львівська міська рада, за відсутності на те повноважень, ухвалила рішення, на підставі якого уклала договір купівлі-продажу права оренди земельних ділянок та об'єкта комунальної власності на одній із вулиць м. Львова.

Мемуарна література (спогади, мемуари), листи, виступи, інтерв'ю, в яких ведеться огляд подій від першої особи, автор знайомить зі своїм оточенням, розповідає про власне ставлення до конкретних подій, представляє своїх близьких, є ще однією групою джерел. Особливу увагу привернуло багатотомне видання В. Чорновола. Для нашого дослідження найбільш доцільно було використати «Твори в 10 томах. Том 7: статті, виступи, інтерв'ю 1990 – 1992 рр.»¹²¹², де розміщено його виступи, статті та інтерв'ю початку його державотворчої діяльності від весни 1990 р. до грудня 1992 р. включно. Саме в той час відомий політик був депутатом Верховної Ради України, депутатом і головою Львів-

---

D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%83-%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B0-%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0/a-48699123

¹²¹⁰ Самопоміч» та «Сила і честь» оголосили списки кандидатів на парламентські вибори. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87-%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D1%96-%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%B2-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8/a-49113281>

¹²¹¹ Чиновників Львівської міськради викрили в недбалості, що призвела до збитків на 40 млн грн. URL: <https://tyzhden.ua/News/188786>

¹²¹² Чорновіл В. Твори: У 10 т. Т. 7. Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990 – грудень 1992) / упоряд. Валентина Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2011. 1080 с.

ської обласної ради, кандидатом на пост Президента України тощо. В книзі вдало пов'язані матеріали як про політичну діяльність В. Чорновола, так і про розбудову незалежної Української держави. Інший том з вищезгаданої колекції «Твори в 10 томах. Том 8: статті, виступи, інтерв'ю 1993–1995 рр.»¹²¹³ містить цінні документи дещо пізнішого періоду, коли боротьба за незалежність України перейшла в інший вимір: законотворчу діяльність у парламенті та відстоювання інтересів народу в діяльності Народного Руху України.

Мемуари экс-міського голови Л. Буняка «Не зрадь себе: спогади мера» (К., 2010)¹²¹⁴ змушують читача замислитися над болісними питаннями державного буття. У книзі автор порушує досить провокативні теми, торкаючись державної судової системи загалом та справедливості львівської Феміди зокрема, висловлюється з приводу місцевих чиновників та того, кому вигідні руйнація, корупція та хаос. У спогадах Л. Буняк детально описав зустрічі з керівним складом міськради, облради та чиновниками з обласної адміністрації, автор неодноразово згадував про пережиті емоції під час прийняття рішень, часто досить непростих.

Певну цінність для нашого дослідження становить також й інша праця Л. Буняка «Не зрадити ідеї: промови, доповіді, статті, інтерв'ю» (К., 2012)¹²¹⁵, де міститься низка матеріалів, що відображають переконання колишнього очільника м. Львова, його позицію, наміри та активну діяльність, боротьбу з депутатським корупсом та ставлення до змін, які переживало місто.

Увагу привертають інтерв'ю, які Л. Буняк періодично давав різним виданням. Зокрема, йдеться про публікацію на Львівському порталі – «Любомир Буняк: «Я нікого в житті ніколи не слухав. Тільки вислуховував»¹²¹⁶ (23.03.2006) та інтерв'ю, яке экс-очільник дав виданню «Вголос» – «Любомир Буняк: Я казав депутатам:

¹²¹³ Чорновіл В. Твори: У 10 т. Т. 8. Статті, виступи, інтерв'ю (січень 1993 – грудень 1995) / упоряд. Валентина Чорновіл. Київ: Смолоскип, 2012. 1088 с.

¹²¹⁴ Буняк Л. Не зрадь себе: спогади мера. Київ: Ярославів Вал, 2010. 479 с.

¹²¹⁵ Буняк Л. Не зрадити ідеї: промови, доп., ст., інтерв'ю. Київ: Ярославів Вал, 2012. 366.

¹²¹⁶ Любомир Буняк: «Я нікого в житті ніколи не слухав. Тільки вислуховував». URL: <https://portal.lviv.ua/article/2006/03/23/112407>

після ЄВРО 2012 ви на «Арені Львів» будете кіз випасати...»¹²¹⁷ (18.03.2013). В першому інтерв'ю йшлося про перемогу на виборах мера 2002 р., виборчу кампанію, діяльність на посаді голови міської ради, несподівану відставку та взаємовідносини посеред міського політикуму. Друге ж – мало оціночний характер. Оскільки Л. Буняк тривалий час активно не займається політикою, в розмові він виступив у ролі критика діяльності сучасної місцевої влади, висловив власне бачення розв'язання деяких проблем.

Ще один колишній очільник Львівщини М. Горинь розповів в інтерв'ю «Високому Замку», чому не пише мемуарів («Не пишу мемуарів, щоб не кривити душею: забагато негативу пам'ятаю...»¹²¹⁸ (29.01.2015)). В ньому М. Горинь торкнувся особистого життя, відносини з В. Чорноволом, ідеології, яку підтримував, теми політичних уподобань, місцевого самоврядування та управління областю.

Знаходимо низку інтерв'ю також і з іншими представниками регіональної політичної еліти Львівщини. Про взаємовідносини голови Державної податкової адміністрації у Львівській області С. Медведчука з керівним складом Львівської облради (зокрема, з її головою – М. Сендаком) ідеться в публікації «Медведчук – Сендак: нам не жить друг без друга»¹²¹⁹ (30.01.2004). В інтерв'ю містяться звинувачення щодо непрофесійності облради, зокрема, йдеться про порушення кворуму під час ухвалення рішень, а з іншого боку – інформація щодо втручання органів державної влади в діяльність органів місцевого самоврядування.

Олег Синютка (Голова Львівської облдержадміністрації 26 грудня 2014 – 11 червня 2019) розповів про своє призначення на

¹²¹⁷ Любомир Буняк: Я казав депутатам: після ЄВРО 2012 ви на «Арені Львів» будете кіз випасати...». URL: https://vgolos.com.ua/articles/lyubomyrbunyak-quot-ya-kazav-deputatam-pislya-yevro-2012-vy-na-quot-areni-lviv-quot-budete-kiz-vypasaty-hellip-quot_106969.html

¹²¹⁸ Микола Горинь: «Не пишу мемуарів, щоб не кривити душею: забагато негативу пам'ятаю...». URL: <https://wz.lviv.ua/interview/130160-ne-pyshumemuariv-shchob-ne-kryvyty-dusheiu-zabahato-nehatyvu-pam-iataiu>

¹²¹⁹ Медведчук – Сендак: нам не жить друг без друга. URL: https://zn.ua/POLITICS/medvedchuk_sendak_nam_ne_zhit_drug bez_druha.html?fbclid=IwAR1mnoxSSiV433q5ezeViHuOoYPAwctJ7rmBYum7yjqSUaiiTEFOra4A7xE

посаду голови Львівської ОДА, роботу в команді міського голови А. Садового та про реакцію останнього на призначення його (О. Синютки) на керівну посаду, про розстановку сил, зв'язки та взаємини представників регіональної політичної еліти на Львівщині, про вплив на Львівську облраду головного фінансиста «Свободи» І. Кривецького, значення та роль у регіоні бізнесменів-братів Дубневичів в інтерв'ю К. Пешко «Голова Львівської ОДА Олег Синютка: “Наш край” – зборище ескеків, а Дубневичі – хороші»¹²²⁰.

Про роботу з виборцями та основні проблеми, з якими звертаються громадяни, події Майдану та зміни, які відбулися після нього, зокрема і в Львівській області, знищення передвиборчої агітації, основні пункти передвиборчої програми українського політика, голови Львівської обласної організації політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Свобода», депутата Львівської обласної ради VI скликання, голови фракції ВО «Свобода» у Львівській облраді І. Сех ішлося в інтерв'ю «Ірина Сех про громадську діяльність та “злі язики”... (відео)»¹²²¹.

Інтерв'ю з наймолодшим очільником Львівської обласної державної адміністрації М. Мальським представлено на порталі Zaxid.net. Про призначення, нагальні проблеми регіону, ефективність роботи державних службовців, громадські ради йшлося в інтерв'ю з новопризначеним головою за назвою «Я з іншого покоління, мені грошей вже досить»¹²²².

Про реакцію А. Садового на нову владу в 2014 р., події Майдану, роль місцевого самоврядування у стабілізації ситуації в країні йшлося у розмові Т. Козиревої з міським головою Львова:

---

¹²²⁰ Пешко К. Голова Львівської ОДА Олег Синютка: «Наш край» – зборище ескеків, а Дубневичі – хороші». URL: http://postup.brama.com/dinamic/i_pub/usual.php?what=80965&fbclid=IwAR12TEkjiwFDpZo_UPVZ6brxBxCIZL5-fvrKtkqW4FljzYKsSrLjY-rHd_9o

¹²²¹ Інтерв'ю: «Ірина Сех про громадську діяльність та “злі язики”... (відео)». URL: https://zlochiv.net/interv-iu-iryna-sekh-pro-hromads-ku-diial-nist-ta-zli-iazky-video/?fbclid=IwAR0h5u2QMb36XeuFvX2vXjpJ_srM0HhS4qyruigt2St4jA8XSYxtYKPgLfLc

¹²²² М. Мальський: «Я з іншого покоління, мені грошей вже досить». URL: https://zaxid.net/ya_z_inshogo_pokolinnya_meni_groshey_vzhe_dosit_n1485171

«Андрій Садовий: “Нікому нічого не треба передовіряти,»¹²²³ (28.02. 2014).

Таким чином, проаналізувавши джерельну базу, ми дійшли таких висновків. Емпірична база дослідження регіональної політичної еліти Львівщини є достатньо репрезентативною, дозволяє проаналізувати поведінку представників політичної еліти Львівської області, розкриває особливості їх професійної діяльності та взаємозв’язків з громадськістю, представниками бізнес-структур та центральної влади, дає змогу прослідкувати їх партійну належність, політичні орієнтації, політичну поведінку, цінності тощо. Однак разом із позитивними характеристиками джерельної бази варто виокремити також і негативні. У випадку зі сайтами центральних і місцевих органів влади, осередків політичних партій та персональних сайтів і сторінок у соціальних медіа окремих політиків не завжди представлена актуальна інформація, деякі сайти оновлювалися досить давно. Також не всі аспекти функціонування регіональної політичної еліти Львівщини широко висвітлені в пресі, зокрема, йдеться про питання корупції, недобросовісності, бездіяльності чиновників тощо.

---

¹²²³ Андрій Садовий: «Нікому нічого не треба передовіряти». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/andriy-sadoviy-nikomu-nichogo-ne-treba-peredoviryati>

Наукове видання

**РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ:
АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ ТА
ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМПІРИЧНОЇ БАЗИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
ФЕНОМЕНУ (КІНЕЦЬ 1991–2018 РР.)**

Монографія

Літературний редактор: С. І. Носова
Комп'ютерна верстка та макетування – Н. М. Лисенко

Підписано до друку 04.11.2019 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Ум. друк арк. 15,35. Обл.-вид. арк. 9,4.

Тираж 300 прим. Зам. № 1756

Видавець Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України; Президія НАН України
01011, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 8
Тел. (044) 285-65-61
www.ipiend.gov.ua, e-mail: office@ipiend.gov.ua

Виготовлювач ПП Лисенко М. М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області, вул. Шевченка, 20
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124
E-mail: milanik@land.ru
<http://vidavec-lisenko.wix.com/milanik>

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.